

*0: EK
*1: 2013-2014
*2: 12
*3: Word
*4: 12de vergadering
*5: Dinsdag 10 december 2013
*6: 10.30 uur
**

Voorzitter: Broekers-Knol

Tegenwoordig zijn 74 leden, te weten:

Backer, Barth, Beckers, Van Beek, Beuving, Van Bijsterveld, De Boer, Van Boxtel, Brinkman, Bröcker, Broekers-Knol, Bruijn, Van Dijk, Duivesteijn, Dupuis, Duthler, Elzinga, Engels, Essers, Ester, Faber-van de Klashorst, Flierman, Franken, Frijters-Klijnen, Ganzevoort, Gerkens, Thom de Graaf, Fred de Graaf, Marcel de Graaff, De Grave, Hermans, Hoekstra, Holdijk, Ter Horst, Huijbregts-Schiedon, Van Kappen, Kneppers-Heijner, Knip, Koffeman, Kok, Koning, Koole, Kox, Kuiper, De Lange, Van der Linden, Linthorst, Lokin-Sassen, Martens, Nagel, Postema, Quik-Schuijt, Reuten, Reynaers, Ruers, Schaap, Scholten, Schouwenaar, Schrijver, Sent, Slagter-Roukema, Sörensen, Van Strien, Strik, Swagerman, Sylvester, Terpstra, Thissen, Vliegthart, Vlietstra, Vos, De Vries, De Vries-Leggedoor en Witteveen,

en de heer Asscher, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer Dekker, staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, mevrouw Dijkzema, staatssecretaris van Economische Zaken, mevrouw Hennis-Plasschaert, minister van Defensie, de heer Kamp, minister van Economische Zaken, mevrouw Klijnsma, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer Opstelten, minister van Veiligheid en Justitie, de heer Plasterk, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de heer Rutte, minister-president, minister van Algemene Zaken en de heer Teeven, staatssecretaris van Veiligheid en Justitie.
**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat er geen berichten van verhindering zijn ingekomen.
**

Dit bericht wordt voor kennisgeving aangenomen.

*B
!Energierapport 2011!

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Elektriciteitswet 1998, de Gaswet en de Warmtewet (wijzigingen samenhangend met het energierapport 2011) (33493).**

De beraadslaging wordt geopend.

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Economische Zaken van harte welkom in de Eerste Kamer en geef het woord aan mevrouw Faber-van de Klashorst.
**

*N

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Voorzitter. Het voorliggende wetsvoorstel is het eerste in een reeks van vier voorstellen, die de transitie naar een duurzame energiehuishouding moeten ondersteunen. De eerste vraag die dan in mij opkomt, is: wat is nu eigenlijk duurzaam? Een vraag die moeilijk te beantwoorden is. Is het bijvoorbeeld duurzaam om windmolens op land te bouwen? Wat brengt dat nu uiteindelijk op? Er wordt gemakkelijk voorbijgegaan aan het feit dat er zogenaamde peak sheadders nodig zijn om windstille periodes te overbruggen. Echter, deze peak sheadders gebruiken 20% meer energie dan een conventionele elektriciteitscentrale.

Daarnaast zijn windmolens een gevaar voor vogels en vleermuizen. Aan de ene kant worden er in Nederland miljarden uitgegeven aan natuur, en aan de andere kant maalt men niet om enige duizenden dode vleermuizen en vogels, zodra het gaat over duurzame energie. In Duitsland worden er bijvoorbeeld per jaar 250.000 vleermuizen gedood door windmolens. Is inzichtelijk hoeveel dieren er in Nederland het dodelijke slachtoffer worden van windmolens? Kan de minister hierover helderheid geven? Of is de minister bereid om dit nader in kaart te laten brengen? De PVV-fractie is van mening dat het hele plaatje naar buiten gebracht dient te worden, inclusief alle voor- en nadelen. Dat geldt ook voor dierenwelzijn.

In Duitsland begint langzamerhand ook een lampje te branden. Duitse bedrijven hekelen het energiebeleid, omdat het marktmechanisme in de energiesector buitenspel wordt gezet en de kans dat de stroom uitvalt, groter is geworden. In Het Financieel Dagblad van 26 november stond: "Dat er nog geen ongelukken zijn gebeurd, is in eerste instantie te danken aan Europa, dat als buffer dient op het moment dat Duitsland te veel of te weinig stroom heeft." Maar wat als deze buffer verdwijnt? Stel dat er binnen Europa meer landen met dergelijke fluctuaties te maken krijgen in het stroomaanbod. Wat is de visie van de minister in dezen? Graag een reactie.

Hoe lang kunnen de traditionele energiemaatschappijen nog concurreren met de gesubsidieerde groene stroom? Hoelang zijn zij nog in staat om verlies leidende kolen- en gascentrales te laten draaien? De PVV-fractie is van mening dat Nederland niet enkel kan draaien op windmolens, zonnecellen en het verstoken van biomassa. Traditionele energiemaatschappijen zijn van levensbelang. Zonder hen gaat in Nederland letterlijk en figuurlijk het licht uit. Deelt de minister deze stelling? Graag hoor ik ook daarop een reactie.

Ik vrees dat de regering nog niet zo ver is om het huidige energiebeleid af te vallen, maar de wal zal het schip doen keren. Voorlopig koerst de regering gewoon verder en ik zal nader ingaan op

enkele onderwerpen in het wetsvoorstel, te beginnen bij de gassamenstelling. Doordat er in het verleden enkel Nederlands gas door de gasleidingen stroomde, was het eenvoudiger om de gassamenstelling te regelen. Door de afname van het Nederlandse gas wordt er ook gas vanuit het buitenland geïmporteerd. Nederland heeft dan ook de hoge ambitie om de gasrotonde van Europa te worden. Met dat streven is niets mis, mits de ontwikkeling van deze ambitie niet koste wat het kost gerealiseerd zal worden.

Ik zeg dit, omdat de overname van het Duitse BEB toch de schijn heeft van een dubieuze overname. De Gasunie was zo gebrand op het eigenaarschap van een Duitse pijplijn voor gas dat de Gasunie het verlies van 1 miljard voor lief nam. Met de overname zou het publieke belang van leveringszekerheid gediend zijn. Maar was er dan onzekerheid over de levering? Nee. De minister schrijft in de nota naar aanleiding van het verslag dat er geen sprake was van onzekerheid. Wel zou er sprake zijn van een publiek belang: met deze overname wordt de leverings- en voorzieningszekerheid versterkt. Men wilde dus nóg zekerder zijn. Je bent ergens zeker van, of je bent het niet. Je bent niet nóg zekerder. En alsof de Duitse bedrijven niet betrouwbaar zouden zijn! De overname van BEB zou leiden tot lagere gasprijzen, maar komt dit voordeel wel terecht bij de consumenten? De overheid is maar al te bereidwillig om deze financiële ruimte in te pikken door extra heffingen. En daarbovenop wordt het verlies van 1 miljard, veroorzaakt door de overname van het Duitse BEB, verrekend in de transporttarieven, die daardoor stijgen.

Er kunnen gassen aangeboden worden op het nationale gasnet, met verschillende gassamenstelling. Deze gassen moeten wel voldoen aan de invoedspecificaties. Deze invoedspecificaties zijn technische specificaties. De netbeheerder moet er vervolgens zorg voor dragen dat het gas voldoet aan de afleverspecificaties. Indien er een verschil zit tussen de invoerspecificaties en de afleverspecificaties, moet de netbeheerder van het landelijke gastransportnet het ingevoede gas zo bewerken dat het aan de afleverspecificaties voldoet. Voorlopig moeten deze afleverspecificaties overeenkomsten hebben met het aardgas, omdat de gasketels van verbruikers op dit moment geen ander gas aankunnen. Toekomstige gasketels moeten een bredere gassamenstelling aankunnen, omdat er een toename zal zijn van hogere koolwaterstoffen. Er zal ook sprake zijn van nieuwe componenten zoals waterstof en kooldioxide. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om hogere gehalten kooldioxide uit groen gas. Hogere gehalten aan koolstof leiden niet automatisch tot een hogere calorische verbranding, maar kunnen dus wel leiden tot meer CO₂-uitstoot. Voorzitter, daar moeten de groene moraalridders toch van huiveren?

De netbeheerder kan aangeboden gas weigeren, indien het bewerken van dat gas niet doelmatig is. Kortom, dan zijn de kosten te hoog. Wel is er de mogelijkheid dat de aanbieder van het gas deze kosten draagt en dat het gas dan alsnog ingevoed wordt. De situatie kan zich echter ook

voordoen dat de invoeder van het gas toch de extra kosten draagt van het invoeden van gas dat niet voldoet aan de invoedspecificaties. Dit zou dan geschieden in het kader van de maatschappelijk optimale benutting van het gastransportnet. De ACM zou er toezicht op houden dat deze kosten niet gesocialiseerd worden.

De PVV-fractie vraagt zich af hoe die "maatschappelijk optimale benutting van het gastransportnet" gezien moet worden. Hoe verhoudt die zich dan tot het begrip "socialiseren"? De vraag is, ook aan de minister, hoe vast de invoedspecificaties liggen. Als deze versoepeld worden, mogen er ook gassen aangeboden worden met een bredere gassamenstelling en nemen de kosten voor het invoeden toe. Deze kosten worden weer ondergebracht in de transporttarieven. Graag hoor ik hierop een reactie van de minister.

Groen gas kan op verschillende manieren zijn weg vinden. Het kan zonder opwerking ingezet worden via aparte netwerken of om elektriciteit te produceren. In dit licht wordt groen gas via de SDE-plusregeling gesubsidieerd, wat toch ook een vorm van socialisatie is. Groen gas kan opgewerkt worden tot biogas en ingevoed worden in het gastransportnet. De vraag is wel wie de kosten gaat dragen als het gas niet voldoet. Valt dit invoeden bijvoorbeeld onder "maatschappelijke benutting"? In dat geval worden de kosten gesocialiseerd. En hoe moeten de subsidies worden gezien die verstrekt worden door lagere overheden voor het invoeden van biogas aan het nationale net? Dat is toch ook een vorm van socialisatie? Houdt de ACM daar ook toezicht op? Graag een reactie van de minister.

Het wetsvoorstel voorziet in een wijziging betreffende het salderen van door de kleinegebruiker opgewekte stroom met een aansluiting met een doorlaatwaarde van maximaal 3 x 80 ampère op één aansluiting, zich afspelende achter de meter. Het salderen van ingevoede en onttrokken elektriciteit is voor de kleinverbruiker financieel voordeliger dan het ontvangen van een redelijke vergoeding voor ingevoede elektriciteit en het betalen voor de verbruikte elektriciteit. De huidige bovengrens van 5.000 kWh per factureringsperiode vervalt, mits het duurzaam opgewekte elektriciteit betreft.

Graag zou de PVV-fractie van de minister wat meer duidelijkheid krijgen over de factureringsperiode. De bovengrens voor het salderen van niet-duurzaam opgewekte energie blijft op 5.000 kWh per factureringsperiode. In het voorstel van wet in artikel 31c is het volgende opgenomen. "De leverancier berekent het verbruik ten behoeve van de facturering en inning van de leveringskosten door de aan het net onttrokken elektriciteit te verminderen met de op het net ingevoede elektriciteit, met een maximum van 5.000 kWh aan op het net ingevoede elektriciteit, voor zover het saldo van de aan het net onttrokken minus de op het net ingevoede elektriciteit niet minder dan nul bedraagt". Hier wordt dus niet de grootte aangeven van de factureringsperiode. Dit zou in de toekomst kunnen leiden tot discussie. Zou de factureringsperiode niet specifiek omschreven

moeten worden? Graag een reactie van de minister. Wel moet ik hierbij opmerken dat de minister in de nota naar aanleiding van het verslag heeft aangegeven dat de factureringsperiode één jaar is. Door het salderen zal de kleinverbruiker minder belasting betalen, zowel aan btw als aan energiebelasting. Nu is de PVV-fractie een groot voorstander van het opleggen van minder belasting, maar we moeten oppassen dat er niet een lastenverlegging gaat plaatsvinden.

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft ingeschat dat met de huidige salderingsregeling de belastingopbrengst met betrekking tot energie in 2020 met 230 miljoen euro zal dalen. De vraag is of deze 230 miljoen gecompenseerd gaan worden. Gaan de verbruikers die niet in de gelegenheid zijn om zelf duurzame stroom op te wekken, meer betalen? Of gaat de regering de salderingsregeling op korte termijn afbouwen? Een overgangsregeling van ten minste twee jaar is al over tafel gekomen, en dit terwijl de kleinverbruikers die zonnepanelen hebben aangeschaft rekenen op een terugverdienperiode van tien jaar. Graag een reactie van de minister.

Ik ga in op de tarieven. De ACM zal bij het vaststellen van de transporttarieven naast de doelmatigheid van de bedrijfsvoering en het transport ook rekening houden met het belang van voorzieningszekerheid en het belang van duurzaamheid. Daar hebben we weer het woord "duurzaamheid". Met dat woord kun je alle kanten op. Het wordt te pas en te onpas gebruikt om zaken naar de eigen hand te kunnen zetten. De ACM krijgt binnen de wettelijke kaders beleidsruimte om te bepalen hoe zij bij de reguleringsmethode rekening houdt met het belang van duurzaamheid. Dit kan een eigen leven gaan leiden en uitmonden in willekeur. De PVV-fractie is van mening dat het beleid bij het politieke bestuur hoort te liggen en niet bij een orgaan dat toezicht dient te houden. Kan de minister deze stelling delen? Graag een reactie van de minister.

Om in aanmerking te komen voor SDE-plussubsidie dient men een certificaat te kunnen overleggen, waaruit blijkt dat er sprake is van opwekking van energie uit hernieuwbare bronnen. Met behulp van dit certificaat kunnen de producenten hun energie verkopen als groene energie. Windenergie zou hier ook onder vallen. Zoals reeds bekend ziet de PVV-fractie helemaal niets in windmolens en deze kunnen aan het einde van hun levensduur nog weleens voor een extra onaangename verrassing zorgen. Immers, is er nagedacht over de vraag hoe er omgegaan dient te worden met de toekomstige sloopkosten van de windmolens? Is in kaart gebracht hoe hoog deze kosten per windmolen zijn, op land en op zee? En zijn deze kosten reeds meegenomen in het totale kostenplaatje van windenergie? Wordt er afgeschreven op windmolens? Graag een reactie van de minister.

In dit wetsvoorstel is ervoor gekozen, de certificerende taak op te dragen aan de minister van Economische Zaken. Hiermee wordt geen afbreuk gedaan aan de ministeriële verantwoordelijkheid. De bepalingen over het

uitgeven en innemen van garanties van oorsprong van energie zijn gelijklopend, met uitzondering van de bepaling wie vaststelt of een productie-installatie geschikt is voor de productie van de betreffende energie. De netbeheerder, op wiens net de productie-installatie wordt aangesloten, stelt vast of de betreffende productie-installatie geschikt is voor hernieuwbare energie. Er moet gewaakt worden voor de schijn van belangenverstrengeling van de netbeheerder met de lagere overheden. Lagere overheden zijn dikwijls aandeelhouder van het netbedrijf. Het kan ook raadzaam zijn om de eventuele betrokkenheid van lagere overheden bij productie-installaties op te nemen in het informatieprotocol. Is de minister daartoe bereid? Is de minister bereid om deze gegevens openbaar te maken?

Mevrouw de voorzitter, hier wil ik het bij laten.

*N

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter. Dit wetsvoorstel maakt deel uit van de bredere wetgevingsagenda STROOM. De wijziging is gericht op de implementatie van onderdelen van het Energierapport 2011 en voorziet in maatregelen ten aanzien van knelpunten die in dit Energierapport zijn signaleerd. Daarnaast is een aantal maatregelen opgenomen als gevolg van recente ontwikkelingen zoals een uitspraak van het College van Beroep voor het bedrijfsleven over de definitie van "aansluiting". Mijn fractie wil met name ingaan op de regelingen voor zelfleveranciers van groene stroom.

De voorliggende wetswijziging is onder meer bedoeld om de motie-Paulus Jansen c.s. (29023, nr. 93), in de Tweede Kamer aangenomen, te implementeren. In deze motie werd het kabinet gevraagd om met voorstellen te komen om verenigingen van eigenaren (vve's) in staat te stellen, zelf opgewekte elektriciteit te laten salderen met het elektriciteitsverbruik van de leden van de vereniging van eigenaren. GroenLinks vindt dat de minister met een zeer beperkte interpretatie van deze motie is gekomen, en dat hij daarmee het gevraagde doel niet dient.

Voorzitter. Ik realiseer mij dat ik had beloofd ook namens de fractie van de SP te spreken. Dat was ik vergeten te melden. Bij dezen herstel ik dat. Mijn inbreng en vragen zijn ook namens de fractie van de SP.

Zo blijven voor de eigenaren van appartementen of een wooncomplex de mogelijkheden tot salderen veel beperkter dan voor eigenaren van woningen. Er zijn bijvoorbeeld veel vve's die geen gemeenschappelijke aansluiting hebben. Die hebben dus niets aan deze wetswijziging. Er zijn grote vve's met een gemeenschappelijke aansluiting en een verbruik boven de 10.000 kWh per jaar. Die vallen in een lager energiebelastingtarief en salderen levert €0,14 per kWh op en geen €0,24, terwijl de leden om wie het uiteindelijk gaat allemaal kleinverbruikers zijn, net zoals de eigenaren van een eigen woning. De afzonderlijke huishoudens

vallen wel onder het hogere energiebelastingtarief, maar kunnen dat niet benutten om te salderen.

Als de vve's een gemeenschappelijke aansluiting hebben met een doorlaatwaarde van boven de 3 x 80 ampère, kunnen ze de energiebelasting en btw daarover niet salderen, terwijl het gaat om leden die als huishoudens kleinverbruikers zijn. Huishoudens kunnen hun eigen elektriciteitsverbruik dus niet salderen via de gemeenschappelijke aansluiting. Mijn fractie vindt dit vreemd. Het hele idee was natuurlijk anders. Als je een eigen woning hebt, heb je een eigen dak waarop je panelen kunt laten leggen. Dan is er een mooie regeling waaronder je mag salderen en geen energiebelasting hoeft te betalen. Heb je echter de pech dat je woont in een woning die je in een appartementencomplex hebt gekocht en waar je met zijn allen zonnepanelen op het dak laat leggen, dan kun je in feite maar een heel klein deel, namelijk het gemeenschappelijke verbruik voor liften en licht, salderen. Of je zou kunnen zeggen dat één iemand in het hele gebouw mag salderen. Die situatie vinden wij onevenredig. De motie van de Tweede Kamer vroeg ook om gelijke toepassing. Ik wil de minister uitnodigen om daar nog eens heel goed naar te kijken. Wil hij een ruimhartigere uitvoering kiezen, zoals in feite ook de bedoeling was van de motie die in de Tweede Kamer is aangenomen? Is het niet bijvoorbeeld mogelijk om voor vve's een specifieke zelfleveringsmogelijkheid te creëren, bijvoorbeeld via het invoeden via een van de aansluitingen, waarbij administratief door de netbeheerder naar rato gesaldeerd kan worden op de huishoudelijke rekeningen?

Een tweede punt dat mijn fractie aan de orde wil stellen is de zorg die er is ontstaan over allerlei "ontzorgingsinitiatieven", zoals ik ze maar noem. Ik breng dit punt niet alleen namens de fracties van GroenLinks en de SP ter sprake, maar ook namens die van D66. De heer Van Boxtel heeft mij gevraagd om de minister daar uitdrukkelijk op te bevragen. De minister heeft op 31 oktober in antwoord op vragen die de fractie van D66 in deze Kamer heeft gesteld, in feite een nieuwe en nauwere interpretatie gegeven van het artikel 50 van de Wet belastingen op milieugrondslag. De minister schrijft dat energiebelastingvrije hernieuwbare energieopwek voor de gebruiker alleen mogelijk is als die opwek voor "rekening en risico" van de gebruiker plaatsvindt. Vrijstelling is volgens de minister alleen mogelijk als de verbruiker zelf het risico draagt voor de daadwerkelijke opgewekte elektriciteit. Dit zou niet het geval zijn als de vergoeding voor het gebruik van zonnepanelen afhangt van de hoeveelheid geproduceerde kWh. Als een derde partij volgens het ontzorgmodel met de gebruiker afrekent per kWh, zou de vrijstelling van de energiebelasting niet meer mogelijk zijn, volgens het antwoord van de minister aan deze Kamer.

In de wet staat echter niets van "voor rekening en risico" van de gebruiker. Ook bij de behandeling van de wet is dit niet aan de orde geweest. Er zijn inmiddels vele initiatieven ontstaan, waarbij een derde partij huurders ontzorgt of scholen, en waarbij men uitgaat van

vrijstelling van energiebelasting volgens het bestaande artikel 50 Wet belastingen op milieugrondslag. Vele bestaande projecten van particulieren en scholen met zonnestroom komen in de problemen, en nieuwe projecten worden ontmoedigd. De fracties van GroenLinks, de SP en D66 rekenen erop dat dit niet de bedoeling is van de minister, maar dat het een vergissing is. Wij horen graag een duidelijke toezegging van de minister op dit punt.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Voorzitter. Ik heb een vraag aan mevrouw Vos over de ontzorging. Als ik het goed begrijp, zet een bedrijf bijvoorbeeld zonnecellen op het dak bij een particulier. Vervolgens krijg je energie of stroom voor een bepaalde prijs. Is het dan niet zo dat het bedrijf in kwestie in feite de btw ontduikt en de belasting op energie? Of zie ik dat verkeerd?

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Nee, want er is juist binnen de wet geregeld -- en dat is ook door de Belastingdienst bevestigd -- dat het mogelijk is dat een partij inderdaad voor bijvoorbeeld een school zonnepanelen plaatst, dat er een contract wordt gesloten, dat er een gegarandeerde afname moet zijn, dat die school die stroom gebruikt, en dat er in het contract een bepaalde prijs daarvoor wordt afgesproken. Het gebeurt vaak zo dat die school dan na een bepaald aantal jaren eigenaar wordt van die zonnepanelen, maar dat er in de tussentijd geen energiebelasting in rekening hoeft te worden gebracht bij die school. Dat was tot nu toe de interpretatie van dit artikel in de wet en dat is ook op deze wijze toegepast, met goedkeuring van de Belastingdienst. Mijn fractie vindt het juist van belang dat dit soort constructies kan blijven bestaan. Dit maakt een investering in duurzame energie mogelijk voor bijvoorbeeld huurders van een woningbouwcorporatie of voor een school, partijen die niet in staat zouden zijn om dat zelf te regelen. Zo kunnen zij gebruikmaken van de energiebelasting.

Een derde reeks vragen die ik wil stellen heeft te maken met de definitie van het begrip "directe lijn". De minister is in de schriftelijke beantwoording uitgebreid ingegaan op de positie van de gebruikers van een directe lijn, waarbij eigen opgewekte energie via een directe lijn zelf gebruikt wordt. Consumenten c.q. kleinverbruikers mogen hier geen gebruik van maken, behalve als de verbruikers niet in hoofdzaak kleinverbruikers zijn. De minister verdedigt deze beperking met het argument van de consumentenbescherming. Een consument die van een particuliere directe lijn gebruikmaakt in plaats van gebruik te maken van het openbare net, geniet geen bescherming, zegt de minister. Ook is de minister bang dat de positie en de financiering van het openbare net ondermijnd kan raken. Mijn fractie vraagt de minister of hij hier niet wat ruimer mee kan omgaan. In Berlijn bijvoorbeeld is eigen beheer van het net door particulieren mogelijk. Dat kan voor het opwekken van zonnestroom en windenergie nieuwe kansen bieden. Daar kunnen particulieren gezamenlijk een windenergielocatie creëren, een directe lijn

aanleggen en op die manier stroom produceren. Waarom niet het voorbeeld van Berlijn volgen en deze ruimte hier ook bieden aan particulieren?

Een vierde punt dat eigenlijk buiten deze behandeling valt, maar waar ik toch een aantal vragen over heb, is de kwestie van de levering voor de meter van wind en zon aan leden van een coöperatie die mogelijk gaat worden met een korting van €0,075 op de energiebelasting. Ik heb een aantal vragen over de toepassing van de zogenaamde postcoderoosbenadering. Het is heel mooi dat deze gelegenheid gecreëerd wordt, maar dat kan alleen maar binnen het zogenaamde postcoderoosgebied. De minister hanteert daarbij het argument dat het gaat om de herkenbare lokale opwekking van duurzame energie, waarbij de afnemer een band heeft met de locatie van opwekking. Dan is het vreemd om dit zo te beperken. Veel mensen zullen zich identificeren met bijvoorbeeld de gemeente waarin ze wonen. Een Amsterdammer zal graag Amsterdamse stroom afnemen. Of de windmolen dan in Amsterdam-Noord staat, terwijl de afnemer zelf in Amsterdam-West woont, maakt niet uit. De verbinding zal er zeker zijn, dus ik vind dat eerlijk gezegd een vreemde en willekeurige beperking. Daarnaast is als beperking toegevoegd dat de opwekcapaciteit midden in de postcoderoos moet staan. Ook dat vormt een extra belemmering en het is bovendien niet in het energieakkoord afgesproken. Wat zijn nu de werkelijke redenen om deze mogelijkheid van verlaging van de energiebelasting zo beperkt te houden? Is de minister bang voor een te grote groei van zonnestroom? Graag een antwoord hierop van de minister.

Mijn fractie heeft in de schriftelijke rondes gevraagd waarom er niet wordt gekozen voor een fundamentele herziening van de Elektriciteitswet. Wij vinden de STROOM-wetgevingsagenda te beperkt. Wij vinden dat een fundamentele herziening nodig is, aangezien de huidige wet is gebaseerd op centrale opwek en we juist een enorme groei en een toenemend belang van lokale, decentrale opwek meemaken. Die laatste bekleedt nog steeds een uitzonderingspositie in de huidige wet, die is gebaseerd op centrale opwek van energie. Daardoor bestaat volgens ons voor decentraal opgewekte elektriciteit een niet-gelijkwaardige positie ten opzichte van centraal opgewekte elektriciteit.

De minister wil voorlopig gaan experimenteren. Hij vindt het nog te vroeg voor verregaande stappen. Wij vinden dit een gemiste kans. Nederland loopt al flink achter met de opwek van duurzame energie. Het kabinet gaat zijn doelstellingen niet halen. Nederland mist hierdoor ook interessante economische kansen. Kijk naar Denemarken, waar windenergie booming business is en voor enorm veel werkgelegenheid zorgt. Kijk naar Duitsland. En kijk ook naar Nederland zelf, waar de interesse van particulieren, van allerlei initiatiefnemers en bedrijven om te gaan investeren in windenergie en zonnestroom groeiende is. Mensen willen graag investeren, willen meedoen en zoeken naar allerlei nieuwe vormen. De minister schrijft in zijn beantwoording dat als in de

tussentijd blijkt dat bepaalde fundamentele veranderingen eerder noodzakelijk zijn, hij bereid is deze ter hand te nemen. Wij zijn daar natuurlijk blij mee, maar kan de minister aangeven aan welke fundamentele veranderingen hij daarbij denkt? Is het tijdig realiseren van de doelstellingen voor duurzame energie, voor CO₂-reductie en energiebesparing geen aanleiding om die fundamentele veranderingen tijdig ter hand te nemen? Geeft de grote toename van initiatieven voor hernieuwbare energie en daarmee ook de groei van dit type energieopwekking niet juist aanleiding voor fundamentele wijzigingen, omdat er nog steeds allerlei belemmeringen bestaan? Ik hoor graag van de minister een nader antwoord op deze vraag.

Ik wil afsluiten met het volgende. We hebben het nu zo vaak over de participatiesamenleving, dat nieuwe toverwoord van het kabinet. Ik zou zeggen: geef al die mensen die op dit moment initiatieven nemen op het gebied van duurzame energie en die zoeken naar nieuwe wegen, volop de ruimte, ruim de bestaande belemmeringen op en kijk ook eens goed naar de bestaande Elektriciteitswet: is die niet toe aan een fundamentele wijziging?

*N

Mevrouw **Koning** (PvdA): Voorzitter. Wat de Partij van de Arbeid betreft, spreken wij vandaag eigenlijk over één overgebleven thema in dit wetsvoorstel. De overgebleven vraag is volgens ons of de duurzame energieopwekking door groepen particulieren en organisaties wellicht onnodig wordt belemmerd. Dat is een onderwerp dat niet per se in dit wetsvoorstel staat. Het raakt hier echter zo sterk aan, dat wij deze gelegenheid graag gebruiken om met elkaar hierover in gesprek te gaan. Dat geeft misschien net iets meer informatie dan stukken die heen en weer gaan.

De Partij van de Arbeid gaat ervan uit dat wij elkaar noch de regering hoeven te overtuigen van het belang van een groter aandeel van duurzaam opgewekte energie in Nederland. Een klein voorbeeldje. In het energieakkoord is de doelstelling opgenomen van 14% in 2020. Maar ja, in het energieakkoord zelf wordt geconstateerd dat er op dit moment nog maar 4% duurzaam wordt opgewekt. Dat vraagt volgens ons om een strategie die ervoor zorgt dat inwoners en organisaties worden gefaciliteerd in hun wens om zelf bij te dragen aan duurzame-energieopwekking. Niet alleen de energiemaatschappijen, dus zeg maar de grote jongens, maar juist allerlei organisaties en individuen zouden moeten worden gefaciliteerd om hieraan bij te dragen. Is de minister het daarmee eens?

Ik wil de minister drie punten voorleggen. Die punten vormen, zo denken en vrezen wij, misschien wel een belemmering voor het streven dat ik zonet beschreef. Ze staan dus niet in het voorliggende wetsvoorstel, maar raken eraan en zouden in het vervolg van het wetgevingsproces-STROOM misschien wel naar voren kunnen komen. Nogmaals, wij streven naar ruimte voor inwoners

en organisaties om zelf duurzame energie op te wekken. Voordat ik deze drie punten benadruk, wil ik ingaan op de in de Tweede Kamer unaniem aangenomen motie-Paulus Jansen (29023, nr. 93). Volgens de memorie van toelichting is deze motie in dit wetsvoorstel verwerkt. De motie verzoekt de regering -- ik zeg het in mijn eigen woorden -- om te regelen dat door een vve opgewekte elektriciteit verrekend kan worden met het gebruik van de afzonderlijke leden. Dit is een streven om bewoners van appartementencomplexen, net als bewoners van eengezinswoningen, de mogelijkheid te geven om bij te dragen aan duurzame-energieopwekking. Maar het is ook bedoeld om verenigingen van eigenaren die samen zonnepanelen op, bijvoorbeeld, het dak van een school willen leggen, te laten profiteren van die opgewekte elektriciteit. De vve is zodoende niet alleen de vereniging van eigenaren van een appartementencomplex, maar ook een vereniging van eigenaren van die duurzame-energie-installatie.

Wij begrijpen niet hoe met het schrappen van de salderingsgrens van 5.000 kWh de opdracht uit de motie is uitgevoerd om te kunnen salderen met het afzonderlijke gebruik van de verschillende leden van de vve. En als de motie niet is meegenomen in het wetsvoorstel, waarom wordt dat dan wel vermeld in de memorie van toelichting? Misschien zien wij iets over het hoofd. Kan de minister dit nog een keer uitleggen?

Wel denken wij te hebben begrepen dat de route via belastingkorting volgens de minister een volwaardig alternatief is voor de saldering van vve's en andere collectieven. Misschien is het nog wel belangrijker om dit goed toegelicht te krijgen. Graag horen wij de redenering achter hoe de voorgestelde belastingkorting het duurzaam opwekken van energie door groepen individuen en organisaties evenzeer stimuleert als salderen zou hebben gedaan of zou hebben kunnen doen.

Nu de drie punten waarvan wij ons afvragen of ze misschien zorgen voor onnodige belemmeringen van het streven om meer mensen en organisaties duurzame energie te laten opwekken. Zoals mevrouw Vos, mede namens D66 en de SP, net in haar bijdrage naar voren bracht, denken wij dat er een vergissing is gemaakt bij de beantwoording van de vragen van de D66-fractie. In het antwoord wordt namelijk beschreven in welk geval verbruikers onder artikel 50 van de Wet belastingen op milieugrondslag vallen en dus een vrijstelling kunnen krijgen vanwege duurzame zelfopwekking. De toelichting dat de installatie voor rekening en risico van de gebruiker dient te zijn, is krasser dan wat nu wordt gehanteerd door de Belastingdienst, zo is ons van diverse kanten verteld en aangetoond. Daarmee zouden bestaande projecten en in voorbereiding zijnde projecten grote nadelen ondervinden en worden belemmerd, en dat dus alleen vanwege een antwoord op een vraag uit dit huis. We hebben dit gehoord van projecten als Zonnestroom van Amsterdamse scholen of het project in Almere, en we hebben echt complete lijsten met voorbeelden ontvangen, die ik mijn collega's nu zal besparen. De Partij van de Arbeid kan zich eigenlijk niet voorstellen dat de regering

door het geven van een antwoord op vragen uit dit huis heeft bedoeld om een extra belemmering voor deze projecten op te werpen. Vandaar dat wij denken dat er iets anders aan de hand kan zijn. Kan de minister hierover helderheid geven?

Nu het tweede punt: het belastingvoordeel over de elektriciteitsbelasting en de postcoderoos. We hebben daarover vragen gesteld bij het voorstel voor de belastingwetgeving. Daar komen nadere vragen over, maar volgens ons is het belangrijk om in dit debat nog één keer uitgelegd te krijgen wat de achtergrond is van de wens om via een belastingvoordeel mensen te faciliteren die in elkaars nabijheid wonen en in het midden van de centrale postcoderoos een installatie hebben. Misschien voelt men wel een nabijheid zonder dat men bij elkaar in de postcoderoos woont. Mocht de reden zijn gelegen in de totale opbrengst van de elektriciteitsbelasting, dan denken wij dat de regering deze ook op peil kan houden -- dat streven steunen wij immers -- door het tarief voor groot- of middelgrootgebruikers of voor andere gebruikers iets te verhogen. Die tarieven voor de groot- of middelgrootgebruikers zijn grofweg een derde en een tiende van het tarief voor de kleinverbruikers. Misschien hoeft er dus maar een klein beetje te worden bijgedraaid om toch het geraamde bedrag binnen te krijgen. Nogmaals, dat streven delen wij zeker.

Als derde en laatste punt vragen wij ons af hoe de regering de productie van duurzame energie door woningcorporaties, scholen, zzp'ers, mkb en al dat soort kleinverbruikers-maar-geen-huishoudens wil stimuleren. Wanneer komt dat aan de orde in de STROOM-wetsvoorstellen die nog onze kant uit zullen komen?

Ik heb geprobeerd om aan te geven dat de Partij van de Arbeid het streven van de regering om meer duurzame energie te laten opwekken, van harte deelt. Wij vinden het ook belangrijk om dit door individuen en kleine organisaties te laten doen. Wij willen de samenleving hierin dus laten participeren. Daarom streven wij een overheid na die belemmeringen wegneemt voor inwoners en organisaties die zelf of samen duurzame energie willen opwekken. Wij zijn erg benieuwd naar de reactie van de minister en kijken natuurlijk uit naar het debat.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 11.12 uur tot 11.20 uur geschorst.

*B

!Mediawet 2008!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van onder meer de Mediawet 2008 in verband met onder meer aanpassing van de rijksmediabijdrage en overheveling van het budget voor de bekostiging van de regionale omroepen van het provinciefonds naar de mediabegroting (33664).

De **voorzitter**: Ik had zojuist de vergadering geschorst voor een enkele minuut in afwachting van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Deze is inmiddels gearriveerd.

Het woord is als eerste aan mevrouw De Vries-Leggedoor.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Voorzitter. Allereerst dank aan de staatssecretaris voor de beantwoording van de door ons gestelde schriftelijke vragen. Over zaken als de "flitsenregeling" en het "haatzaaien-artikel" verschillen wij niet van mening. Vandaag wil de CDA-fractie het met name hebben over de financiering van de regionale omroepen; in onze ogen het belangrijkste punt in de wet. Met deze wet worden de wettelijke zorgplicht en de financiële verantwoordelijkheid samengebracht bij het Rijk; recentralisatie dus. In de afgelopen jaren is de financiering nogal aan verandering onderhevig geweest: vóór 2006 Rijk en provincie, na 2006 provincie en nu wordt er voorgesteld om deze weer bij het Rijk onder te brengen.

Regionale omroepen vervullen een sleutelrol in regionaal nieuws, informatie en cultuur. De leden van de CDA-fractie willen op deze plek benadrukken dat zij hechten aan de herkenbaarheid van de regionale omroepen in de eigen regio. Dat is een middel waardoor mensen zich betrokken kunnen voelen bij het gebied waar ze wonen. De CDA-fractie acht dit een groot goed.

Het uitgangspunt is om een bezuiniging van 17 miljoen op het budget van de regionale omroepen, die ingaat in 2016, te halen uit minder overheadkosten, efficiënter samenwerken en meer integratie met de landelijke omroep. Volgens de regering is het nodig om de financiering daarvoor weer via de rijksbegroting te laten verlopen. Het is wellicht goed om te memoreren dat het motief in 2006 om de financiering via de provincie te laten lopen, het verminderen van de bestuurlijke drukte was! Neemt die bij recentralisatie dan niet juist weer wat toe? Graag een antwoord van de staatssecretaris.

Regionale omroepen opereren autonoom op basis van hun redactionele onafhankelijkheid. Dat is onder meer vastgelegd in de artikelen 2.1, tweede lid onderdeel d, in artikel 2.88 en in het voorgestelde artikel 2.170, derde lid van de Mediawet. In die zin bestaat er geen sturing van overheidswege en zo hoort het ook. Niet voor niets zegt onze Grondwet in artikel 7, tweede lid dat er regulering van televisie en radio mag plaatsvinden, maar dat deze niet het voorafgaande toezicht op de inhoud van het media-aanbod mag betreffen. Mocht er een verandering komen in de onafhankelijke positie van de regionale omroepen, dan kan dat in de ogen van de CDA-fractie niet zonder wetswijziging. Graag een reactie van de staatssecretaris.

De staatssecretaris heeft de Raad voor Cultuur opdracht gegeven om een toekomstverkenning uit te voeren van hoe ons mediabestel, inclusief de regionale omroepen, het meest efficiënt en toekomstbestendig georganiseerd kan worden. In zijn brief van 19 november 2013 geeft de staatssecretaris aan dat hij de journalistieke nieuwsvoorziening in de regio een belangrijk aandachtspunt vindt en dat de Raad voor Cultuur deze zal betrekken bij zijn toekomstverkenning. Deze toekomstverkenning kan in 2016 leiden tot een nieuwe situatie.

In de Tweede Kamer is een motie van onze partijgenoot Heerma (33664, nr. 13) aangenomen, waarin de regering wordt gevraagd te borgen dat regionale omroepen hun verankering behouden in het eigen verzorgingsgebied en autonoom hun taak kunnen uitvoeren. In de schriftelijke beantwoording deelde de staatssecretaris mee dat hij de mening van de leden van de CDA-fractie in deze Kamer deelt, dat het behoud van de regionale identiteit en redactionele onafhankelijkheid belangrijk is en dat hij uitvoering zal geven aan de motie-Heerma. Ik citeer de staatssecretaris: "daarbij [is] niet de organisatievorm maar een goede regionale mediavoorziening het doel. Het belang van de regionale omroepen en hun verankering in de regio deel ik." Als de staatssecretaris, zoals geciteerd, het belang van de regionale omroepen en hun verankering in de regio met ons deelt, dan hebben wij één, voor ons belangrijke, vraag. De staatssecretaris stelt in dit citaat dat voor hem niet de organisatievorm maar een goede regionale mediavoorziening het doel is. "Mediavoorziening" omvat voor ons meer dan de door de staatssecretaris in zijn brief van 19 november genoemde "journalistieke nieuwsvoorziening". Wij verzoeken de staatssecretaris om aan te geven wat hij daarmee bedoelt. Welke organisatievorm staat de staatssecretaris voor ogen en wat verstaat hij onder een goede regionale mediavoorziening? Kan die ook betekenen dat de regionale omroepen verwateren tot een regionale redactie onder de landelijke omroepen à la "Hart van Nederland", of ziet hij zoiets meer in het licht van het "Toekomstvenster" van de koepelorganisatie van regionale omroepen ROOS, waarbij het belang van regionale omroepen en hun verankering in de regio's behouden blijft, maar er door clustering en meer dingen samendoen landelijk en regionaal voordeel kan worden behaald? Voor de CDA-fractie zou dat laatste, wellicht zelfs gecombineerd met samenwerking met lokale omroepen zoals bepleit in de vorige week tijdens de OCW-begrotingsbehandeling aangenomen motie-Heerma, de voorkeur verdienen.

Wij voorzien dat de staatssecretaris het advies van de Raad voor Cultuur zal willen afwachten alvorens antwoord te geven. Wij willen de staatssecretaris er echter op wijzen dat zijn beantwoording belangrijk is voor de uiteindelijke afweging van onze fractie. Wij willen niet het gevoel hebben dat wij met deze recentralisatie van het geld de eerste stap hebben gezet op het pad van de afbraak van de regionale omroepen. Daarvoor vinden wij hun functie te waardevol. En hoe het ook

mag zijn, staatssecretaris ben je niet voor niets; je behoort visie te hebben en je behoort te kunnen sturen. Graag een reactie van de staatssecretaris.

Mevrouw **Gerkena** (SP): Mijn vraag aan het CDA is: zou het niet veel beter zijn om dit wetsvoorstel juist even te laten wachten totdat het advies van de Raad voor Cultuur er is en totdat we inderdaad de visie van de staatssecretaris hebben ontvangen, zodat we weten welke kant we opgaan voordat we gaan beslissen om dingen te veranderen?

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Ook dat is een optie. De beantwoording van de staatssecretaris is voor ons nu van belang om te kunnen bekijken welke kant we op moeten. Gaan we de kant op die volgens u een optie is? Of zeggen we: je zou het nu kunnen doen, om ervoor te zorgen dat je deze stap als hefboom kunt gebruiken voor een betere samenwerking in de regio.

Mevrouw **Gerkena** (SP): Zou het niet juist veel beter zijn om dit wetsvoorstel even te laten wachten totdat het advies van de Raad voor Cultuur er is? Is het niet veel beter om te wachten totdat wij van de staatssecretaris inderdaad de visie hebben ontvangen, zodat wij ook weten welke kant wij opgaan voordat wij gaan beslissen om dingen te veranderen?

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Ook dat is een optie. De beantwoording door de staatssecretaris is voor ons van belang om te kijken welke kant wij op moeten: of wij de kant opgaan waarvan u zegt dat dat ook een optie is, of dat wij zorgen dat deze stap als hefboom wordt gebruikt voor betere samenwerking in de regio. Dat zijn twee opties. Het hangt van de beantwoording door de staatssecretaris af welk pad wij kiezen.

Mevrouw **Gerkena** (SP): De staatssecretaris geeft al aan dat hij sowieso wil dat er samenwerking komt met de landelijke omroepen. Daarom is die recentralisering van gelden er, terwijl er wellicht ook een heel goede oplossing zou kunnen liggen in alleen regionale samenwerking. Daarom vind ik ook het rapport van de Raad voor Cultuur zo interessant. Nogmaals, zou het niet beter zijn om daarop te wachten in plaats van dat wij nu op een aantal dingen schieten terwijl wij niet eens weten welke kant wij opgaan?

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Ja, maar als u goed hebt geluisterd naar mijn bijdrage, dan hebt u daarin ook kunnen horen dat voor ons goede regionale samenwerking belangrijk is, met verankering in de regio. Daarom vragen wij ook aan de staatssecretaris welke kant hij op wil, want hij kan wel sturen. Hij heeft ook zelf een visie hoe het zou moeten. Daarvoor wil ik dan niet dat advies van de Raad voor Cultuur afwachten. Daarvoor wil ik nu eigenlijk antwoord voordat ik de beslissing neem die u noemt.

Ik vervolg mijn betoog en ik rond af. Het mag duidelijk zijn dat de CDA-fractie hecht aan de functie, de eigenheid en de regionale verankering

van de regionale omroepen. Uniformering hoort daar niet bij. Mocht dat het doel zijn van de overheveling, dan doet het CDA niet mee. Friesland, of zo u wilt Limburg, is niet te vergelijken met de Randstad. Kan er efficiënter samengewerkt worden? Vast en zeker wel. Kunnen landelijke omroepen of de regionale pers daar wel bij varen? Vast en zeker ook. Maar moet je daarvoor de bijl zetten aan de wortel van de regionale omroep? Naar onze vaste overtuiging niet! We wachten het antwoord van de staatssecretaris af.

*N

Mevrouw **Vlietstra** (PvdA): Voorzitter. Aan de orde is vandaag de derde in een reeks van wijzigingen van de Mediawet 2008, met wat mijn fractie betreft als belangrijkste wijziging de overheveling van het budget voor de regionale omroepen uit het Provinciefonds naar de rijksmediabegroting.

Allereerst wil ook mijn fractie de regering danken voor de beantwoording van onze vragen in de memorie van antwoord. Naar aanleiding van die antwoorden zijn enkele punten overgebleven waarop wij in dit debat graag nader willen ingaan. Wij hopen dat de beantwoording door de staatssecretaris onze zorgen zal wegnemen.

Om het meteen maar duidelijk te stellen, mijn fractie hecht zeer aan een zelfstandige, onafhankelijke regionale omroep, die in staat is op een kwalitatief goede wijze invulling te geven aan een onafhankelijke nieuws-, informatie- en cultuurfunctie op regionaal niveau. Vanuit dat uitgangspunt beoordelen wij het voorliggende wetsvoorstel.

De recente geschiedenis van de regionale omroep laat zien dat de verantwoordelijkheid daarvoor nu eens bij het Rijk, dan weer bij de provincies is belegd. Nog in 2007 ging de zorgplicht over van Rijk naar provincies, in het Bestuursakkoord 2011 tussen Rijk en provincies werd vastgelegd dat cultuur, waaronder de regionale omroep, behoort tot de kerntaken van de provincie en nu, twee jaar later, is het voorstel van de regering om die zorgplicht weer terug te brengen naar het Rijk.

Door het IPO en verschillende provinciebesturen is aangegeven dat zij deze recentralisatie betreuren en morrend instemmen, op voorwaarde dat de zelfstandigheid en onafhankelijkheid van de regionale omroep zijn gewaarborgd. Overigens stel ik vast dat in de afgelopen jaren provincies ook niet steeds hebben uitgeblonken in het waarmaken van hun verantwoordelijkheid, gezien het gegeven dat meerdere provincies hebben bezuinigd op het hun toekomende deel uit het Provinciefonds en dat op dit punt nog enkele juridische procedures lopen, die zouden kunnen leiden tot een extra uitname uit dat Provinciefonds. Maar dat terzijde.

Mijn fractie heeft de vraag gesteld waarom recentralisatie noodzakelijk is en in het verlengde daarvan, wat de spoedeisendheid is van dit wetsvoorstel. Immers, de afgesproken bezuiniging op de regionale omroepen is eerst voorzien in 2017 en een toekomstvisie op de publieke omroep, en

dus ook op de regionale omroep, ligt er nog niet. Als ik de memorie van antwoord lees, lijkt de wetswijziging vooral ingegeven door de noodzaak te bezuinigen en door de verwachting dat samenwerken met de landelijke publieke omroep leidt tot synergievoordelen. Op het punt van de spoedeisendheid antwoordt de staatssecretaris dat de stap naar recentralisatie in alle gevallen gezet moet worden, ongeacht hoe de toekomst van de regionale omroep eruit gaat zien. Bovendien wijst de regering erop dat het over te hevelen bedrag al is verwerkt in de begroting van OCW en dat de subsidieaanvragen van de regionale omroepen al zijn overgedragen van de provincies naar het Commissariaat voor de Media. Kennelijk heeft de regering het vertrouwen dat ook deze Kamer zal instemmen met het wetsvoorstel.

Dat er bezuinigd moet worden en dat ook de regionale omroep daarin een aandeel moet leveren, is voor mijn fractie een gegeven. Dat samenwerking tussen de regionale en de landelijke publieke omroep voordelen kan opleveren voor beide partijen zien wij ook. Regionale omroepen kunnen gebruikmaken van technologische ontwikkelingen op landelijk niveau en omgekeerd kan de landelijke publieke omroep gebruikmaken van het netwerk van journalisten in de regio. Wij kunnen ook meegaan in de redenering, zoals aangegeven door de staatssecretaris, dat deze samenwerking beter is aan te sturen wanneer dit gebeurt door één verantwoordelijke partij, in dit voorstel het Rijk.

Echter, we zien ook risico's: een verdere verschrapping en marginalisering van de regionale omroep, afhankelijk van de wijze waarop de samenwerking wordt vormgegeven. Mevrouw De Vries ging daar ook al op in.

Enkele maanden geleden bleek uit de monitor van het Commissariaat voor de Media dat de regionale nieuwsvoorziening onder druk staat. Wonend en werkend in de regio moet ik dat helaas bevestigen. Vooral de regionale dagbladen hebben het moeilijk en zitten in een voortgaand proces van bezuiniging, reorganisatie en kwaliteitsverlies. Waar voorheen de regionale media in staat waren lokale en provinciale overheden op de voet te volgen, komt dit steeds meer onder druk te staan. Mijn fractie acht dat slecht voor het functioneren van de lokale en regionale democratie.

Kwaliteit en pluriformiteit van de regionale nieuwsvoorziening staan dus onder druk. Terecht maken provinciale en lokale overheden zich daar zorgen over en worden initiatieven genomen om regionale mediacentra tot stand te brengen, met als doel de onafhankelijke, pluriforme nieuws- en informatievoorziening op regionaal niveau in stand te houden. Nog vorige week trok het provinciaal bestuur van Limburg hiervoor 1 miljoen euro uit.

In dit verband vraag ik de staatssecretaris of hij de door mij geschetste problemen onderschrijft en wat in dit kader zijn overwegingen zijn om te kiezen voor recentralisatie. Hoe borgt de staatssecretaris in die nieuwe verantwoordelijkheid de onafhankelijke, pluriforme nieuws-, informatie- en cultuurfunctie van de regionale omroep? Hoe zorgt hij ervoor dat de regionale omroep blijft

ingebied in de regionale samenleving? Mijn fractie gaat er graag van uit dat de staatssecretaris hierop een eigen visie laat horen en niet volstaat met een verwijzing naar het nog uit te brengen advies van de Raad voor de Cultuur en de nog te ontwikkelen toekomstvisie.

In dit kader wijs ik ook op het volgende. De 13 regionale omroepen, verenigd in ROOS, ontwikkelen gezamenlijk initiatieven om hun positie te versterken door aan te sturen op vijf regionale mediabedrijven. Zij zien de oplossing voor de geschetste problemen niet in de door de NPO voorgestelde integratie van de regionale omroepen in de landelijke publieke omroep. Mijn fractie begrijpt dat en heeft daarover ook een schriftelijke vraag gesteld. Het antwoord van de staatssecretaris is niet duidelijk. In de memorie van antwoord wordt nu eens wordt gesproken over "samenwerking" tussen landelijke en regionale omroep, dan weer over "integratie". Mijn fractie wil graag de toezegging van de staatssecretaris dat het gaat om "samenwerking" en niet om "samenvoeging", tenzij partijen daar zelf voor zouden willen kiezen. Uitgangspunt zou moeten zijn dat de landelijke publieke omroep enerzijds en de regionale omroepen anderzijds gelijkwaardige partijen zijn, die op basis van gelijkwaardigheid de door beide partijen gewenste samenwerking invulling geven. Ik hoor graag van de staatssecretaris of hij dat uitgangspunt van de PvdA-fractie deelt.

Voorzitter, kort nog twee andere punten. Om te beginnen de zorgelijke positie van de kleine omroepen. Al onder de verantwoordelijkheid van een van de voorgangers van deze staatssecretaris, toenmalig minister Plasterk, is onderzoek gedaan naar de positie van de kleine omroepen in Drenthe, Zeeland en Flevoland. Helaas heeft dat tot op de dag van vandaag niet tot verbetering geleid, omdat andere regionale omroepen en provincies niet bereid zijn tot een eerlijker verdeling van de beschikbare middelen. Als gevolg van de voorgenomen overheveling van het budget naar de rijksmediabegroting heeft deze staatssecretaris de mogelijkheid, een andere verdeling van het budget voor te stellen. Mijn fractie heeft er begrip voor dat dit in 2014 nog niet mogelijk is, maar wil graag de toezegging van de staatssecretaris om het komend jaar in overleg met ROOS te zoeken naar oplossingen voor deze al lang bestaande problematiek.

Mijn laatste punt betreft de speciale positie van Omrop Fryslân. Het zal uit mijn inbreng duidelijk zijn dat de PvdA-fractie veel belang hecht aan een sterke positie van de regionale omroep in alle provincies. Waar het gaat om de regionale omroep in de provincie Fryslân is de positie van het Fries als tweede rijkstaal een belangrijk extra aandachtspunt. De Tijdelijke commissie borging Friese taal in de Media, de commissie-Hoekstra, stelt dat het behoud van een eigen distributiekanaal in die provincie zeer wenselijk is om daarmee het programma-aanbod optimaal af te stemmen op het dagelijks mediagebruik van Friestaligen. Mijn fractie hoort graag van de staatssecretaris op welke wijze hij de uitgangspunten van de commissie-Hoekstra borgt in de nadere uitwerking van de samenwerking

tussen de landelijke en de regionale publieke omroep.

Ik wacht de antwoorden van de staatssecretaris met veel belangstelling af.

*N

Mevrouw **Gerkena** (SP): Voorzitter. De regering wil dat de financiering van de regionale omroepen weer teruggaat naar het Rijk, omdat hiermee een efficiëntere financiering en bedrijfsvoering kan plaatsvinden. Daarmee wil de regering ook een bezuiniging bewerkstelligen. Natuurlijk is dit niet de hoofddrijfveer van het kabinet. Het vindt dat er door de centralisering meer kansen zijn voor de regionale omroepen.

Hoe de toekomst van die regionale omroepen eruit gaat zien is onduidelijk. De regering geeft aan dat diverse modellen denkbaar zijn. Wel is de staatssecretaris van mening dat er vele voordelen te bedenken zijn. De regering is hierover in gesprek met diverse organisaties, waaronder ROOS. Maar voordat duidelijk is welke weg er ingeslagen moet worden, is de staatssecretaris al druk doende de centralisering van de financiering door te laten gaan. Daarom behandelen we vandaag dit wetsvoorstel. De behandeling kan volgens de regering niet wachten omdat het traject een complex traject is. Daarom is het nu al nodig dat de eerste stappen gezet worden.

Voorzitter. Ik haal maar even het handboek Beleid Maken uit de kast. Daarin zie ik een tiplijst voor beleid maken staan. Een aantal zaken heeft de regering goed op orde. Advies over de toekomst van de omroepen is gevraagd aan de Raad voor Cultuur, en dat advies wordt in maart 2014 verwacht. Ook overlegt de overheid met de betrokkenen, wat goed is voor het draagvlak.

De vraag is alleen waarvoor draagvlak wordt gevraagd. Want verder dan de constatering dat het medialandschap verandert, komt dit kabinet niet. En hoe de samenwerking eruit gaat zien, weet het kabinet ook niet. In de memorie van antwoord geeft het aan dat alle goede samenwerkingsverbanden doorgang kunnen vinden. Dat kan inhouden dat de NOS en de NTR de regionale omroepen gaan overnemen, dat er onderlinge samenwerkingsverbanden ontstaan of, zoals de SP-fractie graag wil, dat er regionale mediabedrijven worden gevormd.

De functie van de regionale omroepen moet niet onderschat worden. Zij brengen het lokale nieuws en houden mensen op de hoogte van wat er in hun regio gebeurt. Zo vervullen ze een brugfunctie tussen de lokale politiek en de kiezer, waardoor deze laatste op de hoogte wordt gehouden van het lokale bestuur. Nederland is weliswaar een klein land, maar de regionale verschillen zijn verrassend groot. Nieuws dat in het Fries wordt gebracht of in het Gronings, nieuws over het stadsbestuur in Amsterdam, informatie bij calamiteiten zoals de storm of regionale cultuuruitingen, is van groot belang voor die regio. De financiering hiervan weghalen bij de provincie komt de SP-fractie weinig doordacht over. Het provinciale bestuur kan veel beter beslissen welke

regionale omroepen steun verdienen en welke niet. Het provinciale bestuur weet als geen ander wat er in de regio's speelt en hoe dat met de regionale media versterkt kan worden.

Het voorstel van de staatssecretaris houdt in dat er in ieder geval een vorm van samenwerking komt met de landelijke omroepen. Landelijke radio en tv maken, is echter een heel ander metier dan regionale radio en tv maken. Het heeft er veel van weg dat de staatssecretaris zegt dat de grote landelijke omroepen de kleine regionale wel eens zullen uitleggen hoe het moet.

Wat bezuinigen betreft, kunnen ze wellicht wat van elkaar leren. Dit wetsvoorstel bezuinigt immers ook nog eens 50 miljoen euro weg bij de landelijke omroepen. Bij mijn fractie leeft de angst dat dit ten koste zal gaan van de kwaliteit van de programmering. De landelijke omroepen hebben duidelijk aangegeven dat nog eens 50 miljoen bezuinigen voor hen een groot probleem is. De staatssecretaris stapt hier in zijn beantwoording luchtig overheen. Kan de staatssecretaris nog eens aangeven waarom hij denkt dat die noodkreet van de omroepen onterecht is?

De staatssecretaris maakt met dit wetsvoorstel de principiële keuze dat de regionale omroepen moeten gaan samenwerken met de landelijke. Wat doet de staatssecretaris wanneer blijkt dat het advies van de Raad voor Cultuur een andere weg inslaat? Is het advies dan niet meer dan een lege huls aan het worden? De staatssecretaris lijkt bijna te zeggen: geeft u ons advies, maar wij gaan wel alvast aan de slag. Hoe serieus kunnen wij dan het advies nog nemen? Kan de staatssecretaris de SP-fractie uitleggen waarom er niet een paar maanden gewacht kan worden tot het advies van de Raad voor Cultuur er is? Of is hij bang dat het advies niet in zijn straatje past en neemt hij daarom nu deze maatregelen?

Ik rond af. Voorzichtig gezegd vindt mijn fractie het uitermate onverstandig om nu stappen te nemen. In het handboek Beleid Maken kom je eerst met een toekomstvisie, dan schrijf je een plan en vervolgens kom je met het financiële plaatje. Er is geen toekomstvisie, er is geen plan, maar wel een financieel plaatje. Mijn vraag aan de staatssecretaris is dan ook deze: zit er volgens hem nu meer risico in het uitstellen van deze maatregel, of in het doorzetten zonder dat we weten welke kant we opgaan?

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 11.47 uur tot 13.00 uur geschorst.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het eind van deze editie.)

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee dat de commissie voor Veiligheid en Justitie, na lezing van de nadere memorie van antwoord inzake het wetsvoorstel Wijziging van de Opiumwet in verband met de strafbaarstelling van handelingen ter voorbereiding of vergemakkelijking van illegale hennepcultuur (32842), in haar vergadering van 3 december jongstleden heeft geconcludeerd dat er behoefte bestaat aan het uitbrengen van een volgend nader voorlopig verslag. Ingevolge artikel 61 van het Reglement van Orde van de Eerste Kamer der Staten-Generaal verzoekt de commissie de Kamer, haar verlot te verlenen om een volgend nader voorlopig verslag uit te brengen.

Ik constateer dat er geen bezwaar leeft tegen het verlenen van dit verlot, waarmee het verlot is verleend.

**

*B
!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Wijziging van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en de Wet op het financieel toezicht in verband met de bevoegdheid tot aanpassing en terugvordering van bonussen en winstdelingen van bestuurders en dagelijks beleidsbepalers (32512);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 en de Algemene wet bestuursrecht ter uitvoering van de verordening (EU) nr. 604/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 tot vaststelling van de criteria en instrumenten om te bepalen welke lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een verzoek om internationale bescherming dat door een onderdaan van een derde land of een staatloze bij een van de lidstaten wordt ingediend (PbEU 2013, L 180) (33699);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet arbeid vreemdelingen en de Vreemdelingenwet 2000 in verband met de implementatie van Richtlijn 2011/98/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 betreffende één enkele aanvraagprocedure voor een gecombineerde vergunning voor onderdanen van derde landen om te verblijven en te werken op het grondgebied van een lidstaat, alsmede inzake een gemeenschappelijk pakket rechten voor werknemers uit derde landen die legaal in een lidstaat verblijven (PbEU 2011, L 343) (33749).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Ik heet de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, die

namens de regering bij deze stemmingen aanwezig zijn, welkom in de Eerste Kamer.

**

*B
!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van onder meer de Wet op het primair onderwijs, de Wet op de expertisecentra en de Wet College voor examens in verband met de invoering van een centrale eindtoets, de invoering van een leerling- en onderwijsvolgsysteem en invoering van bekostigingsvoorschriften voor minimumleerresultaten voor speciale scholen voor basisonderwijs en scholen voor speciaal onderwijs en speciaal en voortgezet speciaal onderwijs (centrale eindtoets en leerling- en onderwijsvolgsysteem primair onderwijs) (33157),**

en over:

- de motie-Bruijn c.s. over de inrichting, samenstelling en werkwijze van de expertgroep (33157, letter H);
- de motie-Bruijn c.s. over het moment van afnemen van de centrale eindtoets (33157, letter I).

(Zie vergadering van 3 december 2013.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.

Voordat de heer Ganzevoort begint met zijn stemverklaring, wil ik het volgende onder uw aandacht brengen. Stemverklaringen zijn stemverklaringen. Kortom, u geeft kort en krachtig aan waarom u voor of tegen een motie of een wetsvoorstel bent. Het is niet de bedoeling dat het een verkapte derde termijn wordt. Om u wat meer informatie te verstrekken over hoe dat moet, zal de griffier nog eens voorbeelden toesturen van hoe het niet moet en voorbeelden van hoe het wel moet. Maar wij luisteren nu allemaal vol aandacht naar de heer Ganzevoort, die ons laat horen hoe het wel moet. Mijnheer Ganzevoort, u hebt het woord.

**

*N

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Voorzitter. Dat moet maar blijken. Mag ik de twee moties en het wetsvoorstel samen nemen in de verklaring?

De **voorzitter**: Als u het maar kort houdt.
**

De heer **Ganzevoort** (GroenLinks): Ja, anders kom ik drie keer terug.

De fractie van GroenLinks is niet tegen een second opinion bij schooladvies, maar ziet wel risico's in een verplichte centrale eindtoets die onvoldoende zijn geadresseerd in dit voorstel, met name als het gaat over de vergelijking van scholen. Om die reden zullen wij niet voor het wetsvoorstel stemmen. Om dezelfde reden stemmen wij niet

voor de motie-Bruijn c.s. onder letter H inzake de afnamedatum die dat zal versterken, ook al zien wij wel de uitvoerbaarheidsredenering. De andere motie-Bruijn inzake de samenstelling van de expertgroep onder letter I zullen wij wel steunen.

Hoe heb ik het gedaan, voorzitter?

De **voorzitter**: Dank u wel, mijnheer Ganzevoort. De heer Ganzevoort heeft meteen een stemverklaring gegeven over de tweede motie van het lid Bruijn c.s., de motie 33157, letter I.

**

In stemming komt de motie-Bruijn c.s. (33157, letter H).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, de PvdA, het CDA, de ChristenUnie, GroenLinks, de SP, D66, de PvdD en 50PLUS voor deze motie hebben gestemd en het aanwezige lid van de fractie van de OSF ertegen, zodat zij is aangenomen.

De fractie van de SGP is afwezig.

**

In stemming komt de motie-Bruijn c.s. (33157, letter I).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, de PvdA, het CDA, de ChristenUnie, D66, de OSF en 50PLUS voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PvdD, de SP en GroenLinks ertegen, zodat zij is aangenomen.

De fractie van de SGP is afwezig.

**

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, de PvdA, het CDA, D66 en 50PLUS voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en de leden van fracties van de OSF, de PvdD, de SP, GroenLinks en de ChristenUnie ertegen, zodat het is aangenomen.

De fractie van de SGP is ook nu nog

afwezig.

**

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in verband met de uitbreiding van het gebruik van biometrische kenmerken in de vreemdelingenketen in verband met het verbeteren van de identiteitsvaststelling van de vreemdeling (33192)**,

en over:

- de motie-Strik c.s. over het uitvoeren van een evaluatie in verband met de mogelijke verlenging van de wet (33192, letter G);

- de motie-Witteveen c.s. over het terugdringen van de bewaartermijn van tien naar vijf jaar (33192, letter H).

(Zie vergadering van 3 december 2013.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

**

*N

De heer **Thom de Graaf** (D66): Voorzitter. Ik zal het kort houden, op uw verzoek.

In de behandeling is onvoldoende duidelijk gemaakt wat de omvang is van de fraude die de regering wil bestrijden met dit wetsvoorstel. Tegen die achtergrond houden wij grote twijfels over het voorstel dat voor vreemdelingen een zware extra last in de sfeer van de privacy betekent. Ook de koppeling aan de opsporing van strafbare feiten bevalt ons niet, in het bijzonder niet omdat de kans op "ethnic profiling" toeneemt. Ook de risico's met een databank vinden wij op dit moment onverantwoord. Om die reden zal de D66-fractie tegen het wetsvoorstel stemmen.

*N

De heer **Witteveen** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. Tijdens het debat kwam de staatssecretaris met de toezegging dat als de Eerste Kamer dat wil, de evaluatie reeds kan plaatsvinden na drie in plaats van na vijf jaar. Dat is voor mijn fractie van belang. Ik kan hier verklaren dat behalve de PvdA-fractie ook de fracties van de VVD, het CDA, de SP en GroenLinks dat wenselijk zouden vinden en wellicht ook andere partijen.

De **voorzitter**: Dat is uw stemverklaring over de wet?

**

De heer **Witteveen** (PvdA): Wij zijn voor het wetsvoorstel.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, de PvdA, het CDA, de ChristenUnie, de OSF en 50PLUS voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PvdD, D66, de SP en GroenLinks ertegen, zodat het is aangenomen.

De fractie van de SGP is afwezig.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf over de moties.

**

*N

Mevrouw **Lokin-Sassen** (CDA): Voorzitter. Ik leg een stemverklaring af over beide moties. De motie-Strik c.s. is overbodig omdat de staatssecretaris al tijdens de plenaire behandeling heeft toegezegd dat hij bij de evaluatie rekening zal houden met de

genoemde punten. Om die reden stemmen wij tegen de motie. Wij hebben geen behoefte aan overbodige moties.

Dan de motie-Witteveen. Er is geen novelle tot wijziging van de wet gevraagd. Het wetsvoorstel heeft een horizonbepaling gekregen, zodat de wet van rechtswege ophoudt te gelden na zeven jaar, tenzij er een nieuw voorstel tot verlenging wordt ingediend. Na drie c.q. vijf jaar vindt er een evaluatie plaats. Indien er een voorstel tot verlenging komt, kan de bewaringstermijn opnieuw aan de orde worden gesteld en desnoods bij amendement worden bekort. Indien er geen voorstel tot verlenging komt, worden alle opgeslagen biometrische kenmerken van rechtswege vernietigd na ommekomst van de geldigheidstermijn van zeven jaar. De motie-Witteveen c.s. voegt volgens onze fractie niets toe aan het wetsvoorstel. Zij is niet nodig en is inadequaat. Als men werkelijk verandering wil, moet een novelle worden gevraagd. Mijn fractie zal dus geen van beide moties steunen.

De **voorzitter**: Dank u, mevrouw Lokin. Ik begon al een beetje zenuwachtig te worden, maar u bent net binnen de tijd gebleven.
**

In stemming komt de motie-Strik c.s. (33192, letter G).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PvdA, GroenLinks, de SP, D66, de PvdD en 50PLUS voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de OSF, het CDA, de ChristenUnie en de PVV ertegen, zodat zij is aangenomen.

De fractie van de SGP is afwezig.
**

In stemming komt de motie-Witteveen c.s. (33192, letter H).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PvdA, de ChristenUnie, GroenLinks, de SP, D66, de PvdD en 50PLUS voor deze motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de OSF, het CDA en de PVV ertegen, zodat zij is aangenomen.

De fractie van de SGP is afwezig.
**

*B
!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** over het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet cliëntenrechten zorg en andere wetten in verband met de taken en bevoegdheden op het gebied van de kwaliteit van de zorg (33243)**.

(Zie vergadering van 3 december 2013.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.

**

*N

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Voorzitter. De fractie van de SP in de Tweede Kamer heeft tegen dit wetsvoorstel gestemd omdat zij vond dat er een devaluatie van het begrip "professionele standaard" in was verwerkt, waardoor de professionele autonomie op de tocht kwam te staan. Met de toezegging van de minister dat de term "professionele standaard" bewaard blijft voor de WGBO en dat het Zorginstituut Nederland de term "kwaliteitsstandaard" zal bezigen, zijn wij content. We zullen daarom voor de wet stemmen, wat niet wegneemt dat onze houding ten opzichte van het instituut zeer kritisch zal blijven op de punten kosteneffectiviteit en de rol van de zorgverzekeraars.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, de PvdA, het CDA, de ChristenUnie, de SGP, GroenLinks, de SP, D66, de PvdD en de OSF voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en het aanwezige lid van de fractie van 50PLUS ertegen, zodat het is aangenomen.
**

*B
!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** over het wetsvoorstel **Wet inzake houdbare financiën van de collectieve sector (Wet houdbare overheidsfinanciën) (33416)**.

(Zie vergadering van 26 november 2013.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.
**

*N

De heer **Essers** (CDA): Voorzitter. Ter voorkoming van een derde termijn en gelet op de discussies in mijn fractie -- wij hebben nog nadere vragen over het wetsvoorstel gesteld -- vraag ik u in deze overgangstijd clementie zodat ik een iets langere stemverklaring kan afleggen dan nu de nieuwe standaard is geworden.

De **voorzitter**: Ik loer met mijn rechteroog even naar uw papier en ik zie dat u een heel lang stuk wilt voorlezen.
**

De heer **Essers** (CDA): Ik lees maar de helft voor.

De **voorzitter**: Ik vraag u toch om uw verklaring een beetje in te dikken.
**

De heer **Essers** (CDA): Ik doe mijn best.

Met de Wet Hof wil de regering invulling geven aan de Europese begrotingsregels. Dit mag er echter niet toe leiden dat de investeringen om de nationale economie en de infrastructuur te versterken gedaan door decentrale overheden die een financieel degelijk beleid voeren, worden gekort ter compensatie van de tekorten van de rijksoverheid die voornamelijk zijn ontstaan als gevolg van consumptieve uitgaven. Voor de huidige kabinetsperiode heeft de regering toegezegd dat de investeringsruimte van de lagere overheden niet zal worden aangetast. Ook zal worden uitgegaan van macronormering in plaats van micronormering. Tevens is toegezegd dat in het voorjaar een wetsvoorstel zal worden ingediend waarin het sanctiemechanisme wordt omgevormd tot een correctiemechanisme, waarin het bestuurlijk overleg centraal staat.

De **voorzitter**: En nu zegt u of u voor of tegen bent.

**

De heer **Essers** (CDA): Ik moet dit even afmaken anders kan ik niet anders dan een derde termijn vragen. Ik vraag toestemming voor één minuutje extra om mijn verklaring te kunnen afmaken.

De **voorzitter**: Voor deze ene keer dan, maar het is wel de laatste keer.

**

De heer **Essers** (CDA): In de nadere vragen aan de regering heeft de CDA-fractie de regering gevraagd, aan te geven in hoeverre deze toezeggingen ook gelden voor de periode na dit kabinet. Het antwoord van de regering geeft wat ons betreft voldoende zekerheid dat de situatie zoals die is afgesproken voor de huidige kabinetsperiode ook zo veel mogelijk voor de toekomst zal gelden. Daarbij gaan wij ervan uit dat deze antwoorden van de regering niet alleen deel zullen uitmaken van de parlementaire behandeling van het onderhavige wetsvoorstel, maar ook van het aangekondigde wetsvoorstel. Hiermee doelen wij op de toezeggingen inzake het hanteren van een structurele macronorm met als gevolg dat incidentele overschrijdingen door hogere investeringen van decentrale overheden geen effect zullen hebben, dat bestuurlijk overleg zowel vooraf als achteraf het centrale uitgangspunt zal blijven en dat, als uiteindelijk toch moet worden gecorrigeerd, de als ultimatum remedium bedoelde correctiemaatregelen worden vastgelegd in een Algemene Maatregel van Bestuur die moet worden voorgehangen bij de Staten-Generaal. Wij zullen erop toezien dat deze toezeggingen ook daadwerkelijk worden nagekomen. Derhalve zullen wij voor het voorliggende wetsvoorstel stemmen.

De **voorzitter**: Het verlossende woord is er uit. Dank u, mijnheer Essers. Vervolgens is het woord aan de heer De Lange.

**

*N

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. Zowel de Wet Hof als de wet schatkistbankieren doet ernstig afbreuk aan de handelingsvrijheid van de decentrale overheden. Dat de decentrale overheden dan geconfronteerd worden met een drastische inperking van hun mogelijkheden, alleen om aan de arbitraire begrotingsregels van Brussel te voldoen, gaat mijn fractie veel te ver. Ik zal dan ook tegen beide wetsvoorstellen stemmen.

De **voorzitter**: Dat was top, niet omdat u tegen de wetsvoorstellen stemt, maar omdat het een korte stemverklaring was.

**

*N

De heer **Postema** (PvdA): Voorzitter. De PvdA is weinig enthousiast over de Wet Hof. Tegelijkertijd ziet zij dat een en ander deel uitmaakt van verdragsafspraken waar ook in deze Kamer goedkeuring aan is verleend. Ook markeren wij dat het sanctie-instrumentarium zo spoedig mogelijk zal worden ingewisseld voor een correctiemechanisme in lijn met de Wet fido en dat als extra zekerheid in ieder geval tot 2017 het sanctie-instrumentarium niet zal worden toegepast. Mijn fractie kan daarom instemmen met de Wet Hof.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PvdA, het CDA, de SGP, GroenLinks en D66 voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van 50PLUS, de OSF, de PvdD, de SP, de ChristenUnie en de PVV, zodat het is aangenomen.

**

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** over het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet financiering decentrale overheden in verband met het rentedragend aanhouden van liquide middelen in 's Rijks schatkist (verplicht schatkistbankieren) (33540)**.

(Zie vergadering van 26 november 2013.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot afleggen van stemverklaringen vooraf. Ik kijk een beetje angstig naar mijnheer Essers.

**

*N

De heer **Essers** (CDA): Voorzitter. Met deze stemverklaring zal ik het gemiddelde terugbrengen. U hoeft niet angstig te zijn voor mij.

De Wet verplicht schatkistbankieren vloeit niet voort uit Europese verplichtingen. Desalniettemin wil de minister geen horizonbepaling

in deze wet opnemen. Gelet op onze overige bezwaren tegen dit wetsvoorstel, met name de aantasting van de autonomie van de decentrale overheden, het niet bereid zijn van de minister om decentrale overheden te compenseren voor gedeelde interest en de hoge administratieve kosten die gepaard gaan met verplicht schatkistbankieren, zullen wij tegen dit wetsvoorstel stemmen.

*N

De heer **Postema** (PvdA): Voorzitter. De wet ter invoering van het verplichte schatkistbankieren is in mijn fractie niet onbesproken gebleven. Hiermee wordt de autonomie van de decentrale overheden beperkt en wij constateren dat de regering geen ruimte heeft willen bieden voor een compensatieregeling en ook niet voor een horizonbepaling. Hier staan belangrijke voordelen tegenover, in het bijzonder de substantiële reductie van de staatsschuld en daarmee van het risicoprofiel en de rentelasten. Deze voordelen vallen met name de rijksoverheid toe, terwijl de decentrale overheden hier een prijs voor moeten betalen. Een meerderheid van mijn fractie zal, geholpen door de toezegging van de minister dat bij de evaluatie ook de wenselijkheid van opnemings van een horizonbepaling zal worden bezien, haar akkoord aan dit wetsvoorstel geven. Voor enkele leden van mijn fractie is de weging de andere kant opgeslagen. Zij zullen tegen dit wetsvoorstel stemmen.

*N

De heer **Backer** (D66): Voorzitter. Uit de stemklaring van de vorige spreker blijkt dat er in diverse fracties intern overleg is geweest, zo ook bij ons. Ik zal niet verhehlen dat over verplicht schatkistbankieren binnen mijn fractie grote aarzelingen bestonden en nog bestaan, die wij slechts met moeite kunnen overwinnen. Deze aarzelingen zijn ook in het debat aan de orde geweest en houden verband met het beginsel van de decentrale autonomie. Mijn fractie is van oordeel dat met deze wetgeving voorshands de grens van de inperkingen van die decentrale autonomie is bereikt. Wij zullen met nadruk monitoren hoe dat in de evaluatie blijkt uit te werken. Alles afwegende, zal mijn fractie met het oog op de reeds aangegane Europese verplichtingen en gegeven de staat van de overheidsfinanciën instemmen met dit voorstel, zoals zij ook heeft gedaan met de Wet Hof.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, de ChristenUnie, GroenLinks, de SP, D66 en de PvdA minus de leden De Vries, Koning en Vlietstra voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van 50PLUS, de OSF, de PvdD, het CDA en de SGP en de leden De Vries, Koning en Vlietstra ertegen, zodat het is aangenomen.

In verband met de herdenking van Nelson Mandela vraag ik u allen nog even te blijven zitten. Wij zijn in afwachting van de minister-president. De commissievergaderingen die volgens de planning om 13.30 uur zouden aanvangen, beginnen nu iets later.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Herdenking!

Aan de orde is de **herdenking naar aanleiding van het overlijden van Nelson Mandela**.

De **voorzitter**: Ik heet de minister-president van harte welkom in de Eerste Kamer. Ook heet ik welkom de ambassadeur van Zuid-Afrika, de heer Peter Goosen, die hier op de tribune aanwezig is.

Ik verzoek de leden te gaan staan.

Met droefheid en ontroering heeft de Eerste Kamer op donderdag 5 december jongstleden kennisgenomen van het overlijden van Nelson Mandela, oud-president van Zuid-Afrika en onvermoeibaar strijder voor de vrije democratie en de rechten van de mens. Vandaag, op de dag dat hij herdacht wordt in het stadion in Johannesburg, staan wij stil bij het overlijden van een van de grootste staatslieden van onze tijd. Gedurende zijn hele leven heeft Nelson Mandela gestreden voor een democratische en vrije samenleving in Zuid-Afrika, waarin eenieder kan samenleven in harmonie en waarin eenieder gelijke rechten heeft. Hij benadrukte steeds dat vrijheid gepaard gaat met verantwoordelijkheid. Vrij zijn is niet alleen het afwerpen van je ketens, maar leven op een manier die de vrijheid van anderen respecteert en versterkt.

Nelson Mandela was ook in bijzonder zware omstandigheden steeds in staat tot verzoening, niet in de laatste plaats met mensen die hem persoonlijk ernstig leed hadden berokkend. Dit maakte dat de wereld tegen hem opkeek als een voorbeeld van kracht, vergevingsgezindheid en goedheid. Ondanks deze verering bleef hij steeds bescheiden en nederig. Met zijn sensitieve gevoel voor humor en zelfspot kon hij eenieder die hem ontmoette op zijn gemak stellen.

Een aantal keren was Nelson Mandela in ons land. Op 16 juni 1990 begroette hij duizenden medestanders op het Leidseplein in Amsterdam. Een aantal jaren later, in 1999, was hij wederom in ons land, dit keer als president van Zuid-Afrika. Tijdens dit bezoek werd hem onder andere een eredoctoraat van de Universiteit Leiden uitgereikt, waarbij hij werd gehuldigd voor zijn geduld, zijn weerbaarheid, zijn vertrouwen, zijn geloof, zijn tolerantie en zijn wijsheid.

Met het overlijden van Nelson Mandela is een uniek mens heengegaan, een moreel boegbeeld. Zijn overlijden wordt niet alleen in Zuid-Afrika, maar over de hele wereld intens beleefd. Zelden in de geschiedenis van de mensheid heeft één mens de harten van zoveel weten te raken.

Wij wensen zijn familie, zijn vrienden, zijn landgenoten en zijn hele land Zuid-Afrika veel sterkte bij het verwerken van dit verlies en wij hopen dat zijn nalatenschap, zijn verzoenende kracht, zijn strijd voor de gelijkwaardigheid van mensen en zijn strijd voor de democratie voor altijd in ere worden gehouden.

Ik verzoek u om een minuut stilte.

**

(De aanwezigen nemen een minuut stilte in acht.)

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de minister-president.

**

Minister **Rutte**: Mevrouw de voorzitter. Sinds het overlijden van Nelson Mandela vorige week donderdag is de wereld in rouw gedompeld. Voor velen voelt het alsof zij een dierbare hebben verloren, ook in ons land. Mandela was een mens die andere mensen raakte. Wij herdenken vandaag een verbinder, een man die in zijn persoon de hoop op een betere wereld verbeeldde, iemand die met zijn strijd voor de gelijkheid en eenheid van alle Zuid-Afrikanen immens veel voor zijn land heeft betekend, die met zijn boodschap van verzoening en vrijheid de wereld veroverde en die met zijn ongekende charisma en tegelijkertijd zijn bescheiden en toegankelijke karakter de harten stal van iedereen die hem ontmoette.

"As I walked out the door toward the gate that would lead to my freedom, I knew if I didn't leave my bitterness and hatred behind, I'd still be in prison", zei hij over zijn vrijlating op 11 februari 1990. Het is de grootsheid van Mandela dat hij na 27 jaar van gevangenschap, van vernedering en van kleinering een toon van verzoening wist aan te slaan. Hij die een groot deel van zijn leven gevangen zat, werd zo zelf het ultieme symbool van vrijheid en rechtvaardigheid.

Mandela had inderdaad een bijzondere relatie met Nederland en Nederland had een bijzondere relatie met hem. Er zijn weinig landen waar zo veel straten, bruggen, pleinen en scholen naar Mandela zijn vernoemd. De beelden van de uitzinnige massa die Mandela kort na zijn vrijlating begroette op het Leidseplein in 1990 bewijzen dat hij niet alleen een held was voor de Zuid-Afrikanen maar ook voor de Nederlandse bevolking.

Stilstaan bij Mandela's overlijden is dan ook stilstaan bij zijn boodschap van vrijheid en verzoening. Mandela's ideaal was een democratische en vrije wereld waarin alle mensen in vrede samenleven en gelijke kansen hebben. Dat ideaal is nog niet bereikt. Laat ons daarom het lange pad naar de vrijheid dat Mandela gedurende zijn hele leven heeft belopen, samen verder afleggen. Zijn boodschap blijft voortleven in de harten van de Zuid-Afrikanen en in de harten van 7 miljard wereldburgers.

Wij gedenken Nelson Mandela met het diepste respect.

De **voorzitter**: Ik verzoek u nogmaals om een kort moment van stilte.

**

(Alle aanwezigen nemen een moment van stilte in acht.)

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

*B

!Energierapport 2011!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Elektriciteitswet 1998, de Gaswet en de Warmtewet (wijzigingen samenhangend met het energierapport 2011) (33493).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik dank de leden Faber, Vos en Koning voor hun inbreng. Misschien mag ik beginnen met iets tegen mevrouw Koning te zeggen. Zij vroeg hoe het zit met de ambitie van het kabinet voor het lokale energiebeleid en de lokale energieproductie. Het zal mevrouw Koning allerm minst ontgaan zijn dat in het regeerakkoord van het huidige kabinet, het kabinet-Rutte II, een ambitieuze paragraaf over energie is opgenomen. Het is een paragraaf waar zeker ook de PvdA een stempel op heeft gedrukt, al was het maar vanwege de bijzondere kennis van en de bijzondere belangstelling voor het onderwerp bij de politiek leider van de PvdA. Er zit in het regeerakkoord dus een ambitieuze paragraaf over energie.

Het zal mevrouw Koning ook niet ontgaan zijn dat ik zonder enige terughoudendheid die paragraaf uitvoer. Dat probeer ik op alle mogelijke manieren te doen. Een van de manieren waarop ik dat probeer te doen, is door ervoor te zorgen dat er een breed draagvlak komt voor de energieparagraaf uit het regeerakkoord. Voor het creëren van dat brede draagvlak hebben wij het energieakkoord tot stand zien komen, met bijzondere betrokkenheid van de SER, onder leiding van SER-voorzitter Wiebe Draijer. In het energieakkoord zijn afspraken gemaakt door vrijwel alle betrokken partijen, van de grote elektriciteitsproducenten en gasbedrijven tot de natuur- en milieuorganisaties, inclusief Greenpeace. Het hele spectrum heeft afspraken gemaakt in het energieakkoord. Die afspraken zijn een vertaling en verdere uitwerking van hetgeen in het regeerakkoord staat, zonder daar iets aan af te doen; sterker nog, ze zijn op punten eerder een versterking daarvan.

Met het regeerakkoord en met het energieakkoord hebben wij vastgelegd wat wij willen doen. Het is belangrijk dat wij ons realiseren dat het energieakkoord een soort compromis is. Het akkoord is gesloten door verschillende partijen met verschillende invalshoeken; soms moesten zij wat inleveren, soms kregen zij wat. Zij hebben het geheel opgeschreven en nemen daar verantwoordelijkheid voor. De komende jaren gaan zij volgen of het netjes door alle betrokken partijen wordt uitgevoerd zoals afgesproken. De Kamer kan van mij verwachten dat ik loyaal uitvoering geef

aan het regeerakkoord en het energieakkoord op alle deelonderwerpen die dan aan de orde zijn en waarvan wij er nu enkele in het verband van dit wetsvoorstel behandelen.

Het is goed om ons even te realiseren wat het kader is van dit wetsvoorstel. Wij hebben een hele wetgevingsagenda, waarvoor wij de afkorting STROOM gebruiken. Dit wetgevingsprogramma bestaat uit vier elementen. Het eerste is dit verzamelwetsvoorstel. Het tweede is een voorstel dat volgende week mogelijk de goedkeuring van de Kamer krijgt over de volumecorrectie op de nettarieven voor de energie-intensieve industrie. Het derde is een totaal nieuwe wet, de Gas- en elektriciteitswet die tot stand zal komen, maar waarvoor nog het nodige voorwerk moet worden verricht. Wij zullen die nieuwe wet in 2014 in procedure brengen. Het vierde element is een Algemene Maatregel van Bestuur, zodat wij, vooruitlopend op de totale herziening van de relevante wetten, kunnen experimenteren en nagaan of wij een aantal dingen al in de praktijk kunnen brengen, zodat de nieuwe wet op grond daarvan optimaal kan zijn.

Een element dat door de sprekers naar voren is gebracht, is de lokale energieopwekking. Veelal gaat het daarbij om elektriciteitsopwekking, vaak in de vorm van zonnepanelen en windenergie. In alle gevallen gaat het bij lokale energie om duurzame energie. Lokale, duurzame energie kenmerkt zich door een korte afstand tussen het gebruik en de opwekking van energie. Men is daarbij niet afhankelijk van de grote centrales van anderen, maar wekt zelf of samen met anderen energie op in de eigen omgeving. Daar geven wij een extra stimulans aan, om een aantal redenen. De eerste reden is dat wij denken dat lokale, duurzame energie een belangrijke bijdrage kan leveren aan de doelstelling die wij hebben geformuleerd voor het jaar 2023. In dat jaar moet 16% van de energie in Nederland duurzaam zijn. De tweede reden is dat wij denken dat wij met lokale, duurzame energie het draagvlak bij consumenten kunnen vergroten. De derde reden is het verhogen van het energiebewustzijn. Als je bezig bent met lokale energieproductie, ben je niet alleen een consument, maar ook een producent. Dat verhoogt het energiebewustzijn en het draagvlak voor het beleid dat gericht is op vergroting van het aandeel van duurzame energie in het totaal. De vierde reden is dat wij denken dat het er in de toekomst toe kan leiden dat de kosten voor het beheer van de netwerken teruggedrongen worden. Als je lokaal gebruik en productie aan elkaar verbindt, heb je de heel grote netwerken, die er nu zijn om alles aan elkaar te knopen in het land, in mindere mate nodig. Dat leidt dus tot kostenbesparing. Dit zijn de overwegingen geweest om ook in de toekomst lokale, duurzame energie te blijven stimuleren.

Ik zeg "te blijven stimuleren" omdat wij dat op dit moment ook al doen. Misschien kunnen wij het even uit elkaar halen. Wij hebben drie regelingen om de productie van duurzame energie te stimuleren. De eerste regeling is de SDE-plusregeling. Die geldt voor iedereen. Van deze

regeling gaat een stimulering van duurzame energie uit van €0,04 per kWh als je uitgaat van wind op land. Daar komt de basisprijs voor elektriciteit bij. Als je dat bij elkaar optelt, dus de basisprijs voor elektriciteit, zijnde €0,05 aan productiekosten, plus de tegemoetkoming uit de SDE-plusregeling, kom je in totaal op €0,09. Dat is de stimulering die via de SDE-plusregeling wordt gegeven.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ik begrijp iets niet. De minister geeft aan dat het in zijn totaliteit goedkoper kan worden voor de consument als lokaal energie wordt opgewekt. Wij moeten echter wel enige miljarden extra gaan investeren in het net in verband met de verschillende fluctuaties die zich zullen voordoen op het net. Ik heb bedragen gehoord van zo'n 30 tot 80 miljard. Dat strookt toch niet met de bewering dat het goedkoper wordt?

Minister **Kamp**: Ik heb vier overwegingen gegeven om het lokaal opwekken van energie te stimuleren. Een van die overwegingen was dat je, als je een flink bestanddeel krijgt van lokaal geproduceerde energie, die ook weer lokaal gebruikt wordt, minder belasting hebt van de grote netten die wij gebruiken om alles in het land aan elkaar te koppelen. Die netten zijn zeer kostbaar. De kosten voor de netten zijn in de orde van grootte van 3 miljard euro per jaar. De vraag is of dit door zal lopen. Loopt het door naar 4 miljard, kun je het houden bij dat bedrag, of kan het misschien wat lager? Als de lokaal geproduceerde duurzame energie een succes wordt, zoals wij wensen, kan dit een bijdrage leveren aan het beperken of misschien zelfs verlagen van de totale kosten van het landelijk netwerk. Er zijn natuurlijk ook allerlei andere elementen te noemen voor de kosten. Mevrouw Faber heeft er een paar genoemd. Dat is zeker niet onterecht, maar er is op dit punt wel degelijk een bijdrage.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Lokale energieopwekking is prima zolang de zon schijnt of de wind waait. Als er geen of vrijwel geen zon is, wordt het een heel ander verhaal. Toch willen we wel allemaal de wasmachine laten draaien en het licht kunnen aandoen, dus dan krijg je toch een piek op het net. Dat net moet die piek wel aankunnen. Het kost gewoon geld om het net daarop aan te passen.

Minister **Kamp**: Mevrouw Faber spreekt nu over duurzame energie in algemene zin. Het gaat dan om windenergie die op zee wordt geproduceerd, om windenergie die op land wordt geproduceerd, om geothermie, om getijdenenergie en om lokale energie die voor een groot deel uit zonnepanelenenergie bestaat. Wat zij zegt, heeft in algemene zin betrekking daarop. Ik sprak net specifiek over lokaal geproduceerde duurzame energie. Ik heb gezegd dat als het gebruik en de productie daarvan aan elkaar worden gekoppeld, dat een positieve uitwerking heeft op de kosten van het netbeheer. Op zichzelf lijkt mij dat relevant. Het

lijkt mij ook juist, want anders zou ik het niet tegen de Kamer zeggen.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Waarom gaan we dan 30 miljard tot 80 of 90 miljard investeren in het net? Dat begrijp ik dan nog steeds niet.

Minister **Kamp**: Die vraag is mij niet helemaal helder, mevrouw de voorzitter. Laat ik er in ieder geval op wijzen dat het beleid gericht op het vergroten van het aandeel duurzame energie in het totaal van de energie in Nederland, een beleid is waarvoor een breed draagvlak is en waarover op Europees niveau afspraken zijn gemaakt. Wij hebben dat beleid in onze wet vastgelegd. Om datgene uit te voeren wat je in de wet hebt vastgelegd en waarover je politieke afspraken hebt gemaakt, zowel in eigen land als in Europa, moet je kosten maken. Tegelijkertijd denken we natuurlijk dat dit uiteindelijk ook voordelig is voor de samenleving, omdat het meer veiligheid geeft, omdat het een milieuontwikkeling in de hand houdt, omdat het de klimaatontwikkeling in de hand houdt en omdat het de afhankelijkheid van leveranciers vermindert. Wij denken dat de voordelen per saldo groter zijn dan de kosten. De kosten moeten echter wel degelijk worden gemaakt. Hoe hoog die kosten zijn, is weer een aparte discussie die ik altijd graag bereid ben om te voeren met mevrouw Faber.

Voorzitter. Ik had het zojuist over de lokale energie. Ik was bezig om de verschillende manieren te vergelijken die we hebben om lokale energie te stimuleren. Ik geef daarbij steeds aan wat de subsidie is en wat de basisprijs voor elektriciteit is, omdat het bij salderen uiteindelijk erom gaat hoe je de verschillende regelingen met elkaar kunt vergelijken. Ik heb al gezegd dat als je het via de SDE-plusregeling doet en je de subsidie van €0,03 à €0,04 optelt bij de basisprijs voor elektriciteit van €0,05, je ongeveer aan een bedrag van €0,08 à €0,09 per kWh zit. De tweede vorm van subsidiëring is het verlaagde tarief in de energiebelasting, de nieuwe regeling die per 1 januari 2014 ingaat. Deze nieuwe regeling bestaat op grond van het regeerakkoord. Zij is daarna in het energieakkoord verhoogd met een korting van €0,075 op de energiebelasting. Als je daarbij het gevolg van het btw-tarief van 21% meerekent, verkrijgt je een voordeel van €0,09. Daarbij tel je dan weer de prijs voor de elektriciteit op, die in dit geval -- omdat het om wat grotere projecten vóór de meter gaat waarover je kunt onderhandelen met de leverancier -- geen €0,05 zal zijn, maar tussen de €0,05 en de €0,08. In de vergelijking met de €0,08 à €0,09 die ik net heb genoemd, leidt dit verlaagde tarief tot een bedrag €0,14 tot €0,17 per kWh. De derde vorm is het salderen achter de meter. Dit is een tegemoetkoming die wij verstrekken, die neerkomt op dezelfde prijs die je betaalt als je de elektriciteit afneemt. Dat is dus een bedrag van €0,23 per kWh.

Ik geef hiermee dus aan dat er drie verschillende vormen zijn. De eerste komt uit op €0,08 à €0,09, de tweede op €0,14 tot €0,17 en de derde op €0,23 per kWh. De allergeodkoopste, met

de laagste vorm van subsidiëring, namelijk die via de SDE-plusregeling, is zodanig ruim dat er in 2013 op grond van deze regeling ruim 300 aanvragen voor zonnepaneelprojecten zijn gedaan. Dat betekent dat deze projecten met zo'n lage subsidie al rendabel zijn. In de gevallen van duurzame lokale energie gaan wij veel verder. Op dit moment gaat het via het salderen achter de meter op kleine schaal, dus per individueel huishouden, om een bedrag van €0,23 per kWh. Op een wat grotere schaal, namelijk projecten die in een bepaalde postcode -- een koppeling van een aantal postcodegebieden -- worden uitgevoerd en waarbij je tot 70.000 mensen kunt betrekken, is er de korting op de energiebelasting die ik net heb genoemd. Omgerekend komt dat neer op €0,14 tot €0,17.

Ik wil daarmee zeggen dat de twee subsidieregelingen die wij boven op de SDE-plusregeling hebben getroffen, ruime tegemoetkomingen zijn. Dit betekent dat het het kabinet er veel aan gelegen is om een succes te maken van de lokale energieproductie. Wij zijn daarvoor zeer gemotiveerd en doen onze best om belemmeringen weg te nemen en kansen te benutten, maar dan wel in het redelijke. Als je subsidiegeld uitgeeft, moet je dat verantwoorden, ook ten opzichte van degenen die de subsidie niet krijgen en uiteindelijk de rekening moeten betalen. We doen het dus op een verantwoorde manier, maar we proberen het wel echt te stimuleren, omdat wij ervan overtuigd zijn dat dit nuttig en nodig is en deze stimulans ook verdient. Dit wilde ik in algemene zin zeggen in reactie op de vraag van mevrouw Koning naar de wijze waarop het kabinet dit benadert.

Laat ik nu de verschillende punten behandelen die naar voren zijn gebracht. Ik begin bij mevrouw Faber, die over de vleermuizen en de vogels heeft gesproken. Dat is een onderwerp waarover ook ik graag spreek. Als je op de ene plaats met natuurbeleid bezig bent en aandacht geeft aan vleermuizen en vogels, is het natuurlijk belangrijk dat je dat op een andere plek ook doet als het om windenergie gaat. Het kabinet wil dat ook graag doen. Het realiseert zich dat een windmolenpark schade kan aanbrengen aan deze dieren; vandaar dat daar onderzoek naar wordt gedaan en dat er rekening mee moet worden gehouden bij de vergunningverlening. Als er een windmolenpark wordt gerealiseerd, moet er een milieueffectrapportage worden opgesteld waarin wordt onderzocht wat de gevolgen zijn voor de fauna, bijvoorbeeld voor de vogels en de vleermuizen. Op basis van de Flora- en faunawet is er voor beschermde diersoorten ook een ontheffing nodig. Om die ontheffing te krijgen, kunnen er maatregelen worden voorgeschreven zoals het stilzetten van de windmolens in bepaalde perioden van het jaar, bijvoorbeeld tijdens de vogeltrek. Het belang van de vogels en de vleermuizen is terecht benadrukt door mevrouw Faber. In de totstandkoming van parken wordt daarmee ook rekening gehouden. Zo nodig en zo mogelijk worden er voorwaarden gesteld aan de exploitatie van de parken.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Is bekend hoeveel vogels en vleermuizen er worden gedood door windmolens? Ik hoor nu voor het eerst dat er periodes in het jaar kunnen zijn waarin windmolens moeten worden stilgezet. Kan de minister dat nader toelichten? Is daar verder wat over bekend? Kan de minister daarover een notitie naar de Kamer sturen? Ik wist dat nog helemaal niet.

Minister **Kamp**: Nee. Ik denk dat wij al notities genoeg hebben. In het geval van een concreet windmoleninitiatief wordt er een milieueffectrapportage gemaakt, waarin aandacht wordt gegeven aan dit onderwerp. Bij bepaalde beschermde diersoorten is er een ontheffing nodig op grond van de Flora- en faunawet. Daarvoor is ook weer een aanvraag nodig en wordt het ook weer bekeken. Vervolgens worden er eventueel voorwaarden aan gesteld. Ik denk dat dit geheel van maatregelen voldoende is. Ik weet niet precies om hoeveel vogels en vleermuizen het precies gaat. Ik vind het ook niet noodzakelijk om dat te weten.

Voorzitter. Mevrouw Faber heeft ook gevraagd naar de sloopkosten van windmolens: om welke kosten gaat het en worden die wel voldoende in beeld gebracht? Voor ons is dit niet zo relevant. Met de SDE-plusregeling doen wij het volgende. Als een initiatief waaraan subsidie is toegekend, daadwerkelijk gaat draaien en de kosten binnen de gemaakte afspraken blijven, heeft de initiatiefnemer voor een periode van vijftien jaar recht op een bepaalde subsidie. Hoe de initiatiefnemer de kosten vervolgens in de hand houdt, zowel bij het opbouwen van het park als bij het later weer afbreken ervan, moet hij zelf weten. Er zijn natuurlijk voorwaarden; je mag maar niet zo van alles laten staan als het niet meer wordt gebruikt. In de praktijk is het zo dat de windmolens na gebruik hier in Nederland worden verkocht en dat er elders weer iets anders mee wordt gedaan. Er zitten natuurlijk veel materialen in die kunnen worden hergebruikt. Dat is een onderdeel van de normale exploitatie door de exploitant, waarover wij ons geen zorgen hoeven te maken.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Zijn er afspraken gemaakt over de levensduur van windmolens en over wijze waarop deze zouden moeten worden verwijderd? Of ligt dat helemaal buiten de scope?

Minister **Kamp**: Wij kennen subsidie toe voor maximaal vijftien jaar. De exploitant heeft er dus belang bij dat de windmolens het ook vijftien jaar volhouden. Dan kan hij namelijk ieder jaar de subsidie krijgen waarmee hij rekening heeft gehouden bij het ontwikkelen van het plan. Het is verder aan de exploitant om ervoor te zorgen dat hij, als hij een subsidie toegekend heeft gekregen, het de hele periode volhoudt om de maximale subsidie binnen te halen. Hij heeft daar belang bij, want de subsidie wordt niet in één keer uitbetaald; hij krijgt het geld per jaar naargelang hij presteert. Als het park kan blijven draaien, kan hij het langer laten draaien. Als dat niet rendabel is, zou hij het

kunnen beëindigen en slopen. Dat is allemaal zijn eigen verantwoordelijkheid.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Dan kan ik concluderen dat er in feite niets is geregeld. Als zo'n ondernemer failliet gaat, is het in feite aan de maatschappij om het op te lossen.

Minister **Kamp**: Dat is een wat bijzondere conclusie van mevrouw Faber. Wij hebben een subsidieregeling om duurzame energie te stimuleren. Naargelang de er daadwerkelijk duurzame energie wordt geproduceerd, krijgt men subsidie. Om een windmolenpark te kunnen realiseren heb je een vergunning nodig en moet je aan voorwaarden voldoen. Als je uiteindelijk dat windmolenpark niet meer exploiteert, zal het weer moeten worden beëindigd en opgeruimd. Behalve dat dit moet, is het ook in het belang van de eigenaar, want de materialen zijn te verkopen of te hergebruiken. Ik denk dat wij voldoende hebben geregeld. Meer regelen dan noodzakelijk is, proberen wij juist te voorkomen en tegen te gaan.

Mevrouw Faber sprak ook over het feit dat je niet alleen maar met duurzame energie kunt werken. Er zijn stroompieken en er is ook stroombehoefte op momenten dat er geen zon is en geen wind. Dan is er geen duurzame energie. Dat is allemaal waar en het is inderdaad zo dat je een mix moet hebben voor de energievoorziening van duurzame energie en conventionele energie. Als onderdeel van de duurzame energie moet je ook weer lokale energie hebben. Die mix moet zodanig zijn dat je alles goed op elkaar kunt afstemmen, dat je optimaal gebruik kunt maken van netwerken en dat je, op momenten dat er geen duurzame energie is, toch aan de totale vraag kunt voldoen, door productie op dat moment of in de vorm van energie die je hebt opgeslagen en dan kunt inzetten. Op verschillende manieren kun je elektriciteit en gas opslaan. Dat hele systeem moet er zijn en dat is allemaal niet zo gemakkelijk. Het vergt een heleboel overleg en een heleboel afspraken. Daar hebben wij in eigen land allerlei regelingen voor. Ook met onze buurlanden en in Europees verband hebben wij daar afspraken over gemaakt. Het is iets wat zorgvuldig moet gebeuren, om de energiezekerheid in Nederland te garanderen.

Gelukkig is de energiezekerheid in Nederland optimaal. Bijna iedereen is op gas aangesloten. Wij hebben in Nederland zeker voor de komende tien jaar voldoende gas voor eigen gebruik. Elektriciteit hebben wij voorlopig ook meer dan voldoende. Dat is op dit moment al zo en er is meer elektriciteitsproductie in opbouw. Bovendien hebben wij heel goede verbindingen met andere landen. Wij hoeven ons in Nederland wat betreft voorzieningszekerheid geen zorgen te maken.

Mevrouw Faber heeft ook gevraagd naar de rol van de ACM. Zij deed dat in verband met de subsidie die voor duurzame energieprojecten ook wel wordt verstrekt door provincies. Zij vroeg zich af hoe dat zit in relatie tot het toezicht van ACM. Wij hebben het zo geregeld dat de algemene kaders voor de tarieven die voor elektriciteit en gas

moeten worden betaald door de wetgever worden vastgesteld. De omzetting daarvan in tarieven wordt gedaan door de ACM. Dat hebben wij niet zelf bedacht, maar op Europees niveau met elkaar afgesproken. Wij vinden het van belang dat die afspraak er is en die passen wij dus toe. De wetgever bepaalt de algemene kaders, houdt rekening met voorzieningszekerheid, met een redelijk rendement en met duurzaamheid. Vervolgens moeten die kaders worden toegepast door de ACM. Ik denk dat dit zo goed loopt.

Is er de mogelijkheid voor provincies om te subsidiëren, als zij dat willen, als gevolg waarvan de kosten van bepaalde projecten gedrukt kunnen worden, wat gunstig is voor de tarieven? Dat moet de provincie weten. De provincies mogen zelf weten hoe zij geld binnenhalen en uitgeven. Wij hebben regelingen getroffen om ongewenste stapeling van subsidiëring te voorkomen. Dat hebben wij onder andere gedaan door te bepalen dat je voor een bepaalde subsidie in aanmerking komt als er niet al een andere subsidie is gegeven. Er zijn echter zeker ook gevallen waarbij een combinatie van subsidies wel mogelijk is. Er is ook helemaal geen bezwaar tegen dat dit gebeurt.

Mevrouw Faber heeft ook gesproken over de gassenstelling. Zij heeft gesproken over het invoeren van gas, het "invoeden" van gas, zoals dat wordt genoemd, en het afnemen van gas. Als het om groen gas gaat, moet het op een bepaald kwaliteitsniveau worden gebracht. Laten wij even het beeld overzien. Je hebt in Nederland regionale gasnetten en het landelijke gasnet. Op het regionale gasnet is maar één kwaliteit gas toegestaan. Daar is geen discussie over mogelijk. Als je gas wilt inbrengen op het regionale net, moet je precies aan de criteria voldoen. Op het grootschalige net is er een bepaalde marge, omdat het daarbij om grotere hoeveelheden gaat. Dan kun je corrigeren door verschillende soorten gas te mengen. Dat gebeurt ook door de beheerder van het nationale net. Als je gas inbrengt en binnen de marge zit van de eisen waaraan je moet voldoen, maak je geen extra kosten. Als jouw groene gas, jouw biogas, niet voldoet aan de eisen van de marge, kun je zelf gas op het vereiste niveau van samenstelling brengen. Als je dat niet zelf kunt doen, kun je het vragen aan de landelijke netwerkbeheerder. Die zal dan vervolgens voor jouw rekening ervoor zorgen dat het gas aan de eisen voldoet. Dat betekent dat in alle gevallen de kosten die gemaakt moeten worden om het gas op de samenstelling te brengen die noodzakelijk is om op de netten te kunnen worden ingebracht, door de producent zelf worden gedragen.

Mevrouw Faber heeft ook gesproken over het informatieprotocol. Dit betreft de uitwisseling van gegevens tussen mij en degenen voor wie ik verantwoordelijk ben en de instanties die de garanties van oorsprong afgeven. Dan praat je dus over bedrijven die energie aanleveren. Voor die energie willen ze SDE-plussubsidie ontvangen. Dan moet je wel precies weten hoeveel zij hebben aangeleverd. In het geval van elektriciteit moet je weten hoeveel kilowattuur zij hebben aangeleverd. Daarover moet je informatie-uitwisselingsafspraken

hebben gemaakt. Die afspraken hebben wij gemaakt en dat systeem werkt. Er zijn geen bijzondere dingen over te melden. De netbeheerders hebben de plicht om van iedereen die gas of elektriciteit produceert, de productie op te vangen en te benutten, als een en ander binnen de regels valt. De informatie die daarover beschikbaar is, moet onderling worden uitgewisseld. Als er ook nog subsidiëring door de provincie bij speelt, staat dat los van het informatieprotocol. Dit betreft uitsluitend informatie-uitwisseling.

Mevrouw Faber heeft ook gesproken over salderen. Daar zal ik straks iets over zeggen. Zij vroeg of de rekening van het salderen uiteindelijk terechtkomt bij degenen die niet van het salderen profiteren. Wij het opzetten van de regeling voor het salderen hebben wij er natuurlijk rekening mee gehouden dat er gebruik van gemaakt zal worden. Het is dus niet zo dat wij, door het feit dat er gebruik van wordt gemaakt, met tegenvallers worden geconfronteerd. In algemene zin is het wel zo dat, als de één een tegemoetkoming krijgt van de overheid, terwijl de overheid wel in totaliteit een bepaald bedrag wil binnenhalen, de lasten die de een niet betaalt, door de ander worden betaald. Dat is natuurlijk wel het geval. Maar bij de drie regelingen die wij hebben, de drie mogelijkheden die er zijn om lokale energie te stimuleren, namelijk salderen, korting op de energiebelasting en de SDE-plusregeling, worden de bedragen die ten goede komen aan de een uiteindelijk door anderen gedragen. Daarom is het van belang dat je bij het toekennen van de subsidie steeds je doel goed in de gaten houdt en dat je ook steeds in de gaten houdt dat de rekening die degenen die niet van de regeling kunnen profiteren moeten betalen, betaalbaar blijft.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Hoe lang blijft zo'n regeling dan houdbaar? Immers, als op den duur iedereen een zonnepaneel heeft, wordt het heel erg lastig.

Minister **Kamp**: Het gaat inderdaad om de vraag hoe lang zo'n regeling houdbaar blijft. Wij hebben daar het volgende van gezegd. Het is van belang en noodzakelijk dat er duurzame energie komt in Nederland. Die discussie hoeven we wat mij betreft niet over te doen. Lokale energie is een belangrijk onderdeel van duurzame energie. Om dat voor elkaar te krijgen, moet je die stimuleren en subsidiëren. Wij willen echter ook dat er een markt tot stand komt waarbij conventionele energie moet en kan concurreren met duurzame energie en dat je daar dus niet meer met subsidie op hoeft in te grijpen. Wij denken dat dit kan als er in Europees verband een sluitend ETS-systeem is, een systeem waarbij rechten om CO₂ te emitteren een prijs hebben en worden betaald. Zodra dat het geval is, wordt er recht gedaan aan zowel de plus- en minpunten van conventionele energie als de plus- en minpunten van duurzame energie. Zodra je dat voor elkaar hebt, heb je dus marktwerking en kunnen de verschillende vormen van energie met elkaar concurreren. Zolang dit nog niet het geval is,

en je toch een ontwikkeling op gang wilt brengen, heb je daar subsidiëring voor nodig.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Stel dat we op een bepaald moment op 14% of 16% duurzame energie uitkomen. Hoeveel van de huidige capaciteit van de conventionele energiecentrales kunnen we dan afstoten?

Minister **Kamp**: Bij duurzame energie spreken we niet alleen over elektriciteitscentrales maar ook over gas, biogas en groen gas, en over de energie die in auto's en het transport wordt gebruikt, dus het geheel van wat we aan energie in ons land verbruiken. We hebben via het energieakkoord een doelstelling gekregen van 16% voor het jaar 2023. Voor de langere termijn, echter, hebben we de doelstelling van neutraliteit, dus dat er door het energieverbruik geen belasting meer is van het milieu, dat er geen CO₂-emissie meer is. Om daar naartoe te werken moet er nog veel meer gebeuren dan wij op dit moment al aan het doen zijn. We zijn met die 16% een proces op gang aan het brengen dat uiteindelijk nog verder moet gaan en dat ertoe moet leiden dat ons milieu niet langer belast wordt door de uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen op de wijze waarop dat nu het geval is.

De **voorzitter**: Tot slot, mevrouw Faber.
**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Dank u wel, mevrouw de voorzitter, maar ik heb nog geen antwoord gekregen op mijn vraag. Het gaat mij om de elektriciteitscentrales. Hoeveel, in procenten, van de huidige capaciteit van de elektriciteitscentrales, de conventionele centrales, kunnen we op dat moment afstoten?

Minister **Kamp**: U moet grofweg rekenen dat als wij de 16% halen, ongeveer 40% van de elektriciteitsproductie duurzaam zal zijn. Dat zal een combinatie zijn van alle verschillende vormen van duurzame elektriciteitsproductie.

De **voorzitter**: Mevrouw Koning.
**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ik krijg dus geen antwoord.

Minister **Kamp**: Voorzitter, het spijt mij dat mevrouw Faber zich niet beantwoord voelt. Zij vroeg aan mij hoeveel procent van de elektriciteitscentrales dan niet meer nodig is. Ik heb haar gezegd dat uiteindelijk van de totale productie van elektriciteit ongeveer 40% duurzaam zal zijn. Ik denk dan ook dat ik precies antwoord heb gegeven op haar vraag.

De **voorzitter**: Mevrouw Koning.
**

Mevrouw **Koning** (PvdA): Ik heb een iets andere vraag. Allereerst dank ik de minister voor de helderheid dat het voordeel voor de een betekent

dat het wat oplevert voor de ander, de rest van het stelsel. Het salderingsvoordeel wordt door de rest weer bijeengebracht. Dat was precies waar wij het in onze bijdrage over hadden. De totale opbrengst zou gelijk kunnen blijven.

Er blijft echter nog wel een vraag liggen, die misschien iets verder gaat dan in een regeerakkoord of SER-akkoord aan de orde is maar voor de toekomst wel een interessant perspectief kan opleveren. Die vraag is als volgt. Kan het salderen alleen maar worden toegekend als het lokaal gebruikt wordt, vlak bij de plaats waar het wordt opgewekt? Ik doel dan op lokale opwekking in plaats van opwekking bij de grotere energieorganisaties, dus opwekking op kleinere schaal. Dat begrip van lokaliteit is helder. De minister heeft helder uiteengezet dat het gebruiken van energie vlak bij de plaats waar die wordt opgewekt, een voordeel oplevert voor de kosten van het net. Ondanks de interrupties van mevrouw Faber vond ik die uitleg helder. Als je echter iets verder weg woont, zou dat belastingvoordeel toch ook gegeven kunnen worden?

Minister **Kamp**: We hebben al 300 aanvragen gehad voor de SDE-plusregeling. De optelsom van €0,03 tot €0,04 subsidie per kWh met de €0,05 kostprijs van elektriciteit is al voldoende om meer dan 300 projecten voor zonnepanelen rendabel te maken. Daarbovenop hebben we de korting op de energiebelasting, die er uiteindelijk toe leidt dat degene die elektriciteit op het net zet, een bedrag krijgt van €0,14 tot €0,17. Dat is dus heel veel meer. Die saldering komt dus uit op €0,23. Die €0,23, geld dat uiteindelijk door de anderen weer moet worden opgebracht, betekent dat er eigenlijk sprake is van overstimulering.

Waarom doen we die €0,23 toch? Als je er één systeem van wilt maken, als je dus hetzelfde bedrag aan stimulans wilt verbinden aan het voor de meter produceren van elektriciteit als je wilt geven aan particuliere huishoudens achter de meter, de kleinverbruikers, heb je voor ieder huishouden een slimme meter nodig. Wij hebben echter niet bij ieder huishouden een slimme meter. Als we op dit moment de individuele huishoudens willen stimuleren, kan dat alleen maar via de salderingsregeling. Wij zijn nu bezig om die slimme meters uit te rollen. We hebben nu de regeling die uitkomt op €0,14 tot €0,17, de kortingsregeling voor de energiebelasting. Zodra de slimme meters zijn uitgerold en zodra we ervaring hebben opgedaan met de nieuwe regeling kan er worden overwogen om de salderingsregeling, waarbij er eigenlijk sprake is van overstimulering, te laten vervallen. Dan kan iedereen gebruikmaken van de regeling voor korting op de energiebelasting.

Mevrouw **Koning** (PvdA): Ik begrijp uit het antwoord dat de minister van mening is dat het salderingssysteem achter de meter wellicht te veel stimuleert, mede met als argument dat bij de SDE-plusregeling al 300 projecten aan die €0,09 genoeg hebben om tot opwekking van duurzame energie over te gaan. Ik denk echter wel dat we nog steeds moeten constateren dat we onze totale duurzame

energieopwekking in Nederland nog niet aan het bereiken zijn. We zijn er wel naar op weg en daar zetten we ook deze middelen voor in, maar we zijn er nog niet. Over de vraag hoe je het beste komt tot het optimale duurzame energieopwekking in Nederland moeten we misschien een andere keer nog eens spreken. Ik begrijp uit het antwoord van de minister echter wel precies wat hij bedoelt te zeggen.

Minister **Kamp**: Wij willen dat de lokale productie van duurzame energie van de grond komt. Achter de meter kunnen we dat op dit moment alleen maar stimuleren via de salderingsregeling. Die houden we dus in stand. Ik ben niet van plan om in deze kabinetsperiode -- zeg de komende vier jaar -- daaraan iets te veranderen. Die salderingsregeling blijft bestaan. Voor de wat grotere projecten hebben we die andere regeling ontworpen. Dit betreft projecten die niet achter één meter plaatsvinden maar die je met elkaar in een wat groter verband kunt doen. In het geval van de postcoderoos kan dat zelfs oplopen tot gebieden van 70.000 inwoners. Als die regeling op een gegeven moment goed gaat werken en we ook de slimme meter hebben uitgerold, kunnen we de beide regelingen ineenschuiven. Dan blijft er een regeling over die nog steeds heel genereus is, en die nodig is om de lokaal geproduceerde duurzame energie nog veel verder te stimuleren. Echter, de overstimulering die op dit moment plaatsvindt met de salderingsregeling kan dan wel worden beëindigd. Dat is de manier waarop we dit benaderen.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik heb een vraag over de salderingsregeling. Ik heb zonnepanelen op mijn huis en daarmee wék ik energie op, die ik toevoeg aan het net. Dat wordt verrekend met de hoeveelheid energie die ikzelf verbruik. Voor dat deel krijg ik die €0,23, maar dat is energie die ikzelf heb opgewekt en waarvoor het energiebedrijf, de netbeheerder et cetera geen prestatie leveren. Ik krijg veel minder voor wat ik te veel produceer en terug lever. Waarom zegt de minister nu dat dit overstimulering is? Ik kan dat niet helemaal vatten. Wat is het probleem hiermee?

Minister **Kamp**: Te veel is al niet meer aan de orde, want wij halen die grens van 5.000 kWh eraf. Bovendien was die grens nu al zodanig hoog dat een gemiddeld huishouden voluit energie kon produceren en die op het net kon zetten. Wij halen die hele grens eraf. Je neemt elektriciteit af van de producent en daarvoor betaal je €0,23 per kWh. Je produceert zelf ook elektriciteit die je weer afzet en daarvoor krijg je ook die €0,23 per kWh. Dat betekent dat je voor jouw lokale productie een prijs krijgt van €0,23 per kWh. Ik heb het vergeleken met de kortingsregeling op de energiebelasting en met de SDE-plusregeling. Ik heb aangegeven dat de salderingsregeling veel gunstiger uitpakt. De goedkoopste regeling, de SDE-plusregeling, is al aantrekkelijk genoeg om op grond daarvan zonnepaneelprojecten te realiseren. De kortingsregeling is een veel ruimere regeling en de

salderingsregeling is een nog veel ruimere regeling. De salderingsregeling is een overstimulering. Daarom heb ik gezegd dat wij niet meer moeten subsidiëren dan echt nodig is, willen wij het hele systeem beheersbaar houden en redelijk laten zijn ten opzichte van degenen die daarvan geen gebruik kunnen maken en die uiteindelijk de rekening moeten betalen. Dat is mijn stelling. Hiermee heb ik ook de vraag van mevrouw Faber op dit punt beantwoord.

Ik kom dan bij de vragen die door mevrouw Vos zijn gesteld en de punten die zij naar voren heeft gebracht. Zij heeft gezegd dat er een fundamentele herziening moet komen van de elektriciteitswetgeving, dat die veel meer op het stimuleren van decentrale lokale duurzame energie moet worden gericht en dat belemmeringen moeten worden weggenomen. Wij zien op dit moment geen belemmeringen voor het duurzaam lokaal produceren van energie. Voor de individuele huishoudens hebben wij al een zeer genereuze regeling. Voor grootschalige toepassingen hebben wij de SDE-plusregeling, die aantrekkelijk blijkt te zijn. Daartussenin zetten wij een nieuwe regeling op die volgens mij ook aantrekkelijk is. Wat dat betreft, is er een stimulans en is er geen belemmering. In de wetgeving zie ik ook geen belemmeringen.

Ik zie wel dat er nieuwe ontwikkelingen zijn waarop de huidige wetgeving mogelijk nog niet toegesneden is. Met onze experimenten-AMvB kunnen wij daaraan tegemoetkomen, zodat die nieuwe ontwikkelingen kunnen worden uitgevoerd en wij daarmee ervaring kunnen opdoen. Ik heb al aangegeven dat onderdeel van ons wetgevingsprogramma STROOM is dat er een totale herziening komt en dat wij één elektriciteits- en gaswet gaan maken. De ervaringen die wij opdoen met het toepassen van de experimenten-AMvB, zullen wij gebruiken om in die nieuwe wet -- de fundamentele herziening zoals mevrouw Vos het noemt -- mogelijke belemmeringen weg te nemen die wij op dit moment nog niet zien. Ik ben van mening dat wij hiermee een evenwichtig pakket hebben van aanpassing van de bestaande wetgeving, experimenten in een Algemene Maatregel van Bestuur en voor de wat langere termijn een totale herziening van die wet.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Dank voor het antwoord. De minister begint eigenlijk met de vraag die ik het laatst heb gesteld. Los van een aantal stimuleringsmaatregelen die de minister nu noemt, zijn er toch nog een hoop punten -- ik noem het gebruik van de netten, de prijzen die daarvoor worden berekend, de wijze waarop netten nu worden aangelegd, de vraag wie er wel of niet van bepaalde netten gebruik mag maken -- en allerlei regelingen waardoor het in een aantal situaties niet erg gemakkelijk is om duurzame energie op te wekken. Ik vind dat de minister nu iets te makkelijk zegt dat er geen belemmering is. Ik hoor dagelijks geluiden uit de praktijk dat er wel degelijk belemmeringen worden ervaren en dat centraal geleverde energie toch een extra stimulans krijgt. Is het niet zaak om nog eens heel scherp te kijken

naar de huidige energiewetgeving en te bekijken of die echt toegerust is op datgene wat er nodig is?

Minister **Kamp**: Zeker, wij zijn altijd bereid daar scherp naar te kijken. Mevrouw Vos zegt dat centrale energieopwekking wordt bevoordeeld ten opzichte van lokaal geproduceerde duurzame energie. Dat moet ik tegenspreken. In het bijzonder de centraal geproduceerde elektriciteit is juist op de terugweg. Voor een groot deel komt daarvoor duurzame elektriciteit in de plaats. Wij maken die duurzame elektriciteit niet alleen mogelijk door regels aan te passen en door regels te maken om die te stimuleren, maar ondersteunen die ook door middel van subsidiëring. Het hele beleid is erop gericht om niet te belemmeren, maar om te stimuleren. Ik heb al aangegeven dat naar mijn overtuiging binnen de huidige wetgeving kan worden gedaan wat men wil, zeker in combinatie met de subsidiemogelijkheden. Niet ieder initiatief is altijd kansrijk, maar dat geldt voor alles. Je moet je initiatief zodanig vormgeven dat het uiteindelijk rendabel is en dat is ook je eigen verantwoordelijkheid als je met een initiatief komt, maar de wetgeving vormt op zichzelf geen belemmering. Voor zover nieuwe ontwikkelingen wel door de huidige wet in de weg zouden kunnen worden gestaan, maken wij het met de experimenten-AMvB mogelijk om die toch uit te voeren. Wij hebben aangegeven dat wij bereid zijn, ook na de aanpassing van de wetgeving waarover u vandaag beslist, om op grond van de ervaringen die wij opdoen de zaak nog verder aan te passen in een fundamentele herziening. Mijn reactie in de richting van mevrouw Vos is dat centrale elektriciteitsproductie niet wordt bevoordeeld, maar juist in de verdediging is. Duurzame lokale productie is zeer gewenst en wordt gestimuleerd. Voor zover er bij initiatieven toch belemmeringen worden ervaren, hebben wij met de experimenten-AMvB de mogelijkheid om die weg te nemen.

Mevrouw Vos heeft ook gesproken over de directe lijn. Zij heeft gezegd dat ook consumenten meer gebruik zouden moeten kunnen maken van zo'n directe lijn. Mevrouw Vos, haar fractie en ook de Tweede Kamer vinden het van groot belang dat de consumenten, de afnemers van elektriciteit in het bijzonder, worden beschermd. Zij moeten zeker weten dat die elektriciteit er altijd is en dat die elektriciteit van een bepaald niveau is wat de spanning betreft. Zij moeten ook zeker weten dat het goed zit met de prijs. Daarop hebben wij wetgeving en een toezichthouder gezet. Dat is allemaal toegespitst op de netwerken.

In de situatie dat een bedrijf ergens een productie-eenheid heeft en de stroom van die productie-eenheid naar dat bedrijf gaat, zouden voor die ene lijn niet al die regels met die consumentenbescherming hoeven te gelden zoals voor de grote netwerken. Wij hebben gezegd dat wij voor die directe lijn een aparte definitie maken, zodat je niet aan al die regels hoeft te voldoen. Zodra je echter ook consumenten wilt aansluiten op die directe lijn, is het eigenlijk geen directe lijn meer. Bovendien hebben die consumenten dan niet meer de bescherming die wij allemaal zo belangrijk

vonden en die wij gedetailleerd, met een toezichthouder erop, in de wet hebben vastgelegd. Wij hebben gezegd: een netwerk is een netwerk, een directe lijn is een directe lijn, van een productie-eenheid naar een afnemer en dat is het dan. Als er echter bijvoorbeeld een voormalige dienstwoning vlakbij zo'n bedrijf is die altijd op zo'n verbinding aangesloten is geweest of als enkele consumenten daaraan voldoen, dan hebben wij een uitzonderingsmogelijkheid voor dat soort evidente gevallen waarover je niet moeilijk wilt doen. Zodra het echter wat meer body krijgt en er meer consumenten in beeld komen, gaat het karakter van de directe lijn eraf en heb je die consumentenbescherming weer nodig. Zodra dat het geval is, is het geen directe lijn meer en moet je voldoen aan de voorschriften voor de netten.

De **voorzitter**: U hebt nog een tweede termijn, mevrouw Vos.

**

Minister **Kamp**: Mevrouw Vos heeft, net als mevrouw Koning, gesproken over de motie-Jansen. Zij is van mening dat deze motie te eng wordt uitgelegd. Daarbij gaat het dus weer over salderen, waarop ik nog terug zou komen. Salderen gaat op voor huizen die apart staan en waarop de eigenaren van die huizen zonnepanelen kunnen aanbrengen. Maar dat geldt niet voor een groot flatgebouw, zodat de bewoners daar geen gebruik van de regeling kunnen maken. Dat klopt; dat kan niet. Ze produceren immers niet zelf die elektriciteit, aangezien het niet hun eigen zonnepanelen zijn. Het zit niet achter de eigen meter, dus kan het niet. Vandaar dat wij hebben bekeken, hoe we binnen de bestaande systematiek recht kunnen doen aan de motie van de heer Jansen c.s. De grens van 5.000 kWh wordt geschrapt. Als er zonnepanelen op het dak van een appartementencomplex worden aangebracht, kan al die elektriciteit worden gebruikt voor de verlichting van het flatgebouw en de liften. Op die manier kan de vereniging van eigenaren van dat flatgebouw daar optimaal van profiteren. Maar je kunt de afzonderlijke eigenaren van de appartementen in dat appartementencomplex daarvoor niet apart in aanmerking laten komen, omdat dat niet achter hun meter is, waardoor het niet in de systematiek past.

We hebben daarom gezorgd voor een nieuwe systematiek: een korting op de energiebelasting van 7,5%, gevoegd bij een btw-voordeel van €0,09. Als je elektriciteit levert, krijg je ook nog eens tussen de €0,05 en de €0,08 betaald. Je krijgt dus een totaal bedrag van €0,14 tot €0,17 per kWh. Dat is niet zo genereus als de salderingsregeling, maar het is toch wel betekenisvol. Op die manier geven we voor de lange termijn uitvoering aan de motie-Jansen, waarbij we ervoor zorgen dat ook de bewoners van flatgebouwen van die stimulans kunnen profiteren. Dat gebeurt niet op dezelfde manier als bij het salderen. Daarom heb ik gezegd dat het denkbaar is dat in de toegezegde evaluatie over vier jaar wordt voorgesteld dat in 2020, als alle slimme

meters zijn uitgerold en als er ervaring is opgedaan met de kortingsregeling voor de energiebelasting, beide regelingen samen zullen vloeien, waarmee je voor en achter de meter voor de tegemoetkoming van €0,14 tot €0,17 in aanmerking komt.

De **voorzitter**: Hoe lang denkt u nog nodig te hebben?

**

Minister **Kamp**: Vijf à tien minuten.

Mevrouw Vos en mevrouw Koning hebben beiden in kritische zin gesproken over de postcoderoos. In de eerste plaats zeg ik in het bijzonder tegen mevrouw Koning dat we daarover een pertinente afspraak hebben gemaakt in het regeerakkoord. In de tweede plaats hebben we daarover een pertinente afspraak gemaakt in het energieakkoord. In de derde plaats is het ook nog eens een bijzonder ruimhartige regeling. De gedachte achter de lokale energieproductie is dat er een direct verband is tussen productie en gebruik van elektriciteit. Als je een huishouden met zonnepanelen achter de meter hebt, dan is dat verband natuurlijk 100%. Als je het met elkaar in een flatgebouw doet, dan kan ik me er ook nog iets bij voorstellen. Als je het in een buurt doet, op enige afstand van elkaar, dan ligt het al wat verder weg. De postcoderoos houdt in dat het postcodegebied waarin een bepaald project ligt en alle postcodegebieden daaraan grenzend, mogen profiteren van die regeling. Daarbij gaat het om gebieden met tussen de 10.000 en 70.000 mensen. Ik denk dat dat zeer genereus is. Het past in het beleid van het kabinet om de duurzame lokale energieproductie te stimuleren. Het nog groter maken van dat gebied staat zelfs niet in het energieakkoord. Ook voor het van toepassing verklaren van de regeling op mensen die aan de rand van zo'n gebied wonen, pleit helemaal niets, omdat voor ieder initiatief geldt dat daar een postcoderoos omheen wordt gemaakt. Alle mensen in de postcoderoos mogen deelnemen aan die regeling. Als je gaat bepalen dat het ook geldt voor woningen aan de rand van zo'n gebied, mogen de mensen die net over die rand wonen niet meedoen. Dat is heel raar.

Mevrouw **Koning** (PvdA): We hebben het energieakkoord gelezen, dus ik weet welke afspraken zijn gemaakt. Maar ik herken daarin niet dat de energieopwekking in het centrum van de postcoderoos zou moeten plaatsvinden. Ik begrijp dat u redeneert vanuit het akkoord. Hoewel de Eerste Kamer in algemene zin heeft aangegeven dat ze blij is met het akkoord, wil dat niet zeggen dat wij even blij zijn met alle uitkomsten. Voor wat het waard is.

Minister **Kamp**: Het is niet zo dat eerst de postcoderoos wordt vastgesteld en dat daarna wordt gekeken of een bepaald initiatief wel in het centrum van die postcoderoos zit. Zo werkt het niet. U begint met een bepaald initiatief, en dat is het centrum van die postcoderoos. Iedereen daaromheen mag meedoen.

Mevrouw **Koning** (PvdA): Volgens mij staat niet in het energieakkoord dat de opwekking in het midden van de daarna eromheen te formeren postcoderoos staat. Volgens mij gaat hiermee de uitvoering van de regeling in het Belastingplan verder dan de afspraken in het energieakkoord. Maar misschien heb ik iets over het hoofd gezien.

Minister **Kamp**: Het is geen kwestie van over het hoofd zien, maar van elkaar goed begrijpen. In een wijk in de gemeente Renswoude is een groep mensen die met een bepaald initiatief komt. Daarop wordt gekeken welk postcodegebied dat is. Dat hele postcodegebied mag meedoen, inclusief de postcodegebieden daaromheen. Die systematiek is juist in het voordeel van dat project, omdat daaraan zo veel mogelijk mensen meedoen. We gaan de postcoderoos iedere keer samenstellen op basis van een bepaald initiatief.

Mevrouw **Koning** (PvdA): Ik begrijp dat met de gekozen systematiek niet is bedoeld om initiatieven te belemmeren, maar dat eerder sprake is van ruimhartigheid. Ik begrijp uit het veld dat dit in bepaalde gevallen belemmerend werkt. Maar ik merk dat de insteek van de minister is dat dat niet zo is bedoeld. Ik ga ervan uit dat dat wordt opgelost in samenwerking met de SER-partners.

Minister **Kamp**: Dit soort zaken is uitgebreid besproken door de partijen die hebben onderhandeld over het energieakkoord. Daarover is maandenlang onderhandeld, waarbij allerlei voors en tegens over tafel zijn gekomen. De in het regeerakkoord genoemde €0,06 was niet genoeg; dat moest €0,075 worden. Daar is over onderhandeld, en daar komt dan uiteindelijk iets uit. Dan is het aan mij om ervoor te zorgen dat het energieakkoord als geheel wordt uitgevoerd, dat ik die sprong van €0,06 naar €0,075 maak en dat ik de systematiek van de postcoderoos overneem. Dat heb ik gedaan in dit wetsvoorstel. Mevrouw Koning is van mening dat het kabinet lokaal geproduceerde duurzame energie ruimhartig moet stimuleren. Daar ben ik het mee eens. Dit is een van de manieren waarop we daaraan invulling geven.

Mevrouw Koning en mevrouw Vos hebben gesproken over een fout die zou zijn gemaakt in verband met de ontzorgconstructies. Elektriciteit moet zelf opgewekt worden. De vraag is of dat hier het geval is. De Belastingdienst heeft dat element van zelf elektriciteit opwekken, vertaald: dat betekent dat je voor eigen rekening en risico die elektriciteit opwekt. Als iemand zonnepanelen op zijn dak zet, produceert hij dus voor eigen rekening en risico elektriciteit en valt hij dus onder de salderingsregeling. Als het anders is, bijvoorbeeld als een bedrijf ontzorgt en vervolgens iets aanbiedt of als een risico -- bijvoorbeeld dat er geen zon is en dat de productie in een jaar misschien tegenvalt -- voor dat bedrijf is, wek je niet zelf op, maar doet een ander voor jou. Dan voldoe je niet aan de definitie van "zelf opwekken"; dan is het niet voor eigen rekening en risico en val je niet onder deze regeling. Het staat natuurlijk elk individu vrij om

tegen de Belastingdienst te zeggen dat het bij haar of hem zus of zo in elkaar zit en om te vragen of de Belastingdienst accepteert dat er sprake is van zelfopwekking en dat de opwekking voor eigen rekening en risico plaatsvindt.

Ik denk dat in de afgelopen tijd door inspecteurs in een aantal individuele gevallen beslissingen zijn genomen die, nu duidelijk is hoe dit allemaal precies moet worden gedaan, op dit moment niet meer genomen zouden worden. Wat moet je daar nu mee doen? Ik denk dat we de wet goed moeten toepassen. "Zelf energie opwekken" betekent voor eigen rekening en risico. Als daar sprake van is, val je onder de saldeerregeling. Als dat niet zo is, val je daar niet onder. Als een belastinginspecteur in een aantal grensgevallen in het verleden bij een individu de verwachting heeft gewekt dat dit in haar of zijn geval wel van toepassing zou zijn, vereist het gewekte vertrouwen dat dat gerespecteerd wordt. In nieuwe gevallen zal dat echter niet zo zijn. Nieuwe gevallen zullen behandeld worden zoals ik nu heb uitgelegd.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Toch voegt de minister met de interpretatie van "voor eigen rekening en risico" iets toe aan de wet. Dit staat nu niet in een wetsartikel en het is ook nooit zo besproken in de wetsbehandeling. Er zijn op dit moment heel veel projecten in het land, waarbij bijvoorbeeld een school graag zelf energie wil opwekken. De zonnepanelen staan op die school en een andere partij helpt de school om ervoor te zorgen dat het allemaal functioneert. De school en die andere partij hebben daar een bepaalde constructie voor afgesproken. Als ik de minister goed begrijp, zou dat soort constructies mogelijk niet meer voldoen aan wat er in de wet staat, terwijl dat tot nu toe wel altijd zo is geweest. De Belastingdienst heeft ook gezegd dat het op die manier mag. Dit gebeurt op dit moment op heel veel plekken in het land. Voor heel veel van die partijen is dit dus een volkomen nieuw gegeven.

Minister **Kamp**: Nee, het punt van zelf opwekken is vanaf het begin duidelijk geweest. Zelf opwekken is zelf opwekken. Als een ander opwekt, wek je niet zelf op. Als een ander dat voor haar of zijn rekening of risico doet, gaat het om een ander en niet om jezelf. Die woorden "eigen rekening en risico" zijn gewoon een vertaling. Die moet altijd gemaakt worden: de wettekst moet in de praktijk vertaald worden. "Zelf opwekken" betekent dat je het zelf doet voor eigen rekening en risico. Daar zit dus geen spanning tussen. Hoe pas je dat in een individueel geval precies toe? Als je met een nieuwe systematiek van stimuleren bezig bent en als er allerlei initiatieven loskomen, worden in de praktijk in individuele gevallen weleens beslissingen genomen waarvan je achteraf zegt dat, nu we helder hebben hoe dit moet, die beslissingen nu niet meer zo genomen zouden worden. Het is dan een feit dat die beslissingen wel zijn genomen. Die moet je dan respecteren, maar voor nieuwe gevallen gaan we niet van de wet afwijken. Zodra er geen sprake is van zelf opwekken -- de Belastingdienst moet in een concreet geval

uitmaken of dat zo is -- kun je niet gebruikmaken van de mogelijkheid van salderen. Het is niet zo ingewikkeld, hoor. Als je iets nieuws in gang zet waar heel veel mensen al hun creativiteit op loslaten om daarmee aan de gang te gaan, vult de een dat op de ene manier in en de ander op de andere manier. Sommigen doen het zelf, sommigen laten het doen en sommigen laten het niet alleen doen maar worden ook door een ander ontzorgd. Er komen dus allerlei dingen los en daarin moet je al werkende, ook als Belastingdienst, een vaste praktijk ontwikkelen. Je kunt in het begin dingen beslissingen hebben genomen die je op dit moment niet meer zou nemen, maar dat doet zich nu eenmaal voor. De lijn is helder en de gevallen die in het verleden zijn toegestaan, worden gerespecteerd.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Toch is dit echt een nieuwe interpretatie van een wet zoals die er was en die in het land heeft geleid tot heel veel initiatieven waarbij juist die ontzorgconstructie is ontstaan. Tot nu toe heeft de Belastingdienst altijd erkend dat dit in aanmerking komt voor het niet betalen van energiebelasting. Ik vind dus dat de minister iets te gemakkelijk zegt dat wij dit altijd al zo hebben gedaan. Dat is gewoon niet het geval. Er zijn niet voor niets zo veel constructies ontstaan. Partijen die hiermee bezig zijn, blijken zich nu ook af te vragen wat "voor eigen rekening en risico" betekent. Ook een school die zonnepanelen op het eigen dak legt, loopt daar natuurlijk een aantal risico's mee. Die school betaalt ook een rekening door voor die constructie te kiezen. Ook in dat geval is er dus sprake van zelf betalen en van risico's. Ook als een individuele eigenaar op het eigen dak zonnepanelen heeft maar een bedrijf vraagt om die panelen te onderhouden, helpt een ander bij het beperken van bepaalde risico's. Ik vind dus dat de minister iets te gemakkelijk zegt dat dit allemaal al duidelijk was. Dit is echt voor heel veel partijen een volkomen nieuw verhaal. Gaat de minister hiermee zeer mooie projecten die nu ontstaan, toch weer belemmeren?

Minister **Kamp**: Zeker niet. Als je het achter de meter doet, is er geen belemmering. Als je achter de meter zelf een project opzet en zonnepanelen op je dak zet -- of dat nu door een school gebeurt of door een individu -- kun je gebruikmaken van de salderingsregeling. Als je die panelen door iemand op je dak laat zetten voor jouw rekening en risico en als je dus zelf blijft opwekken met iets wat een ander op je dak heeft gezet, is dat geen probleem. Als een ander de panelen voor jou onderhoudt, is dat ook geen probleem, maar als een ander het risico draagt en als dat risico dus niet ligt bij degene die de energie zelf opwekt maar bij een ander -- bijvoorbeeld het risico dat er geen zon is -- voldoe je niet aan de definitie. Als een ander het risico wel bij jou laat maar het eigendom heeft, voldoe je ook niet aan de definitie, omdat je het eigendom zelf moet hebben. Je moet het eigendom zelf hebben en het risico moet bij jezelf liggen. In dat geval kun je achter de meter doen wat je wilt.

Voor zaken vóór de meter hebben we een aparte regeling gemaakt. Die regeling hebben we net een paar keer met elkaar besproken. Dat is nog steeds een genereuze regeling en die kan door iedereen toegepast worden. We hebben dus twee genereuze regelingen. De ene regeling is nog genereuzer dan de andere. Voor de meest genereuze regeling moet je aan een aantal eisen voldoen. Wat de uitleg van die eisen betreft: mevrouw Vos zegt dat het altijd zus is geweest en dat het nu zo wordt, maar volgens mij zijn in een aantal gevallen inderdaad beslissingen genomen die de Belastingdienst nu niet meer zo zou nemen. Die gevallen worden gerespecteerd, maar de andere gevallen moeten zich aan de wet houden. Als de overheid ambitieus is, dingen wil stimuleren, daar regelingen voor maakt en mensen ertoe uitlokt om met creativiteit te komen, komen mensen met van alles en nog wat. Dan moet je op een gegeven moment ervoor zorgen dat je een heldere lijn hebt voor de toepassing van de wet. Die heldere lijn zijn we nu aan het ontwikkelen. Dat doen we helemaal niet om initiatieven tegen te houden en ook zeker niet om duurzame elektriciteit tegen te werken. Wij willen duurzame elektriciteitsopwekking juist stimuleren. Dat doen we ook met deze regelingen, maar als we die regelingen goed willen laten gebruiken en in stand willen houden, hebben we er belang bij dat daar op de juiste wijze gebruik van wordt gemaakt. Dat bepleit ik nu en dat leg ik nu uit.

De **voorzitter**: Mevrouw Vos, mag ik alstublieft een dringend beroep op u doen om dit te bewaren voor de tweede termijn? We lopen zo enorm uit de tijd.
**

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ja, voorzitter, dat zal wel zo zijn, maar mijn fractie hecht aan een goede behandeling. Ik zal mijn best doen.

De **voorzitter**: Heel kort dan.
**

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik begrijp uw probleem.

Heb ik het goed begrepen dat de minister zegt dat er sprake is van "achter de meter gebruiken" als een school zonnepanelen op het dak heeft en die elektriciteit gebruikt?

Minister **Kamp**: Ik heb gezegd dat je de energie achter de meter moet gebruiken en dat je bovendien een zelfopwekker moet zijn. Dat betekent dat je de installatie in eigendom moet hebben en de installatie ook voor eigen risico moet "draaien".

De **voorzitter**: Heel kort, mevrouw Koning.
**

Mevrouw **Koning** (PvdA): In de wet waar dit antwoord over gaat -- dus niet in het voorliggende wetsvoorstel -- staan noch de woorden "rekening en risico" noch het woord "zelf". Daarom zeiden we in eerste termijn dat er volgens ons onbedoeld een belemmering wordt opgeworpen. Ik begrijp uit het

antwoord dat de minister er iets anders in zit. Ik zal er in tweede termijn op terugkomen. De minister zegt dat iedereen zich aan "de huidige wet" moet houden, maar voor zover ik heb kunnen nagaan, staan de woorden "rekening", "risico" en "zelf" niet in artikel 50. Ik hecht eraan om dit te zeggen.

Minister **Kamp**: We zullen het allebei even nakijken. De bedoeling van wat we hier hebben opgezet, is dat je zelf achter de meter elektriciteit opwekt. Ik heb ten aanzien daarvan net gezegd dat je die in eigendom moet hebben. Ik vul dat aan. Het kan ook zijn dat je een installatie leest. Dat mag ook. Het kan ook zijn dat je een installatie huurt. In al die gevallen moet er echter een contractuele verplichting zijn betreffende eigendom, huur of lease. Verder moet het risico dat je met de installatie loopt, voor jezelf zijn en niet voor een ander. Ik zeg nogmaals tegen de woordvoerders: we zitten hier niet moeilijk te doen, maar we proberen een juiste toepassing te geven aan een regeling die als stimulerend is bedoeld. Aan het begin van zo'n regeling heb je dit soort dingen altijd. Daar moet je dan een oplossing voor vinden. Daarbij moet je een vaste lijn hanteren.

Ik bekijk even wat ik nog heb laten liggen. Mevrouw Faber sprak ook nog over de factureringsperiode. Deze periode is geen probleem, zo blijkt in de praktijk. In de regel wordt één keer per jaar gefactureerd. Er wordt dus ook één keer per jaar gesaldeerd. Het ligt echter nergens vast dat er per se één keer per jaar gefactureerd moet worden. In de praktijk wordt het niet als een probleem ervaren. We hoeven daarvoor dus in de regels geen voorzieningen te treffen.

De **voorzitter**: Eén korte interruptie.
**

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ja, ik doe het heel snel. Er staat "factureringsperiode", maar daarmee kun je wel alle kanten op. Nu is het een jaar, maar als het wordt veranderd, dan wordt wel het hele spel anders. Kan ik ervan uitgaan dat de factureringsperiode dan ook een jaar blijft voor die 5.000 kWh?

Minister **Kamp**: Jazeker. De grens van 5.000 kWh vervalt. Verder is de gebruikelijke praktijk dat er één keer per jaar een eindafrekening komt. Er zijn geen bewegingen naar een verandering ten aanzien van die eindafrekening. Er doen zich evenmin problemen voor. De grens van 5.000 kWh vervalt. Daardoor hebben we dit probleem gelukkig niet.

Van mevrouw Vos heb ik, denk ik, alle punten gehad. Hetzelfde is volgens mij het geval ten aanzien van mevrouw Koning. Ik dank u, mevrouw de voorzitter, voor de mij geboden gelegenheid om op de inbreng van de woordvoerders te reageren.

De **voorzitter**: Dank u wel, mijnheer de minister. We gaan over naar de tweede termijn van de Kamer.
**

*N

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV):
Mevrouw de voorzitter. Ik dank allereerst de minister voor de beantwoording van de vragen. Ik zal het kort houden. Als de minister dan ook kort en concreet kan antwoorden, zijn we zo klaar, denk ik.

Ik had een vraag aan de minister over de capaciteit. Er was enige verwarring over, misschien doordat ik me niet goed uitdrukte. Het gaat om het volgende. Volgens de PVV kun je de huidige capaciteit van de conventionele centrales niet afbouwen in verband met weersomstandigheden. We denken dat die als back-up moeten blijven staan. Dan staat een heel groot gedeelte werkeloos en renteloos, als noodvoorziening. Dit brengt hoge kosten met zich. Heeft de minister zicht op de hoogte van de kosten van deze back-up? Meent de minister nu dat je echt 40% van deze back-up kunt afbouwen?

Ik heb toch nog een puntje betreffende de kosten van het netwerk. De minister gaf aan dat de kosten van het netwerk in de toekomst zullen dalen. Ik denk dat die kosten helemaal niet zullen dalen. Volgende week wordt hier een wetsvoorstel volumecorrectie nettarieven voor de energie-intensieve industrie in stemming gebracht. De bedrijven in deze industrie krijgen een volumecorrectie omdat ze heel veel elektriciteit afnemen. De kosten van de energie en de transportkosten worden zo hoog door al dat duurzame gedoe, om het zo maar te zeggen, dat deze bedrijven niet meer concurrerend zijn. Daarom krijgen ze een korting. Als zij een korting krijgen, zoals de minister eerder al heeft aangegeven, krijg je het volgende: wat de een minder betaalt, betaalt een ander meer. Voor de consument is het dus helemaal niet prettig. En dan geeft de minister ook nog aan dat hij het draagvlak bij de burgers denkt te kunnen vergroten. Echter, als de burgers dit allemaal weten, dan worden ze hier echt niet warm van.

*N

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank de minister voor de uitgebreide beantwoording. Het zal hem niet verbazen dat mijn fractie op een aantal punten toch niet tevreden is met de antwoorden die hij heeft gegeven. Het is mooi dat de minister even heeft neergezet wat we allemaal aan stimulering van duurzame energie doen. Hij heeft in dat kader drie maatregelen genoemd. Die maatregelen zijn heel hard nodig. Mijn fractie vindt het echter bijzonder jammer dat de minister vervolgens zegt: ja, maar dat salderen achter de meter is eigenlijk te royaal, te ruim. Hij geeft nu al aan dat het weliswaar nog niet in deze periode maar wel in de toekomst verder beperkt zou moeten worden. Dat verbaast mijn fractie bijzonder. Als we nu zien wat we op dit moment in Nederland aan duurzame energie leveren, dan is dat tandje erbij keihard nodig.

Ik vind het zelfs bevreemdend dat het kabinet aan de ene kant zegt dat 16% in 2020 niet haalbaar is, maar dat deze minister aan de andere

kant zegt dat een aantal dingen te ruim en te royaal waren en dat we die nu op voorhand voor een deel weer gaan inperken. Dat valt ons allereerst op bij de uitleg die de minister gaf aan de motie-Jansen c.s. In feite zegt de minister daarmee het volgende. Als je met meerdere eigenaren in een appartement woont en je ongelooflijk graag met zijn allen zonne-energie op het dak wilt zetten en je eigen stroomgebruik daarmee wilt salderen -- dat kan wel in een eengezinswoning -- dan kan dat eigenlijk niet. Eigenlijk zegt hij: u mag alleen salderen wat u in de lift en in de gang gebruikt, maar de rest niet. De minister voert daarvoor ook een aantal technische redenen aan. Wij vinden dat teleurstellend. Wij denken dat dit geen recht doet aan mensen die nu eenmaal in een flat in de stad wonen en daar een appartement kopen. De minister geeft die mensen op die manier minder rechten dan mensen die een eengezinswoning kopen. Wij vinden dat niet terecht. Wij vinden het teleurstellend dat de minister daarop niet verder wil ingaan. Wij vinden dat het mogelijk moet zijn om op een slimme manier daarvoor een specifieke zelfleveringsregeling te treffen. Mijn fractie zal de minister in het vervolg blijven bevragen op dit punt, want we zijn hierover nog niet tevreden.

Ik kom kort nog even op de punten met betrekking tot de directe lijn. Ik begrijp dat de minister zich zorgen maakt over consumentenbescherming. Het verbaast me echter dat men in Berlijn wel mogelijkheden ziet voor particulieren om zelf een net te beheren. Je zou toch zeggen: geef ook in Nederland dat type experimenten de ruimte. Waarom maakt de minister een directe lijn van een door particulieren neergezette windmolen naar hun eigen huis niet mogelijk, terwijl hij een directe lijn wel mogelijk maakt voor grootverbruikers, bijvoorbeeld grootverbruikers die hun eigen energieproductielocatie hebben? Mijn vraag is vooral: als consumenten er zelf voor kiezen, waarom zou de minister hun dan niet de ruimte geven om daarmee meer te experimenteren dan nu het geval is?

Wat betreft de postcoderoos sluit ik me zeer graag aan bij de woorden van mijn collega van de Partij van de Arbeid. Ze heeft daarover een aantal goede vragen gesteld aan de minister. Ook wij vinden dat de minister te beperkend is, ook na de uitleg van het energieakkoord, als hij nu zegt dat de opwekking per se in het centrum van die postcoderoos moet plaatsvinden. Dat zou royaler kunnen.

Ik sluit af met het punt van de ontzorging. De minister geeft toch een nieuwe uitleg aan artikel 50 van de Wet belastingen op milieugrondslag. Wij zijn niet tevreden met die uitleg. Wij vinden dat de minister wel degelijk nieuwe elementen toevoegt. Deze staan op dit moment niet in de wet. Daarom leg ik graag de volgende motie voor. Ik zal haar nu voorlezen. O nee, excuus, voorzitter. Ik ben soms nog gewend aan de procedure in de andere Kamer.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Vos, Koning, Thissen, Strik en Vlietstra wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat in artikel 50, vijfde lid, onderdeel a, van de Wet belastingen op milieugrondslag (Wbm) wordt geregeld dat gebruikers van elektriciteit die hernieuwbare elektriciteit opwekken, gevrijwaard worden van het betalen van energiebelasting over die opwek;

overwegende dat wij hiermee de huidige praktijk handhaven;

verzoekt de regering, de vrijstelling van energiebelasting van toepassing te laten zijn zoals nu verwoord in artikel 50, vijfde lid, onderdeel a, en niet de voorwaarde op te leggen dat de opwek voor "eigen rekening en risico" van de gebruiker moet plaatsvinden om voor vrijstelling van energiebelasting in aanmerking te komen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter F (33493).

**

*N

Mevrouw **Koning** (PvdA): Voorzitter. Ook namens de PvdA-fractie veel dank voor de uitvoerige uiteenzetting en het debat dat we daardoor hebben kunnen voeren. Dat geeft toch net iets meer inkleuring dan over en weer vragen stellen. Dat neemt niet weg dat wij over het Belastingplan wel nadere vragen zullen stellen, ook in de sessie die vandaag wordt ingediend. Een aantal onderwerpen heeft namelijk niet alleen betrekking op dit wetsvoorstel, maar ook op andere wetsvoorstellen.

We zijn heel erg blij dat de minister heeft aangegeven dat het huidige kabinet blijft streven naar duurzame energieopwekking en dat het dat ook wil stimuleren. We herkennen dat, niet alleen vanwege het regeerakkoord maar ook vanwege de zakelijke argumenten die daarvoor gegeven zijn. We hebben er dus alle vertrouwen in.

In de Tweede Kamer is de motie-Vos aangenomen om decentrale energieopwekking ook ruimhartig mogelijk te maken. Voor zover er nog aansporing mogelijk is, weet ik dat de collega's aan de overkant dat volop doen.

Rest nog de Wet belastingen op milieugrondslag, in het bijzonder artikel 50. We hebben de motie die zojuist is ingediend medeondertekend omdat we echt het gevoel hebben dat we een nieuwe situatie ingaan als we vasthouden aan de uitleg zoals gegeven op vragen uit dit huis. We hopen dat hiervoor voldoende steun blijkt in deze Kamer.

*N

Minister **Kamp**: Mevrouw de voorzitter. Mevrouw Faber sprak over het gedoe met duurzame energie en ze zei dat de huidige elektriciteitscentrales moeten blijven staan. Laten we even bekijken waar het over gaat. We hebben elektriciteitscentrales in ons land. Die elektriciteitscentrales zorgen voor elektriciteit, maar dat doen zij niet alleen. We hebben ook verbindingen met andere landen, met Duitsland, België, Noorwegen en straks met Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. Als het nodig is, kan elektriciteit dus de grens over gaan of kan elektriciteit naar Nederland komen. Verder gaan we ook duurzame elektriciteit opwekken. Bij elkaar zorgt dat ervoor dat we een stabiel geheel hebben. We hebben in Nederland een hoge leveringszekerheid van elektriciteit en we hebben ook voldoende capaciteit voor de komende tijd. Wel zit er spanning tussen de opkomende capaciteit voor duurzame elektriciteit en de bestaande capaciteit voor conventionele elektriciteitsproductie. Degenen die de conventionele centrales beheren, worden ook geacht te investeren in de nieuwe duurzame productie. Die spanningen zullen allemaal opgelost moeten worden omdat het de bedoeling is dat we conform de wet en conform Europese afspraken duurzame elektriciteit een veel grotere rol laten spelen dan nu het geval is.

Hoe gaat dat precies gebeuren? We hebben afgesproken dat de oude kolencentrales dichtgaan. De gascentrales worden voor een deel niet gebruikt. Die gaan misschien weer meer gebruikt worden als de oude kolencentrales dichtgaan. Onze gascentrales kunnen mogelijk ook gebruikt worden voor België of Duitsland. Dat moet allemaal bekeken worden. Dat moet allemaal op elkaar afgestemd worden. Twee dingen moeten daarbij wat mij betreft overeind blijven. Ten eerste moeten we grote vooruitgang boeken wat betreft duurzame elektriciteit. Ten tweede moeten we ook op momenten dat er geen zon is en het niet waait voldoende elektriciteit hebben om te voldoen aan de vraag. Binnen die randvoorwaarden zijn de we zaak met elkaar, ieder vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid, aan het organiseren.

Mevrouw Faber begreep niet hoe ik kon zeggen dat de kosten voor de netwerken dalen. Ik denk dat mevrouw Faber wel degelijk begrepen heeft dat ik gesproken heb over de lokale duurzame elektriciteitsproductie. Als dat een grote schaal krijgt en we erin slagen om de productie en de consumptie dicht bij elkaar aan elkaar te koppelen, dan wordt het nationale net minder gebruikt. Daarvan gaat een drukkende werking op de kosten uit. Ik geloof niet dat zij en ik daar uiteindelijk anders over denken.

Mevrouw Faber haalde hier ook een punt bij dat volgende week in deze Kamer aan de orde komt, namelijk de prijstegemoetkoming voor de grootafnemers van elektriciteit voor wat betreft hun bijdrage aan de netkosten. Die bijdrage aan de stabiliteit van het netwerk leveren zij door een heel gelijkmatig afnamepatroon te hebben. Die regeling komt hier dus volgende week aan de orde. Laten we ons wel realiseren dat het gaat om een verschuiving van 21 miljoen op een totaalbedrag

van 3.000 miljoen, oftewel 3 miljard. Laten we dat dus niet groter maken dan het is.

Mevrouw Vos zei dat de regelingen voor duurzame elektriciteitsproductie volgens de minister te royaal zouden zijn en dat ze niet begrijpt dat die uitspraak is gedaan. Ik heb gezegd dat het van belang is dat we duurzame lokale elektriciteitsproductie van de grond krijgen, dat we daarvoor moeten stimuleren en dat we er ook voor moeten zorgen dat we niet meer stimuleren dan noodzakelijk is. Dan blijkt dat je met een relatief lage tegemoetkoming al resultaten kunt boeken en dat de allerhoogste tegemoetkoming op de lange termijn niet nodig kan blijken bij een volgende evaluatie. Voor het geval dat zo zal zijn, hebben we nu alweer een nieuwe regeling die niet alleen achter, maar ook voor de meter van toepassing is. Dit kan niet alleen een huishouden betreffen, maar zelfs gebieden met in totaal 70.000 inwoners. Ik denk dat wij in de toekomst op een andere manier op een redelijke en evenwichtige manier doen wat nodig is om ervoor te zorgen dat duurzame lokale elektriciteitsproductie van de grond kan komen en in stand kan blijven. Ik denk dat we in het voorstel van de regering op een heel verstandige manier met de subsidiëring omgaan.

Mevrouw Vos zei dat ik niet wilde ingaan op de motie-Jansen. Ze zal toch gemerkt hebben dat ik dat wel heb gedaan. Ik ben namelijk wel ingegaan op de motie. Zij heeft een wat andere benadering wat dat betreft. Ik heb aangegeven dat we de motie-Jansen binnen de huidige systematiek zo veel mogelijk recht doen. Meer kan niet. In de toekomst, vanaf 1 januari in de nieuwe omstandigheden, hebben we een ruime, brede regeling waaronder ook de groepen vallen waarover het in de motie-Jansen gaat, namelijk de mensen in een appartementsgebouw met een vereniging van eigenaren. Ik denk dat we daarmee rechte doen aan die motie.

Mevrouw Vos heeft ook gesproken over de postcoderoos. Ik denk niet dat we daar nog nieuwe dingen over kunnen wisselen met elkaar.

Wat betreft de ontzorging en de vraag of er op dit moment de juiste uitleg wordt gegeven aan de Wet belastingen op milieugrondslag wat het salderen betreft, hebben we volgens mij ook voldoende argumenten gewisseld. Het is uiteindelijk aan de Belastingdienst om bij de uitvoering van deze regeling recht te doen aan de wettelijke bepaling. Dat kan de Kamer bij de behandeling van het Belastingplan met de staatssecretaris van Financiën bespreken. Ik ben er nu inhoudelijk op ingegaan omdat ik vind dat de Kamer daar recht op heeft. Inhoudelijk gaat het namelijk over de stimulering van de duurzame elektriciteitsproductie. Dan heeft de Kamer recht op een antwoord van mij. In de wet staat letterlijk dat salderen van toepassing is indien de gebruiker de elektriciteit heeft opgewekt. De gebruiker wekt dus elektriciteit op. Ik heb gezegd: dat is het zelf opwekken van elektriciteit en dat doe je voor eigen rekening en risico. Die uitleg geven de Belastingdienst en ik daaraan. Dat is volkomen in overeenstemming met de wet en met de bedoeling van de wet. De uitleg die mevrouw Vos daaraan geeft, is naar mijn

mening een te ruime uitleg. Om die reden ontraad ik de motie op letter F. Ik geef mevrouw Vos in overweging om de motie aan te houden en haar in stemming te brengen als zij zaken doet met de verantwoordelijke bewindspersoon, in dit geval de staatssecretaris van Financiën. Het lijkt mij beter om het dan tot een conclusie te leiden. Op dit moment zeg ik dat deze motie naar mijn mening geen recht doet aan hetgeen wordt bedoeld in de Wet belastingen op milieugrondslag en dat de motie geen juiste vertaling is van het beleid dat wij hebben vormgegeven en vastgelegd in onder andere deze wet.

Ik hoop dat ik daarmee ook heb gereageerd op de inbreng van mevrouw Koning die op hetzelfde punt betrekking had.

Ik hoop op de steun van de woordvoerders te kunnen rekenen bij de vaststelling van deze wet. Deze wet maakt onderdeel uit van een groter geheel. De woordvoerders hebben daarbij een aantal andere aspecten betrokken, omdat zij dat van belang achten. Ik ben op die aspecten ingegaan. De woordvoerders hebben daar recht op. Ik meen echter dat ik instemming heb kunnen proeven voor hetgeen in de wetstekst is voorgesteld. Ik wacht dus ook met belangstelling het uiteindelijke oordeel van de Kamer af.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik kom tot afhandeling van het wetsvoorstel. Wenst een van de leden stemming over het wetsvoorstel? Dat is het geval. Ik stel voor, volgende week dinsdag over het wetsvoorstel en de motie te stemmen.

**

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Mediawet 2008!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van onder meer de Mediawet 2008 in verband met onder meer aanpassing van de rijksmediabijdrage en overheveling van het budget voor de bekostiging van de regionale omroepen van het provinciefonds naar de mediabegroting (33664).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Staatssecretaris **Dekker**: Mevrouw de voorzitter. Dank. Ik dank ook de leden van de Kamer voor hun constructieve inbreng in eerste termijn.

In het debat zijn vragen gesteld over met name de regionale mediavoorzieningen. Er wordt natuurlijk meer geregeld in het wetsvoorstel, maar het debat spitste zich vooral daarop toe. Het gaat

dan om de afspraken die zijn gemaakt met het IPO, de autonomie, de herkenbaarheid en identiteit van de regionale mediavoorziening en ook wel om de timing van het wetsvoorstel. Ook zijn er vragen gesteld over de gedachte achter wat dan is gaan heten "de recentralisatie van het budget".

Ik begin met de timing en de redenen voor de overheveling van geld van het Provinciefonds naar het Rijk. Als je kijkt naar de regionale omroep, kun je niet alleen zeggen dat de regionale nieuwsvoorzieningen onder druk staan, maar ook dat er veel meer op de regionale omroepen afkomt. Kijk bijvoorbeeld naar de grote veranderingen in het medialandschap, de opkomst van digitalisering en de nieuwe vormen van media waarbij de grenzen tussen de verschillende vormen ook steeds meer vervagen, tussen radio en televisie, en tussen televisie en internet. Wij hebben hierover nog recent in deze Kamer gesproken in het kader van de ontwikkelingen op het vlak van de landelijke omroep, maar het speelt evengoed voor de regionale omroep.

De regionale omroep moet zich dus ook aanpassen om bij de tijd te blijven en om ook in de toekomst kijkers en luisteraars te bereiken. De huidige inrichting van het bestel maakt die aanpassing aan de toekomst moeilijk. Er zijn 13 omroepen, 13 directeuren en er is veel onderling overleg. De voorzieningen van de regionale omroepen zijn er ook in dertienvoud. Er zijn 13 studio's die betaald moeten worden, maar die lang niet altijd optimaal worden gebruikt. Er moet 13 keer worden geïnvesteerd in techniek en 13 keer in alles wat met de organisatie heeft te maken. Het zijn 13 afzonderlijke organisaties, dus de personeelszaken, financiële en facilitaire zaken moeten 13 keer worden geregeld. Wij weten allemaal dat de regionale omroep alleen maar goed kan functioneren als er ook een bepaalde verbinding is met het bedrijfsleven. Er moet reclame worden verkocht en er moet aan marketing worden gedaan. Ook deze dingen worden nog veelal afzonderlijk georganiseerd.

In de manier waarop de programma's worden gemaakt, is een grote overlap waar te nemen met hetgeen landelijk gebeurt. Als er een groot incident is, gaan daar twee cameraploegen en twee satellietauto's op af, beide betaald door de belastingbetaler; op de ene staat NOS en op de andere Omroep "vult u maar in".

Je vraagt je af of die twee niet veel beter en meer kunnen samenwerken. Ik denk dat dit het geval is. Ik denk dat het efficiënter, slimmer en beter kan. Daarmee moet het ook mogelijk zijn om een groter publiek te bereiken. Ondanks het goede werk dat op regionaal niveau wordt gedaan, is het nu een hele toer om vindbaar en zichtbaar te blijven. Dit geldt met name voor televisie. Radio doet het eigenlijk al jaren goed, maar regionale televisie heeft toch een vrij smal bereik. Het bereik onder met name jongeren is niet altijd goed te noemen.

Uit voorbeelden in de landen om ons heen blijkt dat goede integratie en samenwerking tussen regionale omroepen en Rijk ook kansen bieden. Zo is er in Engeland een goede samenwerking tussen

de BBC en regionale omroepen en wordt in de landelijke programmering ruimte gemaakt voor de programma's die soms heel lokaal en regionaal worden gemaakt. Daarmee ontstaat een veel groter bereik dan op dit moment de 13 afzonderlijke regionale omroepen met hun eigen netten hebben. Ook daar liggen in mijn ogen kansen.

Daarbij is het belangrijkste punt de vraag hoe wij een goed aanbod van regionale programma's kunnen garanderen; dat vormt voor mij de toetssteen. Ik maak daarbij heel bewust een knip tussen programmatische veranderingen enerzijds en de organisatie anderzijds. De vorm zou uiteindelijk de functie moeten volgen. Het moet gaan over programma's, over programmatische identiteit en programmatische redactionele autonomie. Daaruit volgt dan hoe dit kan worden georganiseerd. In mijn ogen wil de kijker regionale programma's die herkenbaar zijn en dicht bij huis. Hoe dat wordt georganiseerd is ook voor de kijker en luisteraar in mijn ogen iets meer ondergeschikt. Ook de regionale omroepen zelf vinden dat het anders en beter kan. In bijvoorbeeld het Toekomstvenster van ROOS staat een voorstel om te komen tot vijf clusters waarin taken en functies op het gebied van staf en faciliteiten gezamenlijk worden gecoördineerd en worden uitgevoerd. Dat maakt ook aanpassingen aan de toekomst gemakkelijker. Bijvoorbeeld het ontwikkelen van nieuw digitaal aanbod en regionale nieuws-apps wordt eenvoudiger als je daarbij de krachten verenigt.

Ik meen dat mevrouw De Vries-Leggedoor, mevrouw Gerken en mevrouw Vlietstra mij uitdaagden om iets te zeggen over het toekomstbeeld en waar ik wat dat betreft naartoe wil. Laat ik dan helder zijn: waar het mij om gaat, is een goede regionale mediavoorziening die er voor de regio moet zijn en die we vervolgens op een slimme en zo efficiënt mogelijke manier zouden moeten organiseren. Om dat te realiseren helpt het om ook de budgetten in één hand te leggen. De toetssteen is borging van regionale identiteit en het sterk houden en wat mij betreft ook sterker maken van regionale nieuwsvoorziening, maar wel vanuit de centrale regie. Ik denk dat dit ook mogelijk is als je kijkt naar de totale budgetten waarover we het nu hebben. 143,5 miljoen is echt een hele hoop geld. Dat is al met al meer dan de NOS nu heeft om aan verslaggeving en nieuwsvoorziening te doen en het is ongeveer twee keer zo veel geld als Nederland 3 heeft voor zijn programmering. Dus ook in de toekomst liggen er wat dat betreft mogelijkheden.

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Ik deel de visie van de staatssecretaris, zoals ik ook in mijn eerste termijn heb gezegd, dat het recentraliseren van het geld een hefboom kan zijn om meer efficiëntie en betere samenwerking te realiseren, maar dan is het wel de vraag hoe je dit invult. De staatssecretaris zegt dat je dat zou kunnen doen à la de BBC waarbij in landelijke programmering het regionale nieuws heel mooi verwerkt is. Daarnaast haalt de staatssecretaris het Toekomstvenster van ROOS aan, waarbij sprake is van clustering maar er

ook sprake blijft van regionale verankering en er dus geen onderbrenging plaatsvindt bij de landelijke omroep maar er wel samenwerking mee gezocht wordt. Waar ik naar zoek, is het antwoord op de vraag welke richting de staatssecretaris op wil. Wil hij de richting op waarbij hij het Engelse model volgt of wil hij de richting op waarbij hij toch de verankering à la ROOS in de regio houdt? Dat hoeft niet exact hetzelfde te zijn, maar welke kant gaat de staatssecretaris op?

Staatssecretaris **Dekker**: Mevrouw De Vries-Leggedoor geeft aan dat je moet kiezen tussen het een en het ander. Ik vraag mij af of dat altijd moet. Er is ook in het verleden natuurlijk gekeken hoe regionale en landelijke omroepen beter kunnen samenwerken. Ook binnen het huidige stelsel zou het mogelijk zijn om te werken met regionale vensters in de landelijke programmering. Dat is in feite wat er in Engeland gebeurt. Dat kun je naast de eigen netten doen. Het leidt wel tot een groter bereik. Waar ik voor zou willen gaan, is uiteindelijk een model dat ons de meeste zekerheid biedt om regionale herkenbare programma's en regionale identiteit te behouden en misschien wel te versterken, maar wel op een manier dat er minder geld dan nu opgaat aan heel veel dingen die de kijker en luisteraar uiteindelijk niet ten goede komen. Ik zie gewoon dat door het hebben van 13 onafhankelijke autonome organisaties er ook heel veel inefficiënties zijn en dat met een betere samenwerking een groter deel van het geld ten goede kan komen aan datgene wat volgens mij burgers, kijkers en luisteraars echt raakt, te weten herkenbare programma's die aansluiten bij het lokaal gevoel dat je wilt hebben bij een lokale of regionale omroep.

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Er zijn twee dingen. Een zou zijn integratie in landelijke programma's, waarbij ik u nu hoor spreken over samenwerking. Samenwerking behoeft niet te impliceren dat je als het ware helemaal samengaat en integreert. Dus als u zegt dat samenwerking hetgeen is dat u voorstaat, dan bent u een heel eind op weg naar wat wij ook zouden willen.

Staatssecretaris **Dekker**: Mijn punt is dat ik op dit moment en op dit onderwerp nog geen definitieve conclusies kan en wil trekken, temeer omdat ik deze vraag nu juist neergelegd heb bij de NPO en ROOS, zodat die twee partijen eens met elkaar in gesprek gaan over hoe je dit handen en voeten zou kunnen geven. Als die samenwerking dan uiteindelijk uitmondt in integratie van taken, zoals we in het verleden wel eens hebben aangegeven en wat ook de basis was van het regeerakkoord, waarbij is gezegd dat het meer integreren van taken en functies leidt tot meer efficiency waardoor je de bezuinigingstaakstelling die nu afkomt op de regionale omroepen goeddeels kunt wegwerken op een manier dat de kijker en luisteraar daar zo min mogelijk hinder van ondervinden, dan is dat wat mij betreft een optie die je niet op voorhand zou moeten uitsluiten. Tegelijkertijd is het ook geen optie die ik op voorhand ga opleggen. Er is mij veel

aan gelegen dat we gaan naar een nieuw model dat ook op draagvlak kan rekenen. Dat is precies waarom ik de NPO en de regionale omroepen heb gevraagd om met elkaar in gesprek te gaan en om met iets te komen waar beide zich in zouden kunnen vinden. Dan is het voor mij heel zwaarwegend als dat leidt tot een voorstel waar alle partijen van zeggen dat het op die manier kan. Ze hebben op dat niveau ook het meeste verstand van waar uiteindelijk de winst te behalen valt. Dat lijkt mij dus beter dan dat ik op voorhand ga zeggen: ik wil het zo en zo hebben uitgevoerd.

Mevrouw **Gerkena** (SP): Het lijkt nu wel alsof de staatssecretaris zegt op voorhand te willen dat er samenwerking is op landelijk niveau. Ik ben het met hem eens dat waar het gaat om die 13 verschillende omroeporganisaties er behoorlijk wat geld bespaard kan worden, zeker als er facilitair samengewerkt wordt. Wat ik echter jammer vind, is dat de staatssecretaris niet aan de regionale omroepen gevraagd heeft om efficiënter samen te werken vanwege de taakstelling die eraan komt, maar dat hij gewoon gezegd heeft: we gaan het weer recentraliseren en er moet met de landelijke omroep samengewerkt worden. Waarom heeft hij daarvoor gekozen?

Mevrouw **Vlietstra** (PvdA): Over dit zelfde punt heb ik ook nog een vraag. Ik kan een heel eind meegaan in de overwegingen van de staatssecretaris. Ik denk dat het inderdaad efficiënter en effectiever kan; ROOS zelf is er ook volop mee bezig. Ik zie ook de voordelen van een intensievere samenwerking tussen de landelijke publieke omroep en de regionale omroepen. De staatssecretaris zegt ook terecht: vorm volgt inhoud. Ik vind dan niet dat op voorhand vastgelegd zou moeten worden hoe de vorm eruitziet. Precies op dat punt heb ik de staatssecretaris ook de toezegging gevraagd dat het in dit geval gaat over samenwerking en niet over samenvoeging en dat het aan de partijen gezamenlijk is om uit te maken hoe ze die samenwerking vorm willen geven. Misschien vloeit daar wel uit voort dat bepaalde taken geïntegreerd worden maar misschien ook niet. In de memorie van antwoord is de staatssecretaris daar heel onduidelijk over en hanteert hij die begrippen door elkaar. Precies om die reden zou ik dus graag de toezegging van de staatssecretaris krijgen dat het gaat om samenwerking en dat de vorm een kwestie is van uitwerking waar die 13 partijen en die ene partij zelf verder invulling aan geven.

Staatssecretaris **Dekker**: De twee onderwerpen hangen nauw met elkaar samen. Waarom nu recentralisatie? Omdat het ook voor deze partijen, als je een verandering in gang wilt zetten, eenvoudiger is om met één overheid te praten in plaats van met 12 gemeenten en het Rijk. Dus als we willen dat dit slaagt, helpt het dat de budgetten worden gerecentraliseerd en dus weer in één hand komen te liggen. Daarmee is er nog niets veranderd. Volgend jaar gaan de budgetten via de rijksbegroting maar hebben we nog steeds 13

regionale omroepen die op oude voet werken en een landelijke NPO. Nu is het tijd voor een tweede stap en dat is de stap waaraan mevrouw Vlietstra refereert en die betreft de vraag hoe je tot betere samenwerking kunt komen. Ik zeg daar toch ook nadrukkelijk bij: integratie van taken. We hebben dat niet voor niets ook zo in het regeerakkoord afgesproken. Op een aantal onderdelen kan juist die integratie bijdragen aan betere samenwerking en meer efficiency. Hoe dat precies vorm moet krijgen, hebben wij niet afgesproken. Sterker nog, ik wil de 13-plus-1 partijen echt de ruimte laten om met een gezamenlijk gedragen plan te komen. Dat heb ik hun recentelijk nog gevraagd, want wij zaten recentelijk met elkaar om tafel, omdat ik de indruk kreeg dat er wel plannen werden gemaakt, maar dat dit weinig samen gebeurde. Er lag een plan van de NPO dat niet was afgestemd met de regionale omroepen, en er lag een plan van de regionale omroepen dat niet was afgestemd met de NPO. Zij moeten wat meer aan elkaar wennen. Dan kan het helpen als de staatssecretaris zegt: nee jongens, dit moet opnieuw; doe je huiswerk over, want ik wil een gezamenlijk plan en niet twee afzonderlijke plannen.

Ten eerste vind ik dat wij ook in de toekomst regionaal herkenbare nieuwsvoorzieningen en mediavoorzieningen moeten hebben, met een bepaalde identiteit en onafhankelijkheid. Ten tweede wil ik dat, als wij belastinggeld steken in regionale en landelijke omroepen, dit geld zo veel mogelijk ten goede komt aan programma's en niet aan organisaties en heel veel randzaken. Met 13-plus-1 organisaties zijn er ook 13-plus-1 directeuren en afzonderlijke afdelingen, et cetera. Het helpt als je wat samenwerkt en soms ook wat integreert. De vraag is alleen: moeten dat dan vijf clusters worden, of één organisatie, of kan het anders? Daarin wil ik de organisaties de vrije hand laten, omdat ik de indruk heb dat de kennis om dit op een zinvolle manier te doen, aanwezig is en omdat ik hecht aan het draagvlak. Het succes van deze verandering is gelegen in het feit dat het niet alleen een goed plan op papier moet zijn, maar dat de organisaties ook het gevoel moeten hebben dat het een goed plan is. Ik wil de NPO en de 13 regionale omroepen echt de kans geven om zelf met plannen te komen.

Mevrouw **Gerkens** (SP): Ik concludeer dat de staatssecretaris aan de ene kant zegt dat hij de regionale omroepen graag de vrijheid wil geven om eruit te komen, maar dat hij aan de andere kant zegt dat het wel samen met de NPO moet gebeuren. De regionale omroepen zeggen juist: geef ons bijvoorbeeld vijf mediabedrijven. Dat is het plan dat zij hebben neergelegd. Zij zeggen dat zij daarmee ook de taakstelling en de bezuinigingen kunnen bereiken die de staatssecretaris hun oplegt. Waarom geeft de staatssecretaris niet meer vrijheid aan de regionale omroepen? Waarom moet er coûte que coûte met de NPO worden samengewerkt?

Staatssecretaris **Dekker**: Dat vind ik wenselijk. Nu financieren wij publieke omroepen die naast elkaar dubbel werk zitten te doen. Nu krijgen regionale

omroepen onvoldoende ruimte en kansen om ook via de landelijke netten iets te doen aan het bereik van kijkers en luisteraars. Ik denk dat de regionale omroepen er uiteindelijk sterker van worden als er meer en beter wordt samengewerkt met de landelijke publieke omroep. Dat hoeft niets af te doen aan de redactionele autonomie, want ik vind dat die behouden moet blijven. Ik vind dat er straks in Friesland programmamakers moeten zijn die voldoende tijd en ruimte hebben om aandacht te besteden aan het nieuws, de cultuur en de taal uit Friesland, waarvan die laatste, zeker voor Friesland, een bijzondere positie heeft.

Mevrouw Vlietstra -- ik geloof dat zij het was -- vroeg hoe uitvoering wordt gegeven aan de aanbevelingen van de commissie-Hoekstra op dit punt. Het interessante van de commissie-Hoekstra is dat zij met name de herkenbaarheid van de programma's benoemt en niet per definitie zegt: die programma's kunnen alleen gemaakt worden als er een onafhankelijke Omrop Fryslân is met een eigen directeur en een eigen organisatie, los van alles en iedereen. Als wij willen dat deze verandering slaagt, moeten wij de focus leggen op hetgeen burgers, kijkers en luisteraars, raakt. Vervolgens moeten wij ons opnieuw afvragen wat daarvoor nodig is. Ik denk dat meer samenwerking op onderdelen integratie van taken -- dat kan op verschillende manieren; wij leggen geen blauwdrukken op -- nuttig en nodig zijn om ervoor te zorgen dat de bezuinigingen niet ten koste gaan van die programma's. Dat zou ik echt zonde vinden.

Er is gevraagd waarom wij nu met een wetsvoorstel komen. De leden Gerkens en Vlietstra hebben allebei vragen gesteld over de stappen die nu worden gezet, terwijl de Raad voor Cultuur nog gaat adviseren. Ik kom hiervoor even terug op mijn vorige punt. Ook het vorige kabinet heeft al onderzoek naar samenwerking laten doen. Ook toen was de probleemanalyse heel duidelijk. In het regeerakkoord staat: als wij dat willen bereiken, is recentralisatie wenselijk en noodzakelijk. Wij hebben het plan vastgelegd om landelijke en regionale omroepen te laten samenwerken en te laten komen tot integratie van taken, zoals in het regeerakkoord is verwoord. De Raad voor Cultuur heb ik gevraagd om advies te geven over een breed omroepbestel en de functie en taken van de publieke omroep, landelijk en regionaal, ook in onderling samenwerkingsverband. Dat advies kan helpen bij de nadere uitvoering van de samenwerking en integratie van landelijke en regionale omroepen. Het gaat dan meer over het "hoe": hoe geef je daar invulling aan? De richting is, wat mij betreft, evident. Ik heb de NPO en ROOS gevraagd om die samenwerking verder uit te werken. Zij hebben zelf aangegeven daarover met de Raad voor Cultuur contact te hebben, zodat die twee zaken nauw op elkaar aansluiten, zodat zij van elkaar kunnen profiteren.

Verder moet de regionale omroep met ingang van 2017 een taakstelling realiseren. De omvang daarvan is inmiddels wat kleiner dan de omvang waarvan wij uitgingen bij de start van dit kabinet. Door het Herfstakkoord is het een bezuiniging van zo'n 17 miljoen geworden. Ik heb

liever dat er goede plannen komen om de bezuiniging te realiseren door betere samenwerking, meer efficiency en integratie van taken, dan dat wij de bezuiniging in 13 partjes verdelen en het de afzonderlijke omroepen zelf maar laten uitzoeken. Als hierover slim wordt nagedacht, kan het op een betere manier worden verwerkt.

De leden Vlietstra en De Vries hebben vragen gesteld over het borgen van de regionale identiteit. Ik proef dat dit een zorg en belangrijk thema in deze discussie is. Onafhankelijke, herkenbare, regionale nieuwsvoorzieningen vinden wij volgens mij allemaal belangrijk. In mijn ogen komen die nieuwsvoorzieningen met dit wetsvoorstel niet in gevaar. Op welke wijze de regionale nieuwsvoorziening het best georganiseerd kan worden, is een belangrijk aandachtspunt in de uitwerking van het publieke mediabestel. Daarbij kijken wij ook naar de kansen die er zijn voor de regionale mediacentra. Ik zie daarin positieve ontwikkelingen, bijvoorbeeld in West-Brabant. Tegelijkertijd zie ik echter dat dit nog proeftuinen zijn; ook daar is nog geen echte oplossing gevonden om de regionale, lokale nieuwsvoorziening te behouden. Die nieuwsvoorziening staat onder druk om allerlei redenen, niet alleen vanwege de publieke kant, maar vaak ook vanwege de private kant. Kranten staan onder druk, lokale mediavoorzieningen staan onder druk, maar er zijn wel degelijk mogelijkheden. De woordvoerders hebben hun zorgen uitgesproken over het behoud van de regionale identiteit en autonomie. Ik begrijp dat op zich. Het is natuurlijk altijd spannend als je zo'n traject ingaat, maar wat mij betreft is het echt een heel zwaar ijkpunt dat de regionale identiteit en autonomie behouden blijven. Dat is een uitgangspunt voor het verdere traject.

Mevrouw Vlietstra heeft gevraagd of een duurzame oplossing kan worden gevonden voor de kleinere regionale omroepen. Wij hebben er heel bewust voor gekozen om de verdeling van het budget voor 2014 gelijk te laten aan die voor 2013, om niet op voorhand vereveningseffecten te krijgen tussen de grotere en kleinere regionale omroepen. Ik weet dat de kleinere regionale omroepen het moeilijker hebben. Ook de belangenvereniging ROOS geeft met zijn toekomstvenster aan te zoeken naar oplossingen. Ik ga dat gesprek graag aan. Overigens zul je ook daar zien dat een oplossing voor de gevoelde financiële krapte kan worden gevonden door de taart anders te verdelen. Het zou echter nog sterker mijn voorkeur hebben dat wordt nagedacht of door betere samenwerking, door meer te delen en misschien ook wel door de integratie van taken, de kleinere omroepen dat werk voor een deel uit handen kan worden genomen. Ook kan het meer gezamenlijk worden georganiseerd, waardoor er iets meer massa of body ontstaat en de kleinere omroepen wat dit betreft minder in het gedrang komen. Er zijn dus meer varianten denkbaar dan het schuiven van geld als er meer wordt samengewerkt.

Mevrouw Gerkens heeft gevraagd in hoeverre de bezuiniging leidt tot kwaliteitsverlies in

de programmering. Die vraag was natuurlijk zeer relevant bij de start van dit wetstraject, omdat de totale taakstelling toen nog 100 miljoen was. Die is inmiddels substantieel kleiner geworden voor de landelijke publieke omroep, nog wat kleiner dan voor de regionale omroep. Ook voor de regionale omroep is zij wat kleiner geworden. We moeten ook reëel zijn: de landelijke omroep heeft natuurlijk al een flinke slag achter de rug. In die zin is de taakstelling voor de regionale omroepen straks procentueel ongeveer gelijk aan de taakstelling die de landelijke omroepen te verwerken krijgen. Ik denk dat daarin twee stappen te maken zijn. Ik heb het liefste dat een zo groot mogelijk deel van de besparingen wordt gevonden in betere samenwerking, in afstemming, waar nodig in het organisatorisch ineenslaan van de handen en in de integratie van taken en functies, waarbij het programmabudget zo veel mogelijk wordt ontzien. Of dat volledig lukt, moet nog worden gezien. Als dat het geval is, zullen er scherpe keuzes moeten worden gemaakt. Ook scherpe keuzes hoeven nog niet onmiddellijk ten koste te gaan van de kwaliteit van de programmering; kijk hoe de landelijke omroepen daar op dit moment mee omgaan.

Mevrouw De Vries-Leggedoor stelde een vraag over de onafhankelijke positie van de regionale omroepen. Zij verwees daarbij naar de Mediawet en de Grondwet. Ik ben überhaupt niet van plan om te tornen aan die onafhankelijke positie. In de Mediawet en de Grondwet gaat het om onafhankelijkheid ten opzichte van overheidsinvloeden en commerciële invloeden. De onafhankelijkheid van overheidsinvloeden vind ik voor alle media, publiek en privaat, sowieso een belangrijk goed om te bewaken. Als het gaat om commerciële invloeden is dat bij de commerciële omroepen natuurlijk wat meer vervlochten. Ik vind dat publieke omroepen, die door de Staat worden gefinancierd, daarvan gevrijwaard moeten worden. Ook in de toekomst wil ik daaraan vasthouden. Ik ben niet van plan om met wetswijzigingen op dat punt te komen.

Voorzitter. Ik heb de indruk dat ik hiermee alle vragen heb beantwoord.

De **voorzitter**: Dank u wel. We zijn toegekomen aan de tweede termijn van de kant van de Kamer.
**

*N

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor de beantwoording. Ik had af en toe het gevoel dat we in een soort babylonische spraakverwarring zaten. Dat kan aan mij liggen. Het kan ook aan het woordgebruik liggen.

Als het gaat om betere samenwerking, als het erom gaat dat de regionale omroep zich zal moeten aanpassen om bij de tijd te blijven, als het gaat om alles wat op dit moment zo heel erg verandert en als het erom gaat dat je met €1,30 meer kunt doen dan met 13 muntjes van €0,10, ben ik het gewoon met de staatssecretaris eens. Dat is zo. De vraag is eventjes of dat dan moet

betekenen dat je de regionale omroepen een soort regionale redactie laat zijn van de landelijke omroepen. Dat is mijn ogen op voorhand niet nodig. Ik vraag de staatssecretaris toch nog eens het volgende. Gezien alles wat er moet gebeuren, kan ik me voorstellen dat hij zich niet vastlegt op het een of het ander. Ik noem enerzijds een programma op een landelijke zender waarin op zondagmorgen het regionale nieuws wordt uitgezonden en anderzijds regionale omroepen die samen, onderling, bekijken hoe ze het beter kunnen doen en hoe ze, in samenwerking met landelijke omroepen, afspraken kunnen maken zodat er niet twee camera-auto's, twee ploegen of twee satellietauto's staan. Dat zijn twee uitersten waarvan je wel kunt zeggen welke kant je ongeveer op wilt. De staatssecretaris hoeft niet te zeggen dat hij precies dat of dat wil, maar wel welke kant hij op wil. Als ROOS en de NPO, en misschien zelfs ook wel de lokale omroepen, een voorstel doen waarin deze partijen zich allemaal kunnen vinden -- dat zou voor mij de richting kunnen zijn -- ben ik een heel eind gerustgesteld.

Als de staatssecretaris nu al een visie heeft, bijvoorbeeld dat hij toch meer voelt voor het Engelse model en dat hij die kant op zou willen, vraag ik hem om dat alsjeblieft nu te zeggen. Dan hoeven wij later niet te denken dat wij door akkoord te zijn gegaan met dit wetsvoorstel, eigenlijk de bijl aan de wortel van de regionale omroepen hebben gelegd. Dat willen wij namelijk niet. Daarvoor vinden wij hun functie te waardevol. Ik wacht de beantwoording van de staatssecretaris dus nog steeds even af.

*N

Mevrouw **Vlietstra** (PvdA): Voorzitter. Ik herken mij in het probleem van mevrouw De Vries. In ieder geval voor mij zijn de antwoorden van de staatssecretaris nog te wollig. Als hij zegt dat de regionale omroepen onder druk staan, dat ze zich moeten aanpassen aan veranderingen in het medialandschap en dat je dat niet met 13 moet doen, omdat dat inefficiënt is, ben ik het volstrekt met hem eens. Dat is het punt helemaal niet. Ik ben het er ook mee eens dat er overlap is met wat de landelijke publieke omroep doet. Er zijn dingen die wellicht veel beter door de regionale omroepen kunnen worden gedaan, bijvoorbeeld als het gaat om nieuws in de regio, en omgekeerd. Dat is de discussie niet. Ik ben het er ook wel mee eens -- ik ben overtuigd door wat de staatssecretaris zei -- dat het voordelen heeft om één regisseur te hebben om de samenwerking te bevorderen tussen de 13 onderling en van de 13 met de landelijke publieke omroep. Dat is prima. In het voorstel van de staatssecretaris zou het Rijk die regisseur zijn.

Ik ben minder overtuigd van de haast om het nu te doen, maar gezien wat er vooruitlopend op het aannemen van dit wetsvoorstel al in gang is gezet, zal ik me daartegen niet verzetten. Ik ben niet gerustgesteld door de wat wollige antwoorden die de staatssecretaris gaf op de vraag wat dit betekent voor de regionale omroep. Hij zegt dat het regionale programma-aanbod in stand moet blijven,

evenals de regionale verankering. Het lijkt er echter bijna op dat hij preludeert op één landelijke organisatie die ook het bestuur wordt van de regionale omroepen, die dan wel een eigen onafhankelijke redactie houden. Hij zegt dat echter niet met zo veel woorden. Ik zeg ook maar meteen dat ik dat op voorhand een stap te ver vind. Ik herhaal mijn vraag aan de staatssecretaris nog maar even. Het uitgangspunt zou moeten zijn dat de landelijke publieke omroep enerzijds en de regionale omroepen anderzijds, misschien intussen al gebundeld in vijf regionale mediacentra die overigens op termijn breder moeten zijn dan alleen de omroepfunctie, gelijkwaardige partijen zijn. Die partijen moeten op basis van die gelijkwaardigheid zelf bekijken waar win-winsituaties zitten en hoe zij daar een goede vorm bij kunnen vinden. De staatssecretaris suggereert mij net iets te veel -- maar misschien heb ik hem niet goed beluisterd -- dat hij het beeld voor ogen heeft dat de regionale omroepen ook bestuurlijk zouden kunnen worden ondergebracht bij de landelijke publieke omroep, met behoud van een onafhankelijke redactie in de verschillende provincies. Dat is een model waar ik nog lang niet aan toe ben en dat vooral door de omroepen zelf gewild zou moeten worden.

De staatssecretaris heeft toegezegd -- althans ik beschouw het als een toezegging -- dat hij in de loop van 2014 in overleg met ROOS wil kijken naar de problemen van de kleine regionale omroepen. Daar ben ik blij mee, want het is de afgelopen jaren helaas tussen de provincies en de omroepen onderling nooit gelukt om die problemen op te lossen. Ik wil niet vooruitlopen op de manier waarop het zou moeten, maar ik blijf graag geïnformeerd over de vorderingen van het overleg. Ik denk wel dat er zo langzamerhand voor de kleine omroepen een oplossing moet komen.

Mij is niet helemaal duidelijk wat de staatssecretaris heeft gezegd over de borging van de uitgangspunten van de commissie-Hoekstra. Hij heeft er even in een paar tussenzinnen iets over gezegd. Ik heb gevraagd op welke wijze de staatssecretaris de uitgangspunten van de commissie-Hoekstra borgt in de nadere uitwerking van de samenwerking tussen de landelijke en de regionale publieke omroep. Ik zou graag willen dat de staatssecretaris in tweede termijn daar nog iets preciezer op ingaat.

*N

Mevrouw **Gerken** (SP): Voorzitter. Ik zie een staatssecretaris die wil doorgaan met de taakstelling. Ik snap zijn overwegingen daarbij, want ik denk dat er inderdaad winst te behalen valt. Ik vind het echter heel jammer dat ook in dit debat weer naar voren komt dat er eigenlijk geen visie is op de manier waarop het dan verder moet, behalve dan dat men coûte que coûte met de NPO samen moet. Ik ben het ook met de vorige sprekers eens dat het goed is dat het geld terecht komt bij de programma's en dat je zo veel mogelijk overhead en managers eruit moet halen. Ik denk dat er facilitair heel veel te behalen valt. Dat gebeurt overigens nu deels als. ROOS vervult hierin een

functie; bijvoorbeeld op het gebied van reclame. Ik denk dat er veel meer mogelijk zou zijn.

Landelijk nieuws brengen is echter toch een heel ander metier dan een regionaal programma maken. Ik zou tegen de staatssecretaris willen zeggen: laten wij er nu eerst voor zorgen dat de regionale omroepen de tijd en de ruimte krijgen om zelf hun visie te ontwikkelen op de vraag hoe zij verder moeten gaan. Ik ben het met mevrouw Vlietstra eens dat er natuurlijk veel onderlinge verschillen zijn, maar het zou heel goed zijn om juist druk op de 13 regionale omroepen te zetten om met een gezamenlijk plan te komen, in plaats van dat ze nu in één kamer worden gezet met de NPO, waarbij weer heel andere belangen gaan spelen. Laten zij leading zijn in de besprekingen en laten zij leading zijn in de voorstellen waarmee ze komen. Zeker nu de staatssecretaris nog geen advies heeft ontvangen van de Raad voor Cultuur, vind ik dat hij te snel stappen zet. Het komt mij voor dat de wijze waarop de staatssecretaris de financiering nu regelt, is bedoeld om vanuit het Rijk sturing te kunnen geven. Hij gaat een kant op waarvan mijn fractie zegt: liever niet.

Mevrouw Vlietstra heeft het er in de eerste termijn al over gehad, maar ik wil er ook nog een aantal woorden aan wijden: ik vind het ongepast dat er nu al zo veel stappen worden gezet voordat deze Kamer heeft gesproken. De staatssecretaris krijgt van deze Kamer het respect om dit voorstel met spoed te behandelen. Ik zou graag zien dat dit respect wederzijds is. Dat er nu al stappen zijn gezet, is niet zo netjes. Niet alleen is het niet netjes, maar het is ook geen juist wetgevingstraject.

Het mag duidelijk zijn: wij houden onze bedenkingen en dat hoor ik van meerdere partijen. Ik ben dus erg benieuwd naar wat de staatssecretaris daarover gaat zeggen.

*N

Staatssecretaris **Dekker**: Voorzitter. Ik zal ook in de tweede termijn proberen om nog eens te verduidelijken welke kant wij nu eigenlijk op willen. Ik zeg er ook onmiddellijk bij dat wij met dit wetsvoorstel geen keuze maken over de grote hervormingen en de grote veranderingen die nodig zijn om de regionale en landelijke omroep meer tot elkaar te brengen. Met dit voorstel doen wij niets meer, maar ook niets minder, dan het overhevelen van de budgetten van de 12 provincies naar het Rijk, zodat in ieder geval in de bestuurlijke gesprekken het aantal partijen rond de tafel iets vermindert. Maar wij hebben nog steeds 13 regionale omroepen aan tafel zitten -- die zelf moeten nadenken en meekomen -- de NPO en ondergetekende. Tegen mevrouw De Vries zeg ik: wij nemen hiermee geen voorschot op de ene route of de andere route.

Mevrouw **Gerken** (SP): De staatssecretaris heeft gelijk, maar in de eerste termijn heeft hij gezegd dat het feit dat de financiering naar het Rijk gaat, het Rijk de mogelijkheid geeft om te sturen op hoe het eruit moet gaan zien. Dat is de reden waarom

onze fracties hem vragen om eens een visie te geven op hoe het eruit moet gaan zien. Het is dus wel degelijk met elkaar verbonden.

Staatssecretaris **Dekker**: Ik dank mevrouw Gerken voor het bruggetje naar het volgende onderwerp, namelijk: welke kant willen wij op? Mevrouw De Vries schetste misschien wel de twee meest extreme modellen. Het ene model is dat alles landelijk wordt, met regionale redacties. Het andere extreme model is dat waarbij je zegt: iedereen blijft qua organisatie autonoom, vrij en onafhankelijk. De voordelen moeten maar gevonden worden in meer samenwerking. Dit zijn de meest extreme scenario's. Ik wil mij er niet toe laten verleiden om een salomonsoordeel te vellen. Ik vind dat tot op heden de partijen waar het om gaat, de NPO aan de ene kant en de 13 onafhankelijke regionale omroepen aan de andere kant, nog te weinig met elkaar in gesprek zijn geweest om te bezien hoe zij het samen gaan oplossen.

Ik zie dat er een plan ligt van de NPO, die inderdaad de ene extreme kant opgaat. Dat heeft geleid tot irritatie en boosheid bij de regionale omroepen. In mijn ogen is dat begrijpelijk. Aan de andere kant zie ik een plan waarbij door de regionale omroepen gezegd wordt: wij gaan het allemaal zelf doen. Wij hebben hier ook nog een deel van de taakstelling. Dat gooien wij over de schutting en dat moet de NOS of de NPO maar oplossen. Ook dat vind ik geen goede richting. Ik wil graag dat die twee partijen met elkaar gaan praten. Als ik nu een voorschot neem op de vraag of ik voor de een of voor de ander ben, weet ik op voorhand zeker dat ik daarmee dat proces niet ga bespoedigen.

Daarmee kom ik terug bij mijn punt dat ik graag wil dat die partijen er onderling samen uit gaan komen. Ik hecht er ook heel veel waarde als de NPO en de regionale omroepen met iets komen waarvan zij in gezamenlijkheid zeggen: wij denken dat wij op deze manier beter kunnen samenwerken en dat wij op deze manier een aantal taken en functies kunnen integreren, wat uiteindelijk leidt tot meer geld voor programma's en minder voor gedoe eromheen. Ik heb er ook vertrouwen in dat het mogelijk moet zijn om tot zo'n plan te komen.

Mevrouw **Vlietstra** (PvdA): Mag ik dan de staatssecretaris vragen wat de opdracht is? Waar moeten partijen in zijn ogen samen uitkomen?

Staatssecretaris **Dekker**: Ik heb de NPO en ROOS gevraagd om met iets te komen, waarbij er meer wordt samengewerkt en de taakstelling van 17 miljoen zo veel mogelijk wordt gevonden in dingen die de kijkers en de luisteraars niet raken. Het moet leiden tot herkenbare autonome mediavoorzieningen op regionaal niveau, maar met een grotere landelijke exposure, dat wil zeggen met gebruikmaking van de kansen die er zijn om ook op de landelijke televisie meer te doen met regionale programma's, regionale herkenbaarheid en regionale vensters. Het een sluit het ander dus niet uit. Het gaat dan wat mij betreft niet om de uurtjes

waarop niemand televisie kijkt. Kijk eens naar de landen om ons heen, zoals Duitsland en Engeland. Daar komt op primetime, na het landelijke nieuws, veel herkenbaarder dan in Nederland, een regionaal blok. Mensen krijgen dat mee, waardoor de kijkcijfers, ook voor de regionale omroepen, vele malen hoger zijn dan hier in Nederland. Ik denk dat dit de regionale nieuwsvoorziening ten goede komt.

Mevrouw **Vlietstra** (PvdA): Mag ik het zo uitleggen dat de staatssecretaris zegt: kijk waar samenwerkingsmogelijkheden zitten in technische, facilitaire zin en kijk waar samenwerkingsmogelijkheden zitten die de regionale omroep kunnen versterken? Dat beluister ik namelijk tot nu toe. Of heb ik iets gemist?

Staatssecretaris **Dekker**: Ik kijk waar er mogelijkheden zijn om landelijk en regionaal meer in elkaar te laten overlopen. Waarom zou je niet op de landelijke televisienetten af en toe inprikkers kunnen hebben en waarom zou je niet op de regionale televisie wat meer met landelijk kunnen doen? De vraag is of het geheel gescheiden werelden zouden moeten zijn. De reden dat ik wellicht wat vaag lijk, dat ik dit niet zozeer probeer te doen met taal en probeer om er geen oordeel over te geven is dat ik partijen wil dwingen om over hun schaduw heen stappen. Wij weten hoe het is als je 13 directeuren vraagt om tot iets te komen waarbij zij misschien hun eigen autonome positie moeten opgeven, als wij vinden dat het misschien met minder dan 13 autonome directeuren en 13 autonome organisaties af kan. Dat betekent dat zij iets moeten opgeven. Ik vind het op voorhand te vroeg om te zeggen dat zij alle 13 hun autonomie, hun eigen kantoor en hun eigen directeur mogen behouden. Als ik dat zou doen, weet ik een ding zeker: dan krijgen we geen optimaal plan.

Mevrouw **Vlietstra** (PvdA): Ik geloof ook niet dat een van ons dat heeft gesuggereerd. Ik zie twee trajecten. Het ene is, mevrouw Gerkens zei het al, het pad dat de regionale omroepen zelf hebben ingezet om te komen tot vijf -- of vier of zes, dat zien we dan wel -- regionale mediacentra. Het andere pad is te kijken welke mogelijkheden er over en weer liggen, win-win, vanuit de samenwerking van de vijf regionale mediacentra met de landelijke publieke omroep. Dat zijn wel twee verschillende trajecten. Volgens mij heeft niemand hier echter gezegd dat we alles maar moeten houden zoals het is en dat 13 ook mooi is, onder het motto "laat duizend bloemen bloeien".

De **voorzitter**: Hebt u een vraag over hetzelfde onderwerp, mevrouw Gerkens?

*

Mevrouw **Gerkens** (SP): Ja, voorzitter. Allereerst denk ik dat de regionale omroepen zelf al voorstellen doen om het niet bij het oude te laten. Ik wil de staatssecretaris dus vragen om daar nog wat meer naar te kijken. Het valt mij ook op dat de staatssecretaris aan het begin van het debat zei dat hij zo veel mogelijk ruimte en vrijheid aan de twee

wil laten, opdat zij er samen uitkomen. Gedurende het debat, echter, hoor ik steeds meer voorstellen van de staatssecretaris die aardig in de richting gaan van een visie op de manier waarop het eruit zou moeten zien. Als dat zo is, kan de Kamer wellicht een brief van hem ontvangen waarin hij deze visie toelicht, waarin hij uitlegt hoe het stelsel eruit moet gaan zien.

Staatssecretaris **Dekker**: Op dat laatste punt: zo'n brief zou niet veel meer toevoegen dan wat wij nu in het debat al wisselen. Ik heb een aantal uitgangspunten aan de Kamer willen meegeven die ik ook als uitgangspunten aan ROOS, de koepel van regionale omroepen, en de NPO heb willen meegeven. Deze betreffen voornamelijk het idee dat er gekomen moet worden tot een gezamenlijk plan. Ik hoop dat mevrouw Gerkens mijn mening deelt dat de initiatieven die reeds zijn ondernomen door de regionale omroepen, niet de volledige taakstelling invullen. Er wordt gewoon gezegd: dit is het bedrag dat we overhouden, dat moet de NOS dan maar doen. Bovendien is het wat de ontwikkeling betreft ook geen gezamenlijk plan. Het is echt een plan van de regionale omroepen, zonder de NPO. Ik vind dat onvoldoende bevredigend. Aan de andere kant zie ik ook dat de NPO met een plan komt over de regionale omroepen zonder afstemming met diezelfde partijen.

Het moet in Nederland toch mogelijk zijn dat volwassen bestuurders van volwassen mediabedrijven met elkaar om tafel gaan zitten om een gezamenlijk plan te maken over de manier waarop er tot betere samenwerking en tot integratie van functies en taken kan worden gekomen? Hoe dat precies is, in de finesses en de details, en hoe de organisaties er precies uit komen te zien, laat ik met een grote mate van vrijheid aan de organisaties. Er is mij namelijk veel aan gelegen dat het uiteindelijke plan gedragen wordt.

De **voorzitter**: Kort, mevrouw Gerkens.

**

Mevrouw **Gerkens** (SP): Dat laatste betwijfel ik. De staatssecretaris geeft een aantal randvoorwaarden aan. Het mag zo min mogelijk ten koste gaan van de kwaliteit van de programmering, de taakstelling moet worden gehaald, etc. Vervolgens echter, zegt hij gedurende het debat tussen neus en lippen door dat hij zich kan voorstellen dat de regionale omroepen gaan uitzenden op een landelijk net. Ik denk dus dat de staatssecretaris veel meer motieven heeft om te zeggen dat het geen goed plan is. Daarom wil ik graag een brief naar deze Kamer zien komen waarin staat wat uiteindelijk zijn maatstaven zijn. Wanneer is het plan waarmee de organisaties komen wel goed en wanneer kan het niet worden goedgekeurd?

De **voorzitter**: Hebt u een vraag op dit punt, mevrouw De Vries?

**

Mevrouw **De Vries-Leggedoor** (CDA): Ja, voorzitter, ik probeer het nog één keer. Ik heb niet gezegd dat het ene uiterste bestond uit de 13 omroepen zoals ze nu zijn. Mijn startpunt is wat de regionale omroepen op dit moment samen proberen om de 17 miljoen op te vangen. Ik sluit op dit punt aan bij wat mevrouw Vlietstra zegt.

Het volgende baart mij wat zorgen. Aan de ene kant zegt de staatssecretaris dat hij geen visie wil neerleggen, omdat hij de ruimte juist bij de omroepen wil laten. Aan de andere kant haalt hij echter wel steeds het stuk aan dat het best vorm kan krijgen op een landelijke omroep, zoals in Engeland gebeurt. Dat maakt mij ongerust. Ik heb de staatssecretaris horen zeggen dat hij een aantal opdrachten heeft meegegeven waaraan het overleg zal moeten voldoen. Stel dat de NPO en ROOS bij hem komen met een voorstel dat voldoet aan de opdracht die hij heeft meegegeven en dat daardoor draagvlak heeft. Is dan datgene wat bij hem binnenkomt doorslaggevend? Of heeft hij op dat moment toch nog een eigen visie die het plan van de organisaties kan overrulen?

Staatssecretaris **Dekker**: De laatste vraag van mevrouw De Vries-Leggedoor is heel cruciaal. Er zijn een aantal voorwaarden. Het moet gaan om een gezamenlijk plan, niet alleen van de 13 omroepen maar samen met de NPO. Het moet voldoen aan de uitgangspunten. Er moet een aantal zaken goed geborgd zijn. Mevrouw Vlietstra vroeg wat ik ga doen met de bevindingen van de commissie-Hoekstra. De aanbevelingen van de commissie-Hoekstra worden een soort toetssteen om te bezien of we het nodige nog kunnen garanderen. Als dit allemaal zo is, vind ik dat zeer, zeer zwaarwegend. Ik heb geen vooropgezet idee, ik kan niet iets uit mijn mouw schudden waaraan het moet voldoen en ik wil niet met verrassingen komen. Ik probeer steeds het perspectief te hanteren van wat de kijker belangrijk vindt. Waarmee zou de kijker of de luisteraar zijn gediend?

Als ik dat in het oog houdt, zie ik kansen. Ik zie in landen om ons heen dingen gebeuren waarvan het mooi zou zijn als zij ook in Nederland zouden kunnen. Ik kijk dan niet naar het stelsel of de organisatie, maar naar een krachtiger regionale nieuwsvoorziening, ook al omdat daar beter samen wordt gewerkt met de landelijke nieuwsvoorziening. De vraag of de regionale identiteit, de programma's en de nieuwsvoorziening overeind blijven, is voor mij de belangrijkste toetssteen. Hoe dat vervolgens georganiseerd wordt, zit ik minder geharnast in.

Ik ben wel kritisch op het volgende punt. Stel, er komt straks een plan waarin wordt gezegd: we kunnen het zo doen, maar we hebben niet de gehele taakstelling kunnen realiseren dus we moeten ook snijden in programma's, maar we hechten heel erg aan het feit dat we autonome afzonderlijke organisaties blijven. Als ik zo'n plan krijg, ben ik wel degelijk kritisch. Dan vraag ik die bestuurders wat zij hebben laten prevaleren, het belang van de eigen organisatie, de eigen positie en de eigen autonomie of het belang van de kijker en luisteraar die goede regionale programma's wil?

Als de omroepen, landelijk, de NPO, en de 13 regionale, over die schaduw heen kunnen stappen en met een gezamenlijk plan komen dat overtuigt dat dit het beste is voor kijkers en luisteraars in Nederland en voor de regionale nieuwsvoorziening op dat niveau, denk ik dat ik meer dan gelukkig ben om dat plan te omarmen en om daar stappen mee te zetten, al was het maar omdat ik geloof dat als we het echt willen laten slagen, het heel veel waard is dat er draagvlak is.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Wenst een van de leden stemming over het wetsvoorstel? Dat is het geval. Dan stel ik voor, volgende week dinsdag over dit wetsvoorstel te stemmen.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Begroting Defensie!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2014 (33750-X).

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Defensie van harte welkom in de Eerste Kamer. Het is voor haar de eerste keer dat zij hier een wetsvoorstel verdedigt. Ik wens haar veel wijsheid toe.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Ook ik ben erkentelijk voor de aanwezigheid van de minister van Defensie en voor de gelegenheid om met haar te spreken.

De Eerste Kamer heeft er geen gewoonte van gemaakt begrotingen, nadat ze zijn goedgekeurd door de Tweede Kamer, in eigen huis opnieuw aan de orde te stellen. Sterker nog, doorgaans laat de Eerste Kamer behandeling geheel achterwege. De laatste keer dat de Defensiebegroting hier aan de orde is geweest, was in 1907. Toen is die verworpen, maar ik zeg dat niet om nu een dreigende toon aan te slaan. Niettemin beschikt de Eerste Kamer over het budgetrecht en dient zij dus in te stemmen met de rijksuitgaven die de departementen doen. Dat kan uiteraard tot bedenkingen leiden. De Eerste Kamer kan dus ook tot inhoudelijke behandeling overgaan.

Mijn fractie heeft verzocht de Defensiebegroting te behandelen en meent dat er een sterke aanleiding is om dit te doen. Die aanleiding ligt in de begroting en met name in de nieuwe forse beperking van de budgettaire ruimte voor Defensie. Naar het oordeel van mijn fractie gaan wij nu kritieke grenzen over.

Het is bekend dat Defensie al meer dan twintig jaar moet bezuinigen, maar het is ook bekend dat al geruime tijd wordt aangegeven dat deze bezuinigingen de Nederlandse krijgsmacht uithollen en onder het niveau brengen waarop mag worden gerekend, ook in het licht van internationale afspraken. Nederland heeft de bescherming van eigen en internationale veiligheid altijd hoog in het vaandel gehad. Het heeft zelfs een artikel in de Grondwet gewijd aan de bevordering van de internationale rechtsorde, maar intussen wordt onze krijgsmacht ontmanteld. Het ernstige is dat het perspectief ontbreekt. Het vorige kabinet, met een korte duur, bezuinigde 1 miljard en het huidige voegt daar nog eens 348 miljoen aan toe. Waar het eindigt is niet duidelijk en hoe het verder moet is evenmin duidelijk.

De beleidsbrief van 21 juni 2013 waarin de regering haar Internationale Veiligheidsstrategie verwoordt, spreekt zonder omhaal van krimpende defensiebudgetten in Europa als een gegeven, zonder duidelijk te maken waar de kritische grenzen worden bereikt. Mijn bedoeling is door middel van dit debat zicht te krijgen op de defensie-inspanningen die wij op de langere termijn willen leveren volgens maatstaven die hiervoor zouden moeten gelden. Ik denk dat het ook een zaak is van de senaat om zich daarover druk te maken. Die maatstaven worden niet alleen aangereikt door bondgenootschappelijke afspraken, maar ook door de analyse die de regering zelf maakt met betrekking tot de veranderende veiligheidssituatie in de wereld.

Laat ik met dat laatste beginnen. De Internationale Veiligheidsstrategie -- ik doel nog steeds op de brief van 21 juni 2013 -- mede ondertekend door de minister van Defensie, is helder: onze wereld is niet veiliger geworden en wereldwijde stabiliteit vraagt een actieve inzet. Instabiele regio's beginnen aan de grenzen van Europa, met name in Noord-Afrika en het Midden-Oosten, waar het aantal conflicten toeneemt. Internationale handelsroutes hebben te kampen met piraterij of met conflicterende territoriale aanspraken van onder meer Aziatische landen op zee. Voor Nederland zijn open zeeroutes van levensbelang. Nederland moet daarvoor marinevermogen hebben. Onderdeel van de analyse die de regering heeft gemaakt, is tevens dat de opkomst van nieuwe economieën zoals China ook nieuwe conflicten kan geven. Opkomende nieuwe machten zullen zich militair willen versterken en zich wellicht ook militair laten gelden. De brief vraagt om intensivering van inspanningen en meer slagkracht; een militaire inspanning die niet achterblijft bij wat nodig is. Daarin beweegt ze zich in de lijn van analyses die al eerder zijn gemaakt. Ik noem vooral de Verkenningen uit 2010.

In het licht van deze analyse is een verdere reductie van het defensiebudget niet goed te begrijpen. Die reductie gaat dit jaar gepaard met een duidelijk uitgesproken voornemen dat Nederland zijn ambities naar beneden gaat bijstellen. Wij willen nog wel wereldwijd dienstbaar zijn, maar de capaciteit is nu wel zo geraakt dat wij

dat nooit lang kunnen volhouden. Meerdere missies tegelijkertijd zijn onmogelijk en de omvang van onze wapensystemen wordt steeds kleiner. Er is in het Herfstakkoord gelukkig iets gecorrigeerd en daar zijn wij ook content mee, maar de neerwaartse trend blijft onmiskenbaar. De eerste vraag die ik aan de minister wil stellen, is welke vertaling de analyse van de beleidsbrief Internationale Veiligheid volgens haar zou moeten krijgen wat betreft de omvang en inzetbaarheid van de krijgsmacht. De beleidsbrief pleit voor een continue investering en voor vergroting van het militaire handelingsvermogen in Europa, ook in samenwerking met andere Europese landen. De boodschap is dus dat er grote inspanningen nodig zijn om de wereld veilig te houden. Wat betekent dat nu voor Defensie en de keuzes die daar worden gemaakt? Welk langetermijnperspectief biedt deze veiligheidsstrategie voor Defensie? Ik heb de heldere vertaling nog niet helemaal scherp.

De meest fundamentele kwestie -- ik zou zelfs zeggen: meest existentiële kwestie -- is de terugkeer van een duidelijk toekomstperspectief voor Defensie. In de Verkenningen uit 2010 is al aangegeven dat er alleen sprake kan zijn van een stabiele ontwikkeling van de krijgsmacht, als er een financieel perspectief is voor de langere termijn. Daarover gaat in wezen mijn bijdrage in deze begrotingsbehandeling. Dat perspectief is er nu gewoon niet, ook niet voor het personeel, dat al jaren in grote onzekerheid leeft over de toekomst. Het is onduidelijk welke maatstaven Nederland zichzelf oplegt. Dat betekent dat onze woorden over internationale veiligheid geen bodem hebben. Wat ze in militaire termen betekenen is op de lange duur onhelder. Welke daadwerkelijke inspanning wil Nederland leveren met zijn krijgsmacht? Zoals bekend houdt de NAVO voor defensie-inspanningen de norm aan van 2% bnp. Dat zouden onze bondgenootschappelijke verplichtingen moeten zijn. Dat halen wij al vele jaren niet. Wij halen zelfs het Europese gemiddelde niet van 1,5% bnp. Nederland beweegt zich in de richting van 1% bnp en bevindt zich daarmee in de buurt van landen als Albanië, Tsjechië, Slovenië en Slowakije. De drie laatstgenoemde landen hebben geen zeestrijdkrachten, zoals u weet.

De reactie die dan vaak komt en die al bijna uitgetekend kan worden, is dat er dan maar meer slagkracht moet worden gehaald uit militaire samenwerking, zowel in NAVO-verband als in Europees verband. Daarmee wordt het probleem echter niet zozeer opgelost, maar verlegd. Zullen andere landen Nederland een geloofwaardige samenwerkingspartner vinden, als het vooral wil halen en steeds minder te brengen heeft? Is dit het gedrag van wat in de Internationale Veiligheidsstrategie een "verantwoordelijk aandeelhouder" wordt genoemd? Wij moeten een verantwoordelijk aandeelhouder zijn, ook als het gaat om de inspanningen voor internationale veiligheid. Wat is eigenlijk een verantwoordelijk aandeelhouder? Waar praten wij dan over? Gaan wij het keerpunt maken en ons defensiebudget bewegen naar wat in elk geval het Europese gemiddelde van 1,5% is? Kan de minister aangeven

wat de NAVO van ons verwacht, ook in de komende jaren? Als ik het goed heb, worden lidstaten regelmatig "geëxamineerd" door de NAVO. Wat zijn dan de conclusies?

Om dit debat zo toegespitst als mogelijk te houden, dien ik in eerste termijn alvast een motie in -- dat is helemaal niet mijn gewoonte, maar wij houden het allemaal kort, scherp en toegespitst -- die duidelijk maakt wat mijn bedoeling is: de vertaling van de veiligheidsstrategie naar een financieel perspectief op de lange termijn voor de krijgsmacht dat overeenkomt met onze economische positie en met onze positie als een loyale bondgenoot. Het zou belangrijk zijn als er een financieel afsprakenkader kan komen, waarover ik graag met de minister zal spreken, voor de langere termijn om niet alleen de mannen en vrouwen bij Defensie duidelijkheid te geven, maar ook om een stabiele ontwikkeling van de krijgsmacht mogelijk te maken.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Kuiper, Holdijk, Van Kappen, Marcel de Graaff, Fred de Graaf en Ester wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland in de achterliggende decennia een sterke afbouw heeft gekend van het defensiebudget en inmiddels ongeveer 1,1% van het bnp besteedt aan de krijgsmacht;

overwegende dat de internationale veiligheidssituatie reden geeft tot nieuwe alertheid en de Nederlandse regering dit ook onderkent in haar Internationale Veiligheidsstrategie;

overwegende dat Nederland al vele jaren de NAVO-norm van 2% bnp niet haalt en ook onder het Europees gemiddelde van 1,5% bnp is gezakt en dat het "ambitieniveau" van de krijgsmacht naar beneden wordt bijgesteld;

overwegende dat Nederland vanwege zijn strategische ligging, internationale handelsbelangen en als samenwerkingspartner in Europees verband en NAVO-verband, zijn defensie-inspanningen op een volgens internationale maatstaven aanvaardbare peil dient te houden;

verzoekt de regering, aan te geven op welke termijn en op welke wijze Nederland zich in zijn budgettaire beleid kan voegen naar een niveau van uitgaven dat past bij zijn eigen Veiligheidsstrategie en afgesproken internationale verplichtingen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter C (33750-X).

**

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Begroting Sociale Zaken en Werkgelegenheid!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (XV) voor het jaar 2014 (33750-XV).

De **voorzitter**: Ik heet de bewindslieden van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Kok** (PVV): Voorzitter. Alvorens in concreto op de begroting van SZW in te gaan, wil mijn fractie enkele opmerkingen maken over het gehele begrotingsproces, waarvan deze debatten voor het eerst onderdeel uitmaken. In het kader van het Europees semester dient te worden vastgesteld dat de binnenlandse begrotingscyclus een andere tijdfasering heeft gekregen dan gebruikelijk. Aangezien al in het voorjaar een stabiliteitsprogramma bij de Europese Commissie moet worden ingeleverd, wordt de politieke besluitvorming over de begroting verlegd naar het voorjaar. Behandeling van de wetsvoorstellen heeft in feite het karakter gekregen van formalisering van al vastgelegde afspraken. De rol van het nationale parlement is daarmee gereduceerd tot controleur van de regering, waar het immers om Europees vastgelegde afspraken over doelstellingen gaat.

Dit gaat, naar de mening van mijn fractie, ten koste van de medebeslissing over en goedkeuring door het parlement vooraf. De betekenis van het debat is afgenomen en zal naar verwachting nog verder afnemen, met name als ook nog contracten worden gesloten tussen de EU en individuele lidstaten. Het is ook niet niets dat de Raad van State in zijn voorlichting constateert dat de democratische betrokkenheid in het geding is, en dan in het bijzonder het budgetrecht van het Nederlandse parlement. Ondanks formele bevoegdheden wordt de wetgever beperkt bij het vaststellen van de begroting en lopen de nationale parlementen achter de feiten aan. Dit democratisch tekort zal alleen maar toenemen, als gevolg van de verdere verschuiving van het zwaartepunt in het nationaal begrotingsproces naar besluitvorming op Europees niveau.

Democratische vervreemding is dan ook niet verwonderlijk. Vooralsnog ontbreken adequate parlementaire instrumenten voor echte democratische controle. Dat de effectiviteit van de parlementaire invloed beperkt is, wordt temeer gedemonstreerd door dit soort begrotingsdebatten, die nog op het laatste moment moeten plaatsvinden om de deadline van 31 december te halen. Waar gaat het hier nog over? Hooguit is

sprake van een procedureel ritueel in de Europese marge. Het is overigens veelzeggend dat dit kabinet in de Staat van de Europese Unie 2013 de visie van de Raad van State niet deelt en in feite een democratisch tekort sanctioneert. En het is even opmerkelijk dat de Algemene Rekenkamer nog recentelijk constateert dat het verantwoordingsproces aan de "achterkant" nagenoeg ontbreekt; hier ligt een nog duidelijker lacune. Tegen deze achtergrond geef ik een beperkte beoordeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, al doen deze benamingen eufemistisch aan in de huidige tijd. Mijn fractie kan zich andere benamingen voorstellen, al zal ze hier geen suggesties doen.

Vooraf moet ook nog worden opgemerkt dat het merendeel van deze begroting binnen het uitgavenkader Sociale Zaken en Arbeidsmarkt, SZA, valt en dus wat uitgaven en volume betreft sterk onderhevig is aan het gevoerde beleid van dit kabinet, of beter gezegd aan de effectiviteit daarvan. Vooralsnog zijn de uitgaven van met name de WW en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen in absolute bedragen alleen maar fors gestegen en nog sterk stijgend. De gekozen beleidsprioriteiten zijn ingegeven door wat wordt genoemd de pijlers onder het kabinetsbeleid, namelijk structurele hervormingen, de schatkist op orde brengen en het credo van eerlijk delen. De beleidsprioriteiten zijn vrijwel van hetzelfde hoge abstractieniveau als de beleidsagenda van dit kabinet met termen als "mensen duurzaam aan het werk helpen", "directe impulsen bij de huidige uitdagingen op de arbeidsmarkt" en "een stelsel dat ondersteunt en stimuleert en zijn kracht ontleent aan solidariteit". En zo kunnen we nog even doorgaan in de eufemisme-tredmolen van holle frasen.

Lopen we de beleidsprioriteiten door, dan zijn er de nodige kanttekeningen te plaatsen.

Ten eerste: de jeugdwerkloosheid is 10% en oplopend. Het simpelweg inzetten van 50 miljoen extra zal weinig soelaas geven. De "voortvarende aanpak" van mevrouw Sterk bleek minder realistisch dan gepretendeerd, en het Europees agenderen zal zeker niet helpen, gezien de jeugdwerkloosheidspercentages in andere landen.

Ten tweede: de bijzondere aandacht voor de groep ouderen is nog niet echt van de grond gekomen. Meer dan de helft van de 55-plussers heeft na afloop van de uitkering nog steeds geen werk.

Ten derde: de armoede in Nederland is volgens SCP en CBS "fors gestegen" tot 1,1 miljoen in 2011. De vraag is hoeveel het er nu zijn. Het kabinet noemt de armoedeproblematiek in deze begroting in ieder geval "relatief gezien beperkt dankzij een gedegen stelsel van sociale zekerheid". Een gotspe?

Ten vierde is er voor twee jaar 600 miljoen beschikbaar voor zogenaamde sectorplannen. Dit moet althans gebeuren via cofinanciering, als tenminste de vereiste stappen zijn doorlopen -- ik schets ze maar even -- van analyse, aanvraag, eventuele samenwerkingsverbanden, kenniscentra en regionale arbeidsregio's tot en met

agentschapbeoordelingen. Dat gebeurt onder het motto: het kabinet hecht aan een effectieve en efficiënte inzet van middelen. Ik zou bijna zeggen: quod non.

Ten vijfde moeten middels de Participatiewet meer mensen met een arbeidsbeperking aan het werk worden geholpen. Door ontschotting van drie regelingen en het samenvoegen tot een doelgroep van circa 640.000 mensen, alsook het over de schutting gooien naar één uitvoerder, in casu de gemeenten, zou 1,9 miljard bezuinigd kunnen worden. De gedachte dat dit volgens het sociaal akkoord in 2026 125.000 banen extra zal opleveren -- de staatssecretaris betitelt dit op voorhand als een stevig fundament onder de wet -- is een kronkelredenering onder het motto: met minder geld, meer mensen aan het werk.

Ten zesde lijkt de voorgenomen hervorming van het flexrecht, het ontslagrecht en de WW in de doelen inmiddels al achterhaald, gelet op alle kritieken. Naar verluidt vliegt de flexwerker er juist eerder uit, wordt de WW-duur door de sector al gerepareerd en is het nieuwe ontslagrecht niet soepeler.

Ten zevende wijs ik wat de arbeidsmigratie betreft ten overvloede op de negatieve effecten van het vrije verkeer en de machteloosheid van het kabinet om in de aanloop naar 2014 ook maar iets voor elkaar te krijgen, behalve een zinloze oproep aan de Europese Commissie. Het streven naar verdere versterking van de sociale dimensie van de EMU doet navrant aan. Hopelijk heeft -- ik kan het niet helpen -- mister Code Orange gisteravond in Brussel nog wat steun weten te verwerven bij eurocrat Andor, de man die hem nota bene eerder voor xenofob uitmaakte. Ik zou zeggen: so far for Brussel. Gelukkig is hij vandaag nog heelhuids teruggekeerd.

Ten achtste kom ik ten slotte op het pensioendossier, een hoogtepunt in de politieke soap om in een poging van cynisch opportunisme 3 miljard uit de fondsen te plukken. Een latere armoedeval voor hele generaties wordt verkocht als een vorm van adequaat pensioen. Het geknutsel met de zelfbenoemde constructieve oppositie om in enige variant belastinggeld naar voren te trekken, neemt lachwekkende vormen aan, ook nu dit dossier uit handen van de beide staatssecretarissen is getrokken. Inmiddels schijnt de automobilist weer de klos te zijn en moet hij de gaten dichten. Hoever gaan wij nog om hier een plan van te maken?

Ik rond af. Deze begroting past volkomen in de lijn van een kabinet dat is vastgelopen op een doodlopend pad van politiek en economisch mismanagement en in een permanente bezuinigingsspiraal is terechtgekomen. De beoordeling door Brussel en de landenspecifieke aanbeveling wachten wij samen met het kabinet maar gelaten af.

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Ik begin eveneens met enkele algemene opmerkingen om onze positie over de vandaag voorliggende begrotingen duidelijk te maken. Bij de algemene politieke en financiële beschouwingen heeft de fractie van de SP duidelijk gemaakt dat de begroting van deze regering niet de onze is, omdat ze de vertaling is van economisch kortzichtig en sociaal onverantwoord beleid.

We hebben in dit huis niet de gewoonte om over de begroting als zodanig te stemmen, maar over onze algemene positie zal bij niemand misverstand bestaan. Stemmen kunnen we formeel wel over deelbegrotingen. Omdat daarin echter de uitvoering wordt geregeld van het algemene beleid, is het gebruikelijk dat we daar niet over stemmen. Wel kunnen de fracties die specifieke bezwaren hebben, er desgewenst een aantekening tegen vragen. Onze fractie zal dit jaar aantekening tegen de Defensiebegroting vragen, nu het kabinet met steun van de Tweede Kamer kiest voor de onbegrijpelijke aankoop van bommenwerpers waarvoor geen vijand te vinden is. Dat is dom en maakt het nog moeilijker Nederland te verlossen van buitenlandse kernwapens. Een dergelijke kapitale besteding past op geen enkele manier bij de draconische bezuinigingen die de regering op vrijwel alle andere terreinen aan onze bevolking opdringt.

Dat we de deelbegrotingen nu bespreken, komt omdat Brussel wil dat wij voortaan voor 1 januari onze begroting rond hebben. Het is bizar dat Brussel ons daartoe meent te kunnen verplichten, maar op zichzelf is het geen onlogische agendering om je begroting op tijd op orde te hebben.

We willen nogmaals aan de regering voorstellen om het begrotingsproces aan te passen om beide Kamers de kans te geven alle begrotingsvoorstellen afdoende te behandelen en Prinsjesdag op een andere dag te zetten of het karakter ervan aan te passen, zodat we tijdig zaken met de regering kunnen doen. Wij vinden het niet afdoende om alle begrotingen in 24 uur af te raffelen. Beter gezegd: dat vinden we een aanfluiting.

Bij de algemene beschouwingen hebben we tien kwesties genoemd waarbij de regering onze steun zeker niet mag verwachten. De omvang van de bezuinigingen en de wijze van de belastingheffing was het eerste punt. Ik kom daar in het kader van de bespreking van de begroting van SZW nog verder op terug. Daarbij zullen we vooral volgende week tijdens de bespreking van het Belastingplan uitgebreid stilstaan.

Volgende week praten we ook verder over ons tweede "beter niet doen"-punt, de verhuurderheffing. Van de overige acht punten zullen de meeste eveneens in afzonderlijke wetgeving aan ons worden voorgelegd en ook daarop zullen we dus in aparte debatten terugkomen. Dit geldt bijvoorbeeld voor het invoeren van een leenstelsel in het onderwijs en het strafbaar stellen van illegaliteit. Op ons "beter niet doen"-lijstje bij de algemene beschouwingen stonden ook de al genoemde aanschaf van de JSF

en de voorgestelde verdere bezuiniging op ontwikkelingssamenwerking.

Over ontwikkelingssamenwerking heeft de Kamer vorig jaar een motie aangenomen waarin staat dat we geleidelijk aan weer richting 0,7% moeten koersen. De voorliggende begroting gaat daar juist nog verder vandaan. Dat botst dus met de uitdrukkelijke wens van deze Kamer en zou voor ons reden zijn om dit jaar tegen deze specifieke begroting te stemmen, tenzij de desbetreffende minister ons alsnog wil en kan uitleggen dat er op langere termijn wel degelijk gewerkt wordt aan een terugkeer naar 0,7%. We wachten daarom met buitengewone belangstelling de antwoorden van de minister af op de vragen die vanmorgen in commissieverband aan de orde zijn gekomen.

Bij de algemene beschouwingen gaven we ook een schot voor de boeg over de voorgenomen omvangrijke decentralisatie van belangrijke zorg- en sociale taken naar de gemeenten en het mede in dat kader hervormen van de bestuurlijke inrichting van ons land. Daar komen we straks bij de begroting van Binnenlandse Zaken op terug. Ook over de bedreiging van de toegang tot het recht en de rechtshulp komen we later vandaag, bij de behandeling van de begroting van Veiligheid en Justitie, nog te spreken.

Met de verdere verkorting van de WW, het versneld verhogen van de pensioenleeftijd en de bijhorende verslechtering van de pensioenopbouw ben ik bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aanbeland. Daarmee heb ik de laatste punten van ons lijstje bij de algemene beschouwingen gehad. Onze fractie zal zich nadrukkelijk verzetten tegen het goedkeuren van deze tien in onze ogen onverantwoorde maatregelen. We raden de regering dan ook aan bij elk voorstel waarmee ze komt, terdege met onze specifieke positie rekening te houden. In deze Kamer blijft het immers bij omstreden voorstellen steeds een kwestie van heel goed tellen. Verkeerd tellen kan vervelend uitpakken, zoals de bewindslieden bij de beoogde pensioenhervorming hebben gezien.

Tijdens de verkiezingscampagne die aan de vorming van dit kabinet voorafging, hing de belofte in de lucht dat het mogelijk was te investeren in groei en banen, dat de publieke sector terrein terug kon winnen op de markt, dat we eerlijker konden delen en dat het beleid eindelijk weer eens socialer kon. Deze eerste begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is een goede graadmeter voor het eerlijke en sociale karakter van het beleid van dit VVD/PvdA-kabinet. De belofte van meer investeren en minder bezuinigen is in deze coalitie als eerste gesneuveld. Door de stapeling van de afbouw van het stimuleringspakket van Balkenende IV en de maatregelen van het Kunduzakkoord, daar boven op het regeerakkoord en het recente Herfstakkoord, belopen bezuinigingen plus lastenverzwaringen volgens het CPB volgend jaar ruim 37 miljard. Dat kost groei en banen. Zowel dit jaar als volgend jaar presteert Nederland economisch vergelijkbaar met de zwakste landen in Zuid-Europa. Voor de werkgelegenheid was géén beleid beter geweest dan het kabinetsbeleid.

Volgens recent onderzoek van de Universiteit van Amsterdam heeft de minst verdienende 10% van de Nederlanders de afgelopen 35 jaar 30% ingeleverd, terwijl de rijken er het meest op vooruit gingen. De armoede is volgens het SCP en het CBS recentelijk hard toegenomen, vooral onder kinderen. En wat doet het kabinet op deze terreinen? Meer bezuinigen. Van de 16 miljard die het regeerakkoord bezuinigt, komt structureel bijna 5 miljard voor rekening van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Het Herfstakkoord doet daar nog een schepje bovenop.

Vanzelfsprekend helpen bezuinigingen op de kinderbijslag, andere kindregelingen, collectieve regelingen voor lage inkomens, de huurtoeslag en de zorgtoeslag niet om de armoede en in het bijzonder de armoede onder kinderen te bestrijden. Ook de strengere regels voor de bijstand en de Participatiewet leggen de rekening van de crisis bij de zwakste schouders. De Participatiewet is een cynische naam voor een operatie die bijna 2 miljard aan bezuinigingen over de rug van arbeidsgehandicapten en werklozen bijeen moet harken. Dit leidt tot 70.000 minder beschutte arbeidsplaatsen, meer werkloosheid en meer sociale uitsluiting. Over dit voorstel zullen we op een ander moment nog uitgebreid spreken. De nieuwe bijstandsplannen waarin met behoud van uitkering regulier werk kan worden verricht, leiden tot verdringing van reguliere banen met fatsoenlijke beloning.

Wel positief is de versterking van de rechtspositie van flexwerkers en een eerlijker ontslagrecht in de Wet werk en zekerheid, maar terwijl de werkloosheid oploopt, stopt het kabinet ook de beoogde bezuiniging op de WW in dit wetsvoorstel. Dat doet helaas weer veel af aan het overigens goede voorstel. Ook hier komen we later nog apart over te spreken.

Wat nu nodig is, is investeren in koopkracht, in banen en in 100% sociaal beleid. De SP-fractie ziet daarvoor in deze begroting vooralsnog weinig bewijs, maar ziet wel uit naar de reactie van de bewindspersonen op mijn constatering.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Begroting Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2014 (33750-VII).

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Van Bijsterveld** (CDA): Voorzitter. Het is alweer een halfjaar geleden dat wij in deze Kamer met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een beleidsdebat voerden over de visienota Bestuur in samenhang, die de minister op verzoek van deze Kamer heeft uitgebracht. De visienota waarin de minister de achtergronden uiteenzette voor de plannen voor de opschaling van het openbaar bestuur, overtuigde deze Kamer niet. Onlangs bracht de minister, ook weer op verzoek van deze Kamer, een document uit met een nadere onderbouwing van zijn voornemens. Mijn fractie grijpt dit debat aan om op daarop onze reactie te geven. De conclusie zal zijn dat deze nieuwe nota een update is van de actuele stand van zaken, maar weinig toevoegt aan de inhoudelijke onderbouwing van de kabinetsvoornemens. Mijn fractie vindt dit teleurstellend.

In het beleidsdebat van juni jl. brachten wij naar voren dat in de visienota een aantal ontwikkelingen worden geschetst die inderdaad relevant zijn voor het functioneren van het openbaar bestuur: de Europese Unie als vierde bestuurslaag, de technologische vooruitgang, de bevolkingstoename, veranderingen in de verzorgingsstaat en de mondiger burger. De minister trekt uit deze ontwikkelingen de conclusie dat de provincies Noord-Holland, Flevoland en Utrecht moeten worden samengevoegd. Voor mijn fractie was en is de stap van deze algemene trends naar die concrete structuurverandering via samenvoeging van die drie provincies te overhaast, te groot en niet inzichtelijk. De toelichting op onze analyse zal ik nu niet herhalen. Evenmin zal ik de vragen herhalen die deze voornemens bij mijn fractie oproepen. Inmiddels is duidelijk dat de drie betrokken provincies zelf ook niet voelen voor deze verstrekkende, onomkeerbare operatie. De minister trekt in de nieuwe notitie naar ons oordeel te voorbarig de conclusie dat de drie provincies, nu zij aan tafel blijven bij de minister voor de discussie over aan deze megaprovincie toe te delen taken, toch positieve kanten van de fusie zien. Kan de minister op deze observatie reageren?

In het eerdere debat karakteriseerden wij de benadering van de verhouding tussen enerzijds het centrale bestuur en decentrale besturen en anderzijds de burger, zoals die in de visienota werd weergegeven. Die benadering laat zich in een paar punten samenvatten. Ten eerste: in de visie van de minister staat de overheid centraal, en niet de samenleving waaraan de overheid dienstbaar hoort te zijn. Ten tweede: waar het de overheid betreft, staat vooral de top-downbenadering van de centrale overheid voorop, zeker op het punt van die provinciale fusie. Ten derde: er worden vaak negatieve labels geplakt op ontwikkelingen die op zich niet negatief hoeven te zijn, zoals de vele vormen van grensoverschrijdende samenwerking. Ten vierde: differentiatie ten opzichte van de burger wordt gepropageerd, maar het geloof dat gemeenten en provincies wel overal dezelfde taken

moeten hebben, lijkt onwrikbaar. Deze eenvormigheidsgedachte voert tot de valkuil van opschaling, zoals de decentralisatiebrief laat zien. Ten vijfde: de discussie over de inrichting en het functioneren van het openbaar bestuur lijkt steeds meer aan heilige dogma's. Zo is de term "bestuurlijke drukte" een eigen leven gaan leiden. Die term geeft een negatieve duiding aan verschijnselen die niet altijd negatief zijn. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het uitgangspunt dat bij een bestuurlijk vraagstuk in beginsel slechts twee bestuurslagen betrokken mogen zijn. Dat is nuttig als oriëntatiepunt, maar gaandeweg lijkt dit verworden tot een mantra die een zinvolle aanpak van een bestuurlijk vraagstuk ook in de weg kan staan. De termen "efficiënt" en "krachtig bestuur" zijn minder eenduidig dan zij lijken; zij leiden in elk geval niet linea recta tot grootschalig bestuur.

Een dergelijke benadering staat haaks op de visie van het CDA op de verhouding tussen enerzijds de centrale overheid en de decentrale overheden en anderzijds de burger. In het licht hiervan is de nieuwe nota naar het oordeel van mijn fractie niet wat wij ervan verwacht hadden, namelijk een inhoudelijke, fundamentele en concrete onderbouwing van de kabinetsvoornemens met betrekking tot de opschalingsplannen in het openbaar bestuur en in het bijzonder met betrekking tot de plannen voor een grote noordvleugelprovincie. De prangende vragen die wij in het beleidsdebat van juni hebben opgeworpen, vinden daarin niet echt een adequate behandeling.

Wij waren al niet overtuigd van de wenselijkheid van de kabinetsvoornemens op dit punt. Het spijt mij te zeggen dat wij dat op dit punt nog steeds niet zijn. Wij overwegen dan ook om hierover een motie in te dienen. Wij vragen de minister waarom hij deze kans niet heeft aangegrepen om die nadere onderbouwing te geven, in plaats van een update van vooral de feitelijke stand van zaken. Wij kijken uit naar de reactie van de minister.

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. "De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is verantwoordelijk voor het functioneren van het stelsel van openbaar bestuur, zowel op centraal als op decentraal niveau en binnen de kaders van de regelgeving van de Europese Unie", zo schrijft minister Plasterk in zijn begroting voor 2014. En zo is het, vindt ook mijn fractie. Maar hoe zit het nu met deze verantwoordelijkheid in de praktijk?

Wie verantwoordelijk is, dient regie te voeren. Is de minister dat met mij eens? Er is veel waarop deze minister regie zou kunnen voeren. Ik zal me gezien de tijd beperken tot de inrichting van het openbaar bestuur: de decentralisaties en de fusie van de provincies Noord-Holland, Utrecht en Flevoland. Wat betreft de regie die de minister dient te voeren over de veiligheidsdiensten en de privacy van onze burgers, komen we wellicht nader met hem te spreken zodra deze Kamer haar hoorzitting over dit onderwerp heeft gehouden.

In de nota die de Kamer in reactie op de motie-Vliegenthart ontving, waarvoor overigens dank, spreekt de minister over de decentralisatie in het sociale domein als een "majeure en historische operatie". Uit de begroting kan mijn fractie echter niet opmaken hoe de minister op dit terrein regie voert. Sterker nog, de eerste grote wet op dit terrein die we in dit huis behandelen, de nieuwe Jeugdwet, is niet door deze minister ondertekend. Betekent dit dat de minister daarvoor niet verantwoordelijk is? Hoe kan de minister verantwoordelijk zijn voor het decentrale bestuur als hij op de inhoud van de nieuwe taken voor de gemeenten geen regie voert? Kan de minister dat eens toelichten?

Hoe verklaart de minister het nut en de noodzaak van een bezuiniging van 19 miljoen op de lokale democratie, terwijl er volgens hem juist zo veel historische en majeure opgaven op de gemeenten afkomen? Het was dit huis dat het plan van de heer Heijnen, dat gesteund werd door de minister, naar de prullenbak verwees. Waarom komen we deze bezuiniging dan toch, zij het via een omweg, weer tegen op de begroting? Dat lijkt meer op een minister die boekhoudt dan op een minister die regie voert. Ik krijg hierover graag uitleg.

Wat betreft de plannen om tot de Noordvleugel te komen, stelt mijn fractie vast dat de nota van de minister in reactie op de motie-Vliegenthart meer vragen oproept dan beantwoordt. Waarom vermeldt de minister niet dat de drie betrokken provincies bijzonder negatieve zienswijzen hebben ingebracht? Waarom gaat hij niet in op het punt dat de meeste burgers in de betrokken provincies de fusie niet zien zitten? Het debat over de nota Bestuur in samenhang en de genoemde motie gingen juist over bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak. Waarom laat de minister nu juist deze punten onvermeld?

Hoe voert de minister regie op deze fusie? In reactie op de laatste nota van de regering ontvingen wij op 29 november een brief van het IPO, dat aangeeft dat de minister toch wellicht een verkeerd beeld heeft van wat de provincies willen. Het IPO geeft aan dat de provincies best een regisserende rol op zich willen nemen, alleen niet voor plannen waar ze niet achter staan. Is dat de minister bekend? Zo ja, waarom vermeldt hij dat niet gewoon in zijn nota? En hoe kan het dat de minister van Infrastructuur en Milieu als het gaat om de ontwikkeling van het Markermeer met twee van de betrokken provincies tot een rijksvisie komt, terwijl deze minister vooral met de provincies overhoop ligt? Ik krijg hierover graag uitleg.

Ik begon met de vaststelling dat wie verantwoordelijk is, ook regie dient te voeren. In het afgelopen jaar hebben we op diverse momenten met de minister gesproken over de regievoering en de visie. Samen met collega Van Bijsterveld stel ik vast dat we tot nu toe niet veel verder zijn gekomen. De minister legt keer op keer uit wat hij wil en geeft daarbij keurige overzichten van de stand van zaken, maar het vermag mijn fractie niet duidelijk te worden waarom hij het wil en wat het doel erachter is, behalve dan dat er bezuinigingen

kunnen worden ingeboekt. Kan de minister dat aan de hand van de begroting nog eens concreet uitleggen? Wat onze fractie betreft komt er zonder visie geen steun voor concrete voorstellen.

*N

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter. De komende jaren vindt een ongekende overdracht van taken, bevoegdheden en financiële middelen van het Rijk en de provincies naar de gemeenten plaats. Zoals de minister zelf aan de Kamer schrijft: "Een majeure en historische operatie." Het passend onderwijs wordt per 1 augustus 2014 overgeheveld. De Participatiewet, de Jeugdwet en de nieuwe Wmo staan op de rol voor 1 januari 2015. De voorbereidingen zijn in volle gang en wetgeving is deels afgerond, maar ook nog in behandeling of nog niet ingediend. Het gaat om een enorm bedrag en om belangrijke verantwoordelijkheden voor kwetsbare mensen.

De fractie van GroenLinks is verheugd om met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in debat te kunnen gaan over de belangrijke coördinerende taak die hij heeft ten aanzien van deze decentralisaties. Een aantal thema's willen we graag aan de minister voorleggen. Ten eerste: hoe draagt de minister zorg voor de verbinding tussen de verschillende decentralisaties, de verschillende wetsvoorstellen en de verbinding op lokaal niveau? Ten tweede willen we het thema van de opschaling bespreken, ook in relatie tot de nieuwe taken en bevoegdheden. Ten derde hebben we vragen over de democratische controle, vooral in relatie tot regionale en bovenregionale samenwerking. Ten vierde hebben we vragen over de rechtsgelijkheid en rechtszekerheid van burgers, nu voorzieningen en afspraken waarop burgers recht hadden, overgeheveld worden naar gemeenten. Ten vijfde willen we een aantal vragen stellen over de bescherming van de privacy van burgers. Ten zesde hebben we vragen over het financieel kader en het Gemeentefonds.

Allereerst stel ik een aantal vragen aan de minister over de coördinerende taak bij de decentralisaties. Eén van de grote winstpunten van deze megaoperatie zou in de ontkokering van wetten en regels moeten zitten en op de kansen op verbinding tussen de verschillende domeinen, waardoor de burgers veel beter en sneller kunnen worden geholpen en de bureaucratie wordt verminderd. Beleid en uitvoering gaan over van de "geschotte" Haagse werkelijkheid naar de gemeenten, die vanuit de leefwereld van de burger tot een integrale aanpak zouden moeten komen. Of dit gaat lukken, en hoe dit gaat gebeuren, is een zeer spannende vraag. Hoe zullen de nieuwe wetten, regels en budgetten op de werkvloer van de gemeenten landen? Zal de winst worden gepakt of blijven de schotten overeind? Zijn de gemeenten in staat om op tijd deze taken en verantwoordelijkheden over te nemen en uit te voeren, zeker gezien de grote bezuinigingen die met deze operatie gepaard gaan? Heeft de minister een antwoord op deze vragen?

Op welke wijze pakt de minister zijn coördinerende taak op? Ook willen we heel graag weten wat de minister precies verstaat onder "coördinatie van de decentralisaties". In de schriftelijke beantwoording aan de Tweede Kamer bij de behandeling van de begroting van BZK geeft de minister aan hoe hij zijn coördinerende rol ziet en invult. Zo schrijft hij dat hij ervoor zorgt dat wetgeving op het terrein van de jeugdzorg, de nieuwe Wmo en de participatie op elkaar wordt afgestemd, zodat gemeenten in staat zijn integraal te werken. Graag hoort mijn fractie hoe de minister dat doet. Heeft hij een rol bij de opstelling van de wetsvoorstellen? Heeft hij bijvoorbeeld bij de Jeugdwet en de Participatiewet getoetst welke effecten de afschaffing van de Wajong en de overheveling van de regeling voor een uitkering voor jongeren met een beperking naar de gemeenten hebben voor kwetsbare jongeren, die cliënt van Jeugdzorg zijn? Heeft de minister nagegaan hoe de bezuiniging op deze regeling doorwerkt op de activering en de mogelijkheden tot participatie van deze jongeren? Of kan de minister wellicht op andere wijze illustreren hoe hij deze afstemming borgt? Op welke wijze volgt hij de mate van integraliteit van beleid bij de gemeenten? Spreekt hij daar regelmatig over met de gemeenten? Ondersteunt hij de gemeenten in een integrale aanpak? Stimuleert hij hen tot vermindering van de bureaucratie en het verlagen van de drempels van de toegang tot voorzieningen? Houdt hij in de gaten of de gemeenten in staat zijn om deze operatie goed uit te voeren, waar de problemen zitten en wat er nodig is om de problemen aan te pakken en op te lossen? Zo ja, hoe doet hij dat dan?

Toen de eerste delen van de AWBZ overgingen naar de gemeenten bij de invoering van de Wmo in 2006, was het adagium van het Rijk: de financiële middelen voor deze taken gaan "schoon aan de haak" over. Nu verbindt het kabinet een forse bezuinigingsdoelstelling aan de overdracht van de jeugdzorg, de nieuwe delen van de Wmo en de arbeidsparticipatie van jongeren. Hiermee laadt het kabinet de verdenking op zich dat het eigenlijke doel van de decentralisaties bezuinigen is. De gemeenten worden geprezen als "de meest nabije overheid", maar eigenlijk overheerst de behoefte van het Rijk om te bezuinigen. Wil de minister hierop reageren? Houdt hij in de gaten of gemeenten binnen het financiële kader, met een veel krappere budget voor deze taken dan tot nu toe beschikbaar was, in staat zijn om de versterking van de participatie en de steun aan kwetsbare mensen inhoud en vorm te geven? Heeft de minister zicht op de problemen die in de praktijk ontstaan en op welke gemeenten in financiële problemen raken of kunnen raken ten gevolge van decentralisaties? Er wordt op dit moment enorm gerekend aan de budgetten die voor de jeugdzorg naar de verschillende gemeenten gaan. Welke rol heeft de minister hierin? Graag krijgen wij een uitgebreide toelichting van de minister. Heeft het CPB-onderzoek naar beleidsinstrumenten waarmee kansen gemaximaliseerd en risico's verkleind kunnen worden, geleid tot concrete aanbevelingen

aan de gemeenten? Hoe werken de gemeenten hiermee? Welke rol heeft de minister bij dit programma? Op welke wijze zijn gemeenten betrokken bij het vervolgonderzoek?

In de schriftelijke beantwoording bij de begrotingsbehandeling in de Tweede Kamer schrijft de minister ook dat hij let op de samenhang tussen de beleidsterreinen en dat hij vanuit zijn portefeuille in het bijzonder let op de werking van het openbaar bestuur: de bestuurlijke verhoudingen, de financiering en de regelgeving over het uitvoeringstoezicht en de informatielast. Wil de minister aan de hand van de lopende decentralisaties concreet aangeven wat hij bedoelt en hoe hij dat doet? Mijn fractie hoort graag aan de hand van een concreet voorbeeld hoe hij zijn taak ten aanzien van de werking van het openbaar bestuur invult. Ten slotte schrijft de minister dat er afstemming plaatsvindt in de ministeriële commissie decentralisaties, die voorgezeten wordt door de minister-president en waarvan hij als coördinerend minister de stroomlijn beheert. Kan de minister aan de hand van bijvoorbeeld de Jeugdwet aangeven hoe de afstemming plaatsvindt in deze ministeriële commissie? Wordt hier ook inhoudelijk afgestemd? Worden inhoudelijke en financiële knelpunten gesignaleerd? Ook schrijft de minister dat hij de regie voert om te zorgen voor een eenduidige rolopvatting binnen het kabinet wat betreft de invulling van de systeemverantwoordelijkheid van de betrokken ministeries en het gezamenlijk monitoren van de effecten. U voelt het al aankomen, ook bij deze formulering vraagt mijn fractie duidelijk te maken wat dit concreet betekent. Hoe doet de minister dit in het geval van de Jeugdwet, de Participatiewet en de nieuwe Wmo? Betreft hij hierbij ook het passend onderwijs?

Dan kom ik bij het tweede punt dat ik aan de orde wil stellen, namelijk de opschaling. Het kabinet heeft in het regeerakkoord aangegeven dat de schaal van gemeenten flink omhoog moet, namelijk naar minimaal 100.000 inwoners, zodat gemeenten de nieuwe taken en verantwoordelijkheden goed kunnen uitvoeren. De minister heeft die voornemens inmiddels genuanceerd, maar dat roept wel vragen op. Wat dan wel? Wat nu? Is het kabinet nog steeds van mening dat een omvang van minimaal 100.000 inwoners nodig is om taken goed uit te kunnen voeren? Is die omvang nodig om over voldoende bestuurskracht en uitvoeringskracht beschikken? Zo ja, wat gaat het kabinet daaraan doen? De minister schrijft in de brief aan de Kamer van 14 november jl. dat dit een proces is dat geleidelijk moet verlopen, van onderop, stap voor stap, maar wel met een helder perspectief voor de lange termijn. Voor de minister betekent dit dat de schaal van gemeenten optimaal aansluit op de opgaven. De minister faciliteert dit herindelingsproces van onderop. Betekent dit dat het aan de gemeenten zelf is om te beoordelen welke schaal zij nodig hebben voor een goede uitvoering van de taken? Zal de minister op geen enkele wijze een bepaalde schaalgrootte opleggen?

Toch blijft het vreemd dat het kabinet enerzijds zegt dat de gemeenten de taken in het sociale domein het beste kunnen uitvoeren -- ze zijn immers de meest nabije overheid -- en dat het anderzijds regionale samenwerking voorschrijft en suggereert dat gemeenten omwille van hun bestuurskracht moeten opschalen. Wij noemen dit de paradox van de decentralisaties. Graag krijgen wij hierop een reactie. Tegelijkertijd blijft het kabinet erop toezien dat gemeenten de nieuwe taken ook aankunnen, onder andere op basis van het CPB-onderzoek en de monitoring. Welke consequenties zal het kabinet verbinden aan het eventueel niet goed functioneren van gemeenten?

Mijn derde punt is het democratisch tekort. De decentralisaties hebben gevolgen voor de bestuurlijke inrichting. De minister heeft aangegeven dat er taken zijn die elke gemeente zelfstandig kan uitvoeren. Er zijn echter ook taken die kleine gemeenten niet zelfstandig kunnen uitvoeren. In die gevallen is samenwerking of gemeentelijke herindeling nodig. Voor zeer specialistische taken is een bovenregionaal niveau vereist. Voor de jeugdzorg is Nederland ingedeeld in 41 regio's waarbinnen de specialistische taken worden uitgevoerd. De arbeidsmarkt is opgedeeld in 38 regio's waar belangrijke taken mede als gevolg van het sociaal akkoord worden neergelegd. Hoe zorgt de minister voor borging van de democratische legitimiteit? Wil de minister aangeven hoe hij het dilemma van voldoende schaalgrootte zonder fusies en de democratische controle ziet?

Mijn vierde punt betreft de rechten van burgers. De decentralisaties gaan samen met een fundamenteel andere benadering van de positie van de burger en de rechten van de burger. Waar nu in de AWBZ en de Zorgverzekeringswet sprake is van recht op bepaalde zorg voor iedere burger met bepaalde beperkingen, zal in de nieuwe wetgeving sprake zijn van voorzieningen voor burgers, en bestaat er beleidsvrijheid voor de gemeenten om voorzieningen in te vullen. Ook het compensatiebeginsel uit de Wmo staat ter discussie. De minister schrijft in de brief van 14 november dat er verschillen zullen ontstaan tussen gemeenten die een logisch gevolg zijn van eigen keuzes door de lokale democratie. Wel geeft de minister aan dat de verschillen beperkt zijn door landelijk geldende wet- en regelgeving. Waar de overheid, door tussenkomst van de rechter, ingrijpt in de persoonlijke levenssfeer is er een landelijk geldende waarborg. De fractie van GroenLinks kan de redenering van de minister volgen, maar heeft wel de vraag of er soms niet te lichtvoetig over het niet meer erkennen van bepaalde rechten wordt heengelopen. Hoe verhouden bepaalde rechten zich tot de Grondwet, en tot verdragen waaraan Nederland zich heeft verbonden, zoals het Verdrag inzake de rechten van het kind en het Europees Sociaal Handvest? Zoals we weten hebben de uitspraken van het Europees Comité voor Sociale Rechten directe consequenties voor nationale jurisprudentie en de uitvoeringspraktijk. Ook noem ik het nog te ratificeren Verdrag van Istanbul tegen

huiselijk geweld. Graag horen wij een visie van de minister.

Mijn vijfde punt is de privacy. Wij vragen ons af of de privacyaspecten wel voldoende serieus worden meegenomen in de decentralisaties. Toetst het College bescherming persoonsgegevens de vastlegging en de uitwisseling van informatie over burgers? Idealiter gaan straks verschillende hulpverleners en organisaties veel gemakkelijker informatie uitwisselen over een persoon of gezin om zo tot een integrale en effectieve aanpak te komen. Maar zijn de privacygevolgen onderzocht? Wordt er gewerkt aan regelgeving om de privacy in de nieuwe situatie te beschermen? Rekent de minister de borging van privacyregelgeving en uitvoering daarvan ook tot zijn taak bij de decentralisaties?

Tot slot kom ik op het geld. Ik heb er al enkele dingen over gezegd, maar ik heb nog een paar opmerkingen. De combinatie van decentralisaties en bezuinigingen is een levensgevaarlijke. Decentralisaties van vergelijkbare omvang in bijvoorbeeld Denemarken leverden pas na vijf tot zes jaar besparingen op. Bovendien zal er noodzaak zijn om niet alleen de transities goed te doen landen maar ook de zorg, de zorg voor jeugd en de uitvoeringsorganisatie werk en inkomen te transformeren. Daarvoor is innovatiebudget nodig. Met de grote risico's van tekortschietende budgetten zal permanent de vraag uit de gemeentewereld opkomen voor de verruiming van eigen inkomsten en vergroting van het belastinggebied. Hoe staat de minister hier tegenover? Vindt hij met ons dat dit kan leiden tot verbetering van het democratisch debat in de gemeenteraden?

De Algemene Rekenkamer spreekt zijn grote zorg uit over de lokale kwaliteit en de mogelijkheid tot controle, verantwoording en vergelijkbaarheid. Hoe verhoudt zich de systeemverantwoordelijkheid van het Rijk tot de lokale verantwoordingsplicht? Kunnen colleges van B en W, gezien de enorme verschuiving van taken van de verzorgingsstaat naar de gemeenten, ook de onder de ministers functionerende inspecties opdrachten gaan geven? Zou dit niet logisch zijn?

Tot slot: hoeveel geld is er nu precies gemoeid met de drie decentralisaties? Dan doel ik zowel op de bedragen waarvoor deze taken nu in de respectievelijke begrotingen staan, als op de bedragen die per 1 januari 2015 overgeheveld worden naar het Gemeentefonds. Wij horen voortdurend verschillende bedragen en achten het cruciaal dat er duidelijkheid komt. Welk bedrag gaat straks voor deze drie decentralisaties over naar de gemeenten?

*N

De heer **De Lange** (OSF): Mevrouw de voorzitter. Een begrotingsdebat in de Eerste Kamer vormt een klein dilemma. Aan de ene kant is een begroting de financiële neerslag van toekomstige plannen waar je wellicht grote bezwaren tegen hebt. Aan de andere kant is het verwerpen van een begroting een nogal vergaande stap die meer een neiging tot getuigenispolitiek dan tot pragmatisme verraadt.

Dit geldt des te meer omdat van tevoren meerderheden tot stand zijn gebracht in achterkamertjesoverleg met partijen die zich graag de "constructieve oppositie" noemen. De nieuwe gedogers dus. Mijn fractie kiest ervoor zeer terughoudend te zijn bij het verwerpen van begrotingen, maar een des te kritischer houding aan te nemen bij de behandeling van alle afzonderlijke wetsvoorstellen. Dat met name is ook de belangrijkste taak van de Eerste Kamer.

Het beleid van dit kabinet heeft het principe van decentralisatie hoog in het vaandel. Niettemin kan men zich afvragen of dit het gevolg is van een diep doordachte visie, of dat dit eerder wordt ingegeven door de contraproductieve bezuinigingsdrift die ons, mede door eigen toedoen, opgelegd wordt door de Brusselse begrotingspaus Olli Rehn. De arbitraire 3%-norm is heilig verklaard en dat zullen we weten ook.

Mijn fractie staat van nature positief ten opzichte van decentralisatie, als tenminste het doel is om de burger meer bij het beleid te betrekken, en als er naar gestreefd wordt bevoegdheden en verantwoordelijkheden op het laagst mogelijke bestuurlijke niveau te leggen. Echter, zonder nadere invulling is dit een nogal gratuite stellingname die niet noodzakelijkerwijs leidt tot verbetering. Er is veel meer nodig, en wat dan wel?

Om bevoegdheden op een lager bestuurlijk niveau te leggen en daar als samenleving voordeel van te hebben, is om te beginnen nodig dat een grote zorgvuldigheid in acht genomen wordt. Het decentrale niveau, in veel gevallen de gemeente, waarvan er meer dan 400 zijn, dient allereerst de beschikking te krijgen over adequate financiële middelen om de toegeschoven taken uit te voeren. Daarnaast dient tijd genomen te worden om op het decentrale niveau al die kennis en ervaring op te bouwen die nodig zijn om de toekomstige taken uit te voeren op een niveau dat de burger verdient. Dat bij grote reorganisaties ernstig rekening gehouden moet worden met aanzienlijke overgangskosten, zou voor iemand die iets van organisatietheorie weet, geen geheim moeten zijn. Niettemin laadt deze regering door eigen handelen voortdurend het verwijt op zich dat de heilig verklaarde en op zichzelf dubieuze bezuinigingsdoelstellingen hun zicht op de werkelijkheid volledig verduisteren.

De minister van Binnenlandse Zaken speelt in dit geheel een merkwaardige rol. Als een postmoderne zendeling trekt hij door het land om provinciale schaalvergroting te bepleiten die bij provincies, gemeenten en, nog veel erger, bij de burger zelf, op bijzonder weinig begrip kan rekenen. Als men alle reacties inventariseert en op zich in laat werken, zou het de minister sieren als hij de heilloze voorstellen waaraan al veel te veel tijd, geld en energie zijn besteed, definitief van de agenda zou afvoeren. Mag ik de minister vragen of dit inderdaad zijn voornemen is. Zo nee, waarom niet?

Laat me tot een afronding komen. Mijn fractie ziet zeker op diverse dossiers de voordelen die zouden kunnen samengaan met het principe van decentralisatie. Echter, indien voornemens

zonder visie gedropt worden, als de onderbouwing en de realiteitszin ontbreken, als de middelen niet beschikbaar komen en haast om bezuinigingen in te boeken de voornaamste drijfveer en leidraad is, onder dergelijke omstandigheden kunnen goede ideeën verkeren in hun tegendeel. Over dat enorme dilemma hoor ik graag de reactie van de minister.

Ik dank u wel.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: Ik schors de vergadering voor een enkele minuut in afwachting van de minister en de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie.

**

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*B

!Begroting Veiligheid en Justitie!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (VI) voor het jaar 2014 (33750-VI).

De **voorzitter**: Ik heet de minister en de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Ruers** (SP): Mevrouw de voorzitter. Ik ben vereerd dat zowel de minister als de staatssecretaris aanwezig zijn. Ik hoop dat ik een mooi verhaal aan hen kan voorleggen.

De bezuiniging van het kabinet-Rutte I op de rechtshulp en de rechtspleging van 85 miljoen is inmiddels grotendeels ingevoerd. De eerste funeste gevolgen hiervan zijn aangetoond. Uit een quick scan, uitgevoerd in opdracht van de minister, blijkt dat door de verhoging van de eigen bijdrage, ingevoerd op 1 oktober jongstleden, de vraag naar rechtshulp al met 5% is afgenomen, dat zijn 20.000 aanvragen. Onder het kabinet-Rutte II staan nog meer ingrijpende bezuinigingen op dit terrein op stapel. Die zullen gaandeweg en uiteindelijk per 1 januari 2015 hun beslag krijgen.

Die nieuwe bezuinigingen zullen volgens onderzoek, dat ook namens de minister is uitgevoerd, leiden tot een vraaguitval van niet minder dan 17%. Die vraaguitval zal met name optreden bij zaken die het verbintenissenrecht betreffen, omdat op dat terrein de gefinancierde rechtshulp wordt opgeheven. Voor de duidelijkheid: het verbintenissenrecht is Boek 6 van het BW. Dit heeft onder meer betrekking op de onrechtmatige daad. Je kunt je voorstellen dat bijvoorbeeld een verkeersslachtoffer dat de veroorzaker van het ongeval wil aanspreken, geen toegang meer tot de rechter zal hebben als hij dat via een toevoeging zou moeten doen. Hetzelfde geldt voor de toegang

tot de rechtshulp voor huurders en voor rechtzoekenden op bepaalde onderdelen van het familierecht. En dan te bedenken dat het in 60% van de zaken op toevoeging, zaken betreft die te maken hebben met de overheid. Ik hoor graag van de minister of hij zich wel realiseert hoe groot het rechtsgebied van de gefinancierde rechtshulp in het verbintenissenrecht is en wat de gevolgen zijn voor de Nederlandse burgers als zij op dit terrein feitelijk geen mogelijkheid meer hebben om hun recht te krijgen.

Een ander terrein waar de bezuinigingen hard toeslaan, is het Openbaar Ministerie. De situatie bij het OM is al niet bepaald rooskleurig en de lopende bezuinigingstaakstellingen zijn al zwaar. Bij het OM gaat helaas veel te veel fout. Rechtbankpresident Verheij sprak zelfs van een organisatorische chaos bij het OM. Ik verwijs daarbij naar het artikel in het NJB van 8 november jl. Herkent en erkent de minister dit beeld en, zo ja, is hij desondanks van mening dat het OM nog meer moet bezuinigen?

Voor velen, onze fractie inbegrepen, dreigt door deze ingrepen in samenhang met de reeds doorgevoerde en aangekondigde ingrepen de toegang tot het recht en de rechtshulp niet langer te kunnen worden gegarandeerd. Op dat risico hebben reeds verschillende hoogleraren gewezen. De Raad van State heeft zware kritiek geuit op het voorstel. Hetzelfde geldt voor de Raad voor de rechtspraak, de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, de Consumentenbond, de Woonbond en het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten. De algemene deken van de Orde van Advocaten verklaarde onlangs tijdens een overleg met de commissie V en J in deze Kamer dat wat de Orde van Advocaten betreft de grens van het toelaatbare al overschreden is. Het zou de SP dan ook niet verbazen als deze aantasting van de rechtsstaat tot rechtzaken tegen de Staat aanleiding zal geven. Het moet toch op de een of andere manier gebeuren.

Daarnaast hoor ik graag van de minister op grond waarvan hij meent dat de door hem voorgestelde afbraak van de toegang tot het recht en de rechter geen strijd oplevert met de in de Grondwet verankerde grondrechten en het EVRM. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, met name artikel 6, zegt: het recht op toegang tot de rechter moet effectief zijn. Het Europees Hof heeft dat al decennia geleden bevestigd. Dus ik hoor graag van de minister hoe hij dat ziet en hoe hij aankijkt tegen de spanning tussen zijn plannen en datgene wat het EVRM en het Europees Hof bepalen.

Bij de algemene beschouwingen heeft deze Kamer de motie-Kox aangenomen die de regering verzoekt geen onherroepelijke stappen te zetten op dit vlak vooraleer de regering aan beide Kamers haar visie heeft gegeven over de wijze waarop de toegang dat het recht en de rechtshulp ook in de toekomst gegarandeerd zal worden. Die visie komt er aan, heeft de minister van Veiligheid en Justitie in beide Kamers bij herhaling beloofd, maar voorlopig hebben we die nog niet. Voor ons betekent dat, nu de regering bij de algemene

beschouwingen zich niet heeft verzet tegen de aanneming van de motie en het oordeel erover aan de Kamer heeft gelaten, dat de maatregelen in de begroting op dit vlak niet eerder in werking kunnen treden dan nadat de regering haar visie met deze Kamer en de Tweede Kamer heeft besproken. Voor ons zou dat uitstekend kunnen in het komende debat over de Staat van de rechtsstaat, dat waarschijnlijk in maart 2014 in deze Kamer wordt gehouden. Het mag duidelijk zijn dat de invoering van verdere maatregelen op dit terrein voordat de regering haar toezegging is nagekomen en deze Kamer met de regering heeft kunnen spreken, voor ons niet aanvaardbaar is. We horen dus graag de reactie van de minister op dit voor ons elementaire punt.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Begroting Sociale Zaken en Werkgelegenheid!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (XV) voor het jaar 2014 (33750-XV).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Asscher**: Voorzitter. Dank voor de gastvrijheid van uw Kamer en de gelegenheid ons geboden om onze begroting hier te mogen bespreken. Er zijn weinig vragen gesteld, dus we gaan het ook kort houden. Ik geloof dat we daarmee in ieder geval niet tegen de belangen van de Kamer in handelen, maar dat neemt niet weg dat we wel zullen reageren op een aantal van de statements die gemaakt zijn.

Helemaal kort zal ik ingaan op de vragen die zijn gesteld over de begrotingsbehandeling als zodanig. Zowel door de heer Elzinga als door de heer Kok zijn er kritische kanttekeningen bij geplaatst. Die begrijp ik op zichzelf heel goed, maar omdat ik hier nu toch echt als minister van Sociale Zaken optreed en dus meer in die rol dan in die van vicepremier wil ik het laten bij de constatering dat het een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van kabinet en beide Kamers om te zorgen dat de Kamers op een goede manier de begroting kunnen bespreken. Als we dat bij een volgende gelegenheid, de begroting voor 2015, beter kunnen doen, dan zal het aan ons niet liggen en willen we dat graag faciliteren.

Er is op allerlei manieren aandacht gevraagd voor de zorgelijke situatie op de arbeidsmarkt. En dat is ook terecht. Dat was ook een van de belangrijke onderwerpen bij de behandeling van deze begroting in de Tweede Kamer. Los van begrotingsbehandelingen houdt dat

ons met z'n allen natuurlijk enorm bezig. Ik heb het dan over de enorme werkloosheid en de na-effecten van de crisis. Tegelijkertijd is er hier en daar een lichtpunt. Gisteren gaf de Nederlandsche Bank aan dat we nu echt uit de crisis gaan groeien maar gaf deze tevens wel aan dat de werkgelegenheid nog lang achterblijft. En dat baart ons zorgen. We proberen een balans te vinden in ons beleid tussen aan de ene kant het op orde brengen van de financiën en aan de andere kant koopkracht en banen. Of we die balans goed vinden, daarover kun je al naar gelang je politieke kleur van mening verschillen, maar het is in ieder geval de opdracht zoals wij die voelen en zoals wij die voor onszelf hebben geformuleerd. Het afgelopen jaar heeft wat dat betreft met het sociaal akkoord, met het voorbereiden van heel veel wetgeving en met het begrotingsakkoord in de herfst veel meer duidelijkheid gegeven over hoe het kabinet daar de komende jaren mee wil omgaan. Dat leidt er ook toe dat de staatssecretaris en ik in 2014 bijzonder vaak bij u te gast zullen zijn om de grote brokken van onze begroting, die toch bestaat uit een flink aantal wetten, met u te bespreken. Om die debatten nu niet te belasten, zal ik ook heel terughoudend zijn bij het nu al ingaan op de Wet werk en zekerheid en zal de staatssecretaris heel terughoudend zijn bij het nu ingaan op de Participatiewet. We zullen die debatten ten volle met elkaar moeten voeren en zij schragen natuurlijk wel de begroting voor volgend jaar maar ook die voor de jaren daarna.

Dan toch een aantal specifieke opmerkingen die een reactie behoeven. De heer Kok stelde pregnant dat er onvoldoende aandacht is voor werkloze ouderen. Ik hecht eraan op te merken dat het met de arbeidsmarktpositie van ouderen goed gaat in het algemeen. De uittreedleeftijd stijgt snel en de arbeidsparticipatie stijgt als gevolg daarvan ook: 53,4% in 2012 tegenover 43,5% in 2007. Dat is voorwaar een heel grote stijging. Bovendien hebben negen op de tien werkende ouderen een vaste baan. Ik erken wel dat dit beeld verandert als oudere werknemers werkloos worden. Dan is het veel lastiger voor ze om weer aan de bak te komen. Ik denk dan aan de verhalen die we ook allemaal kennen over de vele sollicitatiebrieven en de frustratie die daarmee samenhangt. In het sociaal akkoord is er bij uitstek over gesproken dat we naar een systeem moeten moeten waarbij mensen van de ene baan naar de andere baan gebracht worden in plaats van naar een uitkering. We hebben extra middelen uitgetrokken om met het UWV juist ook op die groep werkloze ouderen ons beleid meer toe te spitsen met plaatsingsbonussen en specifieke mogelijkheden voor ouderen om zich te presenteren aan werkgevers. Dat zijn allemaal maatregelen met een directe impact op de werkloosheid. Daarnaast gaan we met de nieuwe arbeidsmarktvisie veel meer toe naar een activerend beleid om mensen aan het werk te houden, om mensen tijdig om te scholen en om permanent te investeren in de ontwikkeling van mensen om hen daarmee geschikt houden voor de arbeidsmarkt. Een deel van de huidige ouderen zal daar echter geen baat bij hebben; daarom wordt de IOW verlengd tot 2020.

In het betoog van de heer Elzinga hebben wij gehoord dat wij naar zijn opvatting onvoldoende investeren in koopkracht en banen. Hij heeft nog eens de enorme financiële opgave geschetst waar het kabinet zich voor gesteld ziet. Het is wel belangrijk om aan te geven dat ook zijn partij heel forse bezuinigingen voorstaat, bijvoorbeeld op de WW. Zijn partij wil de maximale vergoeding in de WW beperken. In de voorstellen van de SP wordt er ieder jaar 4% uit gehaald. Ik zeg dit niet om flauw te doen, maar juist om aan te geven dat wij met ons allen een verantwoordelijkheid hebben om in een heel lastige tijd banen vast te houden, werkgelegenheid te creëren, de koopkracht zo veel mogelijk op peil te houden, maar ook de overheidsfinanciën op peil te brengen. Daarin moeten wij soms heel lastige keuzes maken, maar daar lopen wij niet voor weg. Het kabinet is de andere partijen die door het sluiten van het Herfstakkoord ook die verantwoordelijkheid op zich hebben genomen, daarvoor erkentelijk.

De heer **Elzinga** (SP): Natuurlijk hebben wij in ons verkiezingsprogramma, naast voorstellen om geld te investeren, ook voorstellen gedaan om ergens geld vandaan te halen in deze tijden. Het totale pakket waarop wij wilden bezuinigen, heeft echter een andere orde van grootte dan die waar het kabinet mee gekomen is. Daarnaast weet de minister dat wij geen deel uitmaakten van de coalitie die daar nog eens een schepje bovenop wilde doen.

Minister **Asscher**: Dat is waar. U stelde voor om minder te bezuinigen, maar u wilde ook bezuinigen, ook op de WW. Als je de balans opmaakt van aan de ene kant de kritiek op en aan de andere kant de waardering voor het kabinetsbeleid, is het goed om dit onder ogen te zien. Ook de SP stelde voor om op de WW te bezuinigen, zij het minder veel. De totale bezuinigingsopgave van de SP was lager, maar volgens de cijfers in haar verkiezingsprogramma zouden wij in 2014 op een lager begrotingstekort uitkomen dan wij nu uiteindelijk zien. Als de SP geregeerd had, had zij dus met dezelfde tegenvallers te maken gehad en had zij voor dezelfde dilemma's gestaan als wij. Zonder iets af te doen aan het standpunt van de SP, heb ik er waardering voor dat er partijen zijn, ook vertegenwoordigd in deze Kamer, die gezegd hebben dat wij verder moeten met het land. Zij zeiden: wij kunnen het ons niet permitteren om maar één doelstelling te kiezen; wij moeten de financiën een beetje op orde houden; de 3%-norm laten wij los voor volgend jaar, maar wij kunnen die ook niet helemaal loslaten; intussen zetten wij zo veel mogelijk in op werkgelegenheid.

De woordvoerders van de SP en de PVV hebben vragen gesteld over de Wet werk en zekerheid, die ik zeer onlangs aan de Tweede Kamer heb aangeboden. Ik hoop weliswaar op een snelle behandeling aldaar, zodat ik zo snel mogelijk hier kan komen om het voorstel in de Eerste Kamer te behandelen, maar de behandeling in de Tweede Kamer moeten wij nog even afwachten, uit respect voor het huis aan de overkant. Het is waar dat dat

wetsvoorstel een combinatie van zaken bevat, zoals een verbetering van de positie van flexarbeiders, een verandering van het ontslagrecht en een verandering in de hervorming van de WW. De heer Roemer gaf er in zijn beoordeling een 6,7 of een 7-voor. Ik heb weleens lager gescoord bij de SP. Van de heer Wilders heb ik geen cijfer gehoord, maar misschien is dat maar goed ook. Misschien kan ik het bij de PVV nog net, met de hakken over de sloot, halen. Ik heb er veel vertrouwen in omdat het wetsvoorstel weliswaar versoberingen in zich heeft, maar een veel eerlijker beeld geeft. Nu liggen heel veel werknemers eruit zonder enige vergoeding -- denk aan al die bouwvakkers die nu via de UWV-route worden ontslagen -- terwijl anderen met een enorme gouden handdruk vertrekken. Straks is er voor iedereen een vergoeding bij onverhoopt ontslag. Dat is een enorme verbetering en ik hoop dat die ook de partijen van de leden die nu het woord hebben gevoerd, kan overtuigen.

Zeker, er wordt ingegrepen in de WW, maar wel vanuit een heel positieve benadering. De sociale partners nemen zelf verantwoordelijkheid en hebben er dus ook belang bij om tijdig te investeren in mensen, om ervoor te zorgen dat zij niet in een uitkering terechtkomen, om mensen van de ene baan naar de andere te helpen, ook intersectoraal. Juist het feit dat de sociale partners de verantwoordelijkheid voor het derde jaar willen nemen, biedt mij een geweldig vertrouwen dat zij zelf iets willen doen om te voorkomen dat mensen in dat derde jaar komen, om te voorkomen dat het zover komt. Het wetsvoorstel bevat nog allerlei andere instrumenten om dat te bevorderen, maar ik denk dat je met een gerust hart kunt zeggen dat je een zeer fatsoenlijke bescherming van het inkomen overhoudt. Dat is het kenmerk van de werknemersverzekering in de WW. De opbouw blijft de eerste tien jaar zoals hij is; je houdt een tweede jaar verzekerd op het niveau van het dagloon, dus niet op bijstandsniveau; en in het derde jaar, waar gelukkig maar heel weinig mensen in terechtkomen, nemen de sociale partners de verantwoordelijkheid over.

Er is gevraagd of je dit nu midden in de crisis moet introduceren. Een van de afspraken uit het sociaal akkoord was om dat niet nu te doen, maar om het vanaf 2016 tot en met 2019 stapsgewijs te gebruiken om onze arbeidsmarkt aan te passen en heel geleidelijk de WW te veranderen. Ik hoop dat dit de nog bestaande zorgen en kritiek, die ik op zichzelf heus wel begrijp, kan wegnemen en dat er, tegen de tijd dat ik hier kom met het wetsvoorstel, brede steun voor te verwerven valt.

Hier wil ik het korthedshalve bij laten.

*N

Staatssecretaris **Klijnsma**: Voorzitter. Ook ik dank de beide leden die een inbreng hebben geleverd. Net als de minister wil ik de vragen lichtelijk staccato beantwoorden, omdat de onderdelen die mij regaderen, zeer spoedig in de Kamer zullen terugkomen. Ik spreek dan over met name de Participatiewet en de WW-maatregelen. Ik kijk naar

beide woordvoerders. De Participatiewet is deze week aangeboden aan de overkant en ik hoop er volgend jaar met u in de Eerste Kamer over te mogen debatteren. Het is wel goed om te zeggen dat het doel van de Participatiewet bij uitstek is om meer kansen te creëren voor mensen die het niet helemaal op eigen kracht kunnen. Door de Participatiewet zullen de uitgaven voor deze doelgroep net iets minder snel oplopen dan zonder implementatie van de Participatiewet. Ik hecht eraan om te melden dat wij nu 11 miljard uitgeven. Als wij geen maatregelen nemen, zouden de kosten naar 13,5 miljard groeien. Wij geven nu dus "minder meer" uit. Op de wat langere termijn zullen wij nog steeds 800 miljoen extra uitgeven, bovenop die 11 miljard. Je kunt het glas halfleeg presenteren en zeggen dat er 1,7 miljard bezuinigd wordt, maar je kunt het glas ook halfvol presenteren en zeggen dat er minder meer komt, omdat er namelijk nog steeds 800 miljoen voor deze groep bij komt.

De heer **Elzinga** (SP): Dat kan ik beamen. Het wordt minder meer, maar wel voor een groeiende groep. Dat is natuurlijk de ratio achter de groeiende uitgaven.

Staatssecretaris **Klijnsma**: Ja, de groep groeit inderdaad. Dat is echt een groot punt van aandacht, zeker voor de groep Wajongers. Het is dus wezenlijk dat je dat in balans brengt. Daar is de Participatiewet bij uitstek op geënt. Ik kijk er dus naar uit om hierover in de Kamer verder van gedachten te wisselen. Overigens hebben wij door afspraken in het sociaal akkoord wel 125.000 plekken voor deze mensen de komende jaren. Uiteraard blijven er ook financiële middelen gereserveerd voor 30.000 plekken met beschut werk voor de mensen over wie wij nu spreken.

Beide woordvoerders zijn ingegaan op de pensioenen. Zij weten dat het pensioendebat, in de zin van de fiscaliteit, nu voor een deel aan andere tafels plaatsvindt. Ik kom volgaarne volgend jaar in deze Kamer te spreken over het financieel toetsingskader, want dat regardeert inderdaad mijn portefeuille.

Last but not least kom ik op de armoedeproblematiek. Ik vind het echt fijn, al klinkt dat misschien een beetje raar, dat daar ook in dit huis aandacht aan wordt besteed. Het kabinet neemt deze problematiek bloedserieus. Het ziet natuurlijk dat veel mensen door de economische tegenwind in zwaar weer zijn terechtgekomen. Daarom heeft het kabinet extra geld uitgetrokken voor de armoedeproblematiek, namelijk 100 miljoen structureel. Daarbij vergeet het kabinet niet, sterker nog, daarbij zet het kabinet zeer centraal, dat kinderen in armoede opgroeien. Daarop ligt echt de klemtoon. Als wij in dit huis over de WWB-maatregelen praten, zullen wij ongetwijfeld over deze 100 miljoen extra komen te spreken, want die zitten daarin.

*N

De heer **Kok** (PVV): Voorzitter. Een heel korte reactie; we hebben natuurlijk weinig gelegenheid om hier diep over na te denken. Op zich kan ik me vinden in de beginfrasen van de minister. Hij stelde dat het begrotingsproces als zodanig, waaraan ik refereerde en waarvan ik vertelde dat de marges door de toename van de Brusselse invloed steeds smaller worden, hem niet direct regardeert. Het was toch meer een statement van mijn kant dat ik wilde plaatsen. Ik wilde in ieder geval de context aangeven waarin ik deze begrotingsdebatten plaats. Het geeft tevens de beperking aan van de behandeling van dit soort zaken. Ik ben het met de minister eens dat het een zaak is van beide Kamers om hierover goed na te denken en om een heel goede keuze te maken om niet achter de feiten aan te lopen, zoals ik heb verteld.

Ik kom bij de punten die wel de SZW-begroting raken, met name de arbeidsmarkt. Dat is een zorgelijk verhaal. Ik heb vanmiddag in de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid begrepen dat er binnenkort een fors aantal wetsvoorstellen onze kant op komt. Wat mij betreft komen die liever eerder dan later. Ik zag al de datum van 19 maart voorbijkomen. Misschien kan de minister daarop ingaan. We zouden dus tussen het aflopen van het reces op 14 januari en 19 maart vijf grote wetsvoorstellen tegemoet kunnen zien, waaronder de Participatiewet. Ik laat het pensioendossier, dat zijdelings valt onder de verantwoordelijkheid van de staatssecretaris, dan nog maar even ongemoeid. Ik zou graag wat horen over het dilemma, de balans van het zoeken naar een manier om om te gaan met "flex" en "vast". Het modderen tussen beide aspecten blijft een beetje een moeizaam verhaal.

Ik heb niets gehoord van de minister over de 600 miljoen voor de banenplannen. Ik heb gezegd dat het kabinet, zoals in de begroting staat, hecht aan een effectieve en efficiënte inzet van middelen. Als ik dan het proces doorneem dat moet leiden tot het genereren of het verkrijgen van dit soort middelen, denk ik dat het wel langer dan twee jaar kan duren voordat er überhaupt iets op tafel komt in dit soort sectorplannen. Dat is nu juist de periode die ervoor staat. Het gaat om 300 miljoen per jaar. Ik hoor hier graag iets over.

We wachten de Participatiewet af. Nogmaals, het lijkt me erg hoog gegrepen om uit te gaan van 125.000 extra banen in 2026. De staatssecretaris betitelt dat als een stevig fundament. Ik kan die redenering niet goed volgen.

De pensioenen blijven, zo vind ik, een heel moeizaam verhaal dat een hoog knutselgehalte kent. We zijn inmiddels weken verder na 8 oktober, toen wij de eerste discussie hierover mochten hebben, en het blijft aanmodderen in Den Haag. Het schiet niet op. Als ik dan zie welke elementen in het geding zijn, wordt het steeds breder. Het krijgt een beetje een legogehalte.

Ik heb ook gesteld dat het goed is dat de minister weer heelhuids is teruggekomen uit Brussel en dat de heer Andor hem daar niet verder heeft gevloerd, na hem eerder voor xenofob te hebben uitgemaakt. Dat vind ik eigenlijk een heel verwerpelijke terminologie, die naar mijn mening

aangeeft hoe de sfeer in Brussel is. 2014 komt natuurlijk al heel snel dichterbij: over een week of twee. De kranten staan er vol van. Ik begrijp dat de minister gisteren vanuit Brussel hierheen is afgereisd. Het lijkt mij goed als hij ingaat op wat het heeft opgeleverd. Wat kunnen wij tegemoetzien aan resultaten die hij daar gisteravond heeft bereikt? Snijden die echt hout? Hoe concreet is het?

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor de reactie op de constatering die ik in eerste termijn heb gedaan. Ik ben verheugd om van de minister, tijdens zijn korte beantwoording in de rol van vicepremier, te horen dat het niet aan het kabinet zal liggen wanneer onze Kamer met het kabinet in overleg treedt over een tijdiger aanlevering van de begrotingen, zodat wij volgend jaar hopelijk wat meer tijd daarvoor kunnen nemen. Aan het kabinet zal het dus niet liggen; dat hebben wij goed gehoord. Dat is fijn om te weten. Beide bewindspersonen hebben aangegeven dat we de komende maanden een flink aantal debatten tegemoet kunnen zien. Daar kijken wij naar uit, vooral omdat het heel fundamentele debatten betreft over stevige wetsvoorstellen, waarover we in een stevig robbertje inhoudelijker van gedachten zullen wisselen.

De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gaf aan dat hij in de slechte situatie waarin de werkgelegenheid en de economie van ons land zich bevinden, gelukkig wat voorzichtige lichtpuntjes zag. Zo lang als de crisis duurt, horen wij af en toe dat er wat lichtpuntjes worden benoemd. Dat is fijn om hoop te behouden; dat hebben we natuurlijk nodig. Het ligt er echter maar aan aan wie je het vraagt. Ik wijs er nog maar even op dat bijvoorbeeld bij de juniraming het CPB voor volgend jaar nog een groei van 1% van ons bruto binnenlands product voorspelde. In de MEV was dit bijgesteld tot 0,5%. De Europese Commissie voorspelde begin vorige maand voor 2014 nog slechts 0,2%. Half november zei de Rabobank dat de nulgroei voor 2014 het waarschijnlijkst was. Een paar dagen later kwam de OESO met een volgende voorspelling, namelijk dat het volgend jaar voor Nederland vermoedelijk op een krimp zal uitlopen.

Ondertussen is iedereen, aan wie je het ook vraagt, het erover eens dat de werkloosheid volgend jaar zeker zal oplopen. Heel onlangs kwam het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de Universiteit Maastricht nog met de voorspelling dat het aantal banen in Nederland tot en met 2018 zelfs nog met 14.000 zal afnemen. Dus ja, wat zijn de lichtpuntjes dan precies? Ik hoop het natuurlijk van harte, ik zie ze ook graag, maar ik ben er nog niet gerust op, vooral niet als ik het macro-economische beleid van Nederland en met name de resultaten daarvan afzet tegen datgene wat onze buurlanden doen. Zonder dat beleid te willen beoordelen, zie ik dat het resultaat voor alle landen om ons heen veel positiever uitpakt. In mijn eerste termijn vergeleek ik Nederland al met de zwakste landen in Zuid-

Europa. Helaas doen wij het zowel dit jaar als volgend jaar niet beter dan de meeste landen rond de Middellandse Zee als het gaat om economische groei.

Desalniettemin erkennen ook wij de dilemma's die gepaard gaan met het moeten terugbrengen van ons overheidstekort, waarop de minister wees. In een kort interruptiedebatje zei ik daarover dat wij andere afwegingen maken. Iedere partij moet een afweging maken tussen meer bezuinigen en meer investeren in werkgelegenheid. De minister wees ook nog op de 7- die hij van onze fractievoorzitter in de Tweede Kamer, Emile Roemer, had gekregen voor het wetsvoorstel. Ook ik heb in eerste termijn aangegeven dat met name het eerlijker ontslagrecht en de toegenomen zekerheid voor flexwerkers punten in het voorstel zijn waar wij uitermate positief tegenover staan. Ik sprak alleen uit dat ik het jammer vind dat de bezuiniging op de WW in hetzelfde voorstel zit.

Ten slotte is het fijn dat het kabinet en deze Kamer de aandacht voor armoede delen. Ik ben ook blij dat er 100 miljoen structureel beschikbaar is om daarvoor in te zetten. Ik gaf in eerste termijn alleen aan dat ik vrees dat de bezuinigingen op de kinderbijslag, de andere kindregelingen, de collectieve regelingen voor lage inkomens, de huurtoeslag en de zorgtoeslag, uitingen van het beleid van dit ministerie, een veel groter effect zullen hebben. De 100 miljoen structureel voor armoede vallen in het niet bij de 5 miljard aan structurele bezuinigingen aan het einde van de rit op het departement van Sociale Zaken.

*N

Minister **Asscher**: Voorzitter. Ik dank de leden voor de inbreng in tweede termijn. De context hebben wij volgens mij voldoende met elkaar behandeld. Wat de arbeidsmarkt betreft zit er inderdaad een flink aantal wetsvoorstellen aan te komen. Het aantal van vijf komt uit een brief van de minister van Veiligheid en Justitie. De wetsvoorstellen zijn niet alle vijf even groot, maar sommige zijn wel degelijk groot. Wij zijn gehouden om die wetvoorstellen aan de Kamer ter behandeling voor te leggen. Ik voel een duidelijke verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat de Kamer die wetsvoorstellen op een goede manier inhoudelijk kan beoordelen.

Ik was niet ingegaan op de 600 miljoen voor de sectorplannen; 300 miljoen voor volgend jaar. Ik denk daar heel anders over. Wij hebben nu een aantal formele plannen ingediend zien worden, bijvoorbeeld voor de bouw. Dit gaat zorgen voor duizenden plekken, voor jongeren die daardoor een vak kunnen leren in de bouw, maar ook voor ouderen die daardoor aan het werk kunnen blijven en hun kennis aan de jongeren kunnen overdragen. Dat is juist nu ongelooflijk hard nodig. Je kunt daar meesmuilend of lacherig over doen, maar vanaf 2014 gaat het een enorm verschil betekenen voor heel veel Nederlanders die anders op de bank thuis in een uitkering komen te zitten. Ik ben juist blij dat wij ondanks al die bezuinigingen, over de omvang waarvan je van mening kunt verschillen,

erin geslaagd zijn om dit bedrag van 600 miljoen, dat een jaar een geleden is afgesproken in het sociaal akkoord, overeind te houden. Daar komt het geld bij uit het bedrijfsleven. Uiteindelijk leidt dit tot een investering in werkgelegenheid van 1,2 miljard; echte banen voor jong en oud. Ik denk dat het eerder te weinig dan te veel is.

De heer **Kok** (PVV): Het is niet mijn intentie geweest om er meesmuilend of lacherig over te doen. Die indruk heb ik zeker niet willen wekken en dat kan niet de bedoeling zijn. Ik heb gevraagd naar de procedure. Het start met een aanvraag. Dan zijn er zes, zeven schakels. Mijn zorg was juist dat het niet binnen de termijn van een of twee jaar mogelijk zou zijn om iets van die 600 miljoen, of in dit geval twee keer 300 miljoen, op tafel te krijgen voor enige sector. Daar ging mijn zorg over. Daarover had ik graag enige verduidelijking gehad, maar niet over de vermeende intonatie van mijn verhaal.

Minister **Asscher**: In dat geval zijn wij bondgenoten. U bent dus ook voorstander van het investeren in werkgelegenheid via de sectorplannen. U doet dus een oproep om er tempo mee te maken. Die oproep trek ik mij aan. Wij maken er snelheid mee. De eerste plannen worden op dit moment beoordeeld. Ik verheug mij erop, nu ik de intentie van de heer Kok beter begrijp, om de eerste resultaten met hem en met de Kamer te kunnen delen.

Ik ben heelhuids teruggekomen uit Brussel. Dat is mij tot nu toe steeds gelukt, maar gisteren ook met een concreet resultaat, namelijk overeenstemming in de raad van ministers over een nieuwe handhavingsrichtlijn, waarmee wordt beoogd om uitbuiting, schijnconstructies en fraude te bestrijden. Ook wordt boete-inning internationaal mogelijk gemaakt. Hetzelfde geldt voor informatieverzoeken aan buitenlandse inspecties en sociale verzekeringsbanken. Ook gaat de richtlijn eraan bijdragen dat opdrachtgevers in de bouw aansprakelijk zijn voor de loonverplichtingen jegens werknemers, ook als zij in een ander land aan het werk zijn. Ik vind het een heel belangrijke eerste stap. Wat mij betreft zou de ketenaansprakelijkheid ook voor andere sectoren moeten gelden. Wat mij betreft is er meer nodig om uitbuiting van werknemers, en daarmee een race naar de bodem in Europa, tegen te gaan. Ik geloof dat het ideaal van de Europese Unie niet is: met zijn allen zo snel mogelijk naar de laagste arbeidsvoorwaarden en een Bulgaars minimumloon. Nee, ik geloof dat wij de sociale rechten en de sociale wetgeving in de lidstaten moet respecteren, dat het de bedoeling is dat iedereen omhoog gaat en dat wij in Europa ons geld verdienen door meer waarde toe te voegen in plaats van goedkoper te zijn dan de Chinezen. Daarvoor is gisteren een concreet resultaat geboekt, met een ruime meerderheid van landen. Zo hoop ik het de komende jaren te doen. Het zal niet altijd gemakkelijk gaan en wij worden ook niet altijd met bloemen ontvangen in Brussel, maar wij hebben gisteren een resultaat geboekt.

De heer **Kok** (PVV): Ik wil niet al te veel tijd in beslag nemen, want wij zijn natuurlijk al laat. Maar 1 januari 2014 is 1 januari 2014. De minister noemt een aantal maatregelen die effect zouden moeten hebben. Zijn die maatregelen met alle landen afgesproken of met enkele landen? Op welke termijn gaan deze maatregelen echt effectief worden? Wanneer kunnen wij daarvan resultaat verwachten, ervan uitgaande dat de prognoses zoals die zich laten aanzien, een veel hogere instroom indiceren dan aanvankelijk is aangenomen? Hoe concreet zijn de voorstellen en de plannen en wanneer kunnen wij daarvan effect verwachten?

Minister **Asscher**: Het resultaat dat gisteren in Brussel is behaald, moet nu worden omgezet in Europese wetgeving. Daar gaat het Europees Parlement naar kijken. Dat is dus niet voor 1 januari geregeld. Daarnaast hebben wij als land afspraken gemaakt met Bulgarije, Roemenië, Polen en Kroatië over samenwerking bij de bestrijding van de schijnconstructies. Dat is niet iets wat pas op 1 januari begint; wij zien die constructies ook nu. Vandaag was dat weer in het nieuws. Daar moeten wij dus nu iets aan doen. Ik kom vanzelf bij uw Kamer terug met een Actieplan Schijnconstructies, met daarin een wetsvoorstel voor de aanpak van schijnconstructies en een ketenaansprakelijkheid voor alle sectoren in Nederland. Dat is een enorme doorbraak. De Nederlandse werkgevers hebben zich daar achter geschaard. Jarenlang was het niet denkbaar, maar zij hebben gezegd: wij willen niet op die manier te boek staan en wij willen niet op die manier ons geld verdienen. De Nederlandse werkgevers zeggen dus: wij steunen een ketenaansprakelijkheid. Dat betekent dat een opdrachtgever in Nederland verantwoordelijk is voor wie er ook maar in zijn opdracht, al is het getrapt, werk uitvoert. Wij wachten dus niet tot 1 januari en wij stoppen niet per 1 januari. Dit is een continu proces om ervoor te zorgen dat er in Europa vrij verkeer is, maar wel op arbeidsvoorwaarden die wij hier acceptabel vinden.

De SP gaf in een betoog dat allengs meer in mineur raakte een reeks van voorspellingen en ramingen tot onder het nulpunt. Welnu, de raming van gisteren geeft weer economische groei voor volgend jaar, met 0,5%. Dat is geen vetpot. Ook laat de raming weer 2,5% koopkrachtgroei in 2015 zien. Dat is ook geen vetpot, maar het zijn wel degelijk lichtpuntjes. Ik geef onmiddellijk toe dat de ramingen voor de werkgelegenheid nog uitermate somber zijn en ons grote zorgen baren. Dit inspireert ons om ons uiterste best te doen om de ramingen te logenstraffen. Ik ga hier bepaald geen goednieuwsshow van maken, maar het is wel zo dat de economie echt weer wat op adem lijkt te komen. Dat zie je ook in het consumenten- en producentenvertrouwen.

Dank voor de nogmaals uitgesproken positieve grondhouding ten aanzien van de Wet werk en zekerheid. Ik heb heel goed begrepen dat onderdelen van het wetsvoorstel nog steeds op kritiek kunnen rekenen.

*N

Staatssecretaris **Klijnsma**: Voorzitter. Ook van mijn kant wederom dank voor de inbreng van de Kamer. Mij rest nog een antwoord te geven op de vraag van de heer Kok over het stevige fundament van de Participatiewet. Het stevige fundament leidt ertoe dat er inderdaad 125.000 extra plekken komen voor de mensen om wie het gaat. Mochten die plekken er de komende jaren onverhoopt niet komen, dan maakt het kabinet sowieso ook een quotumwet waarvan gebruik kan worden gemaakt om de plekken echt te verzekeren. Dat is echt een stevig fundament. Bovendien is het zo dat de mensen die het betreft ten minste het minimumloon zullen krijgen. Ook dat is een pluspunt.

Op het gebied van de pensioenen is een viertal wetsvoorstellen opportuun tijdens deze kabinetsperiode. Het eerste wetsvoorstel gaat over de communicatie van de pensioenfondsen. Dat wetsvoorstel ligt nu ter consultatie voor bij de samenleving. Het wetsvoorstel over de governance is door uw Kamer net voor het zomerreces aangenomen. Ik hoop volgend jaar naar uw Kamer te komen met het wetsvoorstel over het toetsingskader. Het vierde wetsvoorstel betreft het Witteveenkader. Dat stel ik samen met mijn collega van Financiën op. Hij heeft daarin het voortouw. De Kamer weet dat wij daarover binnenkort bij de Kamer willen terugkomen.

De heer Elzinga heeft een aantal constatering en gedaan, waaronder de constatering dat bezuinigen en armoede hand in hand zouden kunnen gaan, ware het niet -- zeg ik dan -- dat het kabinet ervoor waakt dat die bezuinigingen niet pondsgewijs in portemonnees terecht komen, maar dat er echt heel goed wordt gekeken naar koopkrachtcijfers, zodat alle portemonnees deze crisis kunnen doorkomen. Dat is essentieel en vandaar dat ook in het armoedebelid daar de klemtoon op wordt gelegd.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Begroting Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2014) (33750-VII).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Plasterk**: Voorzitter. Er zijn in eerste termijn bijdragen geleverd door vier leden van uw Kamer. Ik zal ze deze vragen op volgorde van spreker beantwoorden. Op een aantal punten is hetzelfde thema aan de orde gesteld. Dan zal ik in mijn antwoord heen en weer verwijzen.

Mevrouw Van Bijsterveld heeft een vraag gesteld over de opvatting van de drie provincies die in het fusieproces voor de Noordvleugelprovincie zijn betrokken. Zij vraagt of ik wil concluderen dat deze provincies afwijzend dan wel niet-afwijzend staan ten opzichte van het voorliggende voorstel. Ik denk dat het heel helder is dat de provincies over het conceptwetsontwerp zoals dat in de zienswijzeprocedure is gegeven, hebben gezegd: aldus wensen wij het niet te zien passeren. Zij hebben daarbij een aantal voorwaarden meegegeven voor een dergelijke fusie. Over die voorwaarden ben ik nu met de provincies in gesprek. Dat is van twee kanten een serieus gesprek, in ieder geval van mijn kant maar zeker ook, zo is mijn indruk, van de kant van de provincies. Het is dus geen rituele dans; het gaat om reële randvoorwaarden van de provincies, ook een aantal randvoorwaarden waarvan ik de redelijkheid inzie. Dat gesprek loopt deze weken. Ik wil natuurlijk niet vooruitlopen op de uitkomsten ervan, noch op het finale oordeel van de drie provincies. Ik weet ook niet of de drie provincies uiteindelijk tot een eensluidend oordeel zullen komen. Ik voer het gesprek met hen en dat zal uiteindelijk leiden tot het bijstellen door het kabinet van het conceptwetsontwerp. Dat gaat eerst naar de Raad van State, dan naar de Tweede Kamer en komt uiteindelijk naar deze Kamer. Het gesprek loopt dus.

Het tweede punt dat mevrouw Van Bijsterveld aan de orde stelde, betreft de visie van het kabinet op het openbaar bestuur. Zij heeft daarbij vijf punten genoemd. Het lastige voor mij is dat ik mij in die samenvatting van de visie van het kabinet eerlijk gezegd niet herken. Ik vind het dan ook moeilijk om daarop te reageren. Ze zegt dat een top-down benadering centraal staat, maar dat is niet het geval. Bijvoorbeeld op het belangrijke punt van de gemeentelijke herindeling, waar ook andere sprekers over hebben gesproken, stond inderdaad een langetermijnperspectief in het regeerakkoord. Dit zou wellicht de indruk kunnen wekken dat de regering die herindeling wil opleggen. Echter, direct bij het debat over de regeringsverklaring is door de minister-president gezegd dat er geen voornemen is om die van bovenaf op te leggen. Omdat er toch een misverstand omheen leek te blijven hangen, heb ik alle 408 gemeenteraden in het land een brief gestuurd om nog eens uit te leggen dat herindelingsvoorstellen wat ons betreft bottom-up moeten ontstaan. Ik sprak daarna de burgemeester van een gemeente -- deze burgemeester is voorheen lid van deze Kamer geweest -- die nog steeds vastzat in het beeld dat het kabinet 100.000-plusgemeenten zou willen forceren. Toen ik zei dat ik daar toch een brief over had gestuurd, zei hij: ja maar die ging naar de gemeenteraden. Ik hen toen maar gezegd dat ik die brief ook nog zou sturen naar alle colleges van B en W. Vervolgens

zijn er dus nog eens 408 brieven het land ingegaan. Er kan dus geen enkel misverstand over bestaan dat we niet van plan zijn om herindeling bottom-up op te leggen. Hooguit zou die redenering kunnen gelden, wellicht, voor de Noordvleugelprovincies, maar in dat geval zou het zomaar kunnen zijn dat ik daar de CDA-fractie niet van kan overtuigen. Het is dus niet zo dat wij uitgaan van een bottom-upbenadering in zijn algemeenheid.

Dit geldt ook voor de opmerking van mevrouw Van Bijsterveld dat de maatschappelijke realiteit wordt ontkend en dat er negatieve labels worden geplakt op grensoverschrijdende samenwerking. Dat herken ik helemaal niet. Ik ben juist naar die grensgebieden geweest en heb daar met mensen over die samenwerking gesproken, ook in België en Duitsland. Ik vind de grensoverschrijdende samenwerking juist zeer belangrijk. Ik zal mij in de toekomst nog helderder proberen uit te drukken om het misverstand weg te nemen dat daar een negatief label op zou rusten.

De heer **Koole** (PvdA): Ik heb slechts een kleinigheidje. De minister zei tot twee keer toe dat hij niet voor een bottom-upbenadering is. Ik denk dat hij bedoelt een "top-downbenadering", dus dat hij niet voor een top-downbenadering is.

Minister **Plasterk**: Onmiddellijk dank voor deze correctie. Tja, al die buitenlandse woorden, die gaan je niet in de koude kleren zitten ... Het uitgangspunt is dat we natuurlijk juist veel respect hebben voor wat er van onderop gebeurt.

De heer **Vliegenthart** had een aantal punten. In de eerste plaats vroeg hij wat de regiefunctie bij de decentralisaties precies om het lijf heeft. Laat ik allereerst zeggen dat er over de decentralisaties een beleidsbrief en een decentralisatiekader zijn geschreven en dat er al drie debatten over zijn gevoerd in de Tweede Kamer. Er is dus zeer veel debat en zeer veel interactie tussen de Kamer en mij over dit thema. Bovendien is er een ministeriële commissie decentralisaties, die regelmatig bijeenkomt. De minister-president zit deze commissie voor. Ik ben coördinerend minister en zie alles wat daar passeert. Mijn werkbezoeken op dit moment gaan vrijwel uitsluitend over het thema van burgerparticipatie, decentralisatie en doe-democratie, want dat is waar je nu heel veel activiteiten ziet. Ik ga minimaal eenmaal per week en soms ook nog in het weekend het land in en ben daar zeer actief bij deze thema's betrokken. Ik heb ook drie ambassadeurs aangesteld om de gemeenten voortdurend te bezoeken en te ondersteunen, mevrouw Spies, mevrouw Sint en de heer Bandell. Ik heb hen vorige week nog op bezoek gehad om een terugkoppeling van te krijgen.

Ik heb mijn medewerkers gevraagd om een lijst te maken van alle vormen van ondersteuning die naar de gemeenten gaan. Deze lijst bevat iets te veel punten om hier nu allemaal op te noemen, maar laat ik er een paar uitpikken. Met de VNG samen ondersteunen we de raadsleden en de wethouders in hun expertise op dit gebied via

ProDemos, een aparte subsidieondersteuning voor raadsledeninteractie met burgers. Ook zijn er opleiding voor gemeentesecretarissen in samenwerking met de Vereniging van Gemeentesecretarissen. Ik noemde de ambassadeurs al. Naar de ambtenaren gaat een heel pakket aan ondersteuningsprogramma's, workshops, platforms, masterclasses, leercirkels, opleidingsaanbod, master circles. Kortom, te veel om op te noemen, waarbij we vanuit Binnenlandse Zaken voortdurend proberen om de coördinerende rol waar te maken en te zorgen dat mensen van elkaars ervaringen leren en dat steeds de best practice zo veel mogelijk wordt gedeeld. Ten slotte doen we ook aan monitoring om de vinger aan de pols te houden bij de decentralisaties. Dat hebben we al uitgebreid besproken in het debat over decentralisaties. De regierol is dus zeer reëel. Als ik mijn hele portefeuille bekijk, denk ik dat het decentralisatieproject daarin het grootste project is op het gebied van binnenlandse bestuur. Misschien is het wel het grootste project van de afgelopen decennia op het gebied van binnenlands bestuur.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik had de minister inderdaad gevraagd wat hij doet met zijn regierol, maar ik had die vraag ook wat toegespitst op de Jeugdwet. De handtekening van de minister staat daar niet onder. De minister zegt dat hij regie voert. Ja. Ik begrijp ook dat hij heel veel doet. Waar is echter de doorzettingsmacht van de minister als het erop aankomt? Immers, een dirigent kan wel een heel hoop bewegingen maken, maar als het orkest gewoon speelt waar het zelf zin in heeft, schiet het niet erg op, hoezeer de dirigent ook zijn best doet. Waar zit de doorzettingsmacht van de minister? Waarom staat de naam van deze minister niet onder de Jeugdwet, terwijl hij wel regie zou moeten voeren?

Minister **Plasterk**: Die doorzettingsmacht zit in het feit dat het hier gaat om kabinetsbeleid. Het regeerakkoord is heel expliciet en helder over de doelstelling van de decentralisatie en het uiteindelijke doel van een ontschot budget met beleidsvrijheid voor de eerste bestuurslaag, de gemeente, evenals over democratische controle op het niveau van de gemeente en niet langer op het niveau van het Rijk. Dat betekent dat het kabinet ook met één mond spreekt. Het is dus ook niet nodig dat alle bewindspersonen ieder voorstel allemaal ondertekenen omdat anders de suggestie zou ontstaan dat het niet namens het kabinet is gedaan. Nee, het is kabinetsbeleid. Ik zei al dat de ministeriële commissie decentralisaties wordt voorgezeten door de minister-president, om nog eens intern maar ook extern zichtbaar te maken dat het allemaal kabinetsbeleid is. Daar bespreken we zaken en vervolgens kan ieder van de vakministers op zijn eigen terrein een wetsvoorstel ondertekenen, maar dat doet hij of zij natuurlijk als lid van het kabinet.

De **voorzitter**: Nog een korte interruptie, mijnheer Vliegenthart.

**

De heer **Vliegenthart** (SP): Zegt de minister nu: alles wordt binnen de ministerraad besproken en, op het moment dat het er uitkomt, ben ik altijd zo goed gehoord dat ik mijn handtekening er blind onder had kunnen zetten; alleen gebeurt dat niet?

Minister **Plasterk**: Ik zou nooit mijn handtekening blind zetten, maar alles wordt in de ministerraad besproken. Daarmee is het kabinetsbeleid en staan alle leden van het kabinet voor het beleid dat wordt gevoerd en voor de wetsvoorstellen die naar de Tweede Kamer en uiteindelijk de Eerste Kamer gaan.

De heer Vliegenthart vroeg naar de bezuiniging van 18 miljoen op de lokale democratie. Voor de goede orde, dat is een promille van het Gemeentefonds, dus het is geen heel groot bedrag. Dat heeft naar mijn smaak niets te maken met regie. Er lag een voorstel voor, door de Tweede Kamer aangenomen, om het aantal gemeenteraadsleden met 10% te verkleinen. Toen dat hier werd behandeld, heb ik uw Kamer erop gewezen dat in het regeerakkoord staat dat de financiële taakstelling leidend is, dus dat bij verwerping van dit voorstel de bezuiniging anderszins op het Gemeentefonds zou worden aangebracht. Dat meewegende heeft uw Kamer het initiatiefvoorstel vanuit de Tweede Kamer niet overgenomen. U hebt dat kennelijk meegewogen in uw oordeel. Ik betreurde dat oordeel op dat moment, maar het is geen halszaak. Nogmaals, het is geen heel groot bedrag en ik had het liever anders gezien, maar het heeft met mijn regierol niets te maken. Die heb ik volledig op mij genomen door hier in vak-K de initiatiefnemers volledig te ondersteunen.

De Noordvleugelprovincie werd opnieuw aan het onderwerp "regie" opgehangen. Ik heb al gezegd dat ik druk aan tafel ben met alle betrokkenen. Ik begrijp uit de woorden van de heer Vliegenthart dat ik hem en de SP-fractie nog niet heb overtuigd van de wenselijkheid van deze provinciale opschaling. Mijn illusies daarover groeien ook niet, dus ik begin ermee te leven dat de SP dit in de finale afweging waarschijnlijk niet zal steunen.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik wil nog even de antwoorden op mijn vragen in eerste termijn helder krijgen. Er is een brief van het IPO gekomen naar aanleiding van de laatste reactie van de minister. Het IPO probeert daarin een aantal dingen recht te zetten die de minister in zijn laatste nota heeft geschreven, namelijk dat het best een regierol en een coördinerende rol zou willen voeren in het fusieproces, maar dat het dat niet wil doen bij voorstellen die het niet steunt. Ik heb aan de minister gevraagd of hij dat ook heeft gezien. Klaarblijkelijk zit er ergens licht tussen de lezing van de minister en de lezing van de provincies, want anders zouden zij zo'n briefje niet sturen. Of heeft de minister er een andere verklaring voor waarom dit briefje naar onze Kamer is gestuurd?

Minister **Plasterk**: Een van de vier randvoorwaarden van de provincies die betrokken zijn bij de Noordvleugelprovincie, is dat er een stappenplan komt voor provinciefusies in de rest van het land. Dit verwijst daarnaar. Ik heb toen eerst gezegd dat het IPO wellicht bereid is om mee te denken over het in kaart brengen van zo'n stappenplan. Niet geheel tot mijn verbazing heeft het IPO gezegd dat het die bereidheid niet had. Vervolgens zijn wij op een andere manier bezig om die stappen in kaart te brengen. Ik heb er in de nota in reactie op de motie van de heer Vliegenthart al een indicatie van gegeven. Ik ben nog in gesprek met de Tweede Kamer over de vraag hoe dat stappenplan precies verder ingevuld zou moeten worden. De brief van het IPO had daarop betrekking. Nogmaals, ik kan mij dat ook wel voorstellen. Het IPO is meer een belangenbehartiger namens de 12 provincies dan een instituut dat eigenstandig een regierol zou kunnen spelen in de herindeling van die provincies. Ik neem het het IPO ook niet kwalijk dat het die rol niet op zich wil nemen.

De **voorzitter**: Tot slot, mijnheer Vliegenthart.
**

De heer **Vliegenthart** (SP): Voor de goede orde, volgens mij heeft het IPO niet gezegd dat het een regierol zou moeten hebben, maar dat de provincies de regisserende rol op zich zouden willen nemen en dat er toch een interpretatieverschil is over de vraag welk proces geregistreerd dient te worden. Volgens mij ging het meningsverschil daarover. De provincies willen wel, maar niet onder de condities die de minister stelt.

Minister **Plasterk**: Nu loopt het begrip "de provincies" wellicht wat uiteen. In zijn laatste woorden verwijst de heer Vliegenthart naar ik aanneem vooral naar de drie provincies die betrokken zijn bij de Noordvleugelfusie. Nogmaals, wij praten nu met die provincies. In de rest van het land ligt het verdeeld en wordt er door verschillende provincies verschillend over gedacht.

Mevrouw Vos had een uitgebreide bijdrage over zes thema's, die ik alle zes langs zal gaan. Over de coördinerende rol hebben wij zojuist, ook in reactie op de vragen en opmerkingen van de heer Vliegenthart, al het een en ander besproken. Daarbij heb ik nog niet benadrukt wat mijn belangrijkste doel in dit geheel is. Het gaat uit de portefeuilles van de verschillende portefeuillehouders Zorg, Sociale Zaken et cetera uiteindelijk naar een deelfonds in het Gemeentefonds. Ik ben systeemverantwoordelijk voor het Gemeentefonds, zij zijn verantwoordelijk voor de jeugdzorg, de langdurige zorg et cetera en samen zijn wij verantwoordelijk voor de transitiefase. Mijn doelstelling is om samen die transitie goed te organiseren en ervoor te zorgen dat het onder de juiste voorwaarden in het Gemeentefonds landt. Dat betekent: met beleidsvrijheid voor de gemeente. Het betekent ook dat de eerste verantwoording niet wordt afgelegd door de minister aan de Tweede Kamer, maar door

de wethouder aan de gemeenteraad. Als je daar niet in gelooft, moet je het niet decentraliseren.

Vervolgens is het zeer wel mogelijk dat op een aantal thema's een bandbreedte in de sectorwetten wordt vastgelegd: wat moet op een bepaald onderwerp een minimumvoorziening of een minimumvoorwaarde zijn? Daarbij ben ik wel ten volle betrokken, maar mijn regierol betekent niet dat ik bijvoorbeeld in het kader van de Jeugdwet medeverantwoordelijk ben voor de precieze invulling van de jeugdzorg. Dat bespreekt de verantwoordelijke bewindspersoon uiteindelijk met de woordvoerders op dat terrein in de Tweede Kamer en de Eerste Kamer.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): De minister heeft net uitgebreid verteld wat hij allemaal doet in zijn coördinerende rol, maar deze operatie zal uiteindelijk alleen maar slagen als er straks wetten naar de gemeenten gaan die onderling kloppen, die consistent zijn en die niet tegen elkaar in werken. Juist op dat punt heeft mijn fractie zorgen. Wij zien dat onderdelen van de Jeugdwet mogelijk in strijd zijn met onderdelen in de Participatiewet. Dat kan ook met de nieuwe Wmo het geval zijn. Wij zien dat ministeries te veel vanuit hun eigen kokers wetten naar de gemeenten sturen en wij hebben daar zorgen over. Ik vind dat de minister daarin een rol moet hebben. Hij gaat niet direct over de inhoud van die wetten, maar moet er wel voor zorgen dat het een consistent geheel wordt, wat gemeenten in staat stelt om hun taken integraal uit te voeren. Hoe doet de minister dat?

Minister **Plasterk**: Ik ben het volledig met mevrouw Vos eens dat het een consistent geheel moet zijn. Zoals ik zojuist al zei, moeten wij de nadruk leggen op de eenheid van het regeringsbeleid. Het maakt niet zo veel uit wiens handtekening hieronder staat. Het is allemaal namens de regering aan uw Kamers voorgesteld en het is natuurlijk zaak dat het een consistent geheel oplevert. Ik kan mij heel goed voorstellen dat u in uw wetgevende taak daarop toeziet en dat u, als hier een wetsvoorstel komt en u strijdigheid met een eerder wetsvoorstel constateert, dat punt scherp op tafel legt. Ik heb net toegelicht hoe ik mijn rol invul van dag tot dag, maar staatsrechtelijk is dat eigenlijk niet eens zozeer uw zorg. U beoordeelt of datgene wat door die inspanningen op tafel komt uw goedkeuring kan wegdragen. Daar bent u volledig bij als wetgever.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Uiteraard, maar dit antwoord verbaast mij. Wanneer een minister een coördinerende rol heeft in een aantal heel grote decentralisatieoperaties, zit het hart van die coördinerende rol er natuurlijk in dat de wetten die naar de gemeenten gaan consistent zijn, dat het gaat werken en dat gemeenten in staat zullen zijn die wetten uit te voeren. Als lid van het kabinet zou de minister als eerste moeten zeggen: hé, dit klopt niet. Juist binnen het kabinet zal daarop al een toets moeten plaatsvinden.

Minister **Plasterk**: Dat bevestig ik ook. Ik ben het daarmee eens. Ik vind dat het niet aangaat dat er wetsvoorstellen naar de Kamer gaan die onderling niet consistent zijn. Als mevrouw Vos zich hierover zorgen maakt, neem ik die zorgen mee terug en knoop ik dat in mijn oren. Mocht het kabinet het verkeerd doen, dan is de Kamer er nog altijd bij. Ik ben het er volledig mee eens dat het een verantwoordelijkheid is van het kabinet als geheel om ervoor te zorgen dat het hele pakket van wetten dat betrekking heeft op de decentralisaties een consistent pakket is. Ik ben het er ook mee eens dat ik in mijn regierol daarin een centrale verantwoordelijkheid heb.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): De minister moet ervoor zorgen dat de systeemverantwoordelijkheid van het kabinet wordt ingevuld en dat er een eenduidige rolopvatting van de verschillende ministers is. Hoe vult hij dat in? Hoe zorgt hij ervoor dat die eenduidige rol wordt gespeeld? Dan zal hij toch echt aan tafel moeten zitten bij die verschillende ministers, wanneer wetten tot stand komen? Binnen die wetten moet die eenduidige rol voor de systeemverantwoordelijkheid gestalte krijgen. Hoe doet de minister dat?

Minister **Plasterk**: Dat bevestig ik. Daar ben ik het mee eens. Het gaat niet aan dat er wetsvoorstellen naar de Kamer gaan die onderling niet consistent zijn. Mevrouw Vos maakt zich daar zorgen over; ik knoop die zorgen in mijn oren. Mocht het kabinet het verkeerd doen, dan is de Kamer er nog altijd bij om daar wat aan te doen. Maar ik ben het volledig met haar eens dat het een verantwoordelijkheid van het kabinet als geheel is om ervoor te zorgen dat het pakket van wetten dat betrekking heeft op decentralisatie consistent is. Ik heb daarin vanuit mijn regierol een centrale verantwoordelijkheid.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): U hebt een rol om ervoor te zorgen dat er een eenduidige rolopvatting van de verschillende ministers is. Hoe gaat u dat invullen? Dan zult u toch echt aan tafel bij die verschillende ministers moeten zitten wanneer wetten tot stand komen.

Minister **Plasterk**: Dat bevestig ik. Maar die tafel staat uiteindelijk in de Trêveszaal, los van de wijze van inrichting. Ik heb al iets gezegd over de ministeriële commissie decentralisaties, maar die doet er in zekere in betrekkelijk weinig toe, want uiteindelijk landt het gewoon op de tafel bij het kabinetsberaad. Daar zijn we collectief verantwoordelijk voor een juiste invulling. Daar zitten alle collega's aan tafel, want dit is een groot project. De minister-president is niet voor niets betrokken. Ook de minister van Financiën is buitengewoon geïnteresseerd, want er zit natuurlijk ook een financiële taakstelling aan het geheel. Dit is een collectief gevoelde verantwoordelijkheid.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Een belangrijke opdracht die u zichzelf stelt, is vermindering van de bureaucratie, verlaging van drempels voor burgers en verbetering van de hulp aan burgers. Is dat een

onderwerp waarin u een regierol neemt als het gaat om wetgeving die wordt voorbereid? Ondersteunt u gemeenten ook op dat punt om juist dat waar te maken?

Minister **Plasterk**: Zeker. De hele grondgedachte -- al vaker besproken -- is natuurlijk om de eerste bestuurslaag het werk te laten doen, waardoor men het dichtste bij mensen thuis staat, waardoor er gesprekken aan de keukentafel kunnen worden gevoerd en waardoor de burger zelf een grotere rol kan spelen dan wanneer dat allemaal verticaal is georganiseerd vanuit de vierkante kilometer in Den Haag. Dat ondersteun ik dus zeker. We hebben net een nota over de doe-democratie uitgebracht, en ik geloof dat er nog een debat komt met de minister-president over de participatiesamenleving, twee begrippen die niet helemaal identiek zijn. Dat aspect wordt de komende jaren alleen maar belangrijker.

Het volgende punt is de schaalgrootte, waarover ik al iets heb gezegd. De gedachte dat ik zou wensen dat alle gemeenten minimaal 100.000 inwoners moeten hebben, berust op een misverstand. Welk deel van de Nederlanders woont in gemeenten met minder dan 50.000 inwoners? Dat is de helft van alle Nederlanders. In Randstedelijk Nederland wordt vaak gedacht: we zijn eigenlijk een grote stad met een paar dorpen. Maar dat is helemaal niet waar. We zijn een land van kleine en middelgrote gemeenten. Mevrouw Vos sprak in dit verband over een paradox, een begrip dat ik onlangs bij een conferentie in Groningen, "Grenzeloos g(r)onnen" geheten, ook tegenkwam. Die conferentie ging over de schaalvergroting en de ruimte die daardoor ontstaat voor burgerinitiatieven. Daarbij werd de paradox signaleerd dat juist in samenhang met de schaalvergroting die al decennialang autonoom plaatsvindt, onder de onderste bestuurslaag heel veel ruimte ontstaat voor kleinschalige initiatieven. Heel veel initiatieven die een eeuw geleden uit onderlinge solidariteit zijn ontstaan, zoals woningbouwverenigingen, verzekeringen en schoolbesturen, hebben een enorme schaalvergroting ondergaan, waarbij je op zichzelf vraagtekens kunt zetten. Ik geloof overigens dat helemaal niemand bepleit om die op te knippen tot de omvang van een straat of een wijk. Dat gezegd hebbend, ontstaan er daaronder weer nieuwe vormen van broodfondsen en wijkinitiatieven. Misschien verdwijnen die deels na een aantal jaren, en misschien worden ze deels geïnstitutionaliseerd, waarna ze diezelfde weg zullen afleggen. Daar is dus inderdaad sprake van een paradox.

Mevrouw Vos vroeg hoe het zit met het democratisch tekort dat ontstaat. Gemeenten die we niet dwingen om te gaan herindelen of te fuseren, zullen er niettemin taken bij krijgen waarvoor ze gelet op hun omvang wellicht niet helemaal geëquipeerd zullen zijn. Ze moeten dan een samenwerkingsvorm gaan zoeken voor een deel van hun taken. Een deel van de verantwoordelijkheden en de taken kan zo naar de gemeenten, die ze per gemeente kunnen uitvoeren. Maar voor een deel zullen ze samen moeten werken

in de uitvoering. Dat vinden ze zelf ook. De voorkeur van de regering is om dat in gemeenschappelijke regelingen te doen omdat daar, anders dan bij privaatrechtelijke samenwerking, in ieder geval nog een aantal waarborgen is voor de positie van de gemeenteraad. Ik denk dat die waarborgen niet voldoende zijn. Daarom heb ik een wijziging van de Wet op de gemeenschappelijke regelingen in procedure gebracht, die de positie van de gemeenteraad versterkt. Dat wetsvoorstel ligt op dit moment bij de Tweede Kamer, en het behelst de volgende punten: de algemene financiële en beleidsmatige kaders moeten uiterlijk op 15 april bekend zijn. Dat geeft gemeenteraden meer mogelijkheden om invloed uit te oefenen. Dan moet ook de jaarrekening van de samenwerkingsverbanden verschijnen. Nu is dat nog 15 juli. Dat geeft colleges de mogelijkheid om ook de resultaten mee te nemen in de totale jaarrekening, waardoor de raden een totaalbeeld krijgen. De termijn waarbinnen raden moeten reageren op de ontwerpbegroting wordt met twee weken verlengd, waardoor raden makkelijker een gezamenlijk standpunt kunnen voorbereiden. Me realiseerend dat er meer zal moeten worden samengewerkt, komt er een wetsvoorstel deze kant op, als de Tweede Kamer dat wenst, om het democratisch gehalte van de Wgr te doen toenemen.

Over de rechten van burgers hebben we zojuist al gesproken. Het is inherent aan decentralisaties dat daarover meer lokaal wordt besloten. Dat brengt met zich mee dat we onder ogen zullen moeten zien dat er verschillen kunnen ontstaan tussen gemeenten over de manier, waarop zaken worden ingericht. Ik noem het verontwaardigde overzicht dat ieder jaar in Elsevier verschijnt van de verschillen in lokale belastingen. Ik denk dat we die verontwaardiging opnieuw zullen zien, omdat de ene gemeente het heel anders doet dan de andere. Het eerste orgaan waartoe men zich daarvoor moet wenden, is de gemeenteraad, die een eigen democratisch gelegitimeerde afweging maakt. Als je vindt dat dat daar niet hoort, dan moet je die taken niet decentraliseren.

Ik maak vanuit het punt van rechten van burgers een bruggetje naar de privacy. Dat is een heel reëel punt, dat in eerste instantie in al het enthousiasme over integraal beleid wat over het hoofd is gezien. Voortaan komt er één iemand namens een gemeente bij de mensen thuis, die kijkt naar allerlei zaken. Er wordt aan voorbijgegaan dat die informatie niet op voorhand in elk team kan worden gedeeld. Ik heb daarover uitgebreid met de Raad van State en met het CBP gesproken. We zullen uiteindelijk in iedere sectorwet moeten vastleggen hoe de privacy is geregeld. Dat komt dus hier in deze Kamer op tafel. Ik zeg erbij: zolang mensen vrijwillig akkoord gaan met het delen van informatie is er niets aan de hand. Ik kom in veel gemeenten waar experimenten op het terrein van integraal beleid lopen, en ik heb daar wel eens gevraagd of dat wel kan. In zo'n team zit dan een arts van de ggz, die zich aan zijn beroepsgeheim heeft te houden. Dat

zou eigenlijk niet moeten kunnen, tenzij men ermee akkoord gaat dat die informatie voor de gelegenheid wordt gedeeld. In de praktijk gebeurt dat heel vaak wel. Maar ik ben het ermee eens dat er een factor aanwezig is die aandacht behoeft. Ik ben daarover zoals gezegd in gesprek met het CBP, om ervoor te zorgen dat dat goed in de wetten belandt.

Mevrouw Vos stelde in zekere zin de hamvraag: over welk budget hebben we het nu, en hoeveel bezuinigingen zitten daarin? Ik wilde dat ik haar daar een antwoord op kon geven. Maar al bij de behandeling van het voorstel van staatssecretaris Van Rijn op dit punt bleek, gehoord de patiëntenorganisaties en de opvattingen van het overgrote deel van de partijen in de Tweede Kamer en naar ik aanneem ook in de Eerste Kamer, dat een deel van de lichaamsgebonden zorg alsnog naar de verzekeraar ging. Dat is nog te veel in beweging om daarvan nu al een finaal beeld te geven, hoe graag ik dat ook zou doen.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Maar het kabinet zou nu toch moeten weten, welk bedrag er overgaat met deze wetgeving? Dat punt van de persoonlijke verzorging is helder, maar dan kunt u toch zeggen of het naar de Zorgverzekeringswet of naar de gemeenten gaat, en om welke bedragen het gaat?

Minister **Plasterk**: Ik zou de orde van grootte wellicht kunnen aangeven, maar dat wil ik toch niet doen, want dan bind ik me vast op een bedrag. De kaders van het regeerakkoord staan en zijn glashelder. Die gaan we als kabinet niet ter discussie stellen. Daarbinnen zal het moeten gebeuren, en daaraan is wel het een en ander te zien. Maar verder is het mij nog te veel in beweging om daarvoor een finaal bedrag te noemen. Ik heb al eens de orde van grootte genoemd: een verdubbeling van het bedrag van het Gemeentefonds. Het Gemeentefonds omvat 18 miljard. Daar wil ik het op dit moment bij laten.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Het verbaast mij dat het kabinet op dit moment nog met zo weinig zekerheid kan zeggen om wat voor bedragen het gaat, terwijl al deze decentralisaties zo ongeveer per 2015 moeten ingaan. Dat geeft gewoon te denken. Dat inzicht moet zo snel mogelijk worden geboden. Het wordt bijzonder moeilijk voor de Kamer om straks met wetgeving in te stemmen, als het financieel kader nog zo veel vragen oproept. Het lijkt mij voor gemeenten niet te doen om al voorbereidingen te treffen, terwijl zij volstrekt nog niet weten hoeveel geld er gaat komen. Wanneer zal de minister daarover duidelijkheid bieden aan de Kamer?

Minister **Plasterk**: Ik begrijp wat mevrouw Vos zegt. Ik begrijp ook het ongeduld bij gemeenten. Dat voel ik ook in het land. Gemeenten zeggen dat zij snel willen weten waar zij precies aan toe zijn. Tegelijkertijd kan ik er niet aan voorbijgaan dat het allemaal wetgeving betreft. Die moet dus via de Eerste Kamer en Tweede Kamer. Politieke partijen kunnen daarin een verschuiving van 2,5 miljard

aanbrengen. Dat hebben wij zojuist gezien bij de langdurige zorg. Daardoor zijn de gemeenten nu inderdaad geconfronteerd met een situatie waarin het budget dat uiteindelijk in het sociaal deelfonds terechtkomt, namelijk 2,5 miljard, geringer is dan wat men aanvankelijk had voorzien. Het gesprek tussen het kabinet en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten over de consequenties daarvan loopt nog. Dat het ongemak oplevert, erken ik. Ik heb dus begrip voor de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, die namens haar leden aan de bel trekt en vraagt hoe zij hier nu mee moet omgaan.

Ten slotte vroeg mevrouw Vos naar de uitbreiding van het lokale belastinggebied. Daarover heb ik in de Tweede Kamer ook al vaak gesproken met diverse partijen. Bijvoorbeeld de SGP is daarvan voorstander. Ik geloof dat dit ook geldt voor D66 en andere partijen. Ik snap de academische redenering heel goed. Je kunt zeggen dat de gemeenten, als zij als eerste bestuurslaag grote verantwoordelijkheid krijgen, dan niet alleen over de uitgaven moeten gaan maar ook over de inkomsten; daarbij speelt evenzogoed een afweging van lokale legitimatie en democratie als bij de uitgaven. Ik stel daar twee dingen tegenover.

Allereerst behelst het een grote systeemwijziging als je het gemeentelijke belastinggebied vergroot. Dan moet je dus de inkomstenbelasting of de btw verkleinen. Ik neem immers aan dat wij dit met zijn allen min of meer lastenneutraal willen uitvoeren. Zo'n grote verschuiving van miljarden leidt tot een grote spreiding voor individuen, zelfs als die gemiddeld lastenneutraal gebeurt. Het hangt er maar net van af of je wel of niet een eigen woning hebt en ozb en inkomstenbelasting betaalt. Dit soort operaties kun je naar mijn mening dus alleen maar uitvoeren in een periode waarin er zo veel economische groei is dat er van de puntenwolk die ontstaat, niet te veel in de min terechtkomt. Als wij nu een grote herziening van het belastingstelsel doorvoeren door het gemeentelijke belastinggebied sterk te vergroten ten koste van het landelijke belastinggebied, leidt dit er altijd toe dat sommigen er 10% op vooruitgaan en anderen er 10% op achteruitgaan, zelfs als het gemiddelde ongeveer 0% zou zijn. Dat alleen al vind ik een reden om het in deze periode van geringe of geen groei nu niet te doen. Mocht er een andere periode aanbreken -- daar gaan wij wel van uit -- dan valt dat argument natuurlijk weg.

Ik zit dan nog wel met een tweede grote aarzeling. Ik heb namelijk het gevoel dat in een compact land als Nederland de tolerantie voor al te grote verschillen in lokale tarieven toch niet groot is. Academisch en theoretisch is het natuurlijk volledig juist dat mensen, als zij hun lokale tarieven te hoog vinden, de volgende keer op een politieke partij stemmen die de lokale belasting wil verlagen. Toch denk ik dat men het uiteindelijk in den brede niet zou accepteren, als wij in zo'n compact land, waar mensen hier wonen en daar werken en veel verhuizen, te grote verschillen zouden krijgen als gevolg van een heel groot gemeentelijk belastinggebied. Dit was een lang verhaal om te

zeggen dat het kabinet geen voornemen heeft om het gemeentelijke belastinggebied in deze periode uit te breiden.

De heer De Lange heeft gesproken over schaalvergroting. Hij heeft ervoor gewaarschuwd dat die niet per se iets goeds is. Daar ben ik het mee eens. Voor provincies is er een goede reden om die stap wel te zetten. Daar kunnen wij bij een andere gelegenheid ongetwijfeld uitgebreider op ingaan. In zijn algemeenheid vind ik echter dat je dit niet tot een adagium kunt maken.

De heer De Lange sprak in zijn algemeenheid steun uit voor de decentralisaties, waarvoor dank.

Ik geloof dat ik daarmee ook ongeveer door mijn spreektijd heen ben.

De heer **De Lange** (OSF): Het is een beetje komisch om te horen dat de minister uitsluitend op de helft ingaat die hem bevalt. Ik heb er natuurlijk bij gezegd dat decentralisatie inderdaad ten principale grote voordelen kan bieden. Ik heb daarbij een "mits" neergezet in onontkoombare hoofdletters. Die "mits" hield in dat je, als je tot decentralisatie wilt overgaan, er om succes te hebben voor moet zorgen dat er financiële middelen beschikbaar worden gesteld, dat je tijd hebt om kennis en ervaring op te bouwen en dat je rekening moet houden met overgangskosten die maken dat onmiddellijke bezuinigingen met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid niet ingeboekt kunnen worden. Dat heb ik gezegd en niet alleen de eerste zin die de minister met graagte citeerde.

Minister **Plasterk**: Ik heb de tekst van de heer De Lange hier ook voor mij. Het is juist dat hij daaraan deze voorwaarden heeft toegevoegd. Voor ons zijn echter toch de financiële kaders onontkoombaar. Ik wil erop wijzen dat de gemeenten ook altijd gezegd hebben dat zij het willen doen, omdat zij het aanmerkelijk efficiënter, en dus met een beperkter budget, kunnen doen. Vervolgens speelt natuurlijk de vraag over de stapeling van deze korting met nog het feit dat er de laatste jaren minder in het Gemeentefonds zit. Dat maakt de situatie voor gemeenten natuurlijk complex. Dat zie ik ook onder ogen. Ik zeg ook niet dat het een gemakkelijke opgave is. Wel heb ik het gevoel dat de gemeenten toch voorstander zijn van dit project, ook onder deze financieel betrekkelijk barre omstandigheden. Ik kom natuurlijk veel bij de gemeenten, elke week weer. Zij willen daar een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor nemen. Af en toe schuurt het op een deelonderwerp, zoals met de zorg. Daarvan zijn wij de afgelopen weken getuige geweest. Ik ben blij dat ik kan constateren dat de basishouding van de gemeenten, namelijk om samen met het Rijk te proberen om deze exercitie onder deze randvoorwaarden tot een succes te brengen, niet is veranderd. Op dat punt gaan wij dus vrolijk voorwaarts.

De **voorzitter**: Dank u wel. Dan zijn wij nu toegekomen aan de tweede termijn van de kant van de Kamer.

**

*N

Mevrouw **Van Bijsterveld** (CDA): Voorzitter. Ik dank de minister voor zijn reactie op onze vragen. Ik zal in mijn tweede termijn een onderscheid maken tussen de situatie voor de gemeenten en de provincies. De minister heeft inderdaad ingeboet op het oorspronkelijke plan voor de opschaling van de gemeenten. Het gaat inderdaad niet top-down, maar als ik het goed zie worden de decentralisatieoperaties als een soort opmaat voor vrijwillige opschaling gezien. Hoe het ook zij, dat is in ieder geval een andere dynamiek dan de dynamiek bij de provincies. Dat onderscheid wil ik inderdaad graag maken.

Voor de provincies ligt het echter naar ons idee wezenlijk anders. De minister ging in zijn argumentatie in op de bezwaren tegen het verlies van identiteit, om een van de thema's te noemen die in de eerdere discussie aan de orde zijn geweest. De minister zei dat je provinciale identiteit en regionale identiteit best kunt beleven als er opgeschaalde provincies zijn. Volgens hem zijn er bovendien ook op subprovinciaal niveau heel sterke regionale identiteiten. Dat zie ik inderdaad. Toch ligt het voor een aantal iets meer functionele kwesties op het vlak van het functioneren van het openbaar bestuur naar de mening van mijn fractie echt anders. Daarom is het jammer dat de minister de kans om nadere onderbouwing van die plannen te geven niet echt heeft benut. Het stuk is vooral een actualisering van de stand van zaken.

Bij kwesties die in de eerdere fase al aan de orde zijn geweest, noemde ik de grensoverschrijdende samenwerking. Ik bedoel dan niet interstatelijke grensoverschrijdende samenwerking maar inderdaad interprovinciale grensoverschrijdende samenwerking, in een iets ander verband dan er normaal gesproken over wordt gesproken. Mijn excuses daarvoor als ik niet helder ben geweest. In de reacties van de provincies staat ook dat zij op een aantal andere belangrijke terreinen evenveel zaken doen met provincies die niet in deze Noordvleugelprovincie zijn betrokken. Zij vragen dus waarom het deze constellatie moet zijn en niet een heel andere. Dat vinden wij ook belangrijke zaken. In die zaken hebben wij niet echt veel inzicht gekregen. Inmiddels hebben de negatieve zienswijzen van de provincies ook het licht gezien. Die zijn verschenen voordat deze geüpdatete nota is uitgebracht. Dat is naar ons idee heel jammer. De minister zegt ook dat hij nu nog volop in gesprek is met de betreffende provincies, maar naar ons idee is dat het bewijs dat de zaak nog helemaal niet is uitgekristalliseerd. Wij vinden die kwestie ontzettend belangrijk. Wij denken dat zo'n fusie niet alleen belangrijk is, maar ook verstrekkend en onomkeerbaar. In het licht daarvan wordt naar ons idee een te grote stap gemaakt van algemene tendensen naar deze concrete fusie. Daarom en ook omdat dit nog niet is uitgekristalliseerd, dienen wij een motie in. Het is een hele lap tekst.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Van Bijsterveld, De Boer, Vliegthart, Kuiper, Holdijk en De Lange wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de regering verstrekkende voornemens heeft tot het komen tot een reorganisatie van de lokale, regionale en provinciale bestuurlijke structuur;

gelet op het op 18 juni 2013 gevoerde beleidsdebat over de inrichting van het Nederlandse openbaar bestuur naar aanleiding van de visienota Bestuur in samenhang;

gelet op de daar uitgesproken noodzaak van een degelijke onderbouwing en een sterk bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak voor een dergelijke reorganisatie die verder gaat dan in de visienota gepresenteerd c.q. aannemelijk is gemaakt;

gezien de reacties van de minister van BZK op de eerder aanvaarde moties (Kox 2012, Vliegthart 2013);

gezien het uitdrukkelijke verzoek van de Kamer aan de regering om te komen met een nadere analyse over nut, noodzaak en democratische wenselijkheid van de voornemens van de regering betreffende de bestuurlijke organisatie;

overwegend dat in de reacties op bovengenoemde moties vooral gepoogd wordt een analyse te geven van de huidige stand van zaken ten aanzien van de regeringsvoornemens inzake de reorganisatie van de bestuurlijke structuur, maar dat de onderbouwing van die voornemens niet wezenlijk wordt versterkt en evenmin het maatschappelijk draagvlak aannemelijk wordt gemaakt;

vaststellend dat de regering kennelijk vasthoudt aan haar voornemens om op korte termijn de bestuurlijke inrichting van Nederland op lokaal, regionaal en provinciaal niveau ingrijpend te veranderen en in het bijzonder de provincies Flevoland, Utrecht en Noord-Holland tot één Noordvleugelprovincie samen te voegen;

spreekt uit dat de argumentatie die de regering in de visienota Bestuur in samenhang en de nadere reactie presenteert, de beoogde bestuurlijke reorganisatie en in het bijzonder een verstrekkende en onomkeerbare operatie als de fusie van de provincies Flevoland, Utrecht en Noord-Holland niet kan rechtvaardigen;

roept op, het (wetgevings)proces inzake de vorming van een Noordvleugelprovincie op te schorten,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter C (33750-VII).

**

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter, ik heb een punt van orde. Mag je over zo'n lange motie straks ook een langere stemverklaring afleggen?

De **voorzitter**: Nou, daar gaan we over nadenken.

**

De heer **Koole** (PvdA): Mag ik mevrouw Van Bijsterveld vragen om een verduidelijking van de zojuist ingediende motie?

De **voorzitter**: Wat bedoelt u precies?

**

De heer **Koole** (PvdA): Mag ik een vraag stellen aan mevrouw Van Bijsterveld?

De **voorzitter**: Mevrouw Van Bijsterveld, u kunt nog even blijven staan.

**

De heer **Koole** (PvdA): Het is een lange motie en ik moest haar even op mij laten inwerken. Uiteindelijk wordt in de motie uitgesproken dat het wetgevingsproces moet worden opgeschort, onder meer ten aanzien van de Noordvleugel.

Mevrouw **Van Bijsterveld** (CDA): Ten aanzien van de Noordvleugel.

De heer **Koole** (PvdA): De PvdA heeft in het debat waaraan mevrouw Van Bijsterveld refereert, behoorlijk wat vraagtekens gezet aan de hand van de toen voorliggende nota. Er is een nieuw stuk gekomen. Mevrouw Van Bijsterveld zegt dat dat inhoudelijk weinig toevoegt. Die vragen leven en die zijn er zeker, maar is het dan niet logisch om te bekijken wat dat precies oplevert in concrete wetgeving? Mevrouw Van Bijsterveld zegt dat het wetgevingsproces moet worden opgeschort. Betekent dit dat zij de minister ook niet vraagt om met een voorbereiding van een nieuw conceptwetsvoorstel te komen, zodat beide Kamers -- als het wetgevingsproces zou worden gestopt -- niet kunnen spreken en debatteren over een eventueel bijgesteld wetsvoorstel?

Mevrouw **Van Bijsterveld** (CDA): Ik geef allereerst een toelichting op de lengte van de motie. Het is niet verbazingwekkend dat de motie lang is geworden, want we hebben ook al een heel lange geschiedenis achter de rug. Ik roep de aanloop naar de visienota en de nadere nota in herinnering. Toen hebben we een min of meer vergelijkbare discussie gevoerd. Daarin is toen gezegd: waarom hebben we de nota Bestuur in samenhang eigenlijk nodig en waarom hebben we die update eigenlijk nodig? Wij zien dat immers allemaal bij het wetgevingsproces, want dan staat het netjes in de memorie van toelichting. Daarvan hebben wij en de meerderheid van de Kamer gezegd dat dat een beetje te mager is omdat het om zeer grote zaken

gaat en dat we willen weten wat de onderbouwing daarvan is. In het verlengde van die discussie zeggen wij dat wij hiermee niet een stapje verder komen. Daarom roepen wij de minister ertoe op om het wetgevingsproces, dat nogal onder tijdsdruk staat, op te schorten totdat de onderbouwing en de verdere uitkristallisering hun plaats hebben gekregen. Dat beogen wij met deze motie.

De heer **Koole** (PvdA): Die discussie is in feite ook in het vorige debat gevoerd en heeft uiteindelijk geresulteerd in de motie-Vliegenthart, die door een meerderheid van de Kamer is aangenomen. Mijn fractie heeft daar niet voorgestemd, omdat er niet werd verwacht dat dat veel zou veranderen aan de visie van het kabinet. Mijn opvatting is dat je dan beter kunt wachten totdat er een concreet wetsvoorstel komt. Met alle kritiek die je kunt hebben, kun je dan eindelijk beoordelen wat er voorligt. Dat zal in samenhang met andere wetsvoorstellen moeten gebeuren. Ik zou het betreuren als het wetgevingsproces überhaupt moet worden gestopt, zodat de Kamer niet eens meer toekomt aan het beoordelen van eventuele concrete wetsvoorstellen. Dat is wat de motie beoogt: het stopzetten van concrete wetsvoorstellen.

De **voorzitter**: Tot slot en kort, mevrouw Van Bijsterveld.

**

Mevrouw **Van Bijsterveld** (CDA): Wat de heer Koole over de motie zegt, is ietsje te kort door de bocht. We hebben gevraagd om het wetgevingsproces op te schorten. Dat is iets anders dan het stopzetten van het wetgevingsproces. De minister heeft een heel duidelijk tijdspad aangegeven waarbinnen de plannen volgens hem eigenlijk gerealiseerd moeten zijn. Wij vinden dat dat tijdspad nogal onder druk staat, zeker omdat de discussie nog niet is uitgekristalliseerd en omdat een fundamentele onderbouwing waarom je juist dit zou moeten doen, niet is gegeven. Dat is het antwoord dat ik nu kan geven.

De **voorzitter**: Heel kort, mijnheer Koole.

**

De heer **Koole** (PvdA): Sluit mevrouw Van Bijsterveld uit dat die fundamentele onderbouwing wordt gegeven in de memorie van toelichting bij een concreet wetsvoorstel?

Mevrouw **Van Bijsterveld** (CDA): Wij hopen uiteraard dat de memorie van toelichting helder en duidelijk zal zijn, maar wij denken nu gewoon door in de lijn die wij als Kamer hebben ingezet met de visienota en de update daarvan. Het is een beetje raar om dat proces ineens stop te zetten, zonder dat we eigenlijk een stapje verder zijn gekomen.

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. Ook mijn naam staat onder de motie van collega Van

Bijsterveld. Wij steunen die motie, onder meer omdat wij vinden dat er inderdaad tijd moet worden genomen om adem te halen en om goed te bekijken hoe het staat met het bestuurlijke en maatschappelijke draagvlak. In tegenstelling tot de heer Koole zien we daarbij wel degelijk een rol voor ons weggelegd. Wij zijn allang met de minister in gesprek over dit onderwerp. We hebben al diverse malen met hem gediscussieerd. In die zin is dit een logisch vervolg op de door deze Kamer aangenomen motie-Kox en de motie-Vliegenthart. Ja, de naam van de heer Koole stond niet onder de motie-Vliegenthart en hij heeft die motie ook niet gesteund. In die zin begrijp ik dat hij een andere afweging maakt.

Ik dank de minister voor de beantwoording in eerste termijn. Wij zullen met elkaar komen te spreken over de diverse punten. Ik houd het in mijn tweede termijn kort, maar ik wil toch nog even ingaan op de regiefunctie, want dat was mijn centrale punt. De minister zegt dat één keer ondertekenen bij de Jeugdwet meer dan genoeg is, want het wordt allemaal in de Trêveszaal besproken. Dat zal zonder enige twijfel zo zijn, maar ik kijk ook naar de Aanwijzingen voor de regelgeving. Daarin staat: "Een coördinerende minister kan in gevallen waarin hij niet primair verantwoordelijk is voor de regeling, medeondertekenen, indien die regeling in betekenende mate raakt aan het beleidsterrein waarvoor de coördinerende verantwoordelijkheid geldt." Volgens mij is juist daarvan in dit geval sprake: de minister heeft juist een coördinerende verantwoordelijkheid omdat al die wetgeving in betekenende mate aan zijn competenties raakt, in de zin dat hij hoeder is van de democratie, nationaal en lokaal. In die zin ligt het volgens mij in de lijn der verwachtingen dat de minister dan medeondertekent. De minister zegt dat dat niet zo is. We komen er waarschijnlijk bij de behandeling van de Jeugdwet nog uitgebreid over te spreken, maar ik geef dit de minister toch nog mee, zodat hij er nog even op kan kauwen. Volgens mij is de rol van de minister, als hij die serieus oppakt, namelijk wel degelijk een rol die in het wetgevingsproces middels medeondertekening tot stand zou moeten komen.

*N

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter. Ook ik dank de minister voor de beantwoording van de vragen. Ik wil hem toch nog op een aantal punten nadere vragen stellen.

Mijn eerste punt betreft de coördinerende rol. Collega Vliegenthart heeft daarover net al behartigenswaardige dingen gezegd. Het volgende valt me op. Als we de minister vragen naar die coördinerende rol, komt hij enerzijds vooral met formele argumenten -- hij zegt: we bespreken het allemaal in de Trêveszaal, dus het is kabinetsbeleid, dus het is integraal -- en geeft hij anderzijds vooral antwoorden die liggen in de sfeer van de processen et cetera. Wij zoeken naar iets anders. Is het echt integraal? Gaat het kloppen? Gaat die wetgeving samen iets opleveren voor de burgers van

Nederland? Dat is de cruciale vraag. Kunnen de gemeenten ermee uit de voeten? Krijgen ze straks wetgeving op hun bordje waarmee ze aan het werk kunnen? Hoe zit het met de financiële kaders daaromheen? Welk effect zullen die hebben op hoe goed de gemeenten hun werk kunnen doen? Zal dit echt leiden tot vermindering van de bureaucratie en tot verlaging van drempels voor burgers? Zal er een echte transformatie komen van zwaardere zorg naar veel meer de preventie? Ik krijg er geen vat op wat bij dit type vragen de rol van de minister is, terwijl dat toch het hart zou moeten zijn van zijn coördinerende rol.

Daarbij zegt de minister zelf ook: ik ben voor de versterking van het openbaar bestuur, dat is mijn taak. Maar hoe doet de minister dat dan? Hoe zorgt hij ervoor dat het openbaar bestuur, de bestuurskracht sterker wordt en dat de gemeenten in staat zijn om hun werk te doen? Hoe ondersteunt de minister hen daarin? Hoe maakt de minister waar dat er een systeemverantwoordelijkheid is van het kabinet als geheel, met een eenduidige rolopvatting van de ministers binnen het kabinet? Mijn fractie is niet overtuigd van het antwoord van de minister daarop. We hebben er in dit debat niet veel tijd voor, maar het zal terugkomen bij de behandeling van de verschillende wetsvoorstellen. Daar ben ik echter niet tevreden mee, want de minister zou er een sterkere rol in moeten spelen. Kan de minister niet toch eens in een brief aan deze Kamer nader ingaan op de vragen die ik de minister nu stel, en ons ervan overtuigen dat hij die rol inhoudelijk ook echt pakt?

Mijn tweede punt betreft de rechten van burgers. Mijn fractie is het met de minister erover eens dat de lokale democratie gaat werken. Dat gaat verschillen opleveren. Dat is niet het punt dat ik wil maken. Het punt is wel dat basisrechten verzekerd moeten zijn. Heeft het kabinet ook gekeken of de basisrechten van bijvoorbeeld het Verdrag inzake de rechten van het kind en andere internationale verdragen verzekerd zijn? Die toets ligt echt op het bord van de minister. Ik vraag de minister om die echt uit te voeren.

Erkent de minister nu, zoals hij ook al eerder heeft gedaan, dat er te weinig aandacht voor de privacy is geweest? Het is eigenlijk wel choquerend dat dat zo is. Dat zal straks, bij de behandeling van de verschillende wetsvoorstellen die hier voorliggen, een stevig punt worden. Ik noem bijvoorbeeld de Jeugdwet. Wat zegt dit echter over de rol die de minister zelf daarin heeft genomen? Kan hij daar nog eens op reflecteren? Mijn fractie vindt dat het de rol van de minister was om bij die wetsvoorstellen te bezien of de privacy van burgers gewaarborgd is. Dat zou toch een onderdeel moeten zijn van de coördinerende rol van de minister? De minister zegt dat de uitwisseling van al die gegevens wel mag als mensen dat zelf goedvinden. Inderdaad, maar hebben mensen wel een keuze? Werkt het eigenlijk wel zo? Toetsen gemeenten op dit moment al of al die mensen het prima vinden dat informatie wordt uitgewisseld? Hoe zit de minister daarbovenop? Hoe let hij daarop?

Mijn derde en laatste punt betreft het geld. Eigenlijk is het te zot voor woorden. Laat ik van mijn hart geen moordkuil maken. Er komt een gigantische operatie aan. Het moet per 1 januari 2015 allemaal gaan lopen. Dan moet het allemaal op orde zijn. We vroegen de minister: hoe zit het nu, hoeveel geld zit er nu in al die potten, hoeveel geld krijgen de gemeenten straks? We krijgen echter gewoon geen antwoord. De bedragen variëren van 13 miljard in het ene stuk tot 15 à 16 miljard. De minister noemt dat laatste nu ook. Daar komt nog een bezuiniging overheen. Uiteindelijk gaat er dus minder naar de gemeenten toe. Gaat het dan 10 miljard worden, of 13 miljard? Het is niet duidelijk. Het zou nu toch al in al die verschillende begrotingen moeten zitten? Het zou toch al doorgerekend moeten zijn? In de begroting van Sociale Zaken, in de begroting van Volksgezondheid, in alle begrotingen zou toch duidelijk moeten zijn wat het budget is dat straks naar de gemeenten gaat en hoe de bezuiniging ingevuld zal worden? Het kabinet zou dat toch moeten weten? Hoe moeilijk is dit voor het kabinet? Wij vinden echt dat er duidelijkheid moet komen. Er zou een brief naar de Kamer moeten komen, zodat iedereen weet waar hij aan toe is.

*N

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. Allereerst dank ik de minister voor de beantwoording van de vele vragen. Het geeft altijd een heel mooi gevoel om deel uit te maken van een heel intellectueel debat, een bijna academisch debat op een heel hoog abstractieniveau. Op dat heel hoge abstractieniveau kun je heel mooi praten zonder onmiddellijke gevolgen. Als ik heel eerlijk ben, kijk ik met veel meer belangstelling uit naar de komende wetsvoorstellen, omdat die gewone aardelingen betreffen en heel grote consequenties hebben. In de debatten over de wetsvoorstellen die zullen komen, kan men erop rekenen dat mijn fractie zich buitengewoon kritisch zal opstellen, in de lijn van wat ik vandaag heb betoogd.

Er was een korte opmerking over de gemeenschappelijke regelingen. Tot dusver zijn gemeenschappelijke regelingen een patente dikke moltondeken waaronder de democratische controle zeer effectief wordt gesmoord. Een verandering van die gemeenschappelijke regelingen ligt dan ook in de rede. Mijn fractie kijkt ook met zeer grote belangstelling uit naar de veranderingen die dan zullen optreden en die zouden moeten bewerkstelligen dat gemeenteraden effectief controle krijgen over de zaken die op hun bord worden gedeponneerd. Eerst zien, dan geloven, zo is mijn standpunt.

Ik kom ten slotte op de motie. Ik zal de voorzitter plezieren door niet de tekst in enig detail te herhalen. Laat ik als medeondertekenaar vaststellen dat ik deze motie van harte steun. Ik hoop voor de heer Thissen dat dit een soort stemverklaring is waar hij qua korthed goed mee kan leven.

*N

Minister **Plasterk**: Mevrouw de voorzitter. Ik dank allereerst mevrouw Van Bijsterveld voor haar toelichting. Ze gaf aan dat ze in haar scherpe kritiek op de provinciefusie, die mij niet onbekend voorkomt omdat ze daarin een consistente lijn heeft, een onderscheid aanbrengt wat betreft de herindeling van gemeenten. Ze ziet dat we niet per se op voorhand van mening verschillen over hoe die daar gaat. Ik hecht er ook aan om te zeggen dat dit ook geldt voor het onderwerp van de decentralisaties. In ieder geval in de Tweede Kamer is mij gebleken dat dat project, met alle kanttekeningen die je erbij kunt hebben, in principe niet op voorhand op weerstand bij het CDA stuit. Dat vind ik belangrijk, en wel om de volgende reden. Zoals ik al zei is het een heel grote operatie, waarbij taken van de ene bestuurslaag naar de andere bestuurslaag gaan. Dan is het van belang dat ze daar ook warm worden ontvangen, met -- ik zeg het nogmaals -- alle kanttekeningen die daar soms bij zijn. Het CDA speelt een grote rol in het lokale bestuur. Hoe meer partijen uiteindelijk de verantwoordelijkheid voor die operatie willen nemen, hoe beter. Ik blijf dus goed luisteren -- sowieso blijf ik dat doen -- naar de kanttekeningen van het CDA bij deze exercitie.

Ik dank mevrouw Van Bijsterveld voor de toelichting op het punt van de grensoverschrijdende samenwerking. Ik had dat inderdaad verkeerd begrepen. Ik dacht dat het over de landsgrenzen ging, maar het ging over de provinciegrenzen.

Mevrouw Van Bijsterveld blijft de zienswijze van de provincies als negatieve zienswijze aanduiden. Ik heb die zienswijze gelezen en opgevat als een kritische zienswijze, met als strekking: zo willen we het niet, maar op een andere manier wellicht wel. Ik ben dus vanuit een positieve grondhouding met de provincies in gesprek. Uiteindelijk zal dat tot een voorstel leiden, naar ik aanneem een wetsvoorstel. Mijn advies aan de Kamer is om dat op zijn merites te beoordelen en dan te zien of de Kamer dat in meerderheid steunt of niet. We hebben nu twee beleidsnota's geschreven. Ik constateer dat het CDA wat betreft die provinciale opschaling niet of nog niet overtuigd is. Misschien moet dat op enig moment bij de behandeling van een wetsontwerp dan maar blijken. Ik weet niet of nog een notitie hier veel aan toevoegt. Ik ontraad daarom ook de motie. Ik denk inderdaad dat we tot een wetsvoorstel moeten komen. Dan kan elke Kamer van de Staten-Generaal bekijken of zij daar haar fiat aan kan geven.

De heer Vliegenthart kwam nog even terug op de coördinerende rol en citeerde uit de bepaling de passage waar staat dat een coördinerend minister een handtekening kan plaatsen. Ik onderstreept dat "kan". Het is een kanbepaling, dus het hoeft niet per se. Ik zou hopen dat het voldoende is dat we als collectief de verantwoordelijkheid nemen voor de voorstellen die ter tafel liggen. Daarnaast heb ik geschetst hoe wij dat intern doen bij de beraadslaging binnen het kabinet. We doen het als kabinetsproject, niet

iedere portefeuillehouder is in isolement zijn eigen decentralisatietje aan het uitvoeren. In die zin hecht ik niet zo aan de kanbepaling.

Mevrouw Vos heeft ook gesproken over de coördinerende rol. Zij stelt de grote vraag -- ik heb "grote" onderstreept -- of de wereld hier nu beter van wordt en of het goed gaat. Dat zijn ook voor mij en voor het kabinet als geheel uiteindelijk de vragen waar het om gaat. Het zijn geen procedurele kwesties. Het gaat echt om de vraag of we goede voorstellen aan het maken zijn. Dat moet uiteindelijk in de finale beoordeling worden vastgesteld.

In reactie op de vraag hoe ik de gemeenten ondersteun, heb ik zojuist heel kort wat punten aangestipt. Ik zou er meer kunnen noemen, maar ik zou het zo willen samenvatten: het is een heel intensief programma om ambtenaren -- gemeentesecretarissen, maar ook andere beleidsambtenaren, gemeenteraadsleden en wethouders -- te ondersteunen, ook als collectief, bij die grote operatie. We proberen signalen op te vangen via ambassadeurs en via overleg met de VNG en voortdurend te bekijken hoe we processen kunnen bijsturen zodat het allemaal goed in de praktijk gebracht kan worden. Daarvoor ben ik inderdaad de systeemverantwoordelijk en daar ben ik druk mee bezig.

Wat betreft de privacy is er misschien sprake van een misverstand. Ik was ook verbaasd dat daar niet zwaar genoeg aan getild werd. Het is niet zo dat er in het wetgevingstraject niet zwaar genoeg aan getild werd, maar in het land lopen er al geruime tijd allerlei experimenten met de integrale benadering in zorg en welzijn. Bij werkbezoeken merk ik dat het op de werkvloer niet als een groot probleem wordt gezien. Ik denk dat dit komt door de wet van de grote getallen. In 95% van de gevallen leidt het ook niet tot problemen. Er hoeft echter maar één iemand een procedure te starten en dan kunnen we daar alsnog tegen aanlopen. Bij het wetgevingstraject ligt het dus wel degelijk voor. Ik heb deze functie nu een jaar. Ik heb al vrij snel gesignaleerd dat er over de juridische kant, maar zeker ook over de privacykant door de zorg- en welzijnssector soms net iets te gemakkelijk wordt gedacht. In de wet die we voorbereiden, moeten we hier dus zorgvuldig aandacht aan besteden. Als het goed is, zal dat ook blijken uit het wetsvoorstel dat hier uiteindelijk ter tafel komt. De verbazing -- mevrouw Vos noemde het een shock -- had niet zozeer betrekking op het wetgevingstraject, maar op alles wat er nu al gebeurt in de praktijk. Als men op de werkvloer zegt het wel te regelen, lijkt me dat net iets te lichtvaardig. Als je die verantwoordelijkheid daar legt, moet je die ook op een goede manier beleggen. Dat is bij alle wetten zo. Het gaat niet om die 90% van de gevallen waarin het in harmonie gebeurt. Het gaat erom klaar te zijn voor het kleine percentage van de gevallen waarin er wel een meningsverschil ontstaat. Daarvoor moet het helder vastliggen. Dat komt dus terug bij ieder van de wetsvoorstellen.

De heer De Lange zegt dat hij met grote interesse naar de verbetering van de Wgr, het

democratisch gehalte en de wetgeving daarover, zal kijken. Daar ben ik blij om. Dat is ook belangrijk.

Hij sprak over een deken. Wij zijn het er denk ik over eens dat een gemeenschappelijke regeling geen ideale vorm van openbaar bestuur is. Het is niet anders. Je zou de gemeenten kunnen opschalen tot een schaal waarop ze al die taken autonoom kunnen uitvoeren. Dan zou je tot zeer grote gemeenten komen. Op sommige terreinen zouden gemeenten zelfs groter worden dan de grootste gemeenten nu zijn. Dat wil niemand hier. Anders moet je accepteren dat er een of andere vorm wordt gekozen om het op een andere manier te organiseren. Dat kan met centrumgemeenten. De gemeente Leeuwarden zou dan bijvoorbeeld voor de gehele provincie Friesland een dienst kunnen aanleveren.

De **voorzitter**: Nee mijnheer De Lange, ik wil geen interrupties meer toestaan, want we lopen enorm uit de tijd.

**

Minister **Plasterk**: We kunnen dus niet anders met de Wgr. De voorstellen zullen de Kamer bereiken om die te verbeteren.

Voorzitter, daarmee ben ik aan het einde gekomen van mijn beantwoording.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Begroting Veiligheid en Justitie!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (VI) voor het jaar 2014 (33750-VI).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Opstelten**: Voorzitter. Ik dank de heer Ruers voor zijn interventies in verband met het wetsvoorstel over onze begroting. De staatssecretaris zal de vragen beantwoorden over de rechtsbijstand, want daarvoor is hij verantwoordelijk. Ik zal de andere punten voor mijn rekening nemen.

Ik begin met terug te grijpen naar de algemene beschouwingen, waarbij wij als kabinet uiteraard aanwezig waren. Toen werd de motie-Kox aangenomen waarin werd gevraagd om een samenhangende visie op de toegang tot de rechter en de rechtsbijstand. De veronderstelling dat er geen visie zou zijn, kan ik niet onderschrijven. Er is wel degelijk een samenhangende visie. De

staatssecretaris en ik staan voor het verdragsrechtelijk gewaarborgde recht op toegang tot de rechter als een van de fundamenteën van een democratische rechtsstaat en van ons beleid. Ook verwijs ik naar de relevante artikelen in de Grondwet, naar de artikelen in het EVRM, met name artikel 6, en naar de jurisprudentie die daarover door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is geformuleerd. Om die reden hebben wij er samen met onze collega van BZK, die net de vergaderzaal heeft verlaten, voor gekozen de toegang tot de rechter vast te leggen in de Grondwet. Dat is de leden bekend. Wij staan voor een goede inrichting van de rechtsstaat. In een democratische samenleving als Nederland worden sociale en economische verhoudingen beheerst door rechtsnormen. Overheid en burgers zijn gebonden aan de rule of law. Bij geschillen beslist de rechter wat in een concrete situatie recht is. Daarom garanderen wij dat rechtzoekenden een beroep kunnen doen op kwalitatief hoogwaardige en toegankelijke rechtspraak. Daarbij horen ook tijdige uitspraken met korte doorlooptijden. Immers, traag recht voelt als onrecht. Daarom worden in de toekomst procedures vereenvoudigd.

Wij staan ook voor het verdragsrechtelijk gewaarborgde recht op rechtsbijstand voor hen die niet over voldoende financiële middelen beschikken. Ook dat is een fundament van onze democratische rechtsstaat.

Een brief met daarin de verdere uitwerking van deze visie zal ruim voor het kerstreces aan de senaat worden aangeboden. Dit betekent aan het begin van de volgende week, maar misschien zelfs iets eerder. De leden zullen begrijpen dat die brief gereed is, maar wij vonden het niet chic om die voor dit debat te verzenden. Ik herinner mij dat toen de premier dit en marge van de vergadering toezegde, de heer Kox buitengewoon opgetogen was dat wij dit in zo'n hoog tempo zouden opschrijven. De staatssecretaris en ik zien natuurlijk uit naar het debat daarover.

In de motie wordt de regering gevraagd geen onomkeerbare stappen te zetten en om pas op de plaats te maken tot de brief met de visie is besproken. De toegezegde brief met de visie zal de Kamer uiterlijk begin volgende week worden aangeboden. Ik heb aan de overkant hetzelfde gezegd. Ik ga ervan uit dat de leden dat hebben gelezen. Ik ken de heer Ruers. De Kamer gaat over haar eigen agenda, maar nu er volgende week een brief met een visie ligt, dring ik er toch op aan het debat daarover op korte termijn te voeren. Wij hechten daaraan. De toegang tot het recht is een belangrijk onderwerp en er liggen maatregelen voor die voor de komende jaren een goede balans tussen doelmatigheid, kwaliteit en toegankelijkheid zullen bewerkstelligen. De staatssecretaris en ik zijn er klaar voor.

De Tweede Kamer heeft er tijdens de behandeling van de begroting van het ministerie van Veiligheid en Justitie op aangedrongen dat de visie zo spoedig mogelijk zou worden verzonden, opdat die daar op korte termijn kan worden besproken. Naar mijn mening is de bespreking van

het met de visie samenhangende wetsvoorstel niet te beschouwen als een onomkeerbare stap.

Tot slot ga ik naar aanleiding van de vragen van de heer Ruers nog in op de taakstelling van het Openbaar Ministerie. Er zijn natuurlijk taakstellingen van vorige kabinetten, het kabinet-Balkenende IV en het kabinet-Rutte I, en van het Lenteakkoord. Het kabinet-Rutte II heeft voor 2014 en 2015 geen extra taakstelling voorzien. Voor 2016 is een taakstelling voorzien van 20 miljoen, voor 2017 van 20 miljoen en voor 2018 van 12 miljoen. Dat is geen geringe taakstelling voor het Openbaar Ministerie. Wij hebben extern laten valideren of dit een haalbare situatie is gelet op onze doelstellingen. De Galan Groep heeft dit onderzocht. Wij hebben de uitkomst aan de Kamers gestuurd; die is openbaar. De uitkomst is dat dit haalbaar is mits men aan bepaalde voorwaarden voldoet.

Wij beschouwen de eerste taakstelling als een kans. Er moet een transformatie plaatsvinden. Wij zullen dat monitoren. Wij hebben gezegd dat wij de uitkomst telkens aan de Tweede Kamer zullen laten weten. Ik heb met het College van procureurs-generaal afgesproken dat als blijkt dat er toch een punt is waarvoor incidenteel een kleine bijstelling nodig is, ik de hand zal uitsteken naar het College. Ik heb dat recentelijk ook gedaan met 5 miljoen voor een aantal maatregelen. Dat is een goede duidelijke afspraak waardoor men erop kan rekenen dat wij ervoor zorgen dat er geen ongelukken kunnen gebeuren.

Dit is mijn inbreng. Ik vraag de staatssecretaris om de overige vragen te beantwoorden.

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie.

*N

Staatssecretaris **Teeven**: Mevrouw de voorzitter. Ik zal in aanvulling op het antwoord van de minister nog ingaan op een aantal punten. De heer Ruers heeft een aantal opmerkingen gemaakt over de bezuinigingen op de rechtsbijstand. Wij moeten ons realiseren dat die oplopen vanaf 2015. De begroting van 2014 wordt door dit pakket bezuinigingen op de rechtsbijstand niet geraakt. In dit 2015 gaat het om een bezuiniging van 16,2 miljoen, in 2016 van 76,6 miljoen en in 2017 van 80,8 miljoen. Dit loopt structureel op tot 85,1 miljoen. Daar komt dus dat bedrag van 85,1 miljoen vanaf 2018 vandaan.

De heer Ruers heeft gelijk als hij zegt dat een deel van de wetgeving dat door middel van Algemene Maatregelen van Bestuur wordt uitgevoerd, in 2014 zal worden behandeld. Dit zal in eerste instantie in 2015 tot een bezuiniging leiden, maar uiteindelijk loopt het op tot 85,1 miljoen structureel.

De stelselherziening die ik heb voorzien en die ook in de plannen is aangekondigd, treedt per 1 januari 2016 in werking. Daarvoor moet uiteraard de wet worden gewijzigd en moet een aantal Algemene Maatregelen van Bestuur worden

opgesteld. De voorbereiding van de AMvB's en de wet wordt begin 2014 ter hand genomen. Ik begrijp de zorgen van de senaat en de heer Ruers heel goed. Wij zullen dit niet rauw ter hand nemen. Er was even wat storing op de lijn met de Orde van Advocaten, maar nu ik weer in gesprek ben met de onderscheiden adviescommissies van de Orde, heeft de Orde zich ook bereid verklaard mee te werken aan de pilots. Vanaf 2014 wordt gewerkt met een aantal pilots in het personen- en familierecht, het verbintenissenrecht en het vreemdelingenrecht. Tevens heb ik de Orde en de adviescommissies uitgenodigd om te komen met alternatieven voor een aantal bezuinigingen op de deelgebieden. De leden hebben dit ongetwijfeld uit de media vernomen en wij hebben dit ook met de Kamer aan de overkant gedeeld. Voor het strafrecht zijn wij hier bijna uit, voor een aantal andere deelterreinen nog niet, maar wij vorderen wel.

De heer Ruers heeft nog een aantal opmerkingen gemaakt over het verbintenissenrecht. Hij wees erop dat hier sprake is van een vraaguitsval van 17%. Daar vallen serieuze rechtsgebieden onder. Het gaat hier vaak om consumentenrecht. Daarvoor zijn alternatieven beschikbaar in de vorm van geschillencommissies. Op dit moment zijn 53 geschillencommissies actief. Dat is een volledige procedure die zonder bijstand van een advocaat kan plaatsvinden en kan worden gevoerd. In dat concrete geval vindt er geen kostenveroordeling plaats. Dat heeft grote voordelen. Er is ook een nakomingsgarantie via de brancheorganisaties. Als je via geschillencommissies werkt, heb je ook geen executiegeschillen. Dat is ook een belangrijk voordeel.

De heer Ruers vroeg terecht aandacht voor de onrechtmatige daad; ik denk dan bijvoorbeeld aan letselschadezaken. In de brief aan de Tweede Kamer heb ik gesteld dat die zaken toevoegbaar blijven. Bij serieuze onrechtmatige daad kun je bijvoorbeeld denken aan een straatverbod of ernstige overlast waarover moet worden geprocedeerd bijvoorbeeld in het kader van het personen- en familierecht. Het ligt in ieder geval in het voornemen van de regering om daarvoor nog wel gefinancierde rechtsbijstand via een advocaat mogelijk te maken.

De heer Ruers heeft natuurlijk gelijk waar hij zegt, onder verwijzing naar het EVRM, dat iemand toegang moet hebben tot geschillenbeslechting en de rechter. Er staat in het EVRM echter niet dat iedereen gefinancierde rechtsbijstand en toegang tot de rechter moet hebben. Dat heeft ook het Europees Hof voor de Rechten van de Mens nooit gezegd. De toegang tot de rechter moet gewaarborgd zijn maar in hoeverre dat dan voor lagere inkomensgroepen of onvermogenen wordt gefinancierd, is een heel andere discussie.

Er is in ieder geval geen sprake van onomkeerbaarheid. De plannen moeten besproken worden in beide Kamers. Zoals de minister al zei, gaan we aan de gang met de voorbereiding van de wetsvoorstellen. Er spelen wel andere dingen als uitvloeisel van de bezuinigingen van Balkenende IV

en Rutte I ten aanzien van de rechtsbijstand. Dat speelt bijvoorbeeld in het vreemdelingenrecht waar we natuurlijk wel een geringe bezuiniging doorvoeren die voortvloeit uit Rutte I, maar die zit niet in dit pakket van de 85,1 miljoen, maar ook daarover ben ik met de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken in gesprek. Ik heb deze de vorige week uitgebreid gesproken om te kijken of er alternatieven zijn en of we die kunnen laten terugkomen in de pilot. We gaan het de komende drie, vier maanden ook goed monitoren, juist ook om te kijken naar de ontwikkelingen tot 1 april. Een van de vragen daarbij is of er serieus sprake is van vraaguitval.

Ik wil afsluiten met het volgende. We staan voor een serieuze rechtsstaat die ook de mogelijkheden biedt tot toegang tot de rechter. Het is nog geen eindoordeel. En wat betreft het begrotingsjaar 2014: deze plannen inzake de 85 miljoen structureel gaan op z'n vroegst in op 1 januari 2015.

*N

De heer **Ruers** (SP): Mevrouw de voorzitter. Ik dank de minister en de staatssecretaris voor hun heldere toelichting. Allereerst wil ik ingaan op het aspect van de onontkoombare stappen. Er zijn een aantal kabinetten voor het huidige kabinet geweest die al iets in gang hebben gezet. Zelfs voor de insiders is het moeilijk om precies te ontwaren hoe ver het proces ten gevolge van al die stappen op dit moment is. Er loopt al van alles en sommige dingen zijn al ingevoerd en andere zijn nog onderweg. Ik zou nog exact van de bewindslieden willen horen dat totdat volgend jaar het debat over de visie is gevoerd aan de overkant en in deze Kamer -- waarschijnlijk wordt het hier in maart gevoerd -- er geen nieuwe bezuinigingen worden ingevoerd. Onderhandelen en bespreken vind ik een heel andere zaak, maar het moet niet zo zijn dat er voor die tijd daadwerkelijk nieuwe maatregelen worden ingevoerd. De datum van 1 april waarover de bewindslieden zo-even spraken, lijkt mij prima, want voor die tijd hebben we dat debat hier gehad. Het is dus van belang dat er ondertussen geen nieuwe maatregelen worden ingevoerd. We willen graag bevestigd krijgen dat er geen onomkeerbare stappen worden gezet en dat er dus voor die tijd geen nieuwe bezuinigingen op dit terrein worden ingevoerd. Ik hoor daarop graag de toezegging van de bewindslieden. Over de taakstellingen en de bedragen komen we later dan nog wel te spreken. Ik heb overigens ook begrepen dat sommige dingen onderweg zijn maar pas per 1 januari 2015 geëffectueerd worden. Daarover voeren we dan tegen die tijd de discussie.

Met betrekking tot het verbintenisrecht heeft de staatssecretaris gezegd dat het consumentenrecht voornamelijk geschillencommissies betreft. Daar heb ik dan toch wel een opmerking bij. Op een aantal terreinen, zoals de onrechtmatige daad en de letselschade, zijn er helemaal geen geschillencommissies. Het is niet zo dat alle procedures op grond van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek met

geschillencommissies op te lossen zijn. Er is maar een beperkt aantal gebieden waarop dat mogelijk is. Ik vind het dan ook belangrijk dat de bewindslieden hebben gezegd dat op een aantal terreinen de rechtsbijstand toch blijft bestaan.

Dan de taakstelling van het OM, die ons grote zorgen baart. Ik weet niet of de bewindslieden kennis hebben genomen van het bericht in Vrij Nederland dat vandaag naar buiten is gekomen. Er wordt daarin onder andere gemeld dat een kwart van de Nederlandse rechters de laatste vijf jaar overwoog om op te stappen voornamelijk vanwege de hoge werkdruk. Dat blijkt uit een enquête van Vrij Nederland onder de rechterlijke macht. Van de ondervraagde medewerkers van het OM, 689 magistraten, zei zelfs 45% aan stoppen te hebben gedacht. Een van de geënquêteerden zegt letterlijk: "Het is een hele leuke baan in een hele slechte organisatie". Dan nog iets over de werkdruk. De werkdruk was de belangrijkste reden voor twijfel. Bijna drie kwart van de rechters vindt die hoog en ruim 20% te hoog. Bij het OM is sprake van vergelijkbare cijfers.

Hier wordt toch wel een heel belangrijke cri de coeur geuit. Het is allang bekend dat het OM altijd heel rustig is en niet naar buiten komt. Vorig jaar hebben we wel het manifest gehad van de rechters in Leeuwarden. Genoemd stuk in Vrij Nederland is mijns inziens toch wel een reden voor de bewindslieden om heel serieus na te denken of die bezuiniging überhaupt nog door te zetten is. Want als de rechterlijke macht op deze manier naar buiten komt, dan is er echt iets fout. Ik vind dat daar ook eens naar gekeken moet worden.

*N

Minister **Opstelten**: Mevrouw de voorzitter. Ik dank de heer Ruers voor zijn interventie in tweede termijn. Hij heeft het gehad over onontkoombare situaties ten aanzien van de voorbereiding van de wetsvoorstellen en de maatregelen die er nog komen. In de brief die de Kamer is toegezegd en die zij uiteraard ook krijgt, staat alles. Verder bereiden we ordelijk de wetsvoorstellen voor die noodzakelijk zijn om onze taakstelling te kunnen realiseren en het beleid dat we voornemens zijn te kunnen uitvoeren. Over het voorstel inzake de rustige verhoging van de griffierechten ben ik in gesprek met de Tweede Kamer. Daarna gaat het naar de Eerste Kamer. Zoals ik ook in de Tweede Kamer heb gezegd: ik bepaal uw vergaderagenda niet en ik bepaal ook niet het tempo waarin u vergadert. Ik wil natuurlijk graag door in het tempo dat wij voorstaan, maar dat doen we altijd met z'n tweeën. U bent er dus zelf bij om te bepalen op welk moment u de wetsvoorstellen waarmee wij komen of de AMvB's die wij voorhangen, hier behandeld wil hebben. Ik denk dat dit een goede afspraak is en dat we daarin elkaar kunnen vinden. Wij vinden het zelf ook heel prima om met u dat debat te voeren en daarom hebben we in reactie op de motie-Kox con amore en direct gezegd: oordeel Kamer. U krijgt dus ook onze visie.

Dan de taakstelling voor het OM en de enquête van Vrij Nederland die volgens mij morgen

uitkomt maar die iedereen al schijnt te kennen. Als trouw lezer van Vrij Nederland weet ik dat ik Vrij Nederland altijd donderdag in de bus krijg. Het is vandaag dinsdag maar ik heb het nieuwe nummer vandaag ook al en de heer Ruers kennelijk ook. Zonder reclame te willen maken voor dit weekblad, wat mij ook niet past, merk ik wel op dat ik vanaf mijn vijftiende trouw abonnee ervan ben. Een van de goede punten is dat men eens in de vijf jaar met zo'n enquête komt. Dan weet je ook waar de rechters staan, zelfs ook waar ze politiek staan, hoewel ik dat laatste totaal oninteressant vind om te weten. Het artikel opent overigens met een prachtige foto die volgens mij in kleur nog mooier is dan in zwart-wit zoals ik die nu ken. Er staan in die enquête een aantal zaken die we uiteraard serieus nemen, maar die voor ons in de kern geen nieuwe gezichtspunten bieden. Zoals de heer Ruers zelf zei: de werkdruk is belangrijk. De Raad voor de rechtspraak is over het manifest dat in Leeuwarden is opgesteld, heel goed het debat aangegaan met de rechters. Het is in de eerste plaats een gesprek dat de rechters zelf met elkaar moeten voeren.

Ik kom op het Openbaar Ministerie. Er is een aantal processen aan de orde: de transformatie van de gerechtelijke kaart, ZSM -- dat is ook een transformatie -- en de taakstelling. Dat is veel bij elkaar. Naar mijn mening is de taakstelling ook een kans. Als je een scherpe taakstelling hebt, kom je, omdat het nodig is, tot een verandering, een transformatie. Ik heb alleen wel gezegd -- dat vind ik belangrijk -- dat ik de hand uitsteek naar het OM als op basis van reële feiten en logische omstandigheden blijkt dat er meer nodig is dan men nu heeft. Ik denk dat wij het OM zo sterker maken, onder leiding van in de eerste plaats het College van procureurs-generaal. Met de Tweede Kamer heb ik afgesproken dat ik haar van tijd tot tijd over de monitor zal informeren. Dat zal ik voor de Eerste Kamer ook doen, want de Eerste Kamer volgt dit ook. Deze Kamer kennende, zal zij mij eraan helpen herinneren als zij dat noodzakelijk vindt.

*N

Staatssecretaris **Teeven**: Voorzitter. Ik wil niet dat de heer Ruers en ik elkaar misverstaan. Ik heb in het verbintenissenrecht nadrukkelijk twee rechtsgebieden genoemd waarvoor ik mij nu juist wel kan voorstellen dat de gefinancierde rechtsbijstand en de toegang tot de advocaat geborgd blijven. Ten eerste is dat de letselschade. Daarbij gaan wij experimenteren, wat je er ook van denkt, met het beginsel "no cure, less fee". Dat is bij uitstek een rechtsgebied waarop je dit zou kunnen proberen. Dat maakt het wat makkelijker om de toegang tot de gefinancierde rechtsbijstand wel mogelijk te maken. Ten tweede is dat de onrechtmatige daad. Dat rechtsgebied noemde de heer Ruers zelf ook in zijn termijn. Ik heb hiervan twee voorbeelden gegeven -- ik denk aan overlast en een straatverbod, dat je in het personen- en familierecht zou toewijzen -- waarvoor ik juist wel mogelijkheden zie om in het verbintenissenrecht de toegang tot de gefinancierde

rechtsbijstand te borgen. In de brief die ik aan de Tweede Kamer heb gestuurd over dit onderwerp, heb ik aangegeven dat je bij huurrecht zou moeten denken aan een hardheidsclausule van een op vijf en dat je bij consumentenrecht of verbintenissenrecht zou moeten denken aan een hardheidsclausule van een op tien.

De heer Ruers zei: je komt er niet alleen met geschillencommissies. Zo begreep ik zijn opmerking althans. Ik denk dat hij dit terecht opmerkte en dat hij daar gelijk in heeft. Daarom zoeken wij naar mediators. Wij zoeken de oplossing ook via mediation. Dat is ook een belangrijke manier, waar op het ogenblik al veel mee gewerkt wordt in het verbintenissenrecht. Wij hebben ook nog de oude mogelijkheden, die zijn blijven bestaan, met de adviesraden. Er zijn dus meerdere manieren om aan geschiloplossing te werken.

Tot slot. De minister heeft al iets over Vrij Nederland gezegd. Dat lezen wij natuurlijk altijd wel. Ik lees Vrij Nederland ook elke vijf jaar; ik heb geen abonnement. Ik lees het tijdschrift wel regelmatig. Ik spreek echter ook nog weleens "van binnenuit" met mijn oud-collega's van het Openbaar Ministerie en de mensen van de zittende magistratuur. Ik erken dat er mensen zijn die zeggen: nu stop ik ermee. Uiteindelijk stoppen zij er echter niet mee, want zij houden vaak van hun werk en zij vinden het toch heel mooi om in dat vak bezig te zijn. Misschien spreek ik dan andere officieren en niet precies degenen die hebben meegewerkt aan de enquête. Dat weet je nooit. Ik heb er toch een jaar of zestien rondgelopen, dus ik spreek weleens iemand. Het is wel iets wat je in je op moet nemen; daar vraagt de heer Ruers terecht aandacht voor bij de minister en bij mij. Je moet dat wel serieus nemen. Die geluiden nemen wij dus serieus, maar ook weer niet zo serieus dat wij niet door kunnen gaan met ons werk.

Ik kom op de onontkoombaarheid. De oude pakketten, van het kabinet-Balkenende IV en het kabinet-Rutte I blijven wij natuurlijk gewoon uitvoeren. Die zijn al besproken.

De **voorzitter**: Heel kort, mijnheer Ruers.
**

De heer **Ruers** (SP): De term was niet "onontkoombaar", maar "onomkeerbaar".

Staatssecretaris **Teeven**: Zeker. De term was onomkeerbaar. Wij gaan geen onomkeerbare dingen doen, maar ze zijn misschien wel onontkoombaar.

De oude pakketten van het kabinet-Balkenende IV en het kabinet-Rutte I zullen wij natuurlijk wel uitvoeren.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: Bij het vorige agendapunt ben ik vergeten iets te zeggen. Ik ben vergeten om voor te stellen om volgende week dinsdag te stemmen

over de motie-Van Bijsterveld c.s. Dat stel ik dus bij dezen voor.

**

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik schors de vergadering voor enkele minuten in afwachting van de minister van Defensie.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Begroting Defensie!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2014 (33750-X).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Hennis-Plasschaert**: Voorzitter. U gaf het vanmiddag al aan: het is mijn eerste keer hier in de Eerste Kamer. Het is mij een grote eer om hier met de leden van gedachten te mogen wisselen. Ik dank de heer Kuiper voor zijn vragen en voor de positieve aandacht voor Defensie. Dat doet niet alleen mij goed, dat doet heel Defensie goed: het personeel, de militairen en de burgermedewerkers.

De heer Kuiper verwees zeer terecht naar de Internationale Veiligheidsstrategie van het kabinet. Inderdaad, de wereld is er niet veiliger op geworden. Het behouden van wereldwijde stabiliteit vereist actieve inzet, dichtbij en ver weg, nu en in de toekomst. Het moet duidelijk zijn dat wij onze vrijheid, veiligheid en welvaart nooit als vanzelfsprekend kunnen beschouwen.

De heer Kuiper vroeg welke vertaling de Internationale Veiligheidsstrategie zou moeten hebben als het gaat om de omvang en inzetbaarheid van de Nederlandse krijgsmacht. Graag wijs ik erop dat ik op Prinsjesdag de nota "In het belang van Nederland" heb gepresenteerd. Het is een nota over de toekomst van de Nederlandse krijgsmacht. In die nota heeft het kabinet een richting gekozen en keuzes gemaakt. Wij zetten in op een krijgsmacht die operationeel en financieel duurzaam is. Wij leggen daarmee een stevig fundament voor de toekomst. Met het oog op de ervaringen van de afgelopen twee decennia, in het licht van de internationale ontwikkelingen, maar ook gegeven de financiële werkelijkheid, hoe pijnlijk die ook is, biedt deze nota naar mijn stellige mening een realistische oriëntatie. Aan de nota en de keuzes die daarin zijn gemaakt, liggen verschillende documenten ten grondslag. De Verkenningen uit 2010 werden al genoemd. Zeer zeker liggen ook de Internationale Veiligheidsstrategie van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Strategie Nationale

Veiligheid van het ministerie van Veiligheid en Justitie aan de nota ten grondslag. Het kabinet heeft eerst gekeken naar de actuele veiligheidssituatie, naar de nationale en internationale ontwikkelingen. Vervolgens is de ambitie van Nederland besproken in het licht van die nationale en internationale veiligheidssituatie. Daaruit zijn de doelstellingen voor de krijgsmacht afgeleid. Dat is wederom binnen de geldende financiële kaders. Op basis daarvan heeft het kabinet ten slotte keuzes gemaakt over de inrichting van de krijgsmacht en over de basis- en nichecapaciteiten van de krijgsmacht. Zoals gezegd kiest het voor een operationeel en financieel duurzame krijgsmacht, die samen met internationale partners in staat is om het hoofd te bieden aan tal van dreigingen. In de nota over de toekomst van de krijgsmacht houdt het kabinet noodgedwongen rekening met de huidige economische situatie. Ik zeg het de heer Kuiper na dat een robuuste en responsieve krijgsmacht in ons belang is. Het past bij de positie van een handelsnatie als Nederland. Verder lijkt het me geen verrassing dat de mondiale ontwikkelingen doen vermoeden dat militaire missies in de toekomst niet minder veeleisend of divers zullen worden. Een krachtige en internationaal inpasbare krijgsmacht blijft daarom nodig. Het gaat niet vanzelf; het vereist permanente inspanning en, niet onbelangrijk, een besef van de waarde van defensie in de politiek en zeer zeker ook in de samenleving. De Nederlandse belangen zijn hierbij gebaat. Ik ben dan ook blij dat de Kamer dit onderwerp heeft geagendeerd.

Terecht vroeg de heer Kuiper hoe de budgetten zich verhouden tot de ingeslagen weg van internationale samenwerking. Samenwerking is voor mij een heel belangrijk uitgangspunt. Dat geldt voor nationale samenwerking met lokale overheden, kennisinstituten en het bedrijfsleven, maar ook internationaal. Ik merk daarbij gelijk op dat internationale samenwerking nooit een doel op zich kan zijn. Ik denk ook dat de druk op het defensiebudget of verdergaande bezuinigingen zeer slechte argumenten zijn om de internationale samenwerking aan te gaan. In de praktijk zie je namelijk heel vaak dat de kost voor de baat uit gaat. Voor mij is het allerbelangrijkste argument dat we met of aan de hand van internationale samenwerking ons handelingsvermogen kunnen vergroten. Dat geldt inmiddels voor bijna alle landen. We kunnen blijven beschikken over wapensystemen die wij alleen niet meer kunnen financieren; denk aan Smart Defence in NAVO-verband en aan pooling and sharing op EU-niveau. Het gaat dus om het groter maken van ons handelingsvermogen als leidraad bij de verdergaande internationale samenwerking.

Ik heb al eerder gezegd dat het bij internationale samenwerking natuurlijk van belang is dat Nederland voldoende middelen in huis heeft. Als we gaan carpoolen, houdt het snel op als ik zelf geen auto in de aanbieding kan doen. Die vergelijking zou ik nogmaals willen maken. De samenwerking kan dus alleen succesvol zijn als Nederland ook zelf voldoende mensen en materieel

levert. Dat doen we tot op de dag van vandaag. We leveren ons aandeel en daarmee tonen we ons een verantwoordelijk aandeelhouder, om het zo te zeggen. Nederland neemt deel aan missies die ertoe doen. We vliegen nog steeds met onze F-16's in Afghanistan. We zitten in de Golf van Aden met Atalanta en Ocean Shield. We staan aan de Turks-Syrische grens met onze Patriotmissie. Ik spreek morgen in de Tweede Kamer over onze bijdrage aan "Mali". Daarmee doet Nederland niet alleen aan burden sharing, maar nadrukkelijk ook aan risk sharing.

De heer Kuiper merkte terecht op dat de NAVO de krijgsmachten van de lidstaten met regelmaat beoordeelt, ook de onze. Onze krijgsmacht staat nog steeds bekend als een hoogwaardige krijgsmacht met modern materieel en goedgetrainde mensen. Dat wil ik natuurlijk graag zo houden. Dat gaat niet vanzelf. Ik herhaal dat dit vraagt om een besef van de waarde van defensie in de politiek, hier en binnen de regering, maar zeer zeker ook in de samenleving. Nederland wordt in de NAVO als gidsland beschouwd als het gaat om de verdergaande internationale samenwerking. We zijn met vele bottom-up samenwerkingsinitiatieven bezig, bijvoorbeeld met Duitsland, in Benelux-verband, met het Verenigd Koninkrijk maar ook met de Verenigde Staten. Met die samenwerkingsinitiatieven oogsten wij veel lof. Het zijn initiatieven die vaak klein beginnen en zich later als een inktvlek uitbreiden tot grotere samenwerkingsverbanden. Nog steeds een heel mooi voorbeeld vind ik het European Air Transport Command in Eindhoven. We zijn bijvoorbeeld ook trekker van het project om in Europees verband meer air-to-air refuelling-capaciteiten te genereren.

Tijdens de onlangs georganiseerde Future Force Conference werden we uitvoerig geprezen door Robert Bell. We krijgen ook heus de nodige kritiek -- maakt u zich geen zorgen, voorzitter! -- maar toen werden we uitvoerig geprezen. De vertegenwoordiger van de Amerikaanse minister van Defensie en defensieadviseur bij de Amerikaanse vertegenwoordiging bij de NAVO gaf hoog op over onze bijdrage wereldwijd. Hij noemde Nederland als voorbeeld: a small country with a history of global presence. Dat is misschien goed om te onthouden, want dat wil ik ook graag als maatstaf voor de toekomst inzetten. We hebben dus een eer hoog te houden en dat gaat allemaal niet vanzelf.

De heer Kuiper stelde dan ook vragen bij het Nederlandse defensiebudget en hoe zich dat verhoudt tot de NAVO-norm van 2%. Nederland geeft, evenals een heleboel andere NAVO-lidstaten, helaas al jaren minder geld uit aan defensie. Daar loop ik ook niet voor weg. Momenteel, voor 2014, is dat 1,18% van het bbp. Ik hecht zeer aan de NAVO-norm. Tegelijkertijd vind ik het ook van belang om op te merken dat zo'n percentage uiteindelijk niets zegt over de gereedheid en inzetbaarheid van een krijgsmacht. Uiteindelijk is het echter wel een instrument waarnaar we wel degelijk serieus moeten kijken. We hebben niet voor niets die afspraken ooit gemaakt. De NAVO-norm van 2% wordt door steeds minder landen

gehaald, maar Nederland schuift ontegenzeggelijk steeds verder in de richting van de onderkant van het lijstje. Dat vind ook ik geen prettig gegeven. De realiteit is ook dat elke minister meer geld wil voor zijn of haar beleidsterrein, maar dat mijn collega's en ik ook te maken hebben met de economische en financiële realiteit. Dat dwingt het kabinet soms tot vergaande keuzes. Daarmee hebben we het te doen. Realiteitszin is dan ook van cruciaal belang. De realiteit is dat de behoefte aan geld groter is dan de hoeveelheid beschikbare middelen. Daarmee heb ik niet alleen te maken, maar ook mijn collega's.

Laat duidelijk zijn dat ik er niet van houd om luchtkastelen te bouwen. Ik beschik ook niet over het potje toverstokken dat ik soms graag zou hebben. Ik houd er ook niet van om met de wolven in het bos mee te huilen. Ik pak graag aan. Natuurlijk komt dan de vraag of we vinden dat we met het huidige budget een fair share voor onze rekening kunnen nemen. Dat is een terechte vraag. De ontwikkeling van het budget in de achterliggende jaren roept inderdaad de vraag op of het huidige percentage en het toekomstige percentage zoals we dat nu voorspellen, wenselijk is voor een internationaal georiënteerd land dat een groot deel van zijn boterham elders in de wereld verdient.

Dat brengt mij als vanzelf bij de motie. Die is sympathiek; daar loop ik niet voor weg. Een pleidooi voor verhoging van het defensiebudget vind ik aangenaam. Tegelijkertijd -- ik herhaal enigszins wat ik net zei -- is het natuurlijk ook een kwestie die ik met het oog op de huidige financiële en economische situatie en binnen de kaders van het huidige regeerakkoord niet zomaar kan veranderen. Het toekomstige defensiebudget zal mede afhankelijk zijn van de samenstelling van volgende kabinetten. Daar ga ik dan niet meer over, hoe graag ik dat soms ook zou willen. Wel zeg ik de heer Kuiper dat ik dat stabiele fundament, dat wat mij betreft leidend is voor een stijgend budget in de toekomst, heb neergelegd in de nota over de toekomst van de krijgsmacht, de nota In het belang van Nederland. Ik heb in deze nota de ambitie moeten aanpassen, omdat er echt een gat aan het ontstaan was tussen de ambitie en de middelen. Die hebben we meer bij elkaar gebracht. Daarmee komt de krijgsmacht meer in balans en is zij op termijn operationeel en financieel duurzaam. Ik heb daarmee wat mij betreft een belangrijke voorwaarde kunnen scheppen voor groei. Ik hoop van harte dat de recente begrotingsafspraken uit oktober, waarbij ook de ChristenUnie nauw betrokken was -- waarvoor dank -- en die positief zijn uitgekapt voor Defensie, uitpakken als een trendbreuk voor Defensie. Het oordeel over de motie laat ik aan de Kamer. Eén ding weet ik zeker: ik zal er alles aan doen -- dat verdient Defensie ook -- om na twee decennia van taakstellingen, reorganisaties en groeiende baanonzekerheid in te zetten op rust en op duidelijkheid. Dat hebben onze mensen, militairen en burgermedewerkers, verdiend. Dat is niet alleen in het belang van Defensie, maar toch ook vooral in het belang van Nederland.

De **voorzitter**: Dank u wel. We zijn toe aan de tweede termijn van de kant van de Kamer. Ik geef het woord aan de heer Kuiper, die zich al naar het spreekgestoelte spoedt.

**

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. We hebben allemaal honger!

Ik dank de minister voor haar reactie. Ik denk dat die helemaal in lijn is met datgene waar we samen in proberen te komen, in het belang van Nederland en in het belang van onze krijgsmacht. Het aangrijpingspunt voor dit debat is de begroting. Zo heb ik het ook willen zien, ook omdat het uitzonderlijk is dat we de begroting nog eens aan de orde stellen. Het gaat om het financieel perspectief. Wat de minister zegt over de lof die onze krijgsmacht krijgt toegezwaaid is heel mooi, dat geloof ik ook en dat is belangrijk. Maar het ging mij om het financiële perspectief. Wanneer wij politieke keuzes maken op het gebied van buitenlands beleid, is de manier waarop wij naar ons Defensiebudget kijken ook een uitdrukking van een politieke keuze. Ik heb willen aangeven dat die twee eigenlijk niet congrueren. Ze kloppen niet bij elkaar. Wij willen veel en wij moeten ook veel doen. Wij zijn een handelsnatie. Daar passen dingen bij die je op het gebied van defensie gewoon op orde wilt hebben, maar wij hebben het niet op orde. Natuurlijk heb ik kennis genomen van de nota "In het belang van Nederland", maar ik heb het idee dat er nog steeds een verschil is tussen wat wij politiek zeggen over onze buitenlandpolitieke, internationale ambities en wat wij doen met betrekking tot onze krijgsmacht. Ik ben niet vergeten dat wij een heel groot schip in aanbouw in één keer van het lijstje hebben gehaald. Het staat nu wel weer op het lijstje, maar dat hoorde toch ook bij de nota "In het belang van Nederland". Dat had wel te maken met onze maritieme positie. Het gaat dus om politieke keuzes die wij maken.

Nu zegt de minister: de NAVO heeft die 2%-norm en ik vind die eigenlijk ook belangrijk; ik vind het onder de maat dat wij daar met ons defensiebudget telkens ver onder zitten. Wij zitten nu op 1,18%. Ik vind het belangrijk dat wij een discussie krijgen, niet over de vraag hoe het geld volgende jaar zou moeten worden besteed, maar over de vraag hoe wij op de langere termijn -- het gaat inderdaad ook over volgende kabinetten -- met elkaar kunnen komen tot een stabiel niveau en een stabiel denken over wat onze krijgsmacht nodig heeft. Die 2%, ook al wordt het 1,5%, fluctueert natuurlijk met de welvaartsontwikkeling en de economische groei. Dat is "all in the game". Het geeft echter toch een bepaalde zekerheid. Een deel van mijn vraag aan de minister is: wat zijn nu de beoordelingen van de NAVO en vanuit de Europese Unie over wat wij eigenlijk zouden moeten doen? Wat de Europese Unie betreft haalt de minister terecht het voorbeeld aan van het carpoolen: als je niets hebt te brengen, ben je na een poos ook geen serieuze partner. Het niveau van het budget en van de inspanning speelt dus een rol. Hoe komen wij nu

tot een discussie over de norm die wij eigenlijk met elkaar vaststellen? Zou de minister ons daarbij kunnen helpen? Ik wil de motie in stemming brengen en de minister zegt dat zij het oordeel aan de Kamer overlaat. Daarop zou een nadere beoordeling van de normen moeten volgen. Ik heb het over het stelsel van afspraken waaraan wij ons als goede bondgenoot hebben te houden en waar wij ons toe moeten verhouden. Het gaat erom dat wij langzamerhand naar een vertaling in een afsprakenkader toegroeien. Ik weet nog niet precies hoe, maar laten wij er nu in ieder geval een begin mee maken om het in termen van het budget te gaan stabiliseren en er nadere afspraken over te maken.

De Verkenningen gingen meer over de inhoud. Nu hebben wij ook weer zoiets nodig als het gaat om het financieel kader dat wij moeten vasthouden.

De heer **Koole** (PvdA): Is dit nu een nadere uitleg van de motie? In het dictum van de motie wordt wel degelijk gesproken over internationale afspraken. Daar zit die 2% van de NAVO bij. In het verhaal dat de heer Kuiper nu houdt, gaat het er vooral om dat je in de toekomst, op de langere termijn, naar stabiliteit toegaat en ervoor zorgt de ambitie en de middelen die daarvoor beschikbaar zijn, beter in balans zijn, zonder dat dit per se die 2% hoeft te betekenen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik denk dat het een beetje illusoir is om te denken dat wij met een paar jaar op 2% zitten. Dat zal niet meteen het geval zijn. Als je nu naar de grafiek van de defensie-uitgaven kijkt, zie je dat die al 20 jaar lang alleen maar naar beneden gaan. Ik zou willen dat er een keerpunt komt en dat wij met elkaar afspraken kunnen maken over wat wij doen. Als het 1,5% is, is dat fantastisch, want dat is het Europese gemiddelde. Maar laten wij ons daar dan ook aan houden. Laat er een kader komen dat staat en dat ook blijft staan en dat bindend blijft over een wat langere periode. Ik zoek naar een manier om het proces zo in te richten dat wij daar komen. Ik ga er inderdaad vanuit dat de defensie-uitgaven wel weer moeten stijgen. Ik wil nu niet aangeven hoe ver, maar wij zakken nu alleen maar verder en ik denk dat dit niet past bij onze positie en ook niet bij de buitenlandpolitieke ambities die wij hebben.

De minister had het erover dat wij in staat zijn om overal te opereren, maar in de jaren negentig zeiden wij dat wij wel vier missies konden doen. Nu zeggen we dat wij nog maar één missie kunnen doen, dus er is wel degelijk sprake van een enorme krimp, ook al doen wij het goed.

*N

De heer **Van der Linden** (CDA): Voorzitter. Ik denk dat wij allemaal het doel van een sterke defensie delen, maar deze motie ziet wat ons betreft te zeer uitsluitend toe op de financiële normen, terwijl de financiën gerelateerd zijn aan de toekomstige samenwerking in Europa. De minister heeft gezegd dat wij gidsland zijn, maar de

gidslandfunctie heeft tot nu toe een beperkt resultaat opgeleverd in de pooling and sharing in de Europese context als geheel. Wij delen dat zeer. De minister zegt dat het percentage niets hoeft te zeggen, maar ik denk dat wij met de versterkte defensiesamenwerking in Europa meer kunnen doen met minder. Dit neemt niet weg dat wij in de toekomst misschien meer geld nodig hebben, maar dat hangt af van de taakverdeling die er in Europa komt. Ik vind het dan ook jammer dat wij niet eerst de discussie voeren over de taakverdeling, dat wil zeggen over de vraag wie welke specialisatie voor zijn rekening neemt, en dan de discussie over de financiële middelen die daarvoor nodig zijn en het commitment dat wij dan aangaan.

Het opvallende is op dit ogenblik -- daar zou ik graag het oordeel van de minister over hebben -- dat onder druk van de financiële omstandigheden in Europa lidstaten los van elkaar bezuinigingen doorvoeren op het gebied van defensie. Onlangs heeft de oud-secretaris-generaal van de NAVO, Jaap de Hoop Scheffer, een uitstekende lezing gehouden -- de Schmelzerlezing -- waarin hij een pleidooi hield voor het in het leven roepen van een soort Europees semester om nationale defensieplannen met elkaar te delen voordat zij worden geïmplementeerd. Hij zei: deze procedure is een voorwaarde om tot een begin van afstemming te komen. Nu is het zo dat lidstaten bezuinigen op defensie. Het kan dan best zo zijn dat zij in verschillende lidstaten op dezelfde terreinen bezuinigen, terwijl het bij een taakverdeling best zo zou kunnen zijn dat bepaalde lidstaten op andere onderdelen bezuinigen dan die welke zij nu in het bezuinigingspakket hebben. Wat ons betreft -- laat dat duidelijk zijn -- ligt het toekomstperspectief voor Defensie in versterkte Europese samenwerking, uiteraard in het kader van de NAVO, en niet binnen de nationale context. Ik vind het jammer dat in de motie, waarvan het dictum vooral toeziet op het budgettaire element, geen relatie is gelegd naar de versterkte Europese samenwerking, omdat die natuurlijk heel nauw met elkaar samenhangen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik wil even opmerken dat het er wel staat, want er wordt gesproken over Nederland als samenwerkingspartner in Europees verband. De manier waarop Nederland samenwerkingspartner is in Europees verband staat nog te bezien. Dan zou ik nog meer tekst nodig hebben. Maar wat u zegt, kan hiermee in verband worden gebracht.

De heer **Van der Linden** (CDA): Als u het dictum zo zou wijzigen dat u, waar u spreekt over budgettair beleid, zegt "mede tegen de achtergrond van versterkte Europese samenwerking", zou u de goede relatie leggen en zou u misschien ook op de steun van het CDA kunnen rekenen. Uiteraard zullen wij de motie nog nader in de fractie bespreken.

*N

Minister **Hennis-Plasschaert**: Voorzitter. Meer kunnen doen met minder, werd er opgemerkt als het gaat om verdergaande samenwerking in Europa. Het probleem op dit moment is vooral de fragmentatie van de Europese defensiebudgetten, terwijl als je intensievere samenwerking met elkaar aangaat, je een veel krachtiger partner zou kunnen zijn voor bijvoorbeeld de Amerikanen binnen het NAVO-kader. Binnen de NAVO wordt veel gesproken over een over-reliance on the US en over burden sharing. Wij beseffen heel goed, als Europees landen, dat we op dit moment, met budgetten die onder druk staan en gezien de financieel-economische omstandigheden, niet de capable ally kunnen zijn die we zouden moeten zijn. Dat heeft een nieuwe dynamiek gebracht in het debat over de Europese samenwerking. Dat is op zijn plaats.

Tegen de heer Van der Linden wil ik zeggen dat er eind december, over twee weken, een Europese top is waarbij de regeringsleiders spreken over de intensivering van de Europese defensiesamenwerking. Dit is van cruciaal belang. Tijdens deze top zal ook worden gesproken over het beter op elkaar afstemmen van de nationale defensieplannen. Ik heb daar zelf over gesproken in Berlijn, in München tijdens de Munich Security Conference en drie weken geleden nog in Halifax, Canada. Ook ik ben namelijk van mening dat het echt de noodzakelijke stap voorwaarts is. Zolang wij in Europa nog, zoals ik het zelf omschreef in "splendid national isolation" ons werk doen, komen we niet heel veel verder en kunnen we ook niets doen aan de problemen die we hebben binnen de NAVO op het punt van burden sharing. Ik ben dus groot voorstander van verdergaande Europese samenwerking. In de Tweede Kamer heb ik daarover al veel debatten gevoerd. Ik ben graag bereid om dat ook in de Eerste Kamer te doen, want ik acht het van cruciaal belang dat we elkaar op dat punt goed in de ogen kijken. Het betekent namelijk ook iets voor ons besluitvormingsproces. Immers, als je gezamenlijk materieel gaat verwerven en als je eenheden gaat integreren zoals we dat nu gaan doen met onze Luchtmobiele Brigade en de Duitse Division Schnelle Kräfte, betekent dat ook iets voor de inzet. Je kunt je bij verregaande samenwerking niet op het laatste moment terugtrekken; je moet je een betrouwbaar partner tonen. Dat betekent ook iets voor de politieke besluitvormingsprocessen in beide Kamers.

Ik heb zojuist al gezegd dat ik het oordeel over de motie-Kuiper c.s. op letter C aan de Kamer laat. Ik ben zeer graag bereid om met uw Kamer het debat over meer zekerheid, meer betrouwbaarheid en daarmee ook meer rust en stabiliteit in de Defensieorganisatie voort te zetten. Ik gaf zojuist al heel duidelijk aan dat het niet alleen in het belang is van de organisatie van Defensie, van de krijgsmacht en van de medewerkers, maar toch ook vooral in het belang van Nederland. Het past ook bij onze positie op het wereldtoneel.

Voorzitter. Volgens mij heb ik hiermee voldoende gezegd.

De beraadslaging wordt gesloten

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SP wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend dat zij geacht willen worden zich niet met het wetsvoorstel te hebben kunnen verenigen.

Ik stel voor om volgende week dinsdag te stemmen over de ingediende motie-Kuiper c.s. (33750-X, letter C).

**

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Mestverwerkingsplicht!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Meststoffenwet (invoering mestverwerkingsplicht) (33322).

De **voorzitter**: Ik heet de staatssecretaris van Economische Zaken van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Schrijver** (PvdA): Voorzitter. Ik heb de eer de aftrap te doen over dit belangrijke onderwerp: mestverwerking. De PvdA-fractie onderschrijft de doelstelling van het wetsvoorstel om de milieubelasting van dierlijke mest terug te brengen ter uitvoering van de EU-Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water. Het is belangrijk dat Nederland werkt aan een serieuze uitvoering van deze richtlijnen met het oog op de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater. Ook onderschrijven wij de invoering van de mestverwerkingsplicht met als doelstelling het voorkomen van overbelasting van het milieu door een mestoverschot. In deze plenaire behandeling wil mijn fractie graag zeven punten kort aan de orde stellen.

Eerst hebben wij een enkele vraag over het spoedeisende karakter van het wetsvoorstel. Wij hadden begrepen dat deze wijziging van de Meststoffenwet een spoedeisend karakter heeft om per 1 januari a.s. te kunnen voldoen aan de eisen van de Nitraatrichtlijn, waaronder een verplichte registratie van nitraten op basis van deze richtlijn. In de brief van de staatssecretaris van 3 december jl. wordt dit evenwel niet genoemd en worden andere argumenten aangevoerd om de verplichte mestverwerking op 1 januari a.s. te doen ingaan, waaronder ervaring opdoen met het nieuwe stelsel terwijl het oude stelsel van dierrechten, dat wil zeggen productiebeheersing, nog van kracht is.

Voorts stelt de regering dat de introductie van de mestverwerkingsplicht niet anders dan aan een kalenderjaar gekoppeld kan worden. Wij vragen de regering hier opheldering te geven over de precieze redenen voor het spoedeisende karakter. Ontbreekt er op dit punt misschien iets in de laatste brief van de staatssecretaris?

Ons tweede punt betreft het innovatiebeleid. Onze fractie waardeert het dat de regering zich ervoor wil inzetten dat dierlijke mest door verwerking op den duur ook een product van economische waarde en niet alleen van kosten kan worden. Onze fractie heeft vragen gesteld over de wijze waarop Nederland optimale kansen kan scheppen voor het zo milieuvriendelijk mogelijk opereren van de nieuwe mestverwerkingsinstallaties en het via mestverwerking produceren van producten die als alternatief voor kunstmest kunnen dienen en die ook economische waarde hebben. De antwoorden die de regering geeft, munten uit in beknoptheid maar helaas ook in vaagheid. Is de staatssecretaris het met onze fractie eens dat, gezien de omvang van de taak van mestverwerking, hier zowel enorme uitdagingen als schone kansen liggen voor het bedrijfsleven om via industriële en milieuvriendelijke technologische innovatie resultaten te behalen? Zijn er op dit terrein al veelbelovende technologische vernieuwingen te noemen? Zijn er voorbeelden van best practices? In hoeverre probeert de regering deze te bevorderen? Is de regering daarover in actief contact met de sector? In hoeverre ziet de regering via innovatiebeleid kans om bij te dragen aan het scheppen van optimale kansen voor het zo milieuvriendelijk mogelijk opereren van nieuwe mestverwerkingsinstallaties en voor het opleveren van producten die als alternatief voor kunstmest kunnen dienen en economische waarde hebben?

Ons derde punt betreft de export. Op diverse plaatsen in de schriftelijke voorbereiding komt de mogelijkheid aan de orde van export van mest naar het buitenland dan wel buitenlandse afzet van de verwerkte meststoffen. Uiteraard brengt dat ook vervoer met zich mee en dat kan weer milieubelasting met zich meebrengen. Om die reden vroeg onze fractie of de milieuvervuiling als gevolg van vervoer over mogelijk grote afstanden naar het buitenland in het beleid verdisconteerd is. De regering antwoordt louter dat de invoering van de mestverwerkingsplicht als zodanig geen milieueffecten met zich brengt. Dat is geen antwoord op de vraag die wij hebben gesteld. Om die reden herhaal ik de vraag of vervoer over grote afstanden naar het buitenland mogelijkwijze extra milieubelasting met zich brengt en zo ja, op welke wijze dit in het beleid verdisconteerd moet worden.

Ik kom bij het vierde punt. In de vragen heeft de PvdA-fractie ook gewezen op de kwetsbaarheden die de Raad van State constateerde in de mestverwerking en op zijn zorg of de uitvoering en naleving van de EU-Nitraatrichtlijn via het onderhavige wetsvoorstel wel voldoende geborgd is. De regering antwoordt dat zij deze zorgen niet deelt. Betekent dit dat de regering zich geheel zeker voelt over de uitvoerbaarheid en

handhaafbaarheid van de mestverwerkingsplicht? Als dat zo is, waarom legt de brief van 3 december jl. dan zo veel nadruk op het opdoen van ervaring en het daarnaast laten voortbestaan van de dierrechten teneinde aldus vooralsnog een extra waarborg te hebben via beheersing van de productieomvang? Kan het zijn dat de regering in de memorie van antwoord de zaken misschien toch iets rooskleuriger heeft voorgesteld dan deze mogelijkerwijze zijn?

Voor het vijfde punt roept mijn fractie de brief van 23 september 2013 in herinnering over plannen om met het IPO, de VNG en de waterschappen een convenant te sluiten over de procedure van vergunningverlening voor mestverwerkingsinstallaties die de kwaliteit van de leefomgeving niet aantasten. Kan de staatssecretaris ons inlichten over de laatste stand van zaken? Neemt de regering daarbij een neutrale en afwachtende houding aan of zou zij dit toejuichen? Zo dit laatste het geval is, hoe denkt zij hierbij een faciliterende rol te spelen? Nu wijst de regering ons op het meldpunt vergunningverlening mestverwerking. Dat is toch wat magertjes. Wellicht staat de staatssecretaris ook een wat proactiever beleid voor.

Ik kom bij het zesde punt. Kan het zijn dat er op maat gesneden beleid gevoerd moet worden voor specifieke regio's die bijzonder kwetsbaar zijn zoals de Peel, waar een zeer intensieve veehouderij bestaat met ongetwijfeld een enorm mestoverschot? Acht de regering, eventueel in samenwerking met lokale overheden, een gedifferentieerd beleid in die situaties wenselijk naast de drie grote regio's Zuid, Oost en Overig? Zo ja, acht zij dit ook mogelijk? Zo ja, waar zet zij in dezen precies op in?

Wat het zevende en laatste punt betreft, wijst de PvdA-fractie erop dat zowel veehouders als omwonende burgers recht hebben op duidelijkheid. Voor de veehouders is dat van groot belang om een voorspelbare en duurzame bedrijfsvoering te kunnen nastreven, met vaak omvangrijke investeringen die nodig zullen zijn voor het opzetten van mestverwerkingscapaciteit. In het huidige investeringsklimaat, met haperende kredietverlening en onzekere economische vooruitzichten, staan hierbij enorme belangen op het spel. Voor de omwonenden is het van belang dat zij weten dat stank en overlast zo veel mogelijk worden aangepakt. Kan de regering nog eens uiteenzetten op welke wijze haar beleid zowel voor veehouders als voor omwonenden op optimale duidelijkheid en voorzienbaarheid is gericht?

Wij zullen met veel belangstelling naar de antwoorden luisteren.

De heer **Koffeman** (PvdD): Over de zekerheid die inderdaad moet worden geboden aan omwonenden en aan veehouders wil ik het volgende vragen. Afgelopen weekeinde heeft een voorman van LTO gezegd dat het hem grote zorgen baart dat in veel gebieden naar zijn inschatting 40% van de mest zwart verwerkt wordt. Hij zegt dat dat niet alleen milieunadelen heeft, maar ook concurrentienadelen, omdat ondernemers die het wel goed doen met

valse concurrentie te maken krijgen. In de memorie van antwoord geeft de staatssecretaris aan dat zij de omvang van de mestfraude niet kan vaststellen. Bent u met mij van mening dat een wet als deze alleen maar uitvoerbaar en handhaafbaar is als er een sluitend systeem is om de omvang van mestfraude wel vast te stellen en om handhavend op te kunnen treden? LTO zegt zelf dat tot 40% van de mest zwart verwerkt wordt, en dat daarmee de rechtszekerheid van agrariërs en omwonenden niet kan worden verzekerd via dit wetsvoorstel.

De heer **Schrijver** (PvdA): Mijn antwoord op het eerste deel van uw vraag is bevestigend: ook wij vinden dat mestfraude moet worden aangepakt. We hebben de afgelopen dagen van LTO een brief gekregen met als inhoud dat LTO zich met het oog op diverse doelstellingen die hiermee bereikt worden, achter de invoering van deze mestverwerkingsplicht schaaft, en het dus eigenlijk een verbetering van de situatie zou vinden als u en ik de komende weken een positieve houding ten opzichte van dit wetsvoorstel zullen innemen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Maar het tweede deel van mijn vraag ging er nu juist om dat LTO zelf afgelopen zaterdag, nadat het u die brief had gestuurd, in de kranten zegt: tot 40% van de mestverwerking is zwart. Daarover maakt LTO zich zorgen. Deze wet maakt daar geen einde aan. Vindt u dat deze wet kan werken als tot 40% van de mestverwerking zwart is en blijft?

De heer **Schrijver** (PvdA): Wij vinden dat zwarte handel in mest, net als op andere gebieden, moet worden aangepakt. We hebben kennis genomen van de zeer uitvoerige nota van wel 30 bladzijden, wat heel wat meer is dan dat krantenbericht waaraan u refereert, waarin uiteen wordt gezet waarom dit wetsvoorstel een verbetering van de situatie zou kunnen opleveren. Als er flankerend beleid nodig is, ook op basis van evaluaties, om toch mogelijkerwijs optredende fraude aan te pakken, dan zullen wij daar graag aan meewerken.

*N

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Voorzitter. De Nederlandse agrarische sector is van hoog niveau. Van over de hele wereld komen er belangstellenden naar onze landbouwbedrijven en naar de Wageningen University om met eigen ogen te aanschouwen hoe zo'n klein landje het toch klaar speelt om de één na grootste exporteur van landbouwproducten te zijn. De export vertegenwoordigt een bedrag van tientallen miljarden. In 2010 bedroeg de export 65 miljard en in 2011 72 miljard. Gezien de groeiende vraag naar landbouwproducten vanuit onder andere China en Rusland is de verwachting dat de groei nog verder gaat toenemen.

Echter is er ook een keerzijde aan dit succesverhaal en dat is het mestoverschot. Eigenlijk is het beter om te spreken van een mineralenoverschot, waarbij het in het bijzonder om stikstof en fosfor gaat. Vanuit Europese

richtlijnen heeft Nederland de verplichting om het water te beschermen tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen, zoals is vastgelegd in de Nitraatrichtlijn. Tevens dient Nederland een kader vast te stellen voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid, zoals is vastgelegd in de Kaderrichtlijn Water. Momenteel voldoet de kwaliteit van het grondwater, in alle delen van het land, nog niet aan de richtwaarde uit de Nitraatrichtlijn. En in het oppervlaktewater worden op veel locaties hogere waarden aan fosfaat en/of stikstof aangetroffen dan gewenst is in het kader van de Kaderrichtlijn Water.

Zoals het LEI Wageningen en het Planbureau voor de Leefomgeving aangeven, wordt dit niet enkel veroorzaakt door dierlijke mest afkomstig van Nederlandse landbouwbedrijven. Een paar getallen betreffende de oorzaak van stikstofdepositie in 2012: 40% door de landbouw, 36% door het buitenland, 7,5% onverklaarbaar en 3% door internationale scheepvaart. Uit de emissieregistratie blijkt dat de grootste binnenlandse bron van fosfor in het oppervlaktewater wordt veroorzaakt door af- en uitspoeling en directe emissies uit de landbouw. In 2011 was dit 63%. Andere bronnen zijn onder andere rioolwaterzuiveringsinstallaties en riooloverstorten. Dit was in 2011 32%.

Wat ik hiermee wil benadrukken, is dat niet alleen de boeren debet zijn aan het mineralenoverschot, terwijl zij er wel dikwijls als enigen op worden aangekeken. Mede in dit verband dient ervoor gewaakt te worden dat er geen onredelijke eisen gesteld worden aan de agrarische sector. En zeker niet uit Brussel. Ook zou het interessant kunnen zijn om de relatie tussen de visstand en de hoeveelheid fosfaat in het water, nader te bestuderen. Er zijn beweringen dat een afname van fosfaten een negatieve invloed heeft op de visstand. Is de staatssecretaris hiervan op de hoogte? En is zij bereid om dit nader te laten onderzoeken?

Door middel van dit wetsvoorstel wil het kabinet voldoen aan de internationale milieuverplichtingen betreffende het terugdringen van stikstofverbindingen en fosfaat in het milieu en daarnaast ook nog een gunstig ondernemersklimaat creëren voor de landbouwers. Momenteel is de mestproductie gemaximaliseerd door varkens- en pluimveerechten, gerelateerd aan het aantal te houden dieren en de melkquotering. De melkquota begrenzen de melkveestapel en hebben als doel meer evenwicht brengen in de vraag en aanbod van melk. Doordat de vraag naar zuivel toeneemt, wil de zuivelsector meer ruimte om te ondernemen. Dit stelsel van Europese melkquotering vervalt dan ook per 1 april 2015. De verwachting is dat er een toename van de productie van 10% tot 30% zal komen in 2020. Dit zal zeker invloed hebben op de productie van mest. Ook zullen de dierrechten vervallen als de sector in staat is de mineralenhuishouding op orde te krijgen.

Het laatste wordt mogelijk door het voorgestelde nieuwe stelsel. Met dit nieuwe stelsel mag de veehouder alleen dierlijke meststoffen produceren als voorafgaand aan de productie

afdoende afzetcapaciteit, in de vorm van mestafzet op grond- en mestverwerking, is gegarandeerd. Het systeem wordt gebaseerd op kilogrammen fosfaat en niet op stikstof. In het nieuwe stelsel heeft de agrariër meerdere opties om evenwicht te brengen in de mestproductie en de mestafzet. Het fosfaatgehalte in de mest kan bijvoorbeeld verlaagd worden door voedermaatregelen. In deze maatregel zit wel ruimte, zonder dat het weerslag heeft op dierenwelzijn of gezondheid. Voer dat minder fosfaat bevat, heeft een hogere kostprijs. Het is dan ook op dit moment alleen een aantrekkelijke maatregel voor bedrijven met een klein overschot. De vraag is wel hoe de afname van fosfaat, in mest, als gevolg van voedermaatregelen, in de praktijk wordt vastgesteld. Kan de staatssecretaris hier meer duidelijkheid over geven?

Ook kan er mest geplaatst worden op de eigen tot het bedrijf behorende landbouwgrond en natuurterrein. De hoeveelheid mest die een ondernemer op zijn grond mag aanwenden, wordt bepaald door de van toepassing zijnde gebruiksnormen. De staatssecretaris heeft eerder aangegeven dat het niet van invloed is of de grond grenst aan een natuurgebied. De vraag is wel in hoeverre de gebruiksnorm onder invloed kan staan van een aangrenzend natuurgebied. Kan de staatssecretaris deze vraag beantwoorden?

De eigenaar of beheerder van een natuurgebied bepaalt hoeveel mest mag worden toegepast. Hieraan zijn wel maxima verbonden. Kan de eigenaar of beheerder van een natuurgebied dan ook strakkere regels opleggen? Graag een reactie van de staatssecretaris. Het aanleggen van natuur, ten koste van landbouwgronden, baart de PVV-fractie grote zorgen. Er verdwijnen niet enkel kostbare landbouwgronden, het heeft ook effect op de plaatsingsruimte van mest. De mest kan ook aangeboden worden aan grondgebruikers in Nederland met behoefte aan dierlijke mest. Voor relatief droge mestsoorten met een hoge bemestende waarde, zoals kippenmest, zijn exportmarkten gemakkelijk toegankelijk. De afzet buiten Nederland kan enkel worden verhoogd als de kwaliteit van de mest wordt verhoogd.

Het wetsvoorstel voorziet in de verplichting om een deel van het bedrijfsoverschot te verwerken. Een deel van de bestaande plaatsingsruimte voor fosfaat en stikstof uit mest wordt opgevuld door kunstmest. Dit wordt veroorzaakt doordat deze hoogwaardige mineralenconcentraten onder dierlijke mest vallen. Hoewel het gebruik van kunstmest sterk is afgenomen, is het gebruik hiervan nog steeds noodzakelijk in de landbouw.

Voor een optimaal effect van de verwerking van het mestoverschot is erkenning van stikstofkunstmestvervangers uit dierlijke mest van groot belang. Om deze erkenning te bewerkstelligen is het noodzakelijk om de Nitraatrichtlijn te wijzigen. Momenteel wordt een onderzoek uitgevoerd in het kader van de zogenoemde Pilots mineralenconcentraat. De resultaten van dit onderzoek laten tot nu toe zien dat gebruik van concentraten op een aantal landbouwgewassen in de praktijk landbouwkundig

en milieukundig verantwoord is en dat het bedrijfseconomisch uit kan. De meststoffenverordening bestrijkt nu enkel anorganische meststoffen en stelt eisen aan de samenstelling van die meststoffen. De reikwijdte van deze verordening moet vergroot worden, zodat mineralenconcentraten een eigenstandige plek in de regels voor meststoffen krijgen.

Kortom, de Nitraatrichtlijn moet aangepast worden. Hier ligt een schone taak voor de staatssecretaris. De PVV heeft al eerder gepleit voor het afschaffen van deze knellende Europese richtlijn. Het staat de staatssecretaris vrij om deze stelling over te nemen en te bepleiten in Brussel. De PVV-fractie is van mening dat zij het Nederlandse belang dient te behartigen en niet het Europese belang. Hoe staat de staatssecretaris hierin?

Er worden op dit moment al dierlijke meststoffen verwerkt. De hoeveelheid uitgedrukt in kilogrammen fosfaat bedraagt ongeveer 34 miljoen kilo. Verwerking van dierlijke mest heeft twee doelen: de mest vernietigen en mineralen terugwinnen. Bij het verbranden van bijvoorbeeld kippenmest wordt fosfor en kalium teruggewonnen, die weer als grondstof kunnen dienen voor kunstmest. Dit heeft een positieve invloed op de voorraad natuurlijke hulpbronnen.

Is het terugwinnen van fosfaat echter rendabel? Alterra heeft een verkennende studie uitgevoerd en geeft aan dat het verbranden van een droge fractie met 60% tot 90% droge stof tot een fosforrijke as ongeveer kostenneutraal is. Ook de kosten van pyrolyse van een droge fractie met 60% droge stof zijn vrijwel nul. Daarbij gaan de onderzoekers ervan uit dat de waarde van 1 kilo fosfor in biochar vijf keer hoger is dan die van 1 kilo fosfor in as. Een groot deel van de kosten bij mestverwerking zitten in het onttrekken van het vocht aan de mest. Varkensmest is dan ook minder geschikt voor verwerking en kan beter worden uitgereden op naburige landbouwgronden.

De techniek maakt het terugwinnen van mineralen mogelijk. Om de toename van het mestoverschot te verwerken moet er een duidelijk ondernemersklimaat zijn. Het percentage van het bedrijfsoverschot dat verwerkt moet worden, moet duidelijk zijn. Dat bepaalt de minister van Economische Zaken. Dat percentage kan hij afstemmen op verschillende diercategorieën, gebieden en mestsoorten. Het percentage wordt jaarlijks vastgesteld, maar kan ook vastgesteld worden voor meerdere jaren. Voor veehouders en verwerkers geeft het duidelijkheid als het percentage voor meerdere jaren wordt vastgesteld. Hierdoor zal ook de bereidheid voor de broodnodige investeringen toenemen. Dit vergroot weer de slagingskansen van de verwerkingsverplichting. Is de staatssecretaris bereid om het percentage voor meerdere jaren vast te stellen?

Op dit gebied is ook de medewerking gewenst van de lokale overheden. Zij moeten mestverwerkers de ruimte geven om te ondernemen. De verwachting is dat de verwerkingscapaciteit vergroot zal worden. De hamvraag is dan ook of het in de praktijk mogelijk

is om het verplichte percentage van het mestoverschot te verwerken. Is hier enig zicht op? Hoe snel kan uitbreiding plaatsvinden? Graag een reactie van de staatssecretaris.

De vergunningverstrekking, waarvan de verantwoordelijkheid ligt bij de lokale overheden, kan tot vertraging leiden. Daar heeft de PVV-fractie enige zorgen over. De kans bestaat dat boeren ongewild het slachtoffer worden van trage besluitvorming. De staatssecretaris heeft eerder aangegeven dat zij samen met de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu in overleg treedt met het IPO en de VNG over de mogelijkheden van een convenant, zoals collega Schrijver ook al zei. Is hier al meer over bekend?

Er zijn al initiatieven van bedrijven zelf om de mest te verwerken. Een mooi voorbeeld is ECOFERM in Uddel. ECOFERM is de eerste kringloopboerderij. Het bedrijf heeft 3.600 kalveren maar geen grond. Op de zolder van de stal is een kas gebouwd waar men uit urine en mest, algen en eendenkroos kweekt, die weer gevoerd worden aan de kalveren. Van de mest wordt droge mest en biogas geproduceerd. Het biogas wordt omgezet in stroom, dat voldoende is voor het bedrijf en 200 huishoudens. Een dergelijke constructie is ook mogelijk voor de varkenshouderij in combinatie met de glastuinbouw. Hoeveel ruimte geeft de lokale overheid echter aan de ondernemers? Het zou namelijk zonde zijn als dergelijke projecten niet van de grond kunnen komen omdat bijvoorbeeld de nokhoogte van de stal met de kas te hoog zou zijn. Is de staatssecretaris bereid om dergelijke innovatieve projecten onder de aandacht te brengen bij het IPO en de VNG en te pleiten voor een soepele realisatie van dergelijke projecten?

De PVV-fractie gruwelt van Europese bemoeienis en is wars van de Europese milieuwaaanzin. Deze maken het mestdossier problematischer dan het is. Mest biedt namelijk ook goede perspectieven. Positief aan dit wetsvoorstel is dat er meer ruimte komt voor ondernemerschap en vakmanschap. De vraag naar landbouwproducten en de huidige techniek bieden kansen voor bedrijven. Met dit wetsvoorstel wordt gestuurd op het verleggen van investeringen in dierrechten en het stelsel van melkquotering naar innovatie. Het is dan ook van cruciaal belang dat decentrale overheden meewerken om deze verandering door te voeren en het zo mogelijk maken een belangrijke, innovatieve stap in de landbouw te realiseren. Ook is het van groot belang dat de regering zich sterk maakt voor de Nederlandse boeren en niet de oren laat hangen naar Brussel. Onze agrarische sector behoort tot de wereldtop en vult onze provisiekast rijkelijk.

De heer **Schaap** (VVD): Ik hoor mevrouw Faber met enige regelmaat lekker afgeven op Brussel. Zij doet net alsof wij Nederland tegen die imperialisten daar moeten verdedigen, maar weet zij eigenlijk wel hoe richtlijnen, die de basis vormen voor onze wetgeving, tot stand komen?

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Volgens mij heeft Brussel daarbij een grote vinger in de pap.

De heer **Schaap** (VVD): Brussel bestaat alleen maar uit raden van ministers, die bij elkaar komen en dan besluiten nemen. Al deze richtlijnen, waaronder dus ook de Nitraatrichtlijn, zijn dus met volledige instemming van Nederland tot stand gekomen. Kortom, er is helemaal geen spanning tussen een Brussels en een Nederlands belang.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ik ben het niet helemaal eens met collega Schaap. Ik vind het democratisch gehalte in Europa namelijk ver beneden peil. Het klopt dat zaken vanuit de raden komen en daar naar voren worden geschoven, maar de heer Schaap weet ook dat het Europees Parlement geen enkel initiatiefvoorstel kan indienen. Het kan alleen maar ja of nee stemmen. Ik ben er nog steeds van overtuigd dat het democratisch gehalte laag is. Ook verliezen wij soevereiniteit en dat wordt alleen maar erger. Dat vind ik en dat vindt de hele PVV-fractie. Ik vind het van groot belang dat de staatssecretaris de belangen behartigt van de Nederlandse boeren.

De heer **Schaap** (VVD): Hier komen wij niet uit, maar aangezien je er zelf bij zit wanneer de besluiten worden genomen en over richtlijnen met eenstemmigheid moeten worden besloten, zou ik zeggen: meer soevereiniteit kun je toch niet krijgen? Kortom, mevrouw Faber rept van een groteske spanning tussen Brussel en Nederland, maar die speelt hier totaal niet.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Wij hebben hier een meningsverschil over, waar wij misschien nog een keer bilateraal over kunnen praten, want het is nooit verkeerd om er samen over te praten.

Mevrouw de voorzitter, nu ga ik echt afronden. De boeren hebben in het verleden laten zien dat zij bereid en in staat zijn om vernieuwende stappen te zetten. Wij moeten trots zijn op onze agrarische sector.

*N

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter. Mijn inbreng voor dit debat moest met stoom en kokend water tot stand komen. Dit debat verwachtte ik namelijk nog niet vanavond, maar uiteraard ben ik zeer bereid om dat te voeren met de staatssecretaris. Overigens sluit ik mij graag aan bij de vraag van collega Schrijver om nog eens uit te leggen waarom het cruciaal is dat dit wetsvoorstel voor 1 januari behandeld is.

Wij spreken over de invoering van de mestverwerkingsplicht. Dat instrument komt in de plaats van een stelsel van varkens- en pluimveerechten. De staatssecretaris zelf schrijft in haar beantwoording aan de Kamer: "Tezamen met de Europese melkquotering zorgt dit stelsel voor een plafond aan het aantal dieren. Hiermee wordt voorkomen dat het mestoverschot te zwaar drukt

op de nationale mestmarkt." In de Meststoffenwet is de expiratedatum voor het stelsel van varkens- en pluimveerechten op 1 januari 2015 gezet. Dat moet nog wel bij Koninklijk Besluit worden bevestigd. De melkquota vervallen per 1 april 2015. Daar is in Europa al eerder over besloten. De staatssecretaris schrijft dat verplichte mestverwerking als instrument op zichzelf voldoende effectief moet zijn om de druk op de Nederlandse mestmarkt zodanig te verlichten dat dit positief bijdraagt aan de realisatie van de doelen van de Nitraatrichtlijn. Ook geeft zij aan dat niemand erbij gebaat is als er onvoldoende capaciteit is om het bestaande mestoverschot verantwoord te verwerken en als gelijktijdig het aantal dieren en daarmee het mestoverschot toenemen. Zo formuleert zij dat in de antwoorden aan de Kamer.

Van deze beantwoording worden wij zeer ongerust, want aan de ene kant zegt de staatssecretaris dat het allemaal op orde moet en gaat komen. Aan de andere kant zegt zij zelf al: stel dat het niet goed komt en tegelijkertijd het aantal dieren toeneemt. In feite geeft zij dus aan dat de kans groot is dat het aantal dieren toeneemt na de afschaffing van de dierrechten. Daar zit een grote zorg van ons. De veehouderij veroorzaakt immers al zeer veel milieuproblemen in dit land, niet op één front maar op alle fronten.

Laten wij nog eens goed bekijken wat er allemaal aan de hand is. De bodem en het grond- en oppervlaktewater zijn vervuild. Door te veel ammoniak gaat onze natuur naar de knoppen. De veehouderij draagt flink bij aan de opwarming van het klimaat. Fijnstof is een groot probleem voor de volksgezondheid. Een deel daarvan komt van de intensieve veehouderij. Dan heb ik het niet eens gehad over de risico's voor de volksgezondheid: de Q-koorts en de antibioticaresistentie die ontstaat. Tenslotte zijn daar de landschapsvernieling en de grote verkeersdruk van zwaar landbouwverkeer op kleine wegen, juist in de concentratiegebieden, en de daarmee gepaard gaande verkeersonveiligheid.

Dit telt allemaal op voor de mensen die daar wonen, voor het milieu, de natuur en de dieren zelf. Het beeld is niet fraai: de leefbaarheid staat enorm onder druk, de volksgezondheid is in het geding en de schade aan natuur en milieu is groot. En wat doet dit kabinet? Het schaft de dierrechten af en stelt daarvoor een uiterst onzeker systeem in de plaats, namelijk de verplichte mestverwerking. Maar juist een sterkere nationale sturing is broodnodig om de problemen op te lossen die ik net formuleerde. Die sturing ontbreekt op heel veel fronten. Wij hebben daar een interessant overzicht van gekregen van de Stichting Natuur & Milieu. Zij schetst het beeld dat op dit moment in feite nationale sturing ontbreekt op het gebied van volksgezondheidsrisico's. Voor geurbeleid ontbreekt duidelijke nationale regelgeving. Er is onvoldoende sturing op het fijnstof-, fosfaat-, ammoniak- en CO₂-beleid. Natuur & Milieu schetst dat het kabinet onvoldoende beleid voert op alle terreinen waar problemen zijn. Het ene punt waarvoor dan wel landelijk beleid is, namelijk de sturing op dierrechten, wordt afgeschaft.

Wij zien dus een groot aantal risico's. Allereerst, zal de veestapel niet in grote mate toenemen wanneer het kabinet hiertoe overgaat? Er is namelijk een enorm uitbreidingspotentieel in de intensieve veehouderij en de melkveehouderij. Die laatste is weliswaar niet direct betrokken bij het afschaffen van de dierrechten, maar heeft wel degelijk een enorm groeipotentieel en ook daar wordt mest geproduceerd. De voordelen van schaalvergroting en concentratie blijken in de praktijk groot te zijn en hebben ook tot nu toe steeds de ontwikkelingen bepaald. Er is veel planologische ruimte in Nederland. In Noord-Brabant zijn er bouwblokken van nu gemiddeld 1 hectare. Die mogen straks uitbreiden, want de provincie vindt dat je 1,5 hectare mag bebouwen. Die bebouwing kan ook nog verdicht worden. Daardoor wordt het mogelijk dat de Brabantse veestapel meer dan gaat verdubbelen. Gemeenten hebben in het verleden grote bouwblokken opgenomen in hun bestemmingsplannen en kunnen die niet zomaar wegstrepen zonder schadevergoeding. Ze kunnen voorwaarden stellen aan de geurhinder, maar die is niet beperkend voor de productieomvang. 70% van de intensieve veehouderijbedrijven in Brabant heeft nog vergunbare geurruimte.

Juist in gebieden waar de schade en de overlast nu al groot zijn, dreigt het aantal dieren fors te gaan toenemen wanneer de rem van de dierrechten eraf gaat. Er is immers nog veel te veel ruimte binnen het bestaande vergunningstelsel. Sinds de reconstructiewet uit 2003 is de veestapel in de Peelregio bijvoorbeeld al met 22% toegenomen en het mestoverschot is opgelopen tot 70%. En dat juist in een gebied met zeer waardevolle en kwetsbare natuur.

Ook de melkveehouderij dreigt behoorlijk te gaan groeien en ook dat komt allemaal op die grote meststapel terecht. We hebben kortom al veel te veel mest in Nederland, met 100 miljoen kippen, 12 miljoen varkens en 4 miljoen runderen. Dat aantal dieren zal nog gaan toenemen. Nu kunnen we de mest al niet kwijt en de vraag is hoe dat straks wel gaat lukken.

Daarbij komt ook nog het probleem dat die mestmarktdruk zo groot is dat er al heel veel mest verdwijnt. Het systeem werkt in feite niet. Handhaving en controle zijn onvoldoende en dat is ook bijna niet te doen met zo'n enorm overschot. Tussen 2006 en 2010 is 45 miljoen kilo fosfaat uit varkensmest verdwenen, zo blijkt uit onderzoek van de Wageningen Universiteit. Dit is nooit opgehelderd. Er is nooit een boete uitgedeeld. Dit gebeurt gewoon. LTO-voorman Jaap Haanstra -- collega Koffeman memoreerde het net al -- zei in een interview dat in bepaalde delen van Nederland 40% van de mest zwart is. Dit zegt dus iemand uit LTO-kringen. Het is waarschijnlijk een slip of the tongue, maar ik neem aan dat dit de werkelijkheid is. Dus dit is wat er nu aan de hand is. Handhaving en toezicht zijn dus volstrekt onvoldoende. Gecombineerd met een grote overproductie, staat dat garant voor problemen.

De heer **Schaap** (VVD): Ik wil nog even terugkomen op die publicatie van LTO over de fraude en het verdwijnen van mest. Mevrouw Vos zegt dat dat aan slip of the tongue van Haanstra is. Is het niet een beetje al te denigrerend om, als de vertegenwoordigende organisatie van de boeren zelf het probleem duidelijk durft te analyseren en daarmee voor de dag te komen, dan te denken: ook dit zal wel weer niet deugen?

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Het is goed dat u mij de kans geeft om mijn woorden dan even te corrigeren. Ik begreep net van de heer Schrijver dat deze uitspraak van mijnheer Haanstra als weer gecorrigeerd was. Daaruit concludeerde ik dat de heer Haanstra erg open was geweest en dat in ieder geval anderen binnen LTO daar spijt van hebben. Ik neem de heer Haanstra echter graag zeer serieus. Ik vind het ook belangrijk -- het is goed dat u dat zegt -- dat iemand uit de kring zelf zegt: we hebben een probleem. Ik neem dat dan ook graag serieus. Tegelijkertijd zegt dat dat er dus echt een probleem is. Zijn de randvoorwaarden om de stap die de staatssecretaris wil zetten, dan wel aanwezig om dat succesvol te doen?

De heer **Schaap** (VVD): Ik waardeer het toch dat LTO zelf met dit water naar de dokter wil komen.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik ben het zeer eens met de heer Schaap. Dus dank dat hij mij de kans geeft om in ieder geval te verduidelijken wat ik bedoel. Het is inderdaad zeer belangrijk dat er open wordt gesproken over het probleem.

Voorzitter. De staatssecretaris komt dan met de oplossing van mestverwerking. Wat gebeurt er dan in feite? Er komt niet minder mest. Wat er gebeurt, is dat het totale volume gereduceerd wordt. In feite wordt het water er gewoon uitgehaald, om daarmee te besparen op de transportkosten. Maar het mineralenoverschot neemt daarmee niet af, dat blijft gelijk. Dat is een belangrijke vorm van mestverwerking. De verwerkte mest wordt dan getransporteerd en naar elders gebracht. Als je dan mest gaat vergisten, wat ook kan, dan leidt dat tot biogas, dat we allemaal kunnen gebruiken. Maar ook daar moet je jezelf afvragen of dit nu wel zo goed is voor het milieu. Mijn fractie denkt van niet, want ook daar zie je in feite dat het mineralenoverschot toeneemt, omdat vergisten alleen maar mogelijk is door allerlei zogenaamde coproducten, dus andere gewassen, toe te voegen in dat vergistingsproces. Dat betekent dus weer meer mineralen. De verbouwing van al die extra gewassen vraagt ook weer om extra landbouwgrond. Het gas dat vrijkomt, ook dat is apart, wordt in feite slechts voor 10% uit de mest zelf gehaald. 90% van dat gas komt uit al die overige gewassen. Als je dat milieutechnisch doorrekent, moet je toch zeggen dat dit voor het milieu bijzonder weinig oplevert. De vraag is dus wat die mestverwerking vermindert. Naar mijn idee dus bijzonder weinig.

Een probleem is overigens dat er veel mestfabrieken gebouwd zullen moeten worden. Ik heb daar in de schriftelijke ronde ook naar

gevraagd. Nogmaals, de vraag aan de staatssecretaris is hoeveel dat er eigenlijk zijn, maar het zijn er bijzonder veel. Dat gaat ook weer een enorme druk op het landschap in Nederland betekenen. In de gebieden waar nu al heel veel intensieve veehouderij is, zal de neiging om daar in de buurt veel van deze mestfabrieken te bouwen, zeer groot zijn. Dus de concentratie van niet alleen intensieve veehouderij, maar ook van het hele mestverwerkingsproces zal in een aantal gebieden in Nederland gaan plaatsvinden, met grote consequenties voor de leefbaarheid en voor het landschap.

Dat plaatje ziet er alles bij elkaar niet fraai uit. Dan is ook de vraag waar die verwerkte mest dan naartoe moet. Wie gaat die mest gebruiken? In de meeste landen om ons heen in de Europese Unie is ook sprake van een stikstofoverschot. Dus waar moet deze mest naartoe? Waar moet die worden afgezet? Wie vraagt nu eigenlijk om deze mest? Ik krijg daar graag een antwoord op van de staatssecretaris. Wat zal de impact zijn van het op grote schaal transporteren van mest uit Nederland? Kortom, wij hebben zeer grote vragen bij het hele idee van de verplichte mestverwerking en of dat überhaupt uitvoerbaar is, of dat milieuwinst zal opleveren en of het ook handhaafbaar en controleerbaar is, gezien de grote druk die er nu al bestaat en de aanwijzingen voor fraude.

Het valt ons op dat de staatssecretaris zegt dat dierrechten geen innovatie opleveren zolang we die laten bestaan. Dat verbaast mijn fractie zeer. Volgens mij zouden juist stevigere milieuregels van de staatssecretaris op alle fronten die ik net beschreef, en een stevigere uitdaging richting de sector om op een veel schonere manier te gaan produceren, zeer veel innovatie kunnen opleveren. Dierrechten zijn, hoe je het ook wendt of keert, in ieder geval nog een soort noodventiel op een enorm probleem in Nederland met te veel dieren en te veel mest. Juist dat noodventiel wordt in feite opengezet. Mijn fractie wil de staatssecretaris wat preciezer vragen wanneer zij definitief wil besluiten tot het afschaffen van de dierrechten. Zij gaat dit doen per Koninklijk Besluit, zo begrijpen wij. Dat wordt uiteindelijk nog vastgesteld op basis van nadere gegevens die onder meer moeten komen uit een ex-anterrapportage door de WUR en het PBL in november 2014. Dit komt dus bijzonder laat beschikbaar. Dan zouden eventueel per 1 januari de dierrechten al moeten zijn afgeschaft. Ik vraag de staatssecretaris om een toelichting. Hoe denkt zij dat zij dit op een verantwoorde manier kan doen? Wat zijn de criteria die zij gaat hanteren? Moet er al voldoende mestverwerking zijn? Is dat het enige criterium of gaat zij ook kijken naar een risicoanalyse? Welke risico's zullen er gelopen worden wanneer de zaak niet voldoende uitbreidt, wanneer de mest niet kan worden afgezet? Gaat zij dat ook bekijken? Gaat zij ook kijken naar controle, handhaving en mogelijke fraude? Gaat zij het systeem monitoren? Wij krijgen daarvan graag een duidelijker beeld. Als zij dan wil overgaan tot het afschaffen, waarom regelt zij dit dan niet netjes met een wet waarin zij allerlei voorwaarden regelt waaronder dit eventueel kan gebeuren? Waarom

moet dat nu via een Koninklijk Besluit dat in de wet komt?

Ik kom tot een afronding. Mijn fractie acht het onverantwoord om in de huidige situatie, met het enorme mestoverschot, met een zeer grote druk op de mestmarkt en met grote schade aan milieu, natuur en gezondheid, het systeem van de dierrechten los te laten. Juist die rem op het aantal dieren is cruciaal zolang deze problematiek in deze vorm en deze omvang bestaat. Sturing op individuele vergunningen is onvoldoende. De handhaving en het toezicht zijn tot op heden onvoldoende. Ook de uitvoerbaarheid van het systeem van verplichte mestafzet laat zeer te wensen over.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Gaat het mevrouw Vos om het aantal dieren of om het mineralenoverschot?

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Uiteindelijk gaat het natuurlijk om het mineralenoverschot, maar wij weten allemaal dat dieren hét middel zijn waarmee je kunt sturen. Dieren produceren nu eenmaal mest. Dat kun je een beetje reduceren, maar de hoeveelheid mest wordt gewoon bepaald door de hoeveelheid dieren. Zolang er in Nederland veel te veel mest wordt geproduceerd en zolang wij dat naar mijn idee ook niet elders kunnen afzetten, hebben wij een enorm probleem. Mijn fractie is daarom van mening dat de enige duurzame oplossing -- daarover wilde ik net iets zeggen -- in ieder geval de reductie, de vermindering, van de veestapel is. Dat is een absolute voorwaarde om tot oplossingen te komen. Juist die voorwaarde wordt naar ons idee met voeten getreden door het systeem van dierrechten los te laten.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ik heb nog een aanvullende vraag. Stel dat wij wel de mest op een nette, goede, manier kunnen verwerken, blijft mevrouw Vos dan op haar standpunt staan?

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik was ooit lid van de Tweede Kamer. In 1994 hebben wij dit type debatten al gevoerd. Eerlijk gezegd denk ik langzamerhand: hoeveel moet er in Nederland nog gebeuren voor wij een keer met elkaar zeggen dat het genoeg is geweest. Ik kan het eigenlijk niet anders zeggen. Wij hebben zo geprobeerd om dit probleem op te lossen, om het aantal dieren in Nederland terug te dringen. Ik zei net al dat sinds die reconstructie de varkensstapel in Brabant alleen maar enorm is gegroeid. Ik denk echt dat wij naar minder dieren moeten. Ik heb niet het vertrouwen dat wij met een technische maatregel als mestverwerking dit probleem kunnen oplossen.

Ik heb tijdens mijn interruptiedebat met mevrouw Faber al een aantal zaken gezegd. Wat mijn fractie betreft, zou het omgekeerde moeten gebeuren van wat de staatssecretaris zegt. Dierrechten blijven absoluut nodig om grenzen te stellen aan de groei van de veestapel. Wij zouden zelfs dierrechten voor koeien moeten invoeren, want wij weten, evenals de staatssecretaris, dat

juist de groei in de melkveehouderij stevig is. Die zou door het afschaffen van de melkquota een enorme vlucht kunnen nemen. Het systeem van dierrechten moet daarom wat ons betreft in stand blijven en worden uitgebreid. Ik vraag de staatssecretaris zelfs om ook op alle andere milieuproblemen die zich nu voordoen zelfs een sterkere landelijke sturing in te zetten en haar regelgeving aan te scherpen, zodat wij die problemen echt een keer gaan oplossen.

Mijn fractie is ervan overtuigd dat je de sector dwingt en uitdaagt tot werkelijke innovatie wanneer je hem uitdaagt met vergaande regelgeving. Dat is de innovatie waarop mijn fractie wacht, namelijk een die echt leidt tot een veel duurzamere omgang met dieren, milieu en natuur in Nederland.

*N

De heer **Schaap** (VVD): Voorzitter. Mijn betoog zal qua analyse en daarop gestoelde conclusies ongeveer het absoluut tegenovergestelde beeld geven van wat mevrouw Vos heeft gezegd. Wat dat betreft hoop ik dat dit een bijdrage is aan het debat. Mijn fractie levert vandaag met genoegen een bijdrage aan het debat rond het wetsvoorstel over de invoering van de mestverwerkingsplicht. Mijn betoog zal zich vrij sterk concentreren op de dubbele standaard in dit wetsvoorstel, namelijk het nog altijd van kracht blijven van dierrechten, gekoppeld aan het succes dat de mestverwerking kan opleveren. Het is mijn fractie duidelijk dat dit voorstel grotere implicaties heeft dan alleen de mestverwerking zelf. Het gaat om meer dan het technische vraagstuk van de mestverwerking en de verplichting voor de veehouderijsector om het probleem van het mestoverschot zo op te lossen. Laat ik op voorhand duidelijk zijn over de opstelling van de VVD-fractie. Wij zijn een groot voorstander van deze oplossingsrichting voor het probleem van het nutriëntenoverschot. We stemmen op deze grond dan ook in met een wettelijke borging daarvan. In beginsel menen wij dat dit door de veroorzaker zelf moet worden opgelost als activiteiten van een sector in onze economie een probleem veroorzaken.

Tot zover het beginsel. Een complicatie is namelijk dat het onderhavige wetsvoorstel het probleem allesbehalve zo eenvoudig verwerkt: niet in de analyse en beschrijving, evenmin in de oplossing. In feite bevat deze wet twee oplossingsrichtingen, waarvan de ene niet alleen als een dreigende wolk boven de andere hangt, maar de beoogde oplossing ook nog zeer wel kan frustreren. Ik doel hierbij op de dierrechten. De op mestverwerking gerichte wet bevat immers tevens de dreiging van continuering en additionele instelling van dierrechten; dit als de mestverwerkingsplicht niet succesvol mocht zijn. Deze verknoping van strijdige wettelijke instrumenten in een wet verdient geen schoonheidsprijs. Hierop kom ik nog terug. Eerst een paar andere, kaderstellende opmerkingen.

Laat ik beginnen met het wettelijk instrument van dierrechten. In algemene zin lijkt

mij het instellen van dierrechten een uitermate slecht middel voor het beoogde resultaat: de terugdringing van het nutriëntenoverschot. Dit doel als zodanig heeft overigens de instemming van de VVD, daarover geen misverstand. Bedacht moet wel worden dat het hierbij gaat over nutriënten, niet over dierlijke mest in algemene zin. De kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater vraagt om het terugdringen van de emissies van stikstof en fosfaat. De wettelijke grondslag van dit doel, de Europese richtlijnen en de daarop gebaseerde Nederlandse regelgeving vormen hiervan de basis. Daarover een discussie heropenen, is contraproductief. De veehouderijsector moet deze uitdaging aandurven; ik heb geen signalen dat deze sector daarvoor terugdeinst.

Tegelijk heeft de agrarische sector echter, in het bijzonder de veehouderij, met meer, eveneens wettelijk vastgelegde uitdagingen te maken. Het gaat hierbij om uitdagingen waarover een aanzienlijke consensus bestaat. Het gaat om diergezondheid en dierwelzijn, om volksgezondheid, voedselveiligheid, milieu en wat niet meer. Het realiseren van deze doelstellingen vraagt veel van de sectoren, niet alleen van de veehouders, maar ook van de gehele verticale kolom, inbegrepen de instituten die werken aan wetenschappelijke en technische innovaties. Laat ik over één ding helder zijn: de vele doelstellingen zullen niet gehaald kunnen worden als het de agrarische sector onmogelijk gemaakt wordt te innoveren en dus te investeren in de vele maatregelen die hiervoor nodig zijn. En dit is onmogelijk als dergelijke investeringen niet gekoppeld kunnen worden aan de ruimte voor schaalvergroting en intensivering.

Het doet de VVD-fractie goed dat, blijkens de memorie van antwoord, ook de regering ruimte wil geven aan een verantwoorde groei van de veehouderij. Een duurzame veehouderijsector vraagt om draagkracht. Nu is er een natuurlijke gelegenheid om aan deze voorwaarde te voldoen. Een groot deel van de agrariërs heeft namelijk geen opvolger, wellicht meer dan de helft. Dit leidt op autonome basis al tot schaalvergroting, door samenvoeging van bedrijven. Deze ontwikkeling kan dus goed gekoppeld worden aan genoemde uitdagingen; daarop moet het beleid worden afgestemd.

Met romantische dagdromerij over kleinschalige natuurlijke landbouw komen we nergens. Voor het behalen van de wettelijke doelstellingen is dit zelfs een uiterst contraproductieve dagdromerij. Daarmee is niemand geholpen, ook de dieren niet. Nu loopt Nederland wereldwijd al voorop met het realiseren van een gezonde en duurzame veehouderij. Dit is op zich al een krachtig argument om de veehouderij in dit land ruimte te geven. Vreemd dus dat er vanuit verschillende kringen zwaar wordt afgegeven op de grootschalige veehouderij, zoals met denigerende opmerkingen over megastallen. De realiteit is dat deze grootschaligheid een veelbelovende basis vormt voor het realiseren van de eisen die aan deze sector worden gesteld. Het bieden van ruimte voor deze wijze van realisatie van een duurzame veehouderijsector kan onze

positie in de wereld nog verder versterken, inbegrepen de export van hier ontwikkelde technologieën. Ook wat dit betreft dus een pleidooi voor mestverwerking binnen een sector die de ruimte heeft om te investeren.

Ik wil met dit pleidooi duidelijk maken dat dierrechten een paard achter de wagen zijn. Het bevrozen van het aantal dieren zal alleen maar zorgen voor frustratie van de ontwikkeling van de veehouderij naar een nog duurzamer inrichting. Het leidt bovendien tot een financiële waardering van dergelijke rechten, dus tot dood kapitaal. Dit kapitaal wordt ook nog weer onttrokken aan zinvolle investeringen zoals genoemd. Mochten dierrechten daarenboven leiden tot inkrimping van de veestapel, dan spant dit zelfs een horde paarden achter de wagen. Het zal de vernieuwing in de sector totaal frustreren, inbegrepen de bijdrage die de verticale kolom moet leveren. Het zal zeker niet het terugdringen van het nutriëntenoverschot helpen realiseren; wellicht zelfs integendeel. Anders gezegd, hoe eerder we van de dierrechten af zijn, hoe beter voor het gehele complex aan wettelijk vereiste doelstellingen. Ik zou de staatssecretaris willen vragen haar licht te laten schijnen over deze beschouwing. Beamt ook zij de noodzaak van ruimte voor een algehele bedrijfsontwikkeling? En hoe ziet zij de plaats van dierrechten hierin?

Er komt nog wat bij. De veehouderijsector is een zeer efficiënte verwerker van een brede range aan restproducten uit de verwerkingsketens. Als deze wijze van omzetting in hoogwaardige producten weg zou vallen, ontstaat een ander overschottenprobleem, waarvan het opruimen tot hoge kosten zal leiden. De veehouderijsector zelf is dus al een verwerker van restproducten. Daar voegt mestverwerking nog een verwerkingsslag aan toe, namelijk die van dierlijke mest, een volgend en eveneens waardevol restproduct.

Over dit laatste wil ik nog wat kwijt. Ik spreek bij dierlijke mest met opzet niet van een minderwaardig of zelfs kwalijk afvalproduct, maar van een restproduct, liever nog van een nuttig restproduct. Nutriënten, in dit verband vooral het schaarse fosfaat, zijn alleszins nuttige elementen. Ze zijn immers nodig voor de voedselproductie. Dit geldt ook voor het hoofdbestanddeel van de dierlijke mest, het organische materiaal. Dit kernbestanddeel van de mest is uitermate hard nodig voor de mondiale bodemvruchtbaarheid en dus ook weer voor de voedselvoorziening. We moeten ophouden denigrerend te spreken over de voorraad dierlijke mest in ons land, alsof het afval of zelfs gif zou zijn. Het gaat om een waardevolle reststof waarvan zeer nuttige producten kunnen worden gemaakt. In dit licht biedt het mestoverschot dus niet alleen regionale problemen, maar ook uitdagende mogelijkheden. Nu kan er met het bestaande verwerkingspotentieel al veel worden bereikt. Hoe eerder echter de bestaande technologie wordt verbeterd en nieuwe verwerkingstechnieken worden ontwikkeld, hoe beter.

En daar wringt de schoen. Het ontwikkelen en implementeren van nieuwe technieken kost tijd en die tijd moet de sector worden gegund. Het feit

dat veehouderijbedrijven hierop willen inspringen en ondersteund moeten worden door bedrijven die betrokken zijn bij de mestverwerking en door banken, vraagt overigens niet alleen tijd. Dit vraagt ook zekerheid: namelijk dat investeringen renderend kunnen worden gepleegd. Nu dreigen met continuering van de dierrechten na de vigerende wettelijke termijn, alsmede met het invoeren daarvan voor de melkveehouderij na het verdwijnen van de zuivelquotering, staat haaks op de voorwaarden van tijd en zekerheid. Nu stelt de staatssecretaris in de memorie van antwoord dat ze vertrouwen heeft in de capaciteit van de sector om de wettelijke doelstelling na te komen en dat de regering de gevraagde zekerheid ook wil bieden. Desalniettemin houdt dit wetsvoorstel de mogelijkheid open van continuering, respectievelijk invoering van de dierrechten. Dit laat ook de ruimte open voor het reduceren van deze rechten en dus het inkrimpen van de veestapel, iets wat de sector zwaar zal frustreren.

Wil de staatssecretaris de Kamer er nog eens van overtuigen dat het haar ernst is de doelstelling van verwerking van de mestoverschotten daadwerkelijk te realiseren? Wil ze duidelijk maken hoe ze de sector voldoende zekerheid kan bieden de benodigde investeringen te plegen en de financiers vertrouwen te geven het geld verantwoord te investeren? De sector heeft duidelijk behoefte aan zekerheden, aan een overheid en wetgever die de sector ruimte biedt om te investeren. Retorisch geformuleerde woorden zijn in dezen beslist onvoldoende. Ik zou het op prijs stellen als de staatssecretaris op deze plaats de veehouderij duidelijk wil maken dat het haar gaat om het instrument van mestverwerking en dat er geen enkele reden is te vrezen voor een mogelijk dubbele agenda, die van de dierrechten. Juist dit helpt de veehouderijsector ervan te overtuigen dat een succesvolle mestverwerking, dus een succesvol wegwerken van het mineralenoverschot het einde van het instrument van dierrechten betekent. Ik wacht de reactie van de staatssecretaris af.

Dan nog een opmerking over de te onderscheiden mestsoorten. Pluimveemest is niet het grootste probleem, het probleem concentreert zich op varkensmest. Het in dit wetsvoorstel gehanteerde systeem gooit echter alle dierlijke mest op één hoop. In de praktijk zou dit kunnen betekenen dat de verwerking zich eenzijdig gaat richten op pluimveemest, wat de verwerking van varkensmest zou kunnen frustreren. Verdient het geen aanbeveling te differentiëren op het mestaanbod, met name tussen pluimveemest en varkensmest, en voor deze sectoren parallelle percentages te formuleren? Graag hoor ik de staatssecretaris hierover.

Dan een opmerking van staatsrechtelijke of mogelijk zelfs van rechtsstatelijke aard. Ik reageer hierbij op een discussie die wij in de schriftelijke ronde voerden. Het gaat over de aard van het wettelijke verbod op het produceren van dierlijke mest en de al eveneens wettelijke mogelijkheid om van dit verbod te worden vrijgesteld. Los van de vraag of hier in strikte zin sprake is van een ontheffing of een vrijstelling, lijkt de wet een

rechtmatigheidsdilemma op te roepen. In de memorie van antwoord stelt de staatssecretaris dat er in strikte zin geen sprake is van een ontheffing als een veehouder aan een bepaling voldoet die hem vrijstelt van het verbod op het produceren van dierlijke mest. Het argument is dat daartoe namelijk geen individuele ontheffingsaanvraag nodig is. Het ontgaat de VVD-fractie wat precies het materiële of zelfs juridische verschil is tussen een ontheffing en een vrijstelling. De VVD is de mening toegedaan dat het feit dat geen aanvraag hoeft te worden ingediend, geen weerlegging is van het juridische feit dat deze individuele veehouder ontheven is van een hem treffend verbod. Dat deze wet de vrijstelling dan wel ontheffing op een generieke wijze regelt, laat onverlet dat deze een individuele veehouder toekomt. De veehouder heeft op individuele basis aan alles voldaan om mest te mogen produceren. In de memorie van antwoord stelt de staatssecretaris dan ook dat deze individuele veehouder niet onder het verbod valt en dat dit onafhankelijk is van de vraag of andere veebedrijven met een mestoverschot of de sector als geheel voldoende mest verwerken.

Hier ben ik het mee eens, maar juist op dit punt maakt de memorie van antwoord een wonderlijke draai. Dit heeft te maken met de situatie dat te veel collega's niet aan de vrijstellingsvoorwaarden voldoen en er dus een nationaal overschot ontstaat. Dan doet de vraag zich voor of deze ontheven veehouder toch gestraft zou mogen worden met dierrechten en mogelijk zelfs met een inkrimping van de veestapel. En daar nu is de memorie van antwoord positief over. Plotseling geldt nu een ander uitgangspunt dan de individuele vrijstelling en richt de wet zich op de sector als geheel. De memorie van antwoord verschuift de eerdere individuele verantwoordelijkheid nu naar de sector, omdat de sector als geheel een mestoverschot zou produceren. Dit is een volstrekt onjuiste redenering. Niet de sector, maar de buiten de vrijstelling vallende veehouders veroorzaken het overschot. Er bestaan zogezegd goeden en kwaden. En deze veroorzaking valt buiten de competentie van de eerder genoemde individuele veehouder.

De memorie van antwoord bevat een onhoudbare tegenspraak, die overigens in lijn is met het wetsvoorstel. In initiële zin lijkt het individu te zijn vrijgesteld van het verbod en lijkt deze vrijstelling een element van recht en zekerheid te bevatten. Maar dan opeens blijkt dit succesvolle en van het verbod vrijgestelde individu deel uit te maken van een collectief en blijkt het te kunnen worden gestraft voor de nalatigheid van anderen. Dus biedt de wet de veehouder geen zekerheid. Hij zal met de wettelijk geschraagde ondernemingsbeslissingen altijd rekening moeten houden met anderen, niet alleen met zijn collega's, maar ook met de overheid vanwege wettelijke reacties op het falen van anderen in de sector.

Deze juridische tweeslachtigheid is ondeugdelijk. De Meststoffenwet heeft niet de vorm van een overeenkomst tussen de overheid en een maatschappelijke organisatie die op enigerlei wijze de sector rechtens vertegenwoordigt. In geval van

een overeenkomst is op voorhand duidelijk dat naleving een collectieve verantwoordelijkheid is en dat elke individuele veehouder deel uitmaakt van deze collectiviteit. Van een wet mag worden verwacht dat deze de individuele burger zekerheid biedt, in wat verplicht is, in wat geoorloofd is en in wat verboden is. Deze wet bevat echter een zeer riskant open eind, niet alleen voor individuele veehouders, maar ook voor groepen die gezamenlijk hun probleem via mestverwerking oplossen. Je investeert in mestverwerking en durft dus kosten te maken. Vervolgens wordt je gestraft voor het falen van anderen en dreig je ook nog te worden geconfronteerd met niet meer renderende investeringskosten. Het is voor de VVD-fractie niet alleen de vraag of het ingrijpen met dierrechten in de bedrijfsvoering van individueel vrijgestelde betrokkenen rechtmatig is. Er zou zelfs sprake kunnen zijn van onrechtmatige bedrijfsschade die de vrijgestelde veehouder of verwerker op de overheid kan verhalen. Graag verneemt de VVD van de staatssecretaris hoe zij over deze juridische kwestie denkt. Is zij er zeker van dat er geen sprake is van verhaalbare schadeclaims?

Los van deze juridische aspecten lijkt het me geboden om de individuele veehouders en de sector als geheel duidelijk te maken dat het instrument van dierrechten niet meer is dan een achtervang, die pas gebruikt zal worden als het instrument van mestverwerking op een redelijke termijn tekort blijkt te schieten. En dan is het ook nog een achtervang die alleen wordt ingezet voor de veehouders die zichzelf buiten de vrijstelling hebben gemanoeuvreerd. Dat zijn dus de veehouders die na deze termijn nog altijd een overschot produceren. Graag hoor ik de staatssecretaris ook hierover.

Mocht de staatssecretaris toch van mening zijn dat er sprake is van een collectieve verantwoordelijkheid van de veehouderijsector voor het verwerken van het mineralenoverschot, zou het dan niet wenselijk zijn om met de veehouderijsector een overeenkomst of convenant te sluiten waarin de overheid en de sector zich verbinden om het overschotprobleem en de mestverwerking gezamenlijk op te lossen?

Ten slotte zou de VVD-fractie het op prijs stellen als de staatssecretaris met de Eerste Kamer in overleg treedt over de ex-antebeleidsevaluatie Toekomstig mestbeleid van het PBL en Wageningen UR, alsmede het daarop gebaseerde besluit over de toekomst van het stelsel van dierrechten. Eigenlijk zou de ex-ante-evaluatie samen met het besluit een onderdeel moeten vormen van dit debat. Het moge duidelijk zijn dat dit thans niet lukt. Laten we het dan maar een uitgesteld onderdeel van deze wet noemen en deel van de uitvoering van het voorliggende wetsvoorstel, na het aannemen daarvan dus. Wil de staatssecretaris dit toezeggen?

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Het is altijd leuk als de vos een vraag stelt aan het schaap! Ik ben heel blij dat de heer Schaap uitdrukkelijk vraagt om de ex-ante-evaluatie hier in de Kamer te bespreken. Is het ook niet zaak om, voordat wij definitief iets besluiten over het afschaffen van dierrechten, zo'n

evaluatie goed te bespreken en te bekijken of het verantwoord is?

De heer **Schaap** (VVD): Ja, ik heb al eerder gevraagd of deze evaluatie beschikbaar is. Dat is klaarblijkelijk niet het geval, omdat de regering deze evaluatie eerst zelf wil bestuderen en daar het besluit op wil funderen. Ik ben mij ervan bewust dat wij deze wet voor 1 januari moeten hebben aangenomen. Ik geloof de staatssecretaris daarin. Dan is het dus gewoon een fait accompli. Daarom stel ik voor om ex post over de ex-ante-evaluatie te praten, alsof het een uitvoeringsdeel van deze wet betreft.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Daarmee lopen wij wel het risico dat er mogelijk een evaluatie komt waarin wordt aangetoond dat er problemen zitten in dit wetsvoorstel.

De heer Schaap heeft net gezegd dat de sector zelf verantwoordelijkheid moet nemen en ervoor moet zorgen dat dit in orde komt en dat de mestverwerkingsplicht gaat werken. Als dit niet gebeurt, wat moeten de consequenties dan zijn? Wat voor sancties moeten daarop staan? Hoe lossen wij het probleem dan op?

De heer **Schaap** (VVD): Dat heb ik ook aangegeven. Dan is de sector niet als geheel verantwoordelijk voor het dan ontstane probleem maar de veehouders die met een mestoverschot blijven zitten en dus de gelegenheid niet te baat hebben genomen om dit probleem op te lossen via mestverwerking en export van de nutriënten. Als achtervang op een iets langere termijn, als dit wetsvoorstel zou dreigen te mislukken, blijven dan zeker maatregelen bestaan, zoals dierrechten en misschien ook andere maatregelen.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Bedoelt de heer Schaap dierrechten voor de individuele veehouderij? Of zegt hij dat die bedrijven moeten worden gesloten?

De heer **Schaap** (VVD): Nee, dan volgen er maatregelen voor de bedrijven die nog altijd met een mestoverschot zitten. Zij hebben zelf een probleem veroorzaakt. Blijkens de ontwikkelingen op hun bedrijf zijn zij niet in staat geweest het probleem op te lossen. Dan moet het probleem bij hen terugkomen maar niet bij al degenen die wel aan de verplichting hebben voldaan.

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Ik spreek vandaag mede namens de fracties van de SP en de OSF, mede als gevolg van de ontijdige aankondiging van dit debat.

De voorgeschiedenis van dit debat over de Meststoffenwet verdient allesbehalve de schoonheidsprijs. De staatssecretaris heeft vandaag op verzoek van de Kamer aangegeven dat het wat haar betreft zeer noodzakelijk is om de wet per 1 januari in werking te laten treden, waardoor we hier te elfder ure met elkaar in debat moeten, nadat de

staatssecretaris alle tijd -- drie weken -- genomen heeft voor de beantwoording van onze vragen in de memorie van antwoord. Dat wringt een beetje en we vragen ons sowieso af waarom je met spoed een wet nodig zou hebben waarvan de bedoeling in principe is om proef te draaien voor een andere maatregel. Is daar wel een wet voor nodig? Dat zijn dingen waar we in dit huis eigenlijk naar zouden moeten kijken. Het heeft er alle schijn van dat de wet met stoom en kokend water door de Kamer moet en dat snelheid prioriteit krijgt boven zorgvuldigheid. De chambre de réflexion moet kennelijk in een reflex reageren op het voorliggende wetsvoorstel. Dat valt zeer te betreuren.

Dit dossier stinkt, letterlijk. Nederland weet zich geen raad met de 70 miljard kilo mest die hier geproduceerd wordt, 4.000 kilo per Nederlander, pakweg 60 keer je eigen gewicht in poep, 200 mestpoppen van je eigen postuur in de voortuin van elke doorzonwoning. Dat is een enorme belasting voor de waterkwaliteit, de bodem en natuurgebieden en dat is de oorzaak van problemen als ganzenoverlast, fosfaattekorten en niet sluitende mineralenkringlopen. Op de stikstofkaart van Europa is Nederland een inktzwarte plek, het vieste jongetje van Europa. Die enorme productie van mest vloeit voort uit onze ambitie om de slager en melkboer van de wereld te willen zijn, een ambitie die de VVD-partijraad afgelopen zaterdag nog maar eens herhaald heeft, tegen de uitdrukkelijke opvatting van de politiek leider van de VVD, de heer Rutte, in.

Toen minister Veerman aan het eind van zijn ambtsperiode gekomen was -- politici komen zelden tot voortschrijdende inzichten tijdens hun ambtsperiode -- schetste hij het mestprobleem zeer treffender. Hij zei dat het systeem is vastgelopen: we importeren veevoer in enorme hoeveelheden, we exporteren varkens in enorme hoeveelheden, en de rommel, de mest, houden we hier.

De afzichtelijke omvang van de Nederlandse bio-industrie, 500 miljoen dieren die lijden en sterven na een kort en ellendig leven, vaak in potdichte stallen, zorgt ervoor dat jaarlijks minstens 1,75 miljard euro aan kosten door de veehouderij wordt afgewenteld op de samenleving. Dat is een misplaatste subsidie waaraan mensen moeten meebetalen die deze vorm van dierhouderij afwijzen. En dan reken ik verlies van biodiversiteit, stankoverlast, klimaatverandering, subsidies en warme sanering nog niet eens mee. Om de export te beschermen hebben in het recente verleden varkenspest, mond- en klauwzeer en vogelpest de belastingbetaler al miljarden euro's gekost. Hoewel de commissie-Wijffels in 2001 ervoor pleitte om de omvang, de nadelige gevolgen en de maatschappelijke kosten van de intensieve veehouderij drastisch in te perken en die visie destijds door het kabinet omarmd werd, heeft de ontwikkeling naar schaalvergroting zich alleen maar voortgezet.

Dat kan te maken hebben met de tweeslachtigheid die veel politici kenmerkt, afhankelijk van de positie die zij innemen. Kamerlid Dijkzma diende in 2011 nog een motie in om paal

en perk te stellen aan megastallen, maar nu zij twee jaar later de gelegenheid heeft om die motie uit te voeren als lid van het kabinet dat zich over dit onderwerp niet heeft uitgesproken in het regeerakkoord, doet ze het tegenovergestelde. Sterker nog: de staatssecretaris ontraadde een recentelijk aan de overzijde ingediende motie die gelijkluidend was aan haar eigen motie uit 2011. Die "megamorfose" komt de geloofwaardigheid van de politiek niet ten goede. Onze fracties krijgen hierop graag een toelichting van de staatssecretaris, gelet op de implicaties voor dit debat.

De capaciteit voor de verwerking van mest is op dit moment nog veel te klein. De vergunningverlening voor nieuwe installaties gaat erg traag, omdat gemeenten huiverig zijn voor de milieueffecten, de externe veiligheidseffecten en de volksgezondheidseffecten van mestverwerkingsinstallaties. Dat blijkt keer op keer terecht te zijn. Voor veel boeren, vooral in het zuiden van Nederland, wordt het volgend jaar echt nagenoeg onmogelijk om aan de verplichting tot mestverwerking te voldoen. Meer tijd zou deze ondernemers heel erg welkom zijn. In die zin valt de haast van de staatssecretaris voor de inwerkingtreding van deze wet niet goed in te zien. De huidige gebruiksnormen zullen gewoon blijven gelden, ook als de wet nu niet in werking treedt. Daaraan verandert dus niets. De noodzaak voor een spoedige inwerkingtreding kan dan ook niet daarin worden gezocht.

De grote vragen over de uitvoerbaarheid van de wet – wij zijn hier voor de kwaliteit van wetgeving – maken een zorgvuldiger behandeling dan nu mogelijk is, meer dan gewenst. De Raad van State heeft aangegeven grote zorgen te hebben over de kwetsbaarheid van de uitvoering van de Nitraatrichtlijn door de beperking van het ondersteunende instrumentarium, maar de regering beperkt zich tot de stelling dat ze die zorgen niet deelt. Door bij het vaststellen van de mestverwerkingspercentages rekening te houden met de productieomvang van en de plaatsingsruimte voor dierlijke mest, wordt bewerkstelligd dat de hoeveelheid dierlijke mest die niet in Nederland plaatsbaar is, buiten de Nederlandse landbouw blijft. De verantwoording van de rest van het overschot en de naleving van de mestverwerkingsplicht worden geborgd binnen het bestaande systeem voor de verantwoording van mestafvoer en mestaanvoer.

Dat is nu exact des poedels kern. In agrarische kringen wordt hartelijk gelachen om de mestwet omdat er legio risicovolle ontduikingsmogelijkheden zijn. "Frauduleus handelen in mest mag niet leiden tot straf voor telers die het goed doen", zei LTO-voorman Jaap Haanstra afgelopen weekend in de agrarische pers, in Nieuwe Oogst. Te veel mest heeft volgens hem geen juiste registratie. "In bepaalde delen van Nederland is 40% van de mest zwart."

De heer **Schaap** (VVD): Dit is een herhaling van het debat. De heer Koffeman zegt dat in agrarisch Nederland hartelijk wordt gelachen. Vervolgens

haalt hij landbouwvoorman Haanstra aan, die juist zelf heel openlijk verklaart: hier ligt een probleem en dat moeten we even oplossen. Dat lijkt me heel iets anders dan hartelijk lachen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ja, maar ik heb ook niet gezegd dat elke agrariër in Nederland hard lacht om het feit dat er risicovolle ontduikingsmogelijkheden zijn. De heer Schaap weet dat er heel veel exponenten in de agrarische sector aanwezig zijn. Er zijn boeren die heel graag de wet ontduiken. Dat is de 40% waarover Haanstra spreekt. Dat wil echter niet zeggen dat hij daar zelf bij hoort. Hij zegt: in een aantal gebieden is 40% frauduleus. Hij zegt dat niet over het geheel. Hij zegt: in een aantal gebieden. Ik vind het te prijzen dat hij dat zegt.

De heer **Schaap** (VVD): Dus wordt er in agrarisch Nederland niet categorisch hartelijk gelachen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik heb helemaal niet gezegd dat het categorisch is.

De heer **Schaap** (VVD): U zegt: in agrarisch Nederland wordt hartelijk gelachen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ja, dat klopt.

De heer **Schaap** (VVD): Dat is een categorische opmerking. Het valt dus wel mee met dat hartelijke lachen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Dat is uw stelling. Ik heb duidelijk gemaakt dat er twee kanten zijn: we hebben de harde lachers en we hebben de LTO-voorlieden, die het betreuren. Dat heb ik gezegd. Ik vind het fijn dat u daar niet iets anders van maakt.

In een aantal gebieden in Nederland is de nitraatnorm van 50 mg per liter in het grondwater lastig haalbaar. De overheid heeft plannen om op deze zandgronden de stikstofnorm bij bijvoorbeeld aardappelen met 20% te verlagen. Ik vraag de staatssecretaris: is dat zo? Volgens de LTO-voorman ligt een deel van de oorzaak bij het niet volgens de regels toedienen van dierlijke mest. "Daardoor worden de goede boeren met de kwade gestraft. Dat is niet terecht." Daar had je die tweedeling weer. Er zijn volgens LTO legio voorbeelden van frauduleus handelen. Ik noem het voorbeeld van gronden die in Noord-Nederland zijn aangekocht om overschotten af te zetten, maar waar nooit drijfmest op komt, of dat van mest die alleen in theorie de grens overgaat. Dat is een groot probleem. Een belangrijk deel van de controle is een administratieve controle. Deze geeft geen goed beeld van de werkelijkheid. Als je volgens de administratie je mest afzet in Noord-Nederland maar die in werkelijkheid op je eigen land gooit, dan kraait daar geen haan naar.

De heer **Schaap** (VVD): Ik kom weer even terug op dat probleem. Ik ben het helemaal met de heer Koffeman eens dat er sprake is van fraude, zoals ontduiking van administratieve regels en al dat soort zaken meer. Alleen, waarom zou dat

probleem groter worden als we met elkaar gaan inzetten op mestverwerking? Het lijkt mij juist dat dat de zaak aardig verlicht en dat daarmee de verleiding om tot frauduleus handelen over te gaan, aardig wordt teruggedrongen.

De heer **Koffeman** (PvdD): Was dat maar waar, zou ik willen zeggen. Ik vind het heel fijn dat wij delen dat die wet niet goed is.

De heer **Schaap** (VVD): Ho ho, dat zei ik niet.

De heer **Koffeman** (PvdD): Dat heb ik u in uw betoog eerder wel horen zeggen.

De heer **Schaap** (VVD): Dat ging over de dierrechten. Dat is heel wat anders.

De heer **Koffeman** (PvdD): Zeker. Toch delen wij een aantal dingen in dit debat, bijvoorbeeld dat fraude bestreden moet worden. Het heeft echter geen enkele zin om een mestverwerkingswet in te stellen als je weet dat er grootschalige fraude plaatsvond voordat de wet in werking trad en dat er ook met de inwerkingtreding van de wet geen enkele borging is om dat te verminderen. Het blijft namelijk een administratieve controle en het blijft dus gewoon mogelijk om op de oude voet door te gaan met mestfraude. In die zin heeft de wet geen enkele toegevoegde waarde. Het punt is dat wij moeten bekijken of deze wet uitvoerbaar en handhaafbaar is; daar zijn wij in dit huis voor. Als deze wet geen duidelijke borging biedt om fraude te bestrijden, is het geen goede wet.

De heer **Schaap** (VVD): We hebben het over de mestverwerkingswet, dus over de verplichting om mestoverschotten te verwerken. Dat staat helemaal los van het thema dat de heer Koffeman nu aansnijdt. We zouden dat wel op een andere plek kunnen behandelen, bijvoorbeeld als we bespreken hoe wij de controle op administratieve maatregelen kunnen verbeteren. Maar daar hebben we het vanavond toch echt niet over.

De heer **Koffeman** (PvdD): Het is van groot belang dat wij hier met elkaar het volgende vaststellen. Als we boeren verplichten mest op een bepaalde manier te verwerken, maar die wet niet kunnen handhaven, dan hebben we dus een slechte wet. Er is geen sluitende controle. Dat betekent dat de huidige fraude gewoon door kan gaan. We bieden dus een schijnzekerheid die slecht is voor agrariërs en omwonenden.

Inmiddels zeer bekend, maar slechts het topje van de mesthoop, is het verhaal van Niels Lentjes, de ondernemende scholier die op 15-jarige leeftijd 650.000 ton drijfmest verdonkeremaande en daar miljoenen mee verdiende. In drukke tijden reed hij 1.500 vrachten per week en hij verdiende met zijn bemiddeling om de mest onder het tapijt te vegen een euro per ton. Dat is een jaarinkomen van €650.000. Voor een scholier die nog niet eens op een brommer mag rijden, is dat veel geld. Het viel de toezichthouders eigenlijk pas op toen Niels pochend een bericht over de grote

mestverdwintruc plaatste in het blad Boerenbusiness. Daarna werden er 800 boetes opgelegd aan Niels Lentjes van in eerste aanleg 1 miljoen euro, waardoor de jonge ondernemer inmiddels failliet is en bestuurlijk aansprakelijk is gesteld. Ik sta zo uitgebreid stil bij deze kwestie, omdat daarmee aangetoond wordt dat frauderen met mest uitermate lucratief is en de pakkans klein. Je moet wel heel hard pochen om gepakt te worden.

Los van dit voorval werd er in 2011 volgens de Dienst Regelingen voor 1,6 miljoen euro aan boetes opgelegd -- eigenlijk toevalstreffers omdat het administratieve controles betreft -- waarbij er vrijwel uitsluitend boekhoudkundig werd gekeken. Op die manier blijft onzichtbaar dat boeren bijvoorbeeld goedkope grond kopen of huren en op schrift zeggen dat de mest daarheen gaat, terwijl ze de mest in werkelijkheid op hun eigen land gooien. Dat gebeurt ook tussen boeren onderling. Ik heb zo iets recentelijk gehoord van een natuurboer die nog mestruimte had. Die droeg hij op papier aan zijn buurman over, tegen een vergoeding uiteraard. Die buurman reed de mest echter gewoon op zijn eigen land uit en gaf dus meer mest dan mag. De natuurboer zei besmuikt: "Ik wil die rotzooi van hem niet op mijn land hebben." Kennelijk wilde hij wel zijn geld.

Ook met export wordt op grote schaal gerommeld, terwijl de staatssecretaris in de memorie van antwoord juist aangeeft dat haar hoop op de export gericht is. Geldt die hoop, of moet ik zeggen "mesthoop", ook mest die alleen op papier geëxporteerd wordt? Op welke manier wil de staatssecretaris sluitende controle mogelijk maken in een sector waarin op het gebied van mestverwerking fraude eerder regel dan uitzondering lijkt?

In de Tweede Kamer is vandaag een brief gevraagd aan de staatssecretaris over de mestfraude. Daarbij is ook het verzoek gedaan of zij kan aangeven hoeveel procent van de Nederlandse mest volgens betrouwbare schattingen zwart wordt afgezet. De schattingen van LTO lopen dus al op tot maar liefst 40%. Kan de staatssecretaris toezeggen dat wij een afschrift van die brief ontvangen voorafgaand aan de stemmingen over deze wet volgende week?

In de memorie van antwoord stelde de staatssecretaris nog: "Op welke schaal fraude met de aan- en afvoer van mest plaatsvindt is niet vast te stellen." Kan de staatssecretaris helder uiteenzetten wat de nieuwe wet voor zin heeft als die kennelijk niet handhaafbaar is? Juist het toetsen van de handhaafbaarheid is een belangrijke taak in dit huis. Kan de staatssecretaris aangeven waarom zij met spoed een wet aangenomen wil hebben waarvan ze zelf vindt dat die niet handhaafbaar is?

Deelt de staatssecretaris de mening van onze fracties dat de toegezegde ex-ante evaluatie van de wet -- die was toegezegd voor november en dat is het inmiddels ruim geweest -- zeker gelet op de zorgen van de Raad van State, ruim voor de stemming volgende week over de wet aan de beide Kamers ter hand gesteld zou moeten worden om tot een deugdelijke afweging te komen? Is zij

bereid die toezegging te doen? Ik krijg graag een reactie opdat de fracties in dit huis kunnen afwegen of ze bereid en in staat zijn in te stemmen met een wet waarvan de toegezegde ex-ante evaluatie nog ontbreekt of waaruit wellicht blijkt dat die niet werkt. Is zij met ons van mening dat de in het vooruitzicht gestelde inschattingen van het Planbureau voor de Leefomgeving en het RIVM niet zouden mogen ontbreken bij het maken van een gefundeerde afweging? Hoe kunnen wij eerst de wet in werking laten treden en dan pas de reacties van het PBL en het RIVM afwachten?

Tot slot, het kabinet zet in op afschaffing van het stelsel van dierrechten. Om misverstanden te voorkomen, dierrechten hebben niets van doen met rechten van dieren of rechten voor dieren, maar geven aan hoeveel dieren een veehouder mag houden. Nu zijn de aantallen te houden dieren nog gebonden aan een plafond. Als het aan het kabinet ligt, wordt dat plafond per 2015 vrijgegeven waardoor dus niet alleen het aantal te houden dieren zou kunnen exploderen, maar ook de in Nederland geproduceerde hoeveelheden mest.

De voorliggende wet beoogt verplichte mestverwerking in termen van milieugebruiksruimte als uitgangspunt te kiezen om de omvang van de veehouderij te reguleren, maar een sector die van zichzelf vaststelt dat er sprake is van grootscheepse fraude en een staatssecretaris die zegt dat de omvang van die fraude niet is vast te stellen, doen het ergste vrezen op het moment dat de invoering van deze wet de opmaat is voor het loslaten van het dierrechtenstelsel.

Dat zou nog een goed argument kunnen vormen voor de Eerste Kamer om niet in te stemmen met dit wetsvoorstel, zeker niet voorafgaand aan de beloofde ex-ante evaluatie en voorafgaand aan een sluitend controlesysteem dat de omvang van fraude op z'n minst in kaart kan brengen, maar ook de pakkans bij fraude groot en risicovol maakt.

Zonder sluitend controlesysteem is deze wet niet uitvoerbaar en wetten die niet uitvoerbaar zijn zouden logischerwijs niet behoren te worden aangenomen in dit huis. Onze fracties zien de beantwoording van onze vragen door de staatssecretaris met belangstelling tegemoet. Ze zullen zwaar meewegen bij het stemgedrag volgende week over de wet.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Koffeman. Ik vraag aan de staatssecretaris of zij een schorsing wil. Is dat het geval? Ah, mijnheer Terpstra. U staat niet op de sprekerslijst die ik gekregen heb. Dat kan toch kloppen?

**

De heer Terpstra (CDA): Wat u zegt, klopt helemaal, maar ik was van de reeds 100-jarige traditie uitgegaan dat u vraagt: is er iemand die nog iets zou willen zeggen? Dat hebt u tot nu toe steeds gevraagd, behalve nu bij deze mestwet.

De voorzitter: U hebt daar gelijk in. Ik had moeten vragen: wenst een van de leden in eerste

termijn nog het woord te voeren? Dat is het geval en dat is de heer Terpstra. Gaat uw gang.

**

*N

De heer Terpstra (CDA): Voorzitter. Ik had mij in eerste instantie eigenlijk vergeten in te schrijven voor dit debat omdat ik druk bezig was een betoog van zo'n anderhalf uur voor te bereiden. Daar was ik ook mee klaar, alleen, er zijn zo veel goede sprekers voor mij geweest die het probleem helder hebben geschetst, waarbij ik met name denk aan de heer Schrijver en de heer Schaap. De anderen schetsten heel helder dat het huidige systeem niet functioneert en dat is voor mij weer een argument om na te denken over een nieuw systeem.

Het CDA heeft altijd veel aandacht besteed en ook veel belangstelling en waardering gehad voor de landbouw en dat was altijd inclusief de mest en ook inclusief de problemen die mest veroorzaakt. Dierrechten begrenzen de problemen van de mest wat betreft de omvang maar ze lossen het probleem als zodanig helemaal niet op. Twee woordvoerders vanavond hebben heel helder gemaakt dat het huidige systeem niet de problemen oplost die we zouden willen oplossen. Een van de redenen is naar mijn idee dat in het huidige systeem geen prikkel zit tot innovatie van de landbouw om dit probleem op te lossen. We hebben het idee dat die prikkel vele malen groter is via het systeem van mestverwerking. Met de heer Schrijver zien wij goede mogelijkheden voor export naar gebieden waar de voedselproductie omhoog zou moeten. Net als de heer Schrijver vraag ik de staatssecretaris of zij ook deze mogelijkheden op grote schaal ziet.

Wij staan achter de idee van dit wetsvoorstel om via innovatie het probleem van de mest op te lossen. Derhalve hebben we ook ingestemd met een snelle procedure.

Mevrouw Vos (GroenLinks): Naar welke gebieden zou volgens de heer Terpstra die Nederlandse verwerkte mest dan kunnen gaan?

De heer Terpstra (CDA): Er zijn in de wereld gebieden waar mensen de voedselproductie best willen verhogen. Ik geef toe dat ik niet deskundig genoeg ben om nu te zeggen welke gebieden dat zijn, maar ik kan mij niet voorstellen dat er ergens ter wereld een gebied is waar een mestoverschot is terwijl er wel een geweldig grote honger heerst. Dat lijkt mij niet te combineren.

Mevrouw Vos (GroenLinks): Ik stel u die vraag natuurlijk niet voor niets. U zoekt naar innovatie en naar een nieuw systeem, maar het grote probleem is natuurlijk dat er in Nederland een enorm mestoverschot is en dat in alle omringende landen ook sprake is van dit type van problemen. Dus u moet nogal ver gaan met die mest. Wellicht wilt u het naar Zuid-Amerika, de Sahara of Afrika brengen, maar denkt u echt dat dit allemaal gaat werken?

De heer **Terpstra** (CDA): Ik weet niet of het helpt, maar ik heb toch de indruk dat er heel veel landen zijn waarin een drastische verhoging van de voedselproductie niet verkeerd zou zijn. Ik ga ervan uit dat anderen in dit huis misschien beter weten dan ik welke gebieden dat zijn.

De heer **Schaap** (VVD): Uit het oogpunt van gerechtigheid wil ik het CDA graag te hulp snellen. Er is uitgebreid onderzocht waar in Europa een gebrek aan organische bemesting is en waar verwerkte Nederlandse mest dus naartoe zou kunnen. Ik noem de Franse wijnbouw, de intensieve tuinbouw in Italië, Frankrijk, Duitsland en ga zo maar door. Er zijn vele plaatsen waar de mest met groot gemak naartoe kan.

De **voorzitter**: Wil de heer Schrijver daar nog een paar gebieden aan toevoegen?
**

De heer **Schrijver** (PvdA): Ik wil ook nog een duit in het zakje doen, al is het jammer dat wij het eloquente betoog van collega Terpstra onderbreken. Ik wil mevrouw Vos er graag op wijzen dat Nederland ook een grote exporteur van kunstmest is. Misschien zijn er mogelijkheden om die kunstmest te vervangen door deze dierlijke mest. Dat kan een goede bijdrage zijn aan een meer ecologisch verantwoorde landbouw, ook buiten de grens.

De heer **Terpstra** (CDA): Deze gedachten had ik allemaal gedacht zonder het te weten. Dat is juist het mooie.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik wil collega Terpstra ook even te hulp schieten. Hij maakt zich zorgen over honger in delen van de wereld waar mensen met Nederlandse mest geholpen zouden kunnen worden, omdat zij daar mineralentekorten hebben. Ik kan hem uit de droom helpen: dat zijn de plekken waar wij de mineralen vandaan halen. Op de plekken waar honger geleden wordt, zouden de mensen beter zelf de mineralen kunnen houden, in plaats van dat zij eerst via het maagdarmkanaal van ons vee in poep worden omgezet, die dan weer wordt teruggevoerd naar die landen. Als de heer Terpstra het onderzoek van de universiteit van Minnesota van twee maanden geleden zou raadplegen, zou hij daarin kunnen lezen dat met het huidige akkerbouwareaal 10 miljard mensen gevoed kunnen worden, op één voorwaarde, namelijk dat wij de opbrengst van die akkerbouw niet eerst omzetten in veevoer of biodiesel, maar rechtstreeks in mensenvoeding. Als de heer Terpstra zegt dat hij de honger wil bestrijden, ben ik zijn bondgenoot. Laten wij dan vooral inzetten op plantaardige voeding voor 10 miljard mensen op deze planeet. Doen wij dat niet, dan hebben wij, zoals Daan van Doorn van de commissie-Van Doorn zei, met ons consumptiepatroon vier aardbollen nodig en die zijn er niet.

De heer **Terpstra** (CDA): In ieder geval heb ik begrepen dat er in deze wereld genoeg

mogelijkheden zijn om iets te doen; laat ik het zo formuleren. Ik vraag aan de staatssecretaris wat wij zouden kunnen doen.

Vanuit het oogpunt van steun voor dit wetsvoorstel zijn wij niet zo gelukkig met het amendement over het dierrechtensysteem. Volgens een aantal woordvoerders in dit huis functioneert dat totaal niet, want de scheldpartijen over fraude en misbruik slaan allemaal op dit systeem. Als het dierrechtensysteem boven de markt blijft hangen, komt het ideaal van het wetsvoorstel misschien onder druk te staan. De heer Schaap is hierop het meest uitgebreid ingegaan. Deelt de staatssecretaris deze zorg? Kan zij de zaak oplossen, in die zin dat de boeren die in positieve zin gaan meewerken aan de mestverwerkingswet, een grotere zekerheid krijgen over hun voorgenomen investeringen?

Ik ben ruim binnen mijn halfuur spreektijd gebleven.

De **voorzitter**: Ik dacht dat u anderhalf uur wilde spreken.
**

De heer **Terpstra** (CDA): Die had ik al samengevat.

De **voorzitter**: Ik zal het voor de zekerheid toch nog maar een keer vragen: wenst een van de leden in eerste termijn nog het woord? Dat is niet het geval.

Ik schors de vergadering voor twintig minuten. Ik zie dat de staatssecretaris graag iets langer de tijd wil, maar wij zitten krap in de tijd. Nou, vooruit, zij krijgt een beetje extra tijd.
**

De vergadering wordt van 21.50 uur tot 22.15 uur geschorst.

*N

Staatssecretaris **Dijkzma**: Voorzitter. Misschien mag ik beginnen met hartelijk dank te zeggen aan uw Kamer omdat zij bereid is om op deze inderdaad korte termijn dit wetsvoorstel in behandeling te nemen. Ik zal zo in mijn inleiding iets zeggen over het spoedeisende karakter van het wetsvoorstel, alsmede over de procedure die ik voor ogen heb rondom het debat dat al tussen de leden werd gevoerd met betrekking tot de vraag hoe we nu verdergaan met dierrechten. Als blijk van mijn waardering, hetgeen ongebruikelijk is, heb ik een aantal kerststollen meegenomen. Ik hoop dat de leden daar in de koffiekamer van hebben kunnen genieten.

Ik heb het spoedeisende karakter van de behandeling van dit wetsvoorstel geprobeerd toe te lichten in de brief die de Kamer hedenmiddag heeft ontvangen. Ik realiseer mij natuurlijk dat de behandeling in principe op een ongelukkig tijdstip moet plaatsvinden. De behandeling hangt samen met een aantal zaken. Ten eerste heeft het meststelsel zich nu eenmaal ontwikkeld door te werken met kalenderjaren. Als het wetsvoorstel niet

per 1 januari aanstaande zou kunnen ingaan, zijn wij dus een heel jaar kwijt waarin we de sector de gelegenheid zouden kunnen bieden om aan de slag te gaan met het bereiken van evenwicht op de mestmarkt door middel van mestverwerking. Dat zou heel erg jammer zijn. Ten tweede is het bereiken van mestevenwicht, alsmede het systeem van mestverwerking, een basis om derogatie te verkrijgen. Ja, zo zeg ik tot de heer Koffeman, daarnaast hebben we ook een aantal aanvullende maatregelen aan de Europese Commissie voorgesteld. Ik kom daar zo op terug als het gaat om het terugdringen van de stikstofdepositie in sommige delen van ons land met 20%. Dat is een aanvullende maatregel bovenop het stelsel van mestverwerking. Ergens in de loop van volgende week verwacht de Europese Commissie in ieder geval van de Nederlandse regering dat zij helder maakt hoe zij het komende jaar verder wil. Het is dan van groot belang, ook voor het verkrijgen van de derogatie, dat het parlement in zijn totaliteit laat zien of men aan de slag zou willen met mestverwerking volgens het stelsel dat nu voorligt. Dat is dus het spoedeisende karakter.

Het klopt dat er ook een afweging moet worden gemaakt of de mestverwerking zodanig succesvol is dat we op enig moment het stelsel van dierrechten zoals we dat nu kennen, zouden kunnen verlaten dan wel, andersom geredeneerd, dat we zo veel zorgen hebben over de voortgang dat we discussie krijgen over datgene wat noodzakelijk is in de melkveesector wanneer de melkquota in 2015 verdwijnen. De leden hebben daarover vanuit verschillende posities gesproken. Ik zal er zo meteen ook inhoudelijk iets over zeggen, maar ik wil de Kamer ook een voorstel doen. De heer Schaap en anderen hebben mij gevraagd -- ik zeg het maar in mijn eigen woorden -- of de Kamer haar rechten verspeelt om hier iets van te vinden als zij nu akkoord gaat met het voorliggende wetsvoorstel. Nee, die rechten verspeelt zij wat mij betreft niet. Ik heb aan de overkant, in de Tweede Kamer, natuurlijk ditzelfde debat gevoerd. Ik heb daar afgesproken dat ik op basis van de ex-ante-evaluatie van het PBL, die heel spoedig komt, een voorstel zal doen over de wijze waarop wij willen verdergaan met het fenomeen van dierrechten in de varkenssector en de pluimveesector en de wijze waarop we willen omgaan met de melkveesector. Dat debat zal in de Tweede Kamer worden gevoerd. Het Koninklijk Besluit zoals het nu voorligt in het kader van het wetsvoorstel, is niet mijn besluit, maar moet ook uw besluit zijn. Ik zou de Kamer dus willen voorstellen dat ik de brief die ik daarover zal sturen, niet alleen naar de Tweede Kamer zal sturen, maar vanzelfsprekend ook naar de Eerste Kamer. Daarmee maken wij eigenlijk dezelfde procedurele afspraak, namelijk dat de wijze waarop wij verder gaan met dierrechten in Nederland, niet mijn besluit is maar uw besluit. Dat lijkt mij eerlijk gezegd een faire afspraak.

De heer **Koffeman** (PvdD): Dat klinkt goed, maar ik zou de staatssecretaris willen vragen of zij bereid is om de ex-ante-evaluatie die voor november toegezegd was, voor de stemming van volgende

week dinsdag aan ons te doen toekomen, opdat wij deze dan kunnen meewegen in de stemming.

Staatssecretaris **Dijksma**: Ik doe mij best om de evaluatie zo snel mogelijk bij u te krijgen, maar ik kan geen garanties geven. Dat zeg ik ten eerste. Ik kan u de garantie geven zoals ik zojuist heb gedaan. Die heb ik ook gegeven aan de Kamer aan de overkant, namelijk: op het moment dat er een besluit valt van de regering over het hele systeem, nemen wij dat besluit gezamenlijk.

De heer **Koffeman** (PvdD): Dat begrijp ik, maar u hebt uiterste spoed van ons gevraagd, op een zeer ongebruikelijke manier. Dan is het redelijk om van u te vragen om datgene wat voor november voorzien en voorspeld was, voor de stemming van aanstaande dinsdag hier te hebben. Dat lijkt toch niet onredelijk? Het is van belang om die met spoed afgedwongen stemming te kunnen baseren op de beloofde ex-ante-evaluatie.

Staatssecretaris **Dijksma**: Ik zou daar twee dingen over willen zeggen. U hebt zojuist mijn inzet gehoord. Als het kan, doe ik het. Maar ik zeg u er wel één ding bij. Zowel in de Kamer aan de overkant als hier staat het wetsvoorstel wel op zichzelf. Het gaat erom of je, naast een systeem van mestverwerking, nog gebruik zou moeten maken van een andere knop, namelijk het bestaan van dierrechten of, zo u wilt, zelfs het introduceren ervan in de sector waar die nu nog niet zijn. De beslissing daarover kan los worden genomen van het besluit over het wetsvoorstel dat voorligt. Ik zou u toch willen vragen om het wetsvoorstel zoals het voorligt te beoordelen op zijn merites. Dat is een vraag die ik niet voor u kan beantwoorden, maar ik zou u er wel graag van willen overtuigen dat het voor Nederland van groot belang is om ook in de toekomst te werken aan evenwicht op de mestmarkt. Het systeem van mestverwerking kan daaraan een heel waardevolle bijdrage leveren. Die zelfstandige beslissing vraag ik van u, met mijn belofte dat ik geen andere beslissingen neem over een onderwerp dat daarmee te maken heeft, zonder dat ik hier in uw midden verschijn. Misschien vindt u de brief wel zo goed, dat u het debat niet wilt, maar daar gaat u over.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik ben erg blij met die toezegging van de staatssecretaris, maar zij zegt: beoordeel dit wetsvoorstel nu op zijn merites. Een deel van die merites is voor mij gelegen in de beloofde ex-ante-valuatie. Dan vind ik het belangrijk om die erbij te betrekken. Als u wilt waarderen dat wij hier in uiterste spoed bij elkaar zijn gekomen om u ter wille te zijn, weest u ons dan ook ter wille en doe alles wat in uw vermogen ligt om gewoon voor dinsdag die ex-ante-evaluatie hier te hebben.

De heer **Schaap** (VVD): Ook al krijgen wij die analyse binnen, voor mijn part met een rudiment van voornemens, dan valt het toch buiten het debat. Of wij het nu krijgen of niet, ik heb veel liever dat wij in alle rust hier over zowel de analyse

als het besluit kunnen debatteren, na het debat in de Tweede Kamer. Op die manier kunnen wij hier de beste gedachtewisseling ontplooiën over de vraag hoe verder te komen.

Staatssecretaris **Dijk**ma: Dat wil ik zeer onderschrijven. Ik denk namelijk dat de beslissing waarop de heer Schaap nu duidt in rust genomen moet worden en ook genomen kan worden. Dat is van groot belang, want de mestverwerking treedt in werking op 1 januari, als u het wetsvoorstel zou aanvaarden. Voor de vraag echter wat er vervolgens moet gebeuren rondom het stelsel van dierrechten hebben we meer tijd. We zouden die tijd ook moeten nemen. Ik hecht eraan dat het debat volgorde kan plaatsvinden. Ik heb het ook toegezegd aan de Tweede Kamer. Daar zal men natuurlijk ook graag met mij over de evaluatie en de brief willen spreken. Dat doe ik van harte en daarna kom ik net zo graag naar deze Kamer.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Op dat laatste punt heb ik een vraag. Het is zeer prettig dat de staatssecretaris zegt dat zij naar de Eerste Kamer komt. In welke vorm gaat zij dat echter doen? Gaat zij het besluit tot afschaffen van de dierrechten in de vorm van een wet gieten, die dan uiteindelijk ook in de Eerste Kamer behandeld gaat worden?

Staatssecretaris **Dijk**ma: Als ik dat helemaal precies beantwoord, zou dat deels ook impliceren dat ik al weet wat ik ga doen, maar dat hangt er uiteindelijk vanaf. In de mestverwerkingswet zit een bepaling over het al dan niet continueren van dierrechten ten aanzien van de varkenssector en de pluimveesector. Daar is dus geen nieuw wetsvoorstel voor nodig. Dat gaat, zoals eerder gezegd, via een Koninklijk Besluit, waarvan is vastgesteld dat het niet eerder valt dan nadat de Kamer daarvan kennis heeft genomen en met mij over in debat heeft kunnen gaan. Daarbij zit de discussie over de vraag wat er te doen valt in de melkveesector. Indien daar iets zou moeten gebeuren, zal daar een wetsvoorstel voor nodig zijn. Vanzelfsprekend is een wetsvoorstel iets wat altijd in de Eerste Kamer wordt behandeld.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik begrijp dat de staatssecretaris zegt dat voor het mogelijk afschaffen van de dierrechten voor de varkens en de kippen de huidige wet bepalend is. Daar valt een Koninklijk Besluit over, maar zij komt met de Kamer spreken voordat zij dat besluit neemt. Ik zoek nog een beetje naar de wetstechniek waarin we gaan opereren. In welke vorm gaat de staatssecretaris dat besluit ook met de Eerste Kamer delen?

Staatssecretaris **Dijk**ma: Zoals ik dat net heb gezegd. Ik zal daarover per brief een voornemen sturen. Die brief wordt, zoals ik ook aan de Tweede Kamer heb toegezegd, niet mijn besluit maar het besluit van het parlement. Dat betekent dat ik mij zal neerleggen bij de opvatting van de meerderheid van het parlement. Ik vind ook dat dat hoort als het om zulke fundamentele onderwerpen gaat.

De **voorzitter**: Tot slot, mevrouw Vos.
**

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Betekent dat ook een meerderheid in de Eerste Kamer?

Staatssecretaris **Dijk**ma: Een meerderheid is een meerderheid.

Voorzitter. Doel van het wetsvoorstel is het realiseren van schoon grond- en oppervlaktewater en een schone lucht. Het wetsvoorstel heeft twee pijlers. De eerste is het invoeren van de mestverwerkingsplicht. De tweede pijler is als volgt. Op dit moment is sprake van de regulering van de productieomvang van dierlijke meststoffen middels het stelsel van dierrechten. Op deze wijze kan er een realisatie plaatsvinden van de afname van de druk op de gebruiksnormen, door middel van een zogenaamd duurzaam evenwicht tussen mestproductie en mestafzetmogelijkheden. En ja, zoals een aantal leden al heeft vastgesteld is dat inderdaad ook de wens van de sector. Zoals de heer Schaap terecht zei, is de eerste doelstelling mestverwerking. Dierrechten zouden kunnen vervallen als er voldoende mestverwerking is gerealiseerd. Als dat niet het geval is, zullen dierrechten die nu bestaan, moeten worden gehandhaafd. Om die reden hebben we de ex-ante-evaluatie. Ik heb de Kamer al toegezegd dat ik die zo spoedig als mogelijk is naar de Kamer zal sturen, samen met mijn opvattingen.

Mevrouw Faber heeft gevraagd of het niet noodzakelijk is om de Nitraatrichtlijn af te schaffen. Zij heeft naar mijn opvatting in dezen gevraagd. Ik zou het in twee woorden willen zeggen: niet doen. De richtlijn beschermt de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en dat moeten we ook juist willen. We moeten inzetten op duurzaam beleid in Europees verband.

Ik denk wel dat mevrouw Faber de koe bij de horens heeft gevat toen zij sprak over de mogelijkheden van het erkennen van mineralenconcentraat als kunstmestvervanger. Ook andere Kamerleden hebben daarover gesproken in termen van een "innovatieve kans". Daarvoor moeten we eigenlijk ook een derogatie vragen. Die vragen wij dan ook. In die zin vragen wij dus om een modernere uitleg van de nitraatrichtlijn die nu geldt. Dat is dus niet afschaffen, maar wel zodanig naar onze hand zetten dat we de innovatieve mogelijkheden die er zijn -- mest is niet alleen een probleem; de grondstoffen in de mest bieden echt een kans -- met beide handen kunnen grijpen. De Europese aanpak, zo zeg ik tegen mevrouw Faber, is noodzakelijk omdat daarmee een level playing field wordt bereikt. Dat zorgt ervoor dat de positie van onze boeren ten opzichte van die in andere Europese landen gelijk is.

Ik kom te spreken over de dierrechten.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Ik heb nog een vraag aan de staatssecretaris. Zij zegt dat zij een gelijk speelveld wil hebben voor de boeren. Nederland zit echter in een delta en krijgt heel veel nitraat en fosfaat vanuit het buitenland binnen.

Daar kunnen wij in feite niets aan doen maar dat komt wel op onze conto te staan.

Staatssecretaris **Dijksma**: Ja. Dat klopt. Mevrouw Faber heeft een opsomming gegeven en die was volgens mij correct. Ik zal daarover op een later moment nog iets zeggen. Maar zij heeft gelijk.

Ik heb nog niet besloten of de dierenrechten worden afgeschaft -- dat werd net gesuggereerd -- per 2015. Ik ga daarover binnenkort besluiten. Ik heb aangegeven dat het aantal dieren kan toenemen indien de dierenrechten worden losgelaten. Ik heb niet gezegd dat dat ook echt zal gebeuren. Er zijn heel veel veronderstellingen neergelegd die nog geen werkelijkheid zijn. Ik zeg daar ook bij dat de introductie van de mestverwerkingsplicht voor de sector al lange tijd bekend is. Het wetsvoorstel is allang openbaar en de sector bereidt zich daar ook op voor. Dat laatste is ook van groot belang.

De heer Schrijver heeft gevraagd waarom het zo belangrijk is om de nadruk te leggen op het opdoen van ervaring. Ik heb steeds aangegeven dat ik er de voorkeur aan geef -- dat is denk ik ook Europees, voor de Commissie, van belang -- om geen oude schoenen weg te gooien voordat de nieuwe passen en goed lopen. Dat betekent dat we het stelsel van dierenrechten pas kunnen laten vervallen als dat verantwoord kan. Er moet dan vertrouwen zijn in de verwerkingscapaciteit. Die moet voldoende zijn om de verwerkingsopgave te realiseren. Daarover hebben wij de ex-ante-evaluatie gevraagd. Ja, er moet nog veel capaciteit worden gerealiseerd. Precies om die reden kiezen wij voor een zogenaamde ingroeilijn voor de verwerkingspercentages. Eigenlijk kiezen wij voor een langzame opbouw en geven wij de sector de tijd -- de heer Schaap vroeg daar ook om -- om zich voor te bereiden op de verwerkingsplicht. Het stelsel moet zich kunnen bewijzen, ook in een tijd waarin die rechten nog aan de orde zijn.

Ik zal ook nog iets zeggen over de relatie die door sommigen van u andersom gelegd is. Gevraagd is of het stelsel niet belast wordt zolang die rechten er nog zijn. Ik denk dat het van groot belang is dat we helder zijn -- dat zijn wij bij aanvaarding van het wetsvoorstel -- over waar wij naartoe willen. Dat is natuurlijk een signaal dat wij geloven in de mestverwerkingscapaciteit en dat er vertrouwen in is dat dat een oplossing kan zijn. Ik zal daarover zo nog het een en ander zeggen in relatie tot de vergunningverlening en het realiseren van de capaciteit; hoe effectief is de export? Ik denk wel dat het van belang is om dat vertrouwen uit te stralen. Input is natuurlijk het feit dat er een sectorplan ligt, namelijk Koersvast richting 2020, waarin de sector zelf aangeeft dat hij er werk van wil maken.

Mevrouw Vos zegt: de staatssecretaris schrijft dat dierenrechten geen innovaties opleveren. Zij zegt dat strenge milieuregels juist tot innovaties moeten leiden. Ik denk dat ik gelijk heb en dat mevrouw Vos ook gelijk heeft. Die twee dingen zijn namelijk verschillend. Dierenrechten zijn geen milieuregels. Het zijn echt twee verschillende grootheden. Met het stelsel van mestverwerking wordt mede het stimuleren van innovaties beoogd.

Het gaat immers om het maken van een omslag van mest tot een waardevol en mogelijk te exporteren product. Dat is echt een belangrijke toevoeging aan het huidige systeem van dierenrechten. Ik begrijp heel goed dat sommigen zeggen: wij hebben de stok achter de deur nodig. Dat hebben wij met elkaar vastgesteld, maar ik moet ook vaststellen dat in de twee sectoren waar de dierenrechten nu al gelden er discussie is over bijvoorbeeld de aantallen. Dat heeft mevrouw Vos zelf met verve naar voren gebracht. Het is dus niet gezegd dat dierenrechten als zodanig heel effectief zijn ter bestrijding van het probleem bij de bron. Daarvoor zijn bijvoorbeeld milieuregels effectiever. Ik zal er zo meteen graag nog iets over zeggen.

Ik kom bij het derde blokje: mestverwerking. De heer Schaap heeft mij een belangrijk punt voorgelegd. Hij heeft gevraagd of een veehouder die aan zijn verwerkingsplicht voldoet, bij de introductie van dierenrechten wordt gestraft als collega-veehouders niet aan de verwerkingsplicht voldoen. Hij heeft ook gevraagd of dat rechtmatig is en of er sprake is van verhaalbare schade, als er investeringen worden gedaan in mestverwerking en er rechten worden geïntroduceerd. Ook hiervoor geldt dat er twee verschillende dingen aan de orde zijn. Het eerste is de simpele vraag: voldoet een veehouder aan de verwerkingsplicht? Als dat zo is, is er niets aan de hand. Feitelijk zou je kunnen zeggen dat dit wetsvoorstel grondgebondenheid stimuleert. Iemand die zijn mest op eigen grond kwijt kan, heeft geen probleem en valt dus buiten de werking van het wetsvoorstel. Als een veehouder niet voldoet, kan sanctiëring van die betreffende veehouder plaatsvinden. Een veehouder is alleen verantwoordelijk voor zijn eigen verwerkingsplicht en wordt niet gestraft voor het falen van een ander.

Vervolgens is de macrovraag of dierenrechten noodzakelijk zijn. Die afweging wordt op een abstracter niveau bezien. Wij zullen die zorgvuldig en met elkaar bespreken. Er is echter geen sprake van onrechtmatig handelen als je bijvoorbeeld dierenrechten introduceert. Ik kan mij heel goed voorstellen dat het onrechtvaardig voelt. Dat begrijp ik, maar laat ik een heel goed voorbeeld geven: het verkrijgen van derogatie. Er zijn op dit moment al veehouders in dit land die volstrekt voldoen aan alles wat nodig is en die helemaal passen binnen datgene wat de Commissie vraagt. Toch moeten wij derogatie vragen, als het ware een uitzondering op de regels. Als dat niet lukt, zou dat voor het collectief mogelijk grote gevolgen hebben. Ook bij milieuwetgeving kunnen de consequenties zijn dat, ook al doet in dit geval een individuele veehouder het prima, hij of zij toch te maken krijgt met collectieve gevolgen van het feit dat wij een probleem hebben. Hoewel dat onrechtvaardig voelt voor het individu, is het daarmee niet onrechtmatig.

De heer **Schaap** (VVD): Als jurist ben ik altijd ver onder de maat geweest, maar ik heb het geprobeerd op mijn manier. Ik ben bewust ingegaan op de terminologie in de wet, die ook wordt herhaald in de memorie van antwoord; die hoort er ook een beetje bij. De staatssecretaris zegt

dat er een vrijstelling komt van het verbod. Die heeft voor mij precies dezelfde status als een ontheffing. Ik heb wat bestuurservaring met het verlenen van ontheffingen. Voor degene die een ontheffing krijgt -- voor mijn part noemt de staatssecretaris het een vrijstelling -- is dat ook een zekerheid. Het gaat mij even om de gebruikte juridische terminologie. De staatssecretaris biedt een recht om te produceren met een zekerheid, maar die vervalt plotseling. Er zullen een heleboel knappe koppen zijn die precies weten wat de implicatie daarvan is, maar daarover heb ik die vraag gesteld. Eerst heb je tegen die veehouder gezegd "ga uw gang" en even later blijkt dat het niet waar is. In de wet zat eigenlijk al verpakt dat dit kan gebeuren. Ik vrees dat het horrorscenario dat erachter zit, namelijk dat een veehouder bang wordt om een recht als een recht te interpreteren, als een rem zal werken op de bereidheid om eigen investeringen te doen.

Staatssecretaris **Dijk**sma: Dat begrijp ik. Maar nogmaals: juridisch kan datgene wat hier beschreven is. Op andere onderwerpen gebeurt het al. Als we collectief een probleem hebben, verandert de wet voor iedereen. In die zin wordt hiermee geen rechtsongelijkheid georganiseerd. Het is van groot belang dat veehouders samenwerken om te investeren in verwerking. Die weg willen we bewandelen, daar willen we naartoe met de mestverwerking. Dat staat los van de vraag of er wel of geen stelsel van dierrechten nodig is. Dat is namelijk een apart besluit. Ik denk eerlijk gezegd niet dat er een risico is dat ondernemingen hun investeringen zullen gaan verhalen.

De heer **Schaap** (VVD): Het laatste zullen we wel zien. Ik probeer heel precies in te spelen op uw woorden. U zegt: als er dan toch een overschot blijkt te zijn, dan verandert de wet weer. Het zou anders zijn als u had gezegd: als dat gebeurt, kom ik met een wetswijziging. Daar kun je als wetgever rustig over discussiëren. Maar hier wordt de wet impliciet tweeledig geïnterpreteerd: eerst als een stelsel van vrijstellingen/ontheffingen, en vervolgens zoals ik het geprobeerd heb uit te leggen. Dat is niet een aparte wetswijziging, die hier wel komt, maar er wordt hier impliciet een draai aan de wet gegeven. Daarbij heb ik grote twijfels.

Staatssecretaris **Dijk**sma: Wat we doen, zullen we nooit impliciet doen. Daarvoor hebben we immers net een procedure afgesproken. Dat vergt een besluit. Bijvoorbeeld het introduceren van rechten - want daar gaat het om -- zal een wetswijziging met zich brengen. Misschien moet ik mij preciezer uitdrukken: indien dat voor de melkveehouderij noodzakelijk is, moet ik met een wetsvoorstel naar de Kamer komen. U hebt gelijk dat u mij op dit uur van de dag even heel precies vraagt hoe het zit.

De heer **Schaap** heeft mij gevraagd of ik het niet wenselijk zou vinden dat er een convenant moet komen waarin overheid en sector zich verbinden, het overschotprobleem en de mestverwerking gezamenlijk op te lossen. In

principe is een convenant natuurlijk niet afdwingbaar en een wettelijk instrument wel. Vandaar ook dat dit wetsvoorstel voorligt. Daarnaast werken we natuurlijk heel goed samen met de sector en met lokale overheden.

Mevrouw **Vos** heeft gevraagd hoeveel mestverwerkingsinstallaties nodig zijn, wie verwerkte mest gaat gebruiken en wat de impact op het vervoer is. Hoeveel installaties nodig zijn hangt af van de totale mestcapaciteit en van het deel dat geëxporteerd wordt. Dat kun je dus niet vooraf vaststellen. Het plan "Koersvast richting 2020: voortvarend in verantwoordelijkheid" geeft wel inzicht in de initiatieven die nu al bekend zijn. Het verwerken van dierlijke mest leidt tot kleinere volumes, waardoor er minder getransporteerd hoeft te worden. Een aantal sprekers heeft dat vrij beeldend verwoord. Verwerkte mest kan in binnen- en buitenland worden gebruikt, waarvan de heer **Schaap** een aantal treffende voorbeelden heeft gegeven. De meeste mest wordt op dit moment in landen dichtbij afgezet, zoals Duitsland en Frankrijk. Ja, het is waar, er werden ook andere werelddelen genoemd; die mogelijkheden zijn er.

Mevrouw **Faber** heeft gevraagd of je geen langjarige zekerheid moet bieden op het punt van het verwerkingspercentage, om zo een goed ondernemersklimaat te scheppen. We moeten met de vaststelling van de percentages kunnen inspringen op de ontwikkelingen in de praktijk. Een verhoging of een verlaging van de productie, de oppervlakte aan landbouwgrond in Nederland en de verwerkingsmogelijkheden bepalen uiteindelijk het percentage. Daaruit kan ook een wijziging voortvloeien. Alleen op die manier kan de verwerkingsplicht ook effectief zijn en ervoor zorgen dat er voldoende mest buiten de Nederlandse landbouw wordt afgezet. Bij een stabiele situatie -- daar heeft mevrouw **Faber** gelijk in -- kun je percentages heel wel over een aantal jaren gelijk laten zijn. Dat zou op zichzelf prima kunnen, maar het hangt wel af van de vraag of de mestmarkt op een gegeven moment stabiliseert.

Is het in de praktijk mogelijk om het verplichte percentage mestoverschot te verwerken, en hoe snel kan de uitbreiding plaatsvinden? Dat vroeg mevrouw **Faber**. Dat zal precies blijken uit de ex-ante-evaluatie van het PBL en de WUR. Zoals ik zonet zei, kiezen we wel voor een ingroepad voor de verwerkingspercentages. We gaan niet in één klap naar een verwerkingsplicht voor de sector. Dat lijkt me ook unfair, want in dat geval zou er direct al meer verwerkingscapaciteit nodig zijn dan we nu hebben.

De heer **Schaap** heeft gevraagd of we niet moeten differentiëren op mestaanbod, met name tussen pluimveemest en varkensmest, en parallelle percentages moeten formuleren. Op basis van de wet kunnen de verwerkingspercentages per diercategorie worden vastgesteld. We kiezen nu voor percentages per regio. Het hoogste percentage wordt dus vastgesteld in de regio met de meeste milieudruk. Een aantal leden heeft voorbeelden genoemd van regio's met veel milieudruk. Onder anderen de heer **Schrijver** heeft daarvoor aandacht gevraagd. Juist om die reden is het goed om het op

regionaal niveau te doen. Je kunt dan het scherpst aan de wind zeilen waar dat het meest nodig is.

De heer Schrijver heeft mij ook gevraagd om nog eens uiteen te zetten op welke wijze het beleid voor zowel veehouders als omwonenden op optimale duidelijkheid en voorzienbaarheid is gericht. Het stelsel van de mestverwerking kent in principe voor een veehouder een eenvoudige verplichting: als je een overschot hebt, moet je een percentage daarvan verwerken. Voor de veehouder die een overschot produceert is dat echt goed voorzienbaar, want hij kan het gewoon berekenen op basis van het aantal dieren dat hij heeft. Dat is dan het equivalent van de productie van fosfaat. Men heeft dus zelf ruimte om dat te beïnvloeden. Voor omwonenden geldt dat de veehouders in de buurt op een verantwoorde wijze hun mest moeten afvoeren. De verwerkingsplicht beoogt het dumpen van mest, en daarmee milieuvervuiling en overlast voor omwonenden, te voorkomen. Ik ga zo meteen nog wat langer in op het door sommige leden aangehaalde onderwerp van fraude. Het is aan de gemeenten om te zorgen voor een verantwoorde inpassing van de mestverwerkingsinitiatieven via de vergunningverlening. Samen met staatssecretaris Mansveld ben ik in overleg met provincies, gemeenten en bedrijfsleven om oplossingen te vinden voor de knelpunten in de vergunningverlening. Ik zal daar later nog iets over zeggen, bijvoorbeeld hoe we dat praktisch aanpakken.

De heer Schrijver vroeg: moeten mensen maar afwachten wat er op hen afkomt of voelt de rijksoverheid ook enige urgentie om hierin zelf iets te ondernemen? Die urgentie voelen we, maar we willen het niet over de hoofden van lokale overheden heen doen. Dit moet iets zijn wat we gezamenlijk oppakken, dus het overleg moet worden gevoerd.

De heer **Schrijver** (PvdA): Is dat dan meer dan alleen het meldpunt? Dat staat namelijk in de antwoorden van de staatssecretaris in het nader verslag en wij vonden dat wat magertjes.

Staatssecretaris **Dijkzma**: Dat begrijp ik. Bij het meldpunt, dat overigens sinds 15 november een loket heeft gekregen bij de Dienst Regelingen, kunnen knelpunten binnenkomen. Die knelpunten analyseren we nu in een landelijke werkgroep versnelling vergunningverlening mestverwerking. Op basis van wat we nu binnenkrijgen, willen we het overleg met provincies, gemeenten en bedrijfsleven voeren, om ook van ons uit actief te zoeken naar oplossingen en de vergunningverlening versneld te realiseren. Het is heel terecht dat u daar een punt van maakt. Dat betekent ook voor ons werk aan de winkel.

Mevrouw Vos heeft gezegd dat mestvergisting het mineralenoverschot vergroot. Zij vroeg hoe daarmee rekening wordt gehouden. Door covergisting, waarbij mest wordt vermengd met andere materialen, vindt inderdaad een vergroting van het mineralenoverschot plaats. Hiermee wordt rekening gehouden bij de vaststelling van de verwerkingspercentages. Voor het bepalen van die

percentages is mede relevant de totale fosfaatproductie van de Nederlandse landbouw, inclusief de hoeveelheid die door de vergisting wordt toegevoegd, want die is ook van belang.

Mevrouw Faber heeft gezegd dat niet alleen de boeren debet zijn aan het fosfaatoverschot. Die vraag heb ik net tussendoor al beantwoord. Dat klopt. Het is wel zo dat daar maatregelen worden voorgesteld om het milieueffect van fosfaat te beperken, maar het is niet zo dat boeren opdraaien voor de zogenaamde fosfaatvervuiling door anderen. De maatregelen voor boeren zijn gebaseerd op monitorgegevens over de landbouwbedrijven. De maatregelen die men voor de kiezen krijgt, zijn wel voor het deel van het probleem dat men ook met elkaar veroorzaakt. Daar zit de rechtvaardigheid in waar mevrouw Faber terecht naar op zoek is.

Dan kom ik bij de gebruiksnormen. De heer Schrijver vroeg naar de kwetsbare regio's. Ik zei al dat wij proberen die regio's goed in beeld te hebben. Het stelsel van gebruiksnormen en voorschriften bepaalt inderdaad de hoeveelheid stikstof en nitraat die op de bodem mag worden gebracht. Zoals net al vastgesteld, we maken onderscheid naar regio's. In het vijfde actieprogramma is voorgesteld om de gebruiksnormen voor fosfaat in het zuidelijk zand- en lössgebied met 20% te verlagen. De heer Koffeman vroeg of dat klopt. Ja, dat klopt.

Mevrouw Vos had net een heel verhaal over dat we niets doen op het gebied van milieu. Tegen haar zeg ik dat zij zich moet voorstellen wat dit betekent voor mensen in de landbouwsector die hiermee geconfronteerd worden. Dat is voor die mensen echt een enorme klus. Het is ook niet voor niets dat er best veel discussie over is in het veld, en dan druk ik mij heel mild uit over wat ik daarover te horen krijg, want dat is nogal wat. Het is ook nodig. Ik sta er achter en ik verdedig het overal. Het is echt noodzakelijk om de derogatie die wij vragen, te verkrijgen. De suggestie kan niet worden gedaan dat wij op dit onderwerp als het ware de boel de boel laten, want zo stevig als nu is het niet eerder geweest. Dat is ook voor de mensen die het moeten regelen, een enorme klus.

Mevrouw Faber heeft gevraagd of de gebruiksnorm onder invloed is van aangrenzende natuurgebieden. Daar moet ik even in twee stappen op antwoorden. De gebruiksnormen zijn bepaald op basis van landbouwkundige behoefte en risico op uitspoeling. Normen zijn niet gedifferentieerd voor bedrijven in de nabijheid van natuurgebieden.

Vervolgens vraagt mevrouw Faber of een eigenaar van natuurgrond strakkere regels kan opleggen. Eigenaren van natuurterreinen kunnen de gebruikers van deze grond uiteraard voorwaarden voor gebruik opleggen in de zogenaamde beheersregimes. In deze beheersregimes kan dan ook het mestgebruik worden gemaximeerd.

Mevrouw **Faber-van de Klashorst** (PVV): Even ter verduidelijking, om te zien of ik het goed heb begrepen. Stel, er is een boerenbedrijf dat naast een natuurgebied ligt, dan heeft de ligging van dat

natuurgebied verder geen invloed op de wijze waarop men om zo te zeggen wil boeren?

Staatssecretaris **Dijkema**: In principe is het zo dat men kijkt naar de regio. Ik zal heel precies zijn. De gebruiksnormen worden op basis van de landbouwkundige behoefte en het risico op uitspoeling beoordeeld. In sommige gebieden is er wel een groter risico op uitspoeling. Dat hangt van de grond af. Het gaat daarbij niet alleen om de vraag of het natuur is. Het gaat dan meer om de vraag met wat voor grond je te maken hebt. Dat is ook de reden waarom bijvoorbeeld de zuidelijke lössgebieden kwetsbaar zijn.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik heb een vraag ter verduidelijking. Als het gebied waar de boer naast woont een Natura 2000-gebied is of als dat is aangewezen als bijzonder natuurgebied, dan moet die boer daar in de bedrijfsvoering toch wel degelijk rekening mee houden?

Staatssecretaris **Dijkema**: Ja, maar ook daarvoor geldt dat het afhangt van de vraag waar het bedrijf zit. Als dat bijvoorbeeld in een bufferzone zit, valt men ook weer onder het beheersregime. Daarvoor geldt dat er nadere regels aan kunnen worden gesteld.

Ik kom op de specifieke vraag van de heer Koffeman of de aardappel ook een uitspoelingsgevoelig gewas is. Hij vroeg of die 20% ook voor dat gewas geldt. Mijn antwoord daarop is ja, want de aardappel is een uitspoelingsgevoelig gewas. Het gaat om de zuidelijke zand- en lössgebieden. Het gaat dan met name om de uitspoelingsgevoelige akker- en tuinbouwgewassen.

Ik kom te spreken over de handhaving. Daar vallen een paar dingen over te zeggen. In november heb ik de Tweede Kamer geïnformeerd over de aanscherping van de mogelijkheden om naleving te verbeteren en om een handavingsstrategie rondom mest te organiseren die nog steviger is dan de huidige strategie. Ik heb toen ook toegezegd om nadere informatie te sturen over de handavingsinzet in 2012. Ik ben van harte bereid om ook uw Kamer daarover te informeren.

De heer Koffeman zei: waarom zouden we een wet aannemen waarvan de staatssecretaris zelf aangeeft dat deze niet handhaafbaar is? Ik zeg er wel even bij dat dit de woorden van de heer Koffeman zijn. In de memorie van antwoord heb ik aangegeven dat de verwerkingsplicht wel goed handhaafbaar is. Het stelsel dat we nu introduceren sluit namelijk optimaal aan bij het stelsel van de gebruiksnormen en de bestaande regelgeving over de verantwoording van mest. Voor beide partijen die betrokken zijn bij de mestverwerking, zowel de veehouder als de verwerker, is het van belang om de juiste hoeveelheid mest weer te geven. Zo kan men straks ook bewijzen dat men aan de verwerkingsplicht voldoet. Ik zal alvast een tipje van de sluier oplichten. Die brief is immers openbaar. We hebben in de brief op een aantal punten al nadere regelgeving aangekondigd.

De heer **Koffeman** (PvdD): In de memorie van antwoord schrijft de staatssecretaris dat de omvang van fraude niet vast te stellen is. Doelt zij daarmee op de huidige situatie? Bedoelt zij daarmee dat in de nieuwe situatie sluitend is vast te stellen of er gefraudeerd wordt of niet? Dat zou je aannemen op basis van het antwoord dat zij nu geeft. Is dat niet het geval, dan is de wet niet uitvoerbaar en niet handhaafbaar. De verwerker en de producent hebben er allebei belang bij om aan te geven waar de mest is gebleven. Maar als dit ondanks de veronderstelde sluitende administratie niet vast te stellen is, dan is dat toch in tegenspraak met datgene wat de staatssecretaris zegt.

Staatssecretaris **Dijkema**: Ik zal toch proberen om de heer Koffeman te overtuigen. Ik zag de minister van Veiligheid en Justitie vandaag toevallig hier langs schuiven. Stel dat hij een debat voert over de omvang van de criminaliteit in Nederland. Als hem dan wordt gevraagd hoe het precies zit, zal hij zeggen: dat blijft altijd iets wat je niet precies kunt vaststellen. Dat geldt net zo goed voor fraude bij mest. Dat betekent niet dat we met dit wetsvoorstel verder afraken -- want dat suggereert de heer Koffeman een beetje -- van de handhaafbaarheid van mestverwerking en dat we als het ware fraude zouden tolereren. Ik probeer aan te geven dat het bij deze wet juist van groot belang is dat iemand kan aantonen dat hij aan de verwerkingsplicht voldoet. Er zit namelijk een voordeel in als je dat kunt aantonen. Als je aan de verwerkingsplicht voldoet, heb je immers geen probleem. Dat is dus een positieve prikkel. Daarnaast -- en dan ben ik met mijn antwoord klaar -- heb ik in de brief aan de Tweede Kamer aangegeven dat wij gps, bijvoorbeeld als het gaat om het vervoer van vaste mest, voortaan in de auto willen hebben en niet in een koffer die je bij wijze van spreken zo kunt overplaatsen. Voortaan willen wij ook onafhankelijke mestbemonstering in plaats van dat mensen er zelf verantwoordelijkheid voor dragen. We zijn tevens aan het kijken of wij intermediairs kunnen vragen om een stikstofbalans in beeld te brengen. Ik hoop daarmee te laten zien dat ik ook op dit onderwerp met deze Kamer heel scherp wil zijn in de richting van degenen die het verpesten voor de goedwillenden, want die zijn er ook. Dat is nog altijd de overgrote meerderheid.

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik ben erg blij met het tweede deel van het antwoord, want ik geloof wel dat het de goede kant opgaat. Het is ook fijn dat wij op zoek zijn naar die goede kant. Het eerste deel van het antwoord gaat natuurlijk volledig mank, want criminaliteit wordt niet per kilo geproduceerd in Nederland, maar mest wel. In die zin is het veel beter controleerbaar of iemand een bepaalde hoeveelheid mest heeft geproduceerd en waar hij die laat. Als dat net zo ongrijpbaar zou zijn als criminaliteit in algemene zin, dan zou je kunnen stellen dat iemand die mest produceert ook moet aantonen dat hij dat op een goede manier verwerkt. Dat zou betekenen dat een eerbare burger moet aantonen dat hij niet crimineel is. Die kwesties zijn dus volledig niet vergelijkbaar. Juist

het stelsel van dierrechten legt een koppeling tussen het aantal dieren dat je hebt, hoeveel mest je produceert en waar je dat laat. Het probleem dat hier speelt, is dat die koppeling niet wordt gebruikt om aan te geven dat er mest verdwijnt. Dat is wat collega Vos ook in haar bijdrage stelde. Er verdwijnt aantoonbaar mest. De regelgeving is niet sluitend genoeg om dat op te sporen. Wij in dit huis hebben daarom de plicht om te kijken naar de handhaafbaarheid van een nieuwe wet. Ik vraag de staatssecretaris over die nieuwe wet of de handhaafbaarheid en de opsporing van fraude daar beter van worden of minder. De staatssecretaris stelt dat ik de suggestie wek dat het minder wordt, maar dat is niet het geval. Ik vraag aan de staatssecretaris of het beter wordt.

Staatssecretaris **Dijksma**: Ik zeg tegen de heer Koffeman dat hij dit los moet koppelen van dit wetsvoorstel. Hij moet mij daar wel op aanspreken. Graag zelfs, want ik wil met hem de mestfraude aanpakken. De heer Koffeman stelt dat er op dit moment veel problemen zijn. In zijn ogen biedt de systematiek, zoals die nu geldt -- ik neem dat overigens niet voor mijn rekening -- met behulp van de knop van de dierrechten en alles erop en eraan kennelijk niet voldoende waarborgen voor het bestrijden van fraude. Dat betekent dus, los van de vraag hoe het staat met de mestverwerkingsplicht, dat wij ook iets moeten doen aan het aanpakken van die mestfraude. Ik hoop dat wij elkaar daarin steunen. Mijn stelling is dat je, als je een verwerkingsplicht hebt, mensen vraagt om zaken als fosfaatbalans en stikstof in beeld te brengen. Wij kijken daarbij zowel naar de veehouder die te maken heeft met fosfaten en productie als naar de intermediair die ook met stikstof aan de gang is. Wat betreft de veehouder weten wij het overigens al wat dit wetsvoorstel betreft. Over de intermediair zijn wij met elkaar aan de slag. Wij willen wat dat betreft nadere stappen zetten, maar het zou onterecht zijn als men dit wetsvoorstel geen kans zou gunnen, omdat men vindt dat wij op dat onderwerp te weinig doen. Mijn stelling is dat wij er iets aan gaan doen, maar dat staat wat mij betreft los van het feit dat de mestverwerkingsplicht er moet komen.

De heer **Koffeman** (PvdD): De staatssecretaris stelt dat de mestadministratie gaat worden gecontroleerd, maar een van mijn problemen is dat dit een boekhoudkundige controle is. Ik heb een aantal voorbeelden genoemd van boeren die doen alsof zij de mest naar Noord-Nederland brengen, maar het in werkelijkheid gewoon over hun eigen land uitspreiden. Daar biedt deze wet geen oplossing voor. Ik ben op zoek naar de handhaafbaarheid van deze wet. We hoeven dan niet buiten de paden te treden. Deze wet en deze handhaafbaarheid, daar gaat het mij om.

Staatssecretaris **Dijksma**: Ik wil als het nodig is elk pad betreden om fraude aan te pakken. De heer Koffeman noemde zojuist een voorbeeld van fraude dat hem persoonlijk zou zijn gemeld door een van de veehouders. Ik ga ervan uit dat de heer

Koffeman daarvan aangifte heeft gedaan. Als wij samen vinden dat fraude ontoelaatbaar is, dan vraag ik ook van de heer Koffeman om, als hij ergens lucht van krijgt -- in dit geval is dat letterlijk -- zijn burgerplicht te vervullen. Ik ben benieuwd of er aangifte is gedaan.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Wageningen Universiteit heeft onderzoek verricht waaruit blijkt dat tussen 2006 en 2010 45 miljoen kilo fosfaat uit varkensmest zoek is geraakt. Dat vind ik zeer veel. Is de staatssecretaris ervan overtuigd dat dit soort zaken niet meer kan voorkomen in het nieuwe systeem met de mestverwerkingsplicht?

Staatssecretaris **Dijksma**: Een uitgebreide reactie op een onderzoek geef ik liever op een ander moment dan nu uit de losse pols. Dat lijkt mij eerlijk gezegd wijs. Dit wetsvoorstel is geen panacee, maar veehouders willen wel degelijk een bewijs dat zij voldoende mest aan een verwerker hebben overgedragen om aan hun verwerkingsplicht te voldoen. De druk op de mestmarkt wordt groot, maar ook op de individuele spelers. Voor hen is het van belang dat zij kunnen bewijzen dat zij goed handelen. Daarvoor is ook een heel belangrijke handhavingsstrategie nodig. Een paar elementen van die strategie heb ik daarnet genoemd, maar wij zijn er nog niet. Wat mij betreft moeten wij dit onderwerp verder oppakken.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Ik zou het zeer op prijs stellen als de staatssecretaris schriftelijk wil reageren op het onderzoek van Wageningen Universiteit. Ik wil het wel even voor haar opzoeken ...

Staatssecretaris **Dijksma**: Dat kunnen wij best zelf. De overheid krimpt, maar niet zodanig dat wij zoiets niet meer kunnen. Ik zoek wel even naar een natuurlijk moment om daar iets over te zeggen. Ik kom erop terug. Het lijkt mij prima om daar een reactie op te geven; dat zeg ik gewoon maar toe.

Ik ben toe aan mijn laatste blok. Ik voel hier ook een soort druk, maar dan tijdsdruk. Mevrouw Faber heeft gevraagd hoe de afname van fosfaat door het toepassen van voermaatregelen wordt vastgesteld. Het kortste antwoord is: dat wordt gemeten. Mest moet bemonsterd worden en het fosfaatgehalte wordt dan vastgesteld. Straks gebeurt dat onafhankelijk. Intensieve bedrijven houden in de stalbalans bij hoeveel fosfaat wordt aan- en afgevoerd. Dat gaat dus ook over de aanvoer van fosfaat in het voer. Overigens is dat voerspoor zeer succesvol. Ik stel dat graag vast. Graasdierbedrijven die voermaatregelen nemen, vullen het zogenaamde BEX-systeem in. Dat is onderdeel van de Kringloopwijzer, waardoor het effect van het voerspoor bekend is.

De heer Schrijver vroeg of de extra milieubelasting van vervoer over grote afstanden in het beleid worden verdisconteerd. Nederland legt nationaal en internationaal verantwoording af over de uitstoot van de verschillende milieuverontreinigende stoffen, waaronder

ammoniak. Die verantwoording leggen wij af over uitstoot die binnen de landsgrenzen plaatsvindt. Dat betekent dat de uitstoot van milieuverontreinigende stoffen door verkeer en vervoer wordt meegenomen, maar niet wanneer dat plaatsvindt in het buitenland. Op het moment dat er maatregelen getroffen dienen te worden om de uitstoot van die stoffen te verlagen, zijn die van nationaal karakter.

Mevrouw Faber vroeg of ik bekend ben met de invloed van fosfaat op de visstand. Ik ben daarvan op de hoogte, want een van mijn ambtsvoorgangers heeft hierover al informatie met de Kamer uitgewisseld. Ik zal de Kamer daarover bij brief informeren.

De heer Schaap heeft gevraagd hoe ik de sector voldoende zekerheid kan bieden om de benodigde investeringen te plegen en hoe ik de financiers vertrouwen kan geven om het geld verantwoord te investeren. Nogmaals, met het wetsvoorstel wordt een verwerkingsplicht in het leven geroepen. Dat is een enorme steun in de rug voor al die mestverwerkingsinitiatieven. Het geeft financiers de zekerheid dat investeringen rendabel kunnen worden gemaakt.

De laatste vraag die ik beantwoord, is gesteld door de heer Koffeman. Hij had het over het Kamerlid Dijkzema dat ooit een motie heeft ingediend over het stellen van grenzen aan zogenaamde megastallen. Het is niet toevallig dat ik het debat hierover in de Tweede Kamer al uitgebreid gevoerd heb met een partijgenoot van de heer Koffeman. Ik heb toen al aangegeven dat ik vanuit mijn verantwoordelijkheid nu op zoek ben naar iets breder draagvlak dan ik destijds kreeg voor de ingediende motie. Die heb ik samen met mevrouw Van Gent ingediend, die ik bijzonder waardeer. Wij hebben die motie inderdaad ingediend. Overigens heeft een van de leden toen in het debat al fijntjes opgemerkt dat die motie het niet gehaald heeft. Voor een bestuurder is dat wel relevant.

Het bijzondere is dat ik in de huidige situatie mijn idealen niet alleen kan prediken, wat belangrijk is, maar ze ook in de praktijk kan brengen. Het is heel goed om dat zo te doen dat je niet alleen ideeën hebt, maar ook een meerderheid in het parlement kunt overtuigen om die ideeën uit te voeren. Ik ben er trots op dat ik een voorstel heb gedaan om voor het eerst in de geschiedenis het onderwerp volksgezondheid te koppelen aan de agrarische sector en de groei, precies vanwege de groep mensen waarvoor de heer Koffeman ook zegt op te komen. Hij zal vastgesteld hebben dat ik ook vanuit deze positie op het gebied van dierenwelzijn de nodige initiatieven heb ontplooid. Mensen wisselen soms van positie, maar dat betekent niet dat zij hun idealen opgeven. Het betekent wel dat je altijd moet bekijken hoe je in dit land dingen samen verder kunt brengen.

Mijnheer Koffeman, u gaf aan dat de afweging of u het wetsvoorstel wilt steunen, nog openligt. Ik hoop eigenlijk dat ik u en de fracties namens welke u vanavond hebt gesproken, met mijn bijdrage heb overtuigd van dit wetsvoorstel. Dat zou een bijzonder signaal zijn. Ik reken op u!

*N

De heer **Schrijver** (PvdA): Voorzitter. Wij danken de staatssecretaris voor de antwoorden op onze vragen en natuurlijk ook voor de kerststol, waarvan wij straks nog een stukje tot ons hopen te nemen.

Mevrouw Vos sprak mij in eerste termijn even aan op de berichten over de opvattingen van LTO Nederland. Ik denk dat hierover aan haar zijde enige misverstanden bestonden. Het belangrijkste is dat ik wees op het uitvoerige, kloeki rapport van LTO Nederland met de titel "Koersvast richting 2020: voortvarend in verantwoordelijkheid". Het bevat een zeer uitvoerig hoofdstuk over fosfaat in breder perspectief, met daarin uitgebreide beschouwingen over mestverwerking en nieuwe initiatieven op dat terrein. Ik denk dat dit het beleid van de sector heel goed weergeeft.

Mijn tweede punt betreft de toch wat voortdurende onzekerheid over het moment van intrekking van de dierrechten. Ik kan mij dat voorstellen, gezien het feit dat er eerst maar eens bewijs op tafel moet komen dat de mestverwerkingsplicht gaat werken. Overigens hebben wij daar vertrouwen in. Wel denk ik dat het van groot belang is om daarover zo snel mogelijk transparantie en duidelijkheid te verschaffen.

Wij vragen ons af of de methode van intrekking per Koninklijk Besluit dan wel de meest juiste en elegante is. Misschien is het instrument van een Algemene Maatregel van Bestuur met de gebruikelijke voorhangprocedure de waarlijk koninklijke route en niet zozeer een Koninklijk Besluit, ook gezien de toezeggingen van de staatssecretaris om de Kamer erbij te betrekken. Graag krijg ik daarop een antwoord, nu dan wel in een later stadium.

Fraudeaanpak is van ontzettend groot belang. Wij hebben daar al op gewezen samen met de heer Koffeman en anderen. Daarom kunnen wij niet genoeg benadrukken dat wij tot een goed werkend controlesysteem moeten komen. De staatssecretaris heeft daarover een en ander gezegd. Misschien kan zij daarop nog iets scherper ingaan in tweede termijn.

De fractie van de Partij van de Arbeid heeft een paar vragen gesteld over het innovatiebeleid. Het lijkt haar zo voor de hand liggen dat de staatssecretaris bij de medebewoner van het ministerie, de heer Kamp, te rade gaat hoe eventuele fondsen voor het innovatiebeleid ingezet kunnen worden om de mestverwerking zo snel mogelijk via ontwikkeling van technologie, liefst milieuvriendelijke, tot een succes te maken. De staatssecretaris is daarop wel heel kort ingegaan in haar eerste termijn. Ik geef haar graag de kans om daarover iets meer te zeggen in tweede termijn.

Ten slotte, er lopen nogal wat onderzoeken. Er is een ex-anteonderzoek, er zijn studies ondernomen en misschien komt er nog een evaluatie. Het zou fijn zijn als de staatssecretaris enige duidelijkheid kan aanbrengen bij de vraag welke studies en evaluaties er lopen.

De **voorzitter**: Ik krijg net bericht van mevrouw Faber dat haar vragen beantwoord zijn in eerste termijn en dat zij geen tweede termijn nodig heeft. Ik geef het woord aan mevrouw Vos, maar die is even onzichtbaar. Dan gaan wij alvast maar verder met de heer Schaap.

**

*N

De heer **Schaap** (VVD): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor de heldere beantwoording. Ik wil eigenlijk nog een stapje verdergaan. Een beetje vanwege mijn herkomst en een niet-uitroeibaar instinct draag ik nogal eens de last, in juridische zin, van de landbouwsector met mij mee. Hier in het Haagse circuit gebeurt het nogal eens dat agrarisch Nederland zeer ver weg gelegen is. Begrip voor wat daar allemaal speelt, is dunnetjes aanwezig. Bij de staatssecretaris proef ik echter een warm hart voor deze sector, niet alleen in retorische zin maar ook door de manier waarop de staatssecretaris daar inhoudelijk mee omgaat. Dat heb ik ook hedenavond geproefd.

Ik heb nogal wat kritische noten neergelegd en gezegd dat de staatssecretaris er met de wat dubbele insteek van deze wet voor moet oppassen om het vertrouwen van de sector op de proef te stellen maar juist het omgekeerde naar voren moet brengen. De regering moet er dus ook vertrouwen in hebben dat de sector het oplost en zij moet de ontwikkelingen die daar bij passen als zodanig honoreren. Ik heb goed geluisterd. Ik denk dat dit dossier bij de staatssecretaris in goede handen is. Ook een beetje op instinct dank ik de staatssecretaris daar heel hartelijk voor.

Ik neem aan dat ingrijpende wijzigingen die nodig zijn in het kader van deze wet -- daarover hadden wij het ook even in een interruptie -- niet een impliciete zwaai in de wetgeving met zich mee zal brengen. Ik neem aan dat de staatssecretaris daar dan aanleiding in ziet om een artikeltje links of rechts van een wijzigingsvoorstel te voorzien en dat zij het dan inbrengt in een Kamerdebat. Dat zou bij mij al enige ongerustheid wegnemen over de door mij aangegeven dilemma's; althans, ik meen die dilemma's te hebben aangegeven.

Tot slot val ik mijn collega Schrijver bij. Ik waardeer het zeer dat de staatssecretaris de ex-ante-evaluatie met het daarbij behorende besluit graag de parlementaire route wil geven. Het is heel goed om dat via de Tweede Kamer te doen. Nadat daar iets daarover gevonden is, moeten wij hier onze eigen verantwoordelijkheid daarop loslaten. Het is dus vanzelfsprekend dat die volgorde in acht wordt genomen. Als de staatssecretaris hier een KB van maakt, heeft dat rechtens een iets andere status dan een Algemene Maatregel van Bestuur. Om de openheid ten opzichte van het parlement ook juridisch een goede basis te geven, geef ik daarom in overweging om dit via een voorgehangen AMvB de parlementaire route te laten passeren.

De **voorzitter**: Mevrouw Vos, we hebben u zojuist overgeslagen omdat u even afwezig was, maar u krijgt nu het woord.

**

*N

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter, dank daarvoor. Ik dank de staatssecretaris voor de beantwoording. Mijn eerste punt sluit aan bij wat reeds door voorgangers is gezegd. Het is zeer goed dat de staatssecretaris het uiteindelijke besluit om dierrechten af te schaffen, aan ons wil voorleggen. Dat is een belangrijke toezegging. Mijn fractie zou dat wel graag in een vorm willen zien die past bij hoe dit in beide Kamers wordt besproken. Ik heb begrepen dat de suggestie is gedaan om daarvoor een AMvB met voorhang te kiezen. Die route biedt in ieder geval ruime mogelijkheden om hierover een volwaardig parlementair debat te voeren. Ik zou er zelfs de voorkeur aan geven om dit per wet te doen, maar dit is in ieder geval een stap in de goede richting.

Wat de inhoud van het wetsvoorstel betreft, blijft het zo dat de staatssecretaris de mestverplichtingsplicht als alternatief introduceert voor het stelsel van dierrechten. Zij gaat er ook van uit dat met dit wetsvoorstel het mestoverschot in Nederland zodanig wordt teruggebracht dat zij kan voldoen aan de Nitraatrichtlijn en dat zij derogatie kan verwerven voor het Nederlandse beleid. Juist op die punten heeft mijn fractie zeer grote twijfels. Wij denken dat het absoluut noodzakelijk is om het plafond voor het aantal dieren vast te houden en zelfs te verlagen. Ook een veel sterkere sturing op dieren aantallen maar ook op een aantal andere belangrijke milieuraandoorwaarden is noodzakelijk om eindelijk tot een structurele oplossing te komen voor dit mestdossier. Ik heb dat in mijn eerste termijn duidelijk gezegd en dat is nog steeds mijn mening.

Het is goed dat de staatssecretaris uitdrukkelijk ook zelf aandacht wil geven aan alles wat te maken heeft met fraude, controle en handhaving, maar ik vind het juist daarom vreemd dat zonder eerst de lekken in het huidige systeem te dichten -- dat systeem is immers niet waterdicht op het punt van controle en handhaving en op het punt van verdwijnen van mest -- al een nieuw systeem wordt geïntroduceerd in plaats van een duidelijk plafond qua aantallen. Dat is juist geen stap in de goede richting. We moeten nu even heel streng zijn door vast te houden aan het plafond en door regelgeving op alle mogelijke terreinen aan te scherpen, zodat we de zaak eindelijk op orde krijgen. Ik ben nog steeds van mening dat we juist door nieuwe en scherpere regelgeving innovatie in de sector wel degelijk kunnen stimuleren. Ik daag de staatssecretaris er dus graag toe uit om die richting te kiezen.

Ik ben zeer geïnteresseerd in het door de staatssecretaris aangekondigde onderzoek om na te gaan of met het afschaffen van de melkveequota een systeem van dierrechten nodig is om ook op dat punt grenzen aan de groei te stellen. Dat lijkt mijn fractie een buitengewoon verstandige route.

Dat onderzoek wachten wij dus met veel belangstelling af.

Ik vermoed dat onze stem over het wetsvoorstel komende dinsdag toch niet positief zal zijn, maar wij zullen er nog eens goed over nadenken.

*N

De heer **Koffeman** (PvdD): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor de beantwoording van de vragen en voor haar toezeggingen, haar intenties om een aantal van haar idealen in de praktijk te gaan brengen nu ze regeringsverantwoordelijkheid draagt op dit dossier. Het zou wel goed zijn als de staatssecretaris een wat minder nadrukkelijk onderscheid maakt tussen enerzijds het prediken van idealen en anderzijds het in de praktijk brengen daarvan, alsof daar een heel groot verschil tussen zou moeten zitten. Het is goed om vast te stellen dat de staatssecretaris deel uitmaakt van een kabinet waarin weinig in beton is gegoten ten aanzien van het onderwerp dat we vanavond bij de kop hebben en sowieso ten aanzien van onderwerpen die te maken hebben met dieren, natuur en milieu. Je kunt dat betreuren, maar je kunt het ook anders zien.

Als er zo weinig is vastgelegd en als de leider van de coalitiegenoot, de leider van de VVD, zegt dat hij een enorme hekel heeft aan het stapelen van varkens en aangeeft dat dierenwelzijn voor hem een enorm belangrijk onderwerp is, een onderwerp waarop men hem altijd kan aanspreken, dan vraag ik de staatssecretaris, die hem heel vaak tegenkomt, om hem daar eens op aan te spreken. Hij heeft gezegd: u kunt me er altijd op aanspreken. Wil de staatssecretaris eens naar hem toegaan en hem vragen: wat bedoelde je precies en wat kunnen we eraan doen? Ze kan zeggen: we zitten nu samen in het kabinet, ik met mijn idealen heb twee jaar geleden nog gevraagd om de megastallen af te schaffen, althans om er paal en perk aan te stellen, en jij hebt gezegd dat dat stapelen van varkens niet langer moet kunnen, maar nu zijn we in de positie om er iets aan te doen. Laten we dus niet alleen onze idealen prediken. Laten we ze nu in praktijk brengen. Ik denk dat dat geweldig is. De staatssecretaris gaat daar meerderheden voor vinden. Dat is geen enkel probleem. De Partij van de Arbeid is op grond van haar verkiezingsprogramma best in staat om daarvoor te stemmen. En de premier heeft zelf gezegd dat hij er een groot voorstander van is. Laten we die idealen verzilveren. Dat is, denk ik, een goed uitgangspunt.

De staatssecretaris heeft mij gevraagd: als u kennis van fraude hebt, bent u dan naar de politie gegaan, mijnheer Koffeman? Ik ben inderdaad met grote regelmaat naar de politie geweest met dit soort onderwerpen. Ik kan daarvan het volgende vertellen. Als je met zo'n verhaal komt, dan zie je de agent kijken; daar zit heel weinig herkenning in. Er komt ook maar heel weinig beweging uit voort. Ik vind overigens dat het een omkering van de situatie is, en dat is niet helemaal correct. De staatssecretaris staat aan het hoofd van een

opsporingsapparaat. Zij heeft nu kennis van fraude. Ik heb het haar gemeld en kan haar de details geven van die fraude. Ik vind het dus heel fijn als de staatssecretaris actie gaat ondernemen. Niet ik moet actie ondernemen. Als ik na afloop van dit debat nog even langs de politiebureaus fiets, dan garandeer ik dat ze allemaal dicht zijn. Je moet een afspraak maken om er binnen te komen en als je komt, begrijpen ze niet waarover je het hebt.

De heer **Schaap** (VVD): Kan de heer Koffeman een concreet geval noemen waarbij hij bij de politie binnenwandelde en er eigenlijk weer uit gelachen werd?

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik heb het helemaal niet over "uitgelachen". Ze zullen eerst moeten begrijpen waarover je het hebt, voordat ze gaan lachen, maar er was helemaal niks te lachen. Ze keken me zeer glazig aan, als een konijn dat in de koplampen kijkt.

De heer **Schaap** (VVD): Ik vroeg om een concreet geval waarbij u er geweest bent en geen gehoor vond.

De heer **Koffeman** (PvdD): Bent u ook van de politie of zo?

De heer **Schaap** (VVD): Dat heeft er helemaal niets mee te maken. U zegt: ik ben er, weet ik hoe vaak binnengelopen. Noemt u eens één concreet geval, één voorbeeld.

De heer **Koffeman** (PvdD): Er zijn legio voorbeelden, kan ik u vertellen.

De heer **Schaap** (VVD): Dan weet ik genoeg.

De heer **Koffeman** (PvdD): Dan weet u voldoende, natuurlijk. Dat is wel heel snel. Maar goed, ik zeg de staatssecretaris toe dat ik haar de details geef. Sterker nog, ik heb gezien dat ook LTO kenbaar heeft gemaakt dat ze kennis heeft van deze zaken. Ik stel het op prijs als de staatssecretaris LTO wil aanspreken. Ze kan zeggen: jullie hebben kennis van fraude, en in de Kamer heb ik de heer Koffeman, die ook kennis van fraude heeft, gevraagd om mij de details te verstrekken. Wil de staatssecretaris dat ook aan de voorman van LTO vragen? Ze kan zeggen: u hebt kennis van fraude en hebt daarvan in de pers melding gemaakt, wilt u me even man en paard noemen, dan gaan we optreden. Dat vind ik geweldig.

De wetshandhaving is tegenwoordig een populair onderwerp. Er zijn veel partijen die vinden dat er moet worden gehandhaafd. Ik noem de VVD en de PVV. Ik denk dat we een ruime meerderheid kunnen krijgen. Laten we de uitnodiging tot handhaving in een aantal moties vervatten. De eerste motie dien ik hierbij in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Koffeman, Vos, De Lange, Reuten, Slagter-Roukema en Thissen wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat vertegenwoordigers van de primaire en intermediaire sector (LTO, CUMELA en TLN) aangeven dat mestfraude milieurisico's en oneerlijke concurrentieverhoudingen met zich meebrengt;

overwegende dat het kabinet aangeeft dat de schaal waarop fraude met de aan- en afvoer van mest plaatsvindt, binnen het huidig instrumentarium niet is vast te stellen;

overwegende dat vertegenwoordigers van de primaire sector aangeven dat in sommige delen van ons land tot 40% van de mest zwart zou worden verwerkt;

verzoekt de regering, een plan van aanpak op te stellen om mestfraude op een sluitende wijze te bestrijden, en de Kamer daarover uiterlijk medio 2014 te rapporteren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter G (33322).

**

De heer **Koffeman** (PvdD): Mijn tweede motie gaat over de koppeling die het kabinet legt tussen de afschaffing van dierrechten en de randvoorwaarde dat het op een verantwoorde manier moet gebeuren, namelijk dat verplichte mestverwerking daarvoor een belangrijk instrument kan vormen. Daarom wil ik aan de regering vragen of daarvoor een uitgewerkte evaluatie kan komen.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Koffeman, Vos, De Lange, Reuten, Slagter-Roukema en Thissen wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het kabinet voornemens is het stelsel van dierrechten op korte termijn te laten vervallen, onder de randvoorwaarde dat dit wel op een verantwoorde manier dient te gebeuren;

overwegende dat verplichte mestverwerking als instrument op zichzelf voldoende effectief zou moeten zijn om de druk op de Nederlandse mestmarkt zodanig te verlichten dat dit positief

bijdraagt aan de realisatie van de doelen van de Nitraatrichtlijn;

overwegende dat de effectiviteit van verplichte mestverwerking nog onvoldoende in beeld is;

verzoekt de regering, een uitgewerkte evaluatie van de vastgestelde effectiviteit van de verplichte mestverwerking aan de Kamer te zenden alvorens verdere besluiten genomen worden ten aanzien van veranderingen in het stelsel van dierrechten,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter H (33322).

Ik begrijp dat de heer Terpstra niet de behoefte heeft om in tweede termijn het woord te voeren.

**

*N

Staatssecretaris **Dijksma**: Voorzitter. Misschien is het goed om allereerst in te gaan op hetgeen de heren Schrijver en Schaap gevraagd hebben over de systematiek van het afschaffen van dierrechten. Zij hebben gevraagd of dat bij AMvB of bij KB gebeurt. Zij krijgen wat zij vragen. In artikel 77 van het wetsvoorstel is bepaald dat de afschaffing van de dierrechten bij Koninklijk Besluit gebeurt. Voorts is in dit artikel bepaald dat het Koninklijk Besluit moet worden voorgehangen in de Eerste Kamer en in de Tweede Kamer. Zij krijgen dus wat zij vragen. Op basis daarvan kunnen we dan later het debat voeren.

De heer Schrijver heeft gevraagd welke studies en evaluaties er allemaal lopen. Ik zal de Kamer daarover schriftelijk informeren.

De heer Schrijver heeft gezegd dat de fraudeaanpak een goed werkend controlesysteem moet worden. Hij heeft mij gevraagd daar in tweede termijn zo mogelijk nog scherper op in te gaan. Ik heb al een brief toegezegd die ik daarover zou willen sturen, waarin ik ook voorstellen ga doen voor concrete maatregelen. Daarin zal ik niet alleen de controlemaatregelen laten zien, maar ook de handhavingsstrategie. Overigens zeg ik erbij dat men in deze situatie ook bij de NVWA terecht kan. Ik zal zo meteen uiteraard nog ingaan op wat de heer Koffeman gezegd heeft. Het lijkt mij goed om de toezicht- en handhavingsstrategie schriftelijk, en dus uitgebreider dan ik vanavond zou kunnen doen, aan de Kamer voor te leggen. Dat is inderdaad iets waar de woordvoerders terecht naar vragen.

Ik ben het met de heren Schrijver en Schaap eens dat ik wellicht in eerste termijn onbedoeld te summier ben geweest over de mogelijkheden om met innovatiebeleid verder te komen. Dat is echter wel degelijk iets wat voluit speelt bij EZ. Hoe kan het ook anders met onze medebewoner, de minister die het topsectorenbeleid voor zijn rekening neemt. Wij zien echt mogelijkheden op dat terrein. We hebben verschillende subsidieregelingen om mestverwerking en het behandelen van mest ook financieel te ondersteunen. Ik denk bijvoorbeeld

aan de SDE-plusregeling en de investeringen in milieuvriendelijke maatregelen. Ik ben ook van plan om in het kader van de zogenaamde artikel 68-middelen -- dat is geld dat het komend jaar nog uit het GLB beschikbaar is -- 7 miljoen euro beschikbaar te stellen voor innovatie binnen de mestverwerking. Wij zullen uiteraard ook de topsectoren vragen om hiermee aan de slag te gaan. Je ziet ook dat er op een aantal plaatsen wel degelijk heel positieve initiatieven van de grond komen. Wij moeten die inderdaad steunen. Dit zou de omslag in het nadenken over mest ook werkelijk een plek kunnen geven.

De heer Schaap heeft gevraagd om een nadere toelichting op het verhaal van ontheffing, vrijstelling en individueel versus collectief. Het wetsvoorstel start met een algemeen verbod om het produceren van mest. Er is namelijk een landelijk mestprobleem, dat wil zeggen een landelijk mestoverschot. Dat verbod geldt niet als een individuele veehouder voldoende grond heeft of voldoende mest verwerkt. Dit kan desgewenst worden gezien als een wettelijke vrijstelling. Dit betekent dat iedere veehouder die langs de lijnen van de wet handelt, mest mag produceren. Binnen Nederland is er onvoldoende grond om de geproduceerde mest te plaatsen. Zolang er onvoldoende mestverwerking is, is er dus een aanvullend instrumentarium nodig. Het al dan niet voortbestaan of introduceren van dierrechten staat daarmee juridisch los van de vraag of de verwerkingsplicht individueel wordt nageleefd of niet. Hetgeen de heer Schaap stelt, zou ertoe kunnen leiden dat dierrechten alleen zouden gelden voor overtreders van de verwerkingsplicht. Daarmee zou het dierrechtenstelsel als het ware een soort sanctiestelsel worden. Dat kan niet aan de orde zijn, omdat de sanctie op het niet verwerken bestaat uit bestuurlijke boetes of strafrechtelijke handhaving. Ik zeg het nog maar een keer heel precies.

De heer Schaap heeft erop gewezen dat de landbouwsector een grote bijdrage levert aan ons land en dat wij dat geluid weinig horen. Dat klopt. Het was voor mij een eyeopener in het afgelopen jaar toen ik zag hoeveel er gebeurt en ook hoever onze sector is, of dit nu op het terrein van verduurzaming van de wijze van produceren is, of op het terrein van de normen die in ons land worden gehanteerd voor bijvoorbeeld dierenwelzijn. Wij staan dan echt heel ver af van sommige andere landen die niet zo heel ver van ons vandaan liggen. Dat moeten wij ook uitdragen.

Ik stel echter tegelijkertijd vast dat het perspectief voor de sector niet alleen afhankelijk is van hetgeen de sector zelf doet, maar ook mede wordt bepaald door wat in onze samenleving wordt geaccepteerd. Om die reden is het zo belangrijk om de verbinding te blijven leggen met de license to produce, en de noodzaak om verder te verduurzamen en de niveaus van welzijn voor mens en dier verder omhoog te brengen. Wij hebben daarin enorme stappen gezet. Ik noem bijvoorbeeld het terugdringen van het antibioticagebruik.

De heer Koffeman heeft nog het een en ander gezegd, maar voordat ik aan zijn moties

toekom, ga ik eerst nog in op een punt van mevrouw Vos. Ik zal geen lang debat meer met hem aangaan over idealen, want tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren. De leden horen vanavond niet voor het eerst dat er wordt gekeken naar wat wel of niet noodzakelijk is voor de melkveehouderij. Dit heeft al die tijd gewoon in de brieven aan de Kamer als optie gestaan. Wij hebben dit niet nu geïntroduceerd en het kan ook geen verrassing zijn. Uiteindelijk zal op basis van de evaluatie moeten worden bekeken of er voldoende capaciteit in de mestverwerking aanwezig zal zijn om zonder quota of aanvullende maatregelen in die sector te kunnen werken, of dat er toch iets nodig is. Die vraag beantwoorden wij gezamenlijk op een later moment. Wat betreft de derogatie zou ik willen opmerken dat juist de aanvullende maatregelen die we in het Vijfde Actieprogramma treffen een enorme aanscherping van de milieuvoorwaarden met zich brengen. Ik heb zo-even al uitgelegd dat dit in sommige delen van het land een behoorlijke stap is die gezet moet worden. Dus volgens mij doen we op heel veel punten echt meer dan u vanavond misschien vindt of denkt. Daar ben ik echt van overtuigd.

Dan last but not least de heer Koffeman. Voordat ik op zijn moties inga, zou ik nog het volgende willen zeggen. Als men overtredingen waarneemt en men die herleidbaar naar personen kan vaststellen, dan mag men daarmee van harte naar mij komen. Dus ik zie de heer Koffeman zo meteen na afloop nog wel even, want dan gaan we ermee aan de slag. Verder wijs ik erop dat juist vanuit de sector meer in algemene zin met mij gesproken wordt over het aanpakken van fraude. Wat men daar doet, is ook met voorstellen komen voor maatregelen. Dat is ook terecht. Ik denk dat men zich ook zeer wel bewust is van het feit dat de geloofwaardigheid van beleid -- of het nu deze wet is die vandaag bij u voorligt of een wet die er al was -- staat of valt met het verhaal rondom handhaving. Daar kan men ook een bijdrage aan leveren. Het mooie en het goede is dat men dat ook wil. Dus ik ervaar dat alleen maar als een enorme steun in de rug.

Dan kom ik op de moties van de heer Koffeman. De motie op letter G verzoekt mij om een plan van aanpak op te stellen om mestfraude aan te pakken. Ik heb al toegezegd dat ik de Kamer een brief zal sturen met daarin een concreet voorstel voor het aanscherpen van maatregelen en een handavings- en toezichtsstrategie. Ik weet dus niet zo goed wat de heer Koffeman meer dan wat ik al heb toegezegd, vraagt. Ofwel is deze motie een ondersteuning van het beleid dat ik al heb toegezegd en dan is die wellicht feitelijk overbodig maar is het ook niet erg als die wordt aangenomen. Ofwel de motie wil meer dan ik al toegezegd heb. In dat geval zal de heer Koffeman dat moeten kwalificeren en dan hoor ik dat graag. Mijn vraag is dan wel: waarom vraagt u iets in een motie wat u al gekregen hebt?

De **voorzitter**: Mijnheer Koffeman, heel graag kort.
**

De heer **Koffeman** (PvdD): Ja, voorzitter, heel kort. Ik wil de motie graag aanhouden tot we de brief binnen hebben. Als de brief dan onvoldoende zicht biedt op handhaving, zullen we die alsnog in stemming brengen.

Staatssecretaris **Dijksma**: Oké, dat lijkt mij fair.

De **voorzitter**: Op verzoek van de heer Koffeman stel ik voor, zijn motie (33322, letter G) aan te houden.

**

Daartoe wordt besloten.

Staatssecretaris **Dijksma**: Voorzitter. Bij de tweede motie van de heer Koffeman heb ik eigenlijk eenzelfde soort vraag. De motie verzoekt om een evaluatie. Ik heb evenwel al vastgesteld dat die door PBL/WUR al gemaakt wordt. Dus vraag ik mij af waarom dat dan zou moeten worden vastgelegd in een motie, juist waar we er de hele avond al over hebben gesproken dat de Kamer die evaluatie krijgt en dus ook kan bespreken. Als de heer Koffeman echter meer wil dan dat, dan moet ik de motie echt ontraden, want dan weet ik eigenlijk niet wat de heer Koffeman vraagt en waar ik dan ja tegen zeg.

De **voorzitter**: Mijnheer Koffeman, nogmaals heel kort.

**

De heer **Koffeman** (PvdD): Ik heb het hier niet over de evaluatie ex ante maar over de evaluatie van de uitwerking van de Mestwet. U wilt een jaartje proefdraaien en ik vraag u om halverwege dat jaar daarvan een evaluatie naar de Kamer te sturen zodat we kunnen weten op basis waarvan eventuele besluiten over de afschaffing van de dierrechten tot stand komen.

Staatssecretaris **Dijksma**: Daar ben ik niet voor. Op basis van de inschatting van PBL/WUR van de hoeveelheid mest die verwerkt kan worden en de capaciteit zal ik een voorstel aan de Kamer doen, waarbij zij dan ook nog kan spreken over hoe we dan verdergaan. Overigens hoop ik het besluit echt eerder dan over een half jaar te nemen, want dat moet snel. Het is namelijk van belang dat iedereen dan weet waar die aan toe is. Ik zou dan niet weten waarom we vervolgens na een aantal maanden alweer zouden moeten gaan beginnen met evalueren. Daar zie ik echt geen enkele meerwaarde in. In dat geval dank ik de heer Koffeman voor zijn heldere toelichting, maar die noopt mij ertoe om deze motie met klem te ontraden.

Voorzitter. Nogmaals veel dank, ook voor uw flexibiliteit. Ik hoop van harte dat de Kamer de bereidheid heeft om niet alleen over het wetsvoorstel te stemmen, maar er ook voor te stemmen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik kom tot afhandeling van het wetsvoorstel. Aangezien een aantal leden stemming wenst, stel ik voor, volgende week dinsdag te stemmen over dit wetsvoorstel en de ingediende moties.

**

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 23.50 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de stemmingen van de volgende wetsvoorstellen en moties te doen plaatsvinden op 10 december 2013:

Wijziging van onder meer de Wet op het primair onderwijs, de Wet op de expertisecentra en de Wet College voor examens in verband met de invoering van een centrale eindtoets, de invoering van een leerling- en onderwijsvolgsysteem en invoering van bekostigingsvoorschriften voor minimumleerresultaten voor speciale scholen voor basisonderwijs en scholen voor speciaal onderwijs en speciaal en voortgezet speciaal onderwijs (centrale eindtoets en leerling- en onderwijsvolgsysteem primair onderwijs) (33157);

Motie van het lid Bruijn c.s. over de inrichting, samenstelling en werkwijze van de expertgroep (33157, H);

Motie van het lid Bruijn c.s. over het moment van afnemen van de centrale eindtoets (33157, I);

Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in verband met de uitbreiding van het gebruik van biometrische kenmerken in de vreemdelingenketen in verband met het verbeteren van de identiteitsvaststelling van de vreemdeling (33192);

Motie van het lid Strik c.s. over het uitvoeren van een evaluatie in verband met de mogelijke verlenging van de wet (33192, G);

Motie van het lid Witteveen c.s. over het terugbrengen van de bewaartermijn van tien naar vijf jaar (33192, H);

Wijziging van de Wet cliëntenrechten zorg en andere wetten in verband met de taken en bevoegdheden op het gebied van de kwaliteit van de zorg (33243);

b. de stemmingen van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op 10 december 2013 (onder voorbehoud):

Wet inzake houdbare financiën van de collectieve sector (Wet houdbare overheidsfinanciën) (33416);

Wijziging van de Wet financiering decentrale overheden in verband met het rentedragend aanhouden van liquide middelen in 's Rijks schatkist (verplicht schatkistbankieren) (33540);

c. de plenaire behandeling van de volgende hamerstukken te doen plaatsvinden op 10 december 2013:

Wijziging van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en de Wet op het financieel toezicht in verband met de bevoegdheid tot aanpassing en terugvordering van bonussen en winstdelingen van bestuurders en dagelijks beleidsbepalers (32512);

Wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 en de Algemene wet bestuursrecht ter uitvoering van de verordening (EU) nr. 604/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 tot vaststelling van de criteria en instrumenten om te bepalen welke lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een verzoek om internationale bescherming dat door een onderdaan van een derde land of een staatloze bij een van de lidstaten wordt ingediend (PbEU 2013, L 180) (33699);

Wijziging van de Wet arbeid vreemdelingen en de Vreemdelingenwet 2000 in verband met de implementatie van Richtlijn 2011/98/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 betreffende één enkele aanvraagprocedure voor een gecombineerde vergunning voor onderdanen van derde landen om te verblijven en te werken op het grondgebied van een lidstaat, alsmede inzake een gemeenschappelijk pakket rechten voor werknemers uit derde landen die legaal in een lidstaat verblijven (PbEU 2011, L 343) (33749);

d. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden door de vaste commissies voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis van de Koning en voor Financiën op 10 december 2013:

Invoering van een verhuurderheffing over 2014 en volgende jaren alsmede wijziging van enige wetten met betrekking tot de nadere herziening van de fiscale behandeling van de eigen woning (Wet maatregelen woningmarkt 2014 II) (33819);

e. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 10/11 december 2013 onder voorbehoud in plaats van op 16/17 december 2013:

Wijziging van de Meststoffenwet (invoering mestverwerkingsplicht) (33322);

f. de plenaire behandeling van het volgende hamerstuk te doen plaatsvinden op 17 december 2013 i.p.v. 10 december 2013:

Wijziging van de Paspoortwet in verband met een andere status van de Nederlandse identiteitskaart, het verlengen van de geldigheidsduur van reisdocumenten en Nederlandse identiteitskaarten, een andere grondslag voor de heffing van rechten door burgemeesters en gezaghebbers en het niet langer opslaan van vingerafdrukken in de reisdocumentenadministratie (Wijziging van de Paspoortwet in verband met onder meer de status van de Nederlandse identiteitskaart) (33440 (R1990));

g. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 16/17 december 2013 onder voorbehoud:

Wijziging van de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag in verband met het van toepassing verklaren van die wet op nader bepaalde overeenkomsten van opdracht (33623).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Vaststelling van de begrotingsstaat van de Koning (I) voor het jaar 2014 (33750-I);

Vaststelling van de begrotingsstaat van de Staten-Generaal (IIA) voor het jaar 2014 (33750-IIA);

Vaststelling van de begrotingsstaat van de overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten van de Gouverneurs (IIB) voor het jaar 2014 (33750-IIB);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Algemene Zaken (IIIA), van het Kabinet van de Koning (IIIB) en de Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (IIIC) voor het jaar 2014 (33750-III);

Vaststelling van de begrotingsstaat van Koninkrijksrelaties (IV) voor het jaar 2014 (33750-IV);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2014 (33750-V);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (VI) voor het jaar 2014 (33750-VI);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2014 (33750-VII);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2014 (33750-VIII);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Financiën (IXB) en de begrotingsstaat van Nationale Schuld (IXA) voor het jaar 2014 (33750-IX);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2014 (33750-X);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (XII) voor het jaar 2014 (33750-XII);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Economische Zaken (XIII) voor het jaar 2014 (33750-XIII);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (XV) voor het jaar 2014 (33750-XV);

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (XVI) voor het jaar 2014 (33750-XVI);

Vaststelling van de begrotingsstaat van Buitenlandse Handel en

Ontwikkelingssamenwerking (XVII) voor het jaar 2014 (33750-XVII);

Vaststelling van de begrotingsstaten van Wonen en Rijksdienst (XVIII) voor het jaar 2014 (33750-XVIII);

Vaststelling van de begrotingsstaat van het Infrastructuurfonds voor het jaar 2014 (33750-A);

Vaststelling van de begrotingsstaat van het gemeentefonds voor het jaar 2014 (33750-B);

Vaststelling van de begrotingsstaat van het provinciefonds voor het jaar 2014 (33750-C);

Vaststelling van de begrotingsstaat van het Diergezondheidsfonds voor het jaar 2014 (33750-F);

Vaststelling van de begrotingsstaat van het BES-fonds voor het jaar 2014 (33750-H);

Vaststelling van de begrotingsstaat van het Deltafonds voor het jaar 2014 (33750-J);

Aanpassing van een aantal wetten op het terrein van het Ministerie van Economische Zaken in verband met de naamswijziging van het ministerie en het herstellen van enige wettetechnische gebreken en leemten (33773);

Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 (volumecorrectie nettarieven voor de energie-intensieve industrie) (33777);

Invoering van een verhuurderheffing over 2014 en volgende jaren alsmede wijziging van enige wetten met betrekking tot de nadere herziening van de fiscale behandeling van de eigen woning (Wet maatregelen woningmarkt 2014 II) (33819).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister-president, ten geleide van een afschrift van zijn brief van 3 december 2013 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal inzake antwoorden op vragen van de leden Van Raak, Pechtold en Van Ojik van 29 december 2013 (griffiennr. 154098);

een, van alsvoren, inzake KB wijziging Besluit instelling Nationaal Comité Inhuldiging (griffiennr. 154099);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, inzake kabinetsappreciatie Commissiewerkprogramma 2014 (griffiennr. 154053);

een, van alsvoren, inzake Wijziging van het Algemeen Reglement van de Wereldpostunie en vaststelling van het algemeen Postverdrag en van het Verdrag inzake postale financiële diensten; Doha, 11 oktober 2012 (griffiennr. 154065);

een, van alsvoren, houdende goedkeuring van het op 5 september 2013 te Tblisi tot stand gekomen Protocol tussen de Benelux-Staten (het Koninkrijk België, het Groothertogdom Luxemburg, het Koninkrijk der Nederlanden) en Georgië ter uitvoering van de Overeenkomst tussen de Europese Unie en Georgië inzake de overname van personen die zonder vergunning op het grondgebied verblijven (Trb. 2013, 215), alsmede een toelichtende nota bij het Protocol (griffiennr. 154064);

een, van alsvoren, ten geleide van een fiche die werd opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake Wijziging richtlijn EU ETS luchtvaart (griffiennr. 154054);

een, van alsvoren, ten geleide van vier fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Mededeling over vuurwapens en de interne veiligheid van de EU (griffiennr. 154089);

een, van alsvoren, inzake Wijziging van Bijlage I bij de Europese Overeenkomst inzake internationale hoofdverkeerswegen (AGR), Genève, 15 november 2013 (griffiennr. 154115);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, de minister van Defensie, de minister voor Buitenlandse Handel en

Ontwikkelingssamenwerking en de minister van Veiligheid en Justitie, inzake beantwoording feitelijke vragen inzake Artikel 100 brief over Nederlandse bijdrage aan de UN Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali (griffiennr. 153929.01);

een, van de minister van Veiligheid en Justitie, ten geleide van het kabinetsstandpunt Evaluatiecommissie Hoekstra (griffiennr. 154094);

een, van alsvoren, inzake Regelgevingsmonitor 2013 (griffiennr. 154124);

een, van de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, inzake WODC onderzoek het onbepaald laten van het geslacht (griffiennr. 154102);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties inzake Evaluatie Wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 (griffiennr. 154092);

een, van alsvoren, inzake consultatie betreffende uitwerking nadere richtlijnen voor datasets, licenties en tarieven in het kader van de richtlijn hergebruik van overheidsinformatie (griffiennr. 154093);

een, van de alsvoren, inzake reactie op de adviezen van het CRM (griffiennr. 154117);

een, van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, ten geleide van een brief aan de Tweede Kamer betreffende de evaluatie van de wet Versterking besturing (griffiennr. 154128);

een, van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, inzake Evaluatie Onderwijsagenda voor Caribisch Nederland - 2012/2013 (griffiennr. 154081);

een, van de minister van Financiën, ten geleide van het verslag van de Eurogroep van 22 november 2013 te Brussel (griffiennr. 154067);

een, van alsvoren, ten geleide van de geannoteerde agenda voor de Eurogroep en Ecofin-Raad van 9 en 10 december 2013 te Brussel (griffiennr. 154087);

een, van alsvoren, inzake consultatie nucleaire aansprakelijkheid (griffiennr. 154114);

een, van de staatssecretaris van Economische Zaken, ten geleide van jaarstukken 2012 Staatsbosbeheer (griffiennr. 154066);

een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, inzake consultatie voorontwerp wet pensioencommunicatie (griffiennr. 154097).

De Voorzitter stelt voor deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende missive:

een, van de Algemene Rekenkamer, ten geleide van een afschrift van een brief van 2 december 2013 aan de Tweede Kamer betreffende Aandachtspunten bij de begrotingen 2014 van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (griffiennr. 154090).

De Voorzitter stelt voor deze missive voor kennisgeving aan te nemen. De bijlage is neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

4. de volgende geschriften:

een, van J.J.P. d. V. te A., inzake artikel in de Amigoe di Aruba (griffiennr. 154122).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Koninkrijksrelaties;

een, van P.F. te V., inzake godslastering is een misdaad in Nederland (griffiennr. 151952.01);

een, van I.L., inzake grijs gebied Wet van Dam (griffiennr. 154125).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie;

een, van R.v.K., inzake LPG oldtimer (griffiennr. 151564.31);

een, van H.v.D., inzake oldtimer kampeerauto (griffiennr. 151564.32);

een, van R.T.G.J.S. te G., inzake wegenbelasting oldtimers (griffiennr. 151564.30);

een, van M.K., inzake de invoering van MRB (griffiennr. 151564.33);

een, van P.T., inzake alsvoren (griffiennr. 151564.36);

een, van F.L.T., inzake alsvoren (griffiennr. 151564.37);

een, van J.O., inzake alsvoren (griffiennr. 151564.38);

een, van J.A.H.v.d.B. te W., inzake bezwaarschrift tegen de Belastingdienst (griffiennr. 151564.40);

een, van B.R. te F., inzake oldtimerbelasting (griffiennr. 151564.41);

een, van P.J.M.R., inzake alsvoren (griffiennr. 151564.42);

een, van Y.Ph.T., inzake mrb (griffiennr. 151564.43);

een, van H.v.B. te R., inzake AOW en oldtimer (griffiennr. 151564.45);

een, van H.V., inzake uitstel oldtimer belasting (griffiennr. 151564.44);

een, van R.T.d.V., inzake oldtimerregeling (griffiennr. 151564.46);

een, van J.A., inzake oldtimer politie bus (griffiennr. 151564.47);

een, van C.J.P. H., inzake wegenbelasting oldtimers (griffiennr. 151564.48);

een, van N.H., inzake overgangsregeling oldtimers (griffiennr. 151564.39).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Financiën; een, van C.B., inzake alcoholslotwet (griffiennr. 153982.04).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Infrastructuur, Milieu en Ruimtelijke Ordening;

een, van C., inzake alcoholslot (griffiennr. 153982.05).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissies voor Infrastructuur, Milieu en Ruimtelijke Ordening, voor Veiligheid en Justitie en voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport;

een, van R.G. te A., inzake de slimme meter en de verplichting ertoe (griffiennr. 1347696.10).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Economische Zaken;

een, van R.J. te H., inzake artikel Nederlands dagblad wajonger goedkope arbeidskracht (griffiennr. 154082).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;

een, van M.O., inzake de jeugdwet (33684) (griffiennr. 154051);

een, van fam. D., inzake help merel (griffiennr. 153978.24);

een, van N.d.V., inzake alsvoren (griffiennr. 153978.25);

een, van P.d.G., inzake alsvoren (griffiennr. 153978.26).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De Voorzitter stelt voor deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.